

¹Kastel Ker Iann Koatanskour
Pé
Vuez eur vétérand euz ar Révolusion
dastumet ha skrived é brézonek
gant
Y. M. G. Lxxx

Nostra nos Patria delectat. Cic.
hor mamm bro hol Laouéna,
Pé
hor mamm bro a ra hol lévénez.

¹ La transcription de ce texte a été réalisée par Yves Le Berre et publiée dans la collection bilingue Tal-ha-Tal du CRBC en 2004. Cette version bretonne, qui permet la recherche par mot, est publiée en ligne avec son aimable autorisation, dans le cadre du projet de valorisation du fonds d'archives La Villemarqué où se trouve le manuscrit de Laouënan ([LV46.070](#)). Les images du manuscrits sont visualisables sur la collection « Fonds La Villemarqué » de la Bibliothèque Numérique du Centre de Recherche Bretonne et Celtique : bibnumcrbc.humanum.fr

Kent-skrid

Léoniz,

A viskoaz hoc'h euz bed ar brud da garoud ho pro dreist hini all er bed, hag évid derchel hag heulia ar boasiou koz. Hogen petra bennag ma hell peb den a galoun kared hé vro heb he anaoud mad, hé garoud a ra choaz muioc'h pa gaff ez eo a bep tu dellezour euz he garantez. Er rat-zé eo em euz skrived al levr-man. E gwirionez, kalz ac'hanoc'h ho deuz hirio ann deiz béajed hag a oar eul loden a vurdudou ho bro ; maez, allaz, mar kaver kalz a zorti euz hor bro évit kaoud ar blijadur da weled al labouriou ar ré vrudeta, ho bisita hag ho arvesti war al lec'hiou memez, mui a zo c'hoaz enn ho touez ha n'ho deveuz nemed ann disterra anaoudegez euz ann traou dibaota euz ar Revolusion. Gwir eo, penaoz kalz ac'hanoc'h a zo ré iaouang évit beza anavezéd ann amzerou dizeuruz-sé, ha pénaoz ivé memez ann darn vuia euz ann dud hoalet n'ho deveuz gwelet memed ar pez a zo tremenet dirag ho daoulagad ha n'ho deuz klevet ann alies a nemed danevellou spontuz pe faoz. Mennet em euz-'ta ec'h helljé al levr-man plijout d'eoc'h ; da genta, dré ma tesk déoc'h é berr gomzou ar burzudou ar ré brudeta euz ar c'hanton ; ha, d'ann eil, dré ma vennomp ivé é vé joa braz gant pep hini anaoud ar pez a zo tréménet a zébronusa enn he garter.

En em gaoud a riz dré chanz é kastel Ker-Iann Koatanskours é kevred eur strollad vraz a dudchentil. An amzer a ioa tom braz, hag ô c'hédal ann heol da zinerzi ez em lekejot da zanevelli historiou. Arruet tro eur c'hoziad hor pedaz da dostaad out-han, d'hen selaou gand arvest, rag émézan ann histor am euz da zanevella déoc'h, eo hini ar c'hastel man, hini he vistri koz, hini al lec'hiou a re vrudeta tro war dro, ha buez eunn den dianavezéd a zeu aliez d'he henta, hag a zo bet dianavellet d'am breur gand ann dianaf he unan.

Pep hini 'ta a dostaaz ourt-han enn eur sioul braz ; hogen eunn itroun iaouank, dré he natur débronuz meurbed, ô veza, é kiz eunn arsodez, goulennet digant-han ha gwir é oa ann histor ez éé da zanevelli déomp, péotramand eur mojen, é respountaz dezi : selaouit da genta, itroun, ha ma arvarit goudé-zé, keit a ma oc'h war al lec'h ec'h hellot ober evel d'oun, rag he ansavoud a rann pénaoz war zianel² va breur ounn deuet aman aratoz évit gwiria drezoun va unan ann darn vuia euz ann traou danevellet enn histor man ken asrec'huz ha ker gwelvanuz.

Hervez ann ali-zé, pep hini a choumaz sioul, hag or choziad a zéraouias he histor ével-henn.

² Lire war zianevel.

Kastel Ker Iann

Kenta gevren

Er bloavez 182... a lavaraz va breur, pa zistroaz va mab euz ar skolach, ez iz gant-han é Léon da welet kerent va greg. Daou abeg em boa évid ober ar véach-zé : ar genta, évid anaoud ha studia bévidigez ha boasiou ar vro é péhini é mennen mond da finveza va buez ; d'ann eil, évid habaskaad hag aoza kaloun va map, hag hé lakaad rag-éun é bézanz hé gérent a Vreiz-Izel, holl tut simpl ha labourerien douar, pe tud diwar ar meaz, maez tud mard ha vertuzuz hag a béré liammou ar goad a dlié naturellement hé zougen da garet ha da zouja én desped he zoarez³ eunn tamik huel ha faéuz ; rag ann den iaouank evel kement ar ré euz he oad hag euz he c'hanved, a ioa balc'h ha rog. Kelenned enn eul lisé koz, n'aotrené ha ne anavézé dellit da zen nemert d'ann hini a ioa desket enn-han, ha diouz he vennoz n'oa netra gréat mad é Franz araog ar Revolusion. Didalvez ez oa komz dézan euz ar burzudou hag ar penn-oberiou a bep kiz a amzer Loiz 14. Dizant oa da bep tra, pé, évit lavarout gwell, é serré he zaoulagad war kemend a draou kaer. Hag evel-ze touelled, é klaskiz enn aner en eur dremen Folgoad he lakaat d'arvesti ann ediviz kaer ze, é gwirionez, din euz largentez hor prinset koz. Ar paour keaz den iaouank dall ! dizantuz é oa d'ar burzudou euz ann douriou, ann aoteriou hag ar weren vraz-zé ken brao ha kenn hardiz. Arvestit da viana, a liviriz dezan er chantélé kaer man, al labour sklear a dañtelez kear man saved war pillierou ar ré voana, aourned a gustodou a skeudennou hag a aounamanchou all manifik. Ha ne zeblant ket déoc'h évé ar mean didrouc'hed égiz kartoun pé mezed é-giz koar bouk ? Sellit ouz ar porched-zé, ha né vé ket lavaret é vé delliou eur wenien, ar brankou rezin, kordennet, korvigillet entré-z-ho, skultet er mein memez, ô redat er garannou ann orfev ! Ar ré-man da viana péré ho deuz great al labour ker kaer man, a unanié ar c'hompaz hag ar skwer, hag a wié ho unani, ével a lévéré, gant ar speret hag ann dourn. Mad ! tud gwir, Bretonnet Breiz-izel, ho kourdadou, oant kouskoudé ar ré-zé a béré é séblantit ober kenn nébeut à goz, hag a béré, er c'hontrol, é tléfac'h en em c'hlorifia m'ho pé ann disterra santimand à enor hag anaoudegez euz ho tud koz.

Sklériet dré va rebechou, hag erruet é kever kastel Ker-Iann, a behini en doa klevet

³ Lire *he zoare*. Le z est postiche.

komz gant avantach gant unan euz he gendiskibl⁴, é tiskouezaz din ar choant d'arzaoui éno eur pennad évit diarvesti ha gwiria drézan hé unan hag hen a ioa ker kaer ha ker kré evel a ioa lavaret dezan.

Eur chanz vad a favorizaz ac'hanomp. En eur antren, é oenn saluded é giz eunn den a vrézel gant ar c'henta a renkontrchomp ébarz. Ar salud breurek-zé a roaz d'in da grédi é oann en em gaved enn eur vro a anaoudegez, hag heb fezoun nag enklask pé hen a ioa ar mestr pé ann éversiad euz ar c'hastel, her pédiz da ober d'in he anaoud, hag ann dalc'hiou a ioa stag out-han, ha péré a zéblanté d'in beza euz ar ré gaerra. A greiz va c'haloun, émé-han, gant zévénidigez, ma na vijé ket ann aotrou pehini a zo ô pesketa war bord al lenn galloudekoc'h évid-oun-mé da gountanti ho koulen war gement-zé. An aotrou, a zo eunn den déread braz, hag en em bropozi a rann d'hoc'h ambrouga déz-han heb aoun é-bed euz ho perz d'hé zirenka.

Heulia a rejomp eta gant hardizegez hon blener déread.

Ann dianaf hor digemeraz gand déreadigez braz hogen kouskoudé heb hini euz ar boasiou-zé a zo kent merkou euz eur zévénidigez faoz éget euz eur garantez gwirion ha natural.

Eur choziad a boez é oa, hogen er memez amzer unan euz ann dud ouz a béré ann drem eüruz a les lenn war vijach ar mennosiou, hag a béré ann holl benosiou a vé graziuz ha karantezuz. Eunn nec'h chouek feltred war he holl daillou a ziskouezé ar chéarnez he éné ; séblantout a réa kaout truez ouz ann dud reuzeudik ha diskleria dezo eur fréalzer. En eur ger, anaoud a read enn-han, a ziaaok, ez oa ar Brovidanz euz ar c'hanton.

Aman, é moc'h, a lavaraz hen en eur vouc'hoarzin, hag en eur selloud ouz va map, enn eur vro a dénérédigez, er chreiz ar marchelluz féri, hag é pé lec'h pep tourel euz eur c'hastel a zigaz d'ann envor ar béajer karantezuz ha touelled, ar skeud euz eun harozer eüruz eur romanz pé hini eur verzerez euz ar c'hrisa mac'her. Hag évit gwir, piou, pé-nemerd ar goun euz ann dalc'hiou féodal, ne garfé énorri ann aktou a garantez, a gadélez hag a fougé euz ar marc'hegiez koz ? Reni a réa enn he holl sked el lez ar brinzet a Vreiz, er c'hréou koz-man.

Hogen, lezomp a gostez ar bed kaer euz a-vec'h-all, hag arvestomp ar pez a choum c'hoaz euz ar c'hastel kaer euz a Géar-Iann a Goatanskourz, pe hini eo ann objet euz ho kuriozité, ha pe hini a zellit a bep tu beza arvested.

Kastel Ker Iann Koatanskours a oé brudet gant rezoun ével ar c'haera hag ar brasa el

⁴ Lire he gendiskibled.

Léon araog ar Revolution. Hé superb tour kreiz ô veza bet diskaret ér bloavez 1600 dré urz herry 4 ha war goulen ar Stadou, heman a oé saved a nevez ével ma hen gwelet bréman, er bloaz 1618, gant Rennan aotrou a Gear Iann, marc'hek a urz Sant Mikeal ha dichentil euz a gambr ar roué Loiz 13 pe hini érijaz douar Ker Iann é markisach, é faveur Renan Barbier pehini a zémézaz da Vari Parzeveau, itroun a énor ar Rouanez. Eur mab o doé hanvet Fanch, pe hini à zemezaz da Gatel Goësbriant, ha bugale all a béré al liñnez a oé reduizet en eur brang hebken é personnach Clauda-Mari Barbier, kount a Leskoad ha markiz a Gear Iann é 1748. Heman en doé meur a grouadur euz he zémézi gant Perrina ar Borñn euz a Leskiffiou, hogen holl é varvjont dizher, hag ar markisac'h a Gear Iann a baséaz é famill Koatanskours, a be hini al liñnez goazeg a finvezaz d'hé zro é 1769. Dré ar maro a Alexandr Paol Vinzand a Choatanskourz, ar gosa euz hé verched, hanved a c'houdevez ann itroun a Gear Iann, a zemezaz d'ann aotrou Kerzaozon Breizall, pehini a gemeraz ann hano a Goadtanskourz, dichentil dister ginidig a Gleder, maez e gwirionez, hag hervez al lavar gadal euz ar c'hastel, eur gannad kaer euz ar garantez. Ann itroun a Goatanskourz a ioa kouskoudé, é keit ha ma c'haller hel lavarout, ar pez a c'halvet neuzé eunn itron huel ha gallouduz vraz, balc'h meurbed euz he noblanz hag euz he danvez, hogen ivé, hervez ann doaré, santuz braz a c'héned he goaz. Kouskoudé, ouc'h en em soumetti d'al lezenn ar briadelez, ne falvezaz kamet dezi konsanti é vijé he hano kaer trec'hed gant hini hé fried, pe hini a oblijaz da géméroud he hini. Beza é oa, a hend all, eur chreg ar wella, ha merzeried eo bed, evel men deuz hel lavared hé-unan, abalamour d'he hano kaer, hag évit he 80.000 livr a lévé. Ouz-hi eo é c'houlén komz ann aotrou Keratry en he romanz euz ann diveza euz ar Beaumanoared.

Chetu aman ar féad a beheni a ra allusion, hag é gwirionez kuriuz meurbed ha diñ da veza danevellet.

Ann aotrou Ker Iann a ioa enn amzer goz gwaz d'ann aotrou a Lanhouarné a behini ar maner a ioa e Maillé da behini é tlié digaz bep bloaz d'ann deiz merked eunn tam bara, daou vi kaled hag eur voutaillad gwin, péré a zerviché dezan he benn dizolo. P'en dévéré ar mestr aotrou a Lanhouarné, azezed enn eur gador mean é tal dor he vaner, eved ha debred, é roé hé blaz d'an aotrou Ker Iann, ô renta dean ar memez dléadou é testéni euz ann dleadou boutin a erée ann aotrou gant he waz. Lavaroud a rear ouzpen en doa ar gwir d'ez-em brezanti zertain deisiou gand eun heul braz a dud é kastel Ker Iann, ha da lakaad he zervicha éno é kalité a vestr hag a aotrou ; hogen asuri a rann pénaoz ém-euz habited ar c'hastel pell amzer heb beza gwelet biskoaz enn-han ann aotrou Koatvill, diveza perc'hen féodalc'h a Vaillé, oc'h uzi, pe gentoc'h, abuzi euz ann dlead suppozet-zé, ha zé, évid diou rezoun vad. Da genta, dré maz-oa

ann aotrou Koadvill ré zéven ha ré zéréad évit-zé. D'ann eil, abalamour nevez nobléed, en divijé diwallet ouz kement-zé, ô kaout ré a évez da gémered é kever he amezegez galoudeg ha balc'h, pe hini dré he finvidigez hag he c'halloudegez, ô veza azaouezed kent éged⁵ rouanez ar c'hanton, éget evel ar wazianeuz euz eunn dichentil paour a zaou zervez.

Hogen, distroomp d'ar c'hastel.

Ann édifiz braz, ével ma c'hellit en em asuri anezan dreizoc'h och-unan, a zo diazezet war eur bladen kaer é kreiz eur blenen divent : tro war dro ez-euz eur boulard pevar-c'horneg huel braz, gant pemzek kammed a ledander, gwarnised a venerez ha toulléd a veur a gazmat évit lakaat kanoliou. E pep korn ez euz eunn tour kornek gwarnised a darzellou hag a granellou. Ar portail hag he zraff a zo plazed enn un tour kornek. Strobed eo holl gant eun douvez braz, hag évit gwir ar c'hastel kré-man a hellé ober eunn difennadur mad é kaz a zich. A hend-all, armed a oa a veur a bez kanol gréat dré deuz, hag euz eur chaliben braz awalc'h, péré a zo bet digaset da Lesneven enn amzer ar Revolusion. Ne oé biskoaz kastel gwela plazed évit ribla ann dremenidi, pe évit ober ar peza a c'halver eur rederez brezelek. En eur ger, he ziazez a zo kenn splétuz m'a-z-eo bet eur c'harnizon a gant den awalc'h, é pad ar Revolusion, évit difenn ar vro tro-war-dro. Kouskoudé, en desped ann doaré euz a eur gwir gré euz ar c'hastel man, hé zigemer a ioa gwec'h all euz ar re joasa : da genta he blenen gaer, é kreiz pehini é man, a ioa planted é baliou enn doaré eur stereden a veur a vrank pe zaézennou é bek pehini e welet tour eur barrez pe hini eur chapel. Ha goudé holl, lez ar vro é oa, evel am euz dija lavaret déoc'h.

Évit suppléi d'ar well kaer-zé, pehini a c'heuzin e pad va buez, pinnomp eur pennadig é beg ann dourel zé pehini heb-kenn a choum c'hoaz euz ann arwez gear-zé euz ar rogentez féodalc'h. Ac'hano é jouisimp euz ar chéara gwell a oufet da gaoud, hag é wellimp ar vro holl a well évn en em dirolla dirag hon daoulagad. Troit kenta ho sellou war zu ar c'hreiz deiz, hag arvestit ar well divent zé pe hini ne finiz nemed gant Menez Aré hé unan. Remarkit é biz an tour élégant ha ker skéduz a ziouc'h ar géar vrao a Gastel-Paol, ha pehini her rent c'hoaz kaéroc'h. Peger brao en em zav, en em aoz ha rent ar well euz ar géar-zé laouen ! Koñtemplid é Nord ar mor braz a listri ô piñnad hag ô tiskenn ar Vanch ; er c'huz héol ar baé spontuz a C'houlc'hen, heuz ar vartoloded dizaona ha pehini en deuz lonket kemend ha ken aliez a bensed reuzeudig... Diouc'h ar chostez-zé, d'ann daou benn ho tremvel, éch hellit enn eur taol lagad gwelloud ar pinvidika hag ann drusa douar a zo é Breiz. Da genta, a gleiz, é pel pel

⁵ Lire *evel*.

braz, emma Plounéour-Tréaz, a behini an tour a gol well, a zeblant ac'hann beza é kreiz ar mor, é-z-euz eunn terouar ker founnuz m'her galver ar Baradoz douareg ; hag enn tu deou, é kever Kastel-Paol, éma Roskoff pehini a chalver Liorz al Louzou gégin euz ar finister, é pe leac'h ar wella legumach, evel ar frouez ar ré zélikata é Plougastel, a veuri er parkeier kazi da bep poent euz ar bloaz, hep kempennadurez na masker é-bed.

Touellet gant kemend a lavaré hag a ziskouézé d'in ann Dianaf, her pédiz da gaoud ar vadelez da zanevelli d'in diouch-tu histor ar barresiou a béré ann touriou a skédé ker brao dirag ma daoulagad. Muschoarzin⁶ a réaz p'am c'hlevaz, ha dreist holl d'ann erbedou ardent euz va map, pehini a unanisé he goulenn gant va ré. Abarz déraoui, hor pédaz da ziskenn ha d'ez-em arzaoi eunn nebeud.

Goudé m'en devoa hor c'hondued er c'haleri gaer ha dizolo a uniz ann diou askel euz ar c'hastel, ha lavared eur ger bennag d'he heulier é komzaz ouz-omp er gériou man.

Na c'hédit ket diouz-in, aotrounez, émézan, ann daniavel⁷ euz ann holl burzudou euz ar vroiu tro-war-dro : ré am bé da lavaret, ha zé hor kazé re bell ha d'amzeriou pell zo tremened. Pebez doumach kouskoudé ! Rak va zaniavel⁸ na raé ket neubeutoc'h éged ho pléna war éeun d'al lez gadelez ar Roué Artur, é péhini é touez kemend a dud galouneq é skedient ar c'harantezuz Tristan Léonard hag he géar Izeult ; ér verzaillik vihan a gontad Léon, hag enn nozvésiou dudiuaz a gastel Breizal, demeuranz breur karantezuz ann aotrou euz ar C'hastel man, péré goude holl dre ho brud mad a dennaz di eunn august béajer bruded enn amzer zé évit beza ar marc'hek galleg dré eksellanz. Hogen, hel lavaroud a rann déoc'h c'hoaz, ré hir é renkemp mont évid arvesti al lec'hiou-ze, hag évit komz euz eunn amzer ker pell diouz-omp.

Ann derou mad-ze ô veza entanet mennoz beo va map éc'h erbedaz ann Dianaff da zanevella dezan diouch-tu ann histor euz ar c'hestel meur brudet-zé ; hogen hé-man hen habaskaaz en eur lavaret pénaoz kent kuitaad ar c'hastel é renket da genta kemered kimiad digant ann hostisien ha bizita ho besiou plazed a dré ann aoter vraz euz ann iliz parez a Zant Vouga, a be hini é oant ann aotrounez. War ar bez zé eo plazet skeuden Rennan Barbier diveza founder euz ar c'hastel man gwisked gand ann harnez a zouged enn amzer Loiz 13. He benn a zo enn noaz, maez aourned gant eur pennad bleo braz meurbet péré a gouéza a bep-tu en eun niver braz a rodellou bian bleo. Enn dro d'hé c'houzoug ez euz eur frézen plinzet. Dougen a ra eur zaé houarn, skoazellou hag harnez ann divreac'h ; hé vorzetennou a rez bord

⁶ Lire mouc'hoarzin.

⁷ Lire *dianevel*.

⁸ Lire *dianevel*, comme ci-dessus.

an hobrégon, pé ar saé houarn, péré a zo gréad a lavnennou niveruz hag ho rent henvel ouz harnez ar Zeitekved kantved. Morzédennou ha grevez a beur achu ann harnez. He zaouarn é kroaz ével pa vé ô pédi, a zo noaz, maez remerker a réeur ô paséal a zious harnez an divréac'h manchetezou plinzet ; ouz he gostez kleiz é weller a izpil eur c'hlézé hir galvet d'ar poent-zé rapièr a behini al lavnen a ioa a dri falevarz. Ar ward euz ar c'hlézé a zo aoured gand eur skoed braz meurbed, ar pezh ne weleur énep-leac'h all.

Ger ar famil ze oa : war va buez.

Gweled a réad ivé er memez tra enn illiz kouent ar Rekoleted el Lezneven skeuden Zébastian Barbier, aotrou à Gearnaou, breur d'an diaraoger, oc'h he skeuda evel ma teuomp d'hen dizkriva. Ar skeuden man, hervez ma-z-eo bet lavaret d'in a nevez, a zo plazed hirio ann deiz é porz kouvent al Léanezed er memez kéar.

Bréman, aotrounez, évit non pas ho tistrei diwar hoc'h hent, ez ann da gomz d'eoc'h euz a Gastel-Paol, ar but euz hor péach⁹ ha demeuranz ho tud. Martezé divesatoc'h, mar plij d'eoc'h histor ar géar man, ec'h hellimp ober é kevred eur balle bennag er parrésiou-nez ; hogen, ô c'hedal déraomp dré ar gear-man, rak dellezoud a ra beza anavezet.

Kastel Paol a Léon

Kastel Paol a ioa araog ar Revolution penn-kéar a Eskopti hag a brinzelez a Léon ; hirio ann deiz ez eo ken doaniuz éget ma-z'oa a ziagent joaiuz hag hétuz. Enn hé amzer eur vroik dudiu euz¹⁰ : maga a réa é founder hag er cher vad chalounied, ann Eskop hag he c'hloereg ; hag ho lézirégez zantel ne oé kammed troublet nemert dré eunn daél bennag euz ann nobl chabistr. Eur rum braz a dudchentil enn em denned enn ho maneriou war dro, a vévé éno enn eun doaré roguz, hag ar c'heriz devot é ser eur choumerzik bihan. Kelennerien gwiziek, eur rum bennag a véléien ha tud a justiz lenneg, maez dreist holl ann Eskop, eunn den a skiant ha devot meurbed, a skuillé enn-hi blaz al lizerennou, hag al lévriou mad a ioa neuzé ken niveruz ha ma-z-int dibaot breman. Enn eur ger, evit al lux, ann divisou mad hag ar plijaduresiou, e oa ar Bariz vihan euz a Vreiz. Evit-zé é keuzer atao ennhé ann amzer koz

⁹ Lire *ho péach*.

¹⁰ Lire *ioa*.

mad-zé, pehini ne baouezet da veuli, hag a behini hor bezo meur a wéac'h ann abek da gomz enn dianell¹¹ man.

Ar c'henta objet, heb mar a denno muia hoc'h évez enn eur arruoud é Kastel é vezo ar vraventez a dour kreiz-kaer a behini ec'h arvestid dijà ac'hann ar furn kaer hag ann hueded. Eunn tour pévar c'horneg eo euz ar ré huella, a béhini ar blog a vianaa dré ann hirder euz he frénécher kelc'hek. Surmonted eo gand eur c'hornichen hag eunn aspled kaer a behini a zall eur vir splann ha flanked à bep kostez gant pévar dourig euz eur skanvder estlamuz : ann tour-zé en deuz 370 troatad a huelder bloc'h. Ar c'hearded euz hé zéréadigez hag euz he holl doaré a zouezaz kemend ar Maréchal a Vauban ma lavaraz oa ann arvest ann hardisa en doa gwelet biskoaz ; hag, hep mar, oa eur barner mad é peur-oberiou zé. E gwirionez, ann holl blok, ann holl bouez euz ann tour man gréat bloc'h é mein krag, ¹²harpet nemert war pevar billier a nao zroatad hanter a deoder, bédéd hervez ar c'hiz en doaré botellou a goulounennouigou vihan. An tour ze ar c'heara peur-labour enn he zoaré a zo é Franz, a oé savet d'ar fin euz ar pevarzekved kañtved gand Iann pévare a hano, duc a Vreiz, hag hini folgoët dré urz he vap, Iann pemved, en 1423.

A dost d'ann tour man, diouz ar c'huz-héol, par antréer é kéar, é weler c'hoaz hirio ann très euz eur gouement¹³ Karméziz, é pe léac'h é mesk ar skeudennou stultennuz a skeudenné al limajou bod euz ann illiz koz, é welet c'hoaz pa oann er skolach, skeuden eur wiz ô néza.

Chetu aman histor ar skeuden ze ervez ma-z'eo bet dianevellet d'in é va iaouankiz gant unan a zoktored ar skolach.

Eunn aotrou gadal meurbed hag heuz euz ar gragez euz he zomaniou, ô tistrei eunn dervez euz a hémolc'hi, a wélaz war bord ann hent eur vésaérez kéar ha koant ô neza en eur ziwall he deved. Ar gadal ez-em entannaz pa hé gwelaz, ha falloud a réaz dezan he meza ha digemer diganti dré forz hé fréziusa bleunen. Ar plachig iaouank zé, pe hini a ioa bruded braz dré he furnez hag he devotion skouériuz à bédaz ar Werc'hez, hag he zuppliaz da rei dézi diouch-tu dremm eunn aneval akr, évit galloud ez-em zieubi a zisméganzou he aotrou hag évit na deuje hiviziken hé genet da dempti goaz pelloc'h. Aotéed¹⁴ é oé he erbed, ha kemmed enn eur wiz war ann heur. Enn énvor ouz ar burzud zé eo, é weler c'hoaz hirio é-métou ar

¹¹ Lire *dianevel*.

¹² le verbe *zo*, oublié par le copiste, doit être rétabli ici.

¹³ Lire eur gouent.

¹⁴ Lire *aotréd*.

skeudennou euz meur a illiz koz a Vreiz skeuden ar wiz-zé gand he c'hégel, évit digas atao da goun d'ann dud fidel penaoz ann aotrou Doué ne zilez kammed ann dinamded ha penaoz é kwara aliez ar galad¹⁵ ô vilaad ann objet euz he zroug ioul. Ar goapaérien a lavar war ann abeg-zé, pénaoz ar skeuden ze ne hellé ket beza gwelloc'h plazed éged enn illiz Karmez, évit servichoud é memez amzer da skouer ha da gentel.

Évit abégou a-énep, itrounezed, a lavaraz aman ann danéveller, em-euz leset Berven hag he skeudennou gadaluz sioul, pé gemment bénag, ével m'hel lavaré d'in va breur, é raent gwec'h-all lod euz a eunn templ konsakret d'ar chosa, d'ann dudiusa ha rak-ze d'ar chult ar muia heuliet.

Katrédal Kastel eo ar gaera hag ar vrava euz a Vreiz. Kouskoudé n'enn d'euz henni netra a skanv skeduz nag hardiz ével er chapel gaer hag ann tour estlammuz a Greiz-Kaer.

Diouz ar chostez kreiz deiz ez-euz kouskoudé eur mestr weren diñ da veza arvested évid he labour fin hag ar vrasder euz he vuzuliou.

E treid ann dérésiou euz ann aoter vraz ez euz eur bez braz plat é marbr du, a behini ann diellou, hirio lamet a arwézé é oa ar plaz é pélec'h arsaoé ludu Sant Paol.

Gweloud a réeur ivé ouz mur unan ar chostésiou izel euz ann illiz eur bez braz é mein, labouret groz, pehini a asurer beza hini Konan Mériadeg ar Charlez braz à Vreiz, ha tad ar c'halounek Tristan a Léon, hag ar chenta founder euz ann illiz-ze.

¹⁶Katrédal Kastel ez euz ouspenn eunn objet a zelit vénérasion ann holl, hag euz ar memez amzer gand heman. Eur méan found, pe anez, eur véol vean tallet rustr hag a zerviché évid ar badéziantou é giz m'ho gréad er c'henta amzeriou euz ann illiz : da lavaret eo, dré blonjéadur. Ar véol man a zo é furm eunn hanter kelc'h. Pevar zroatad ha pemp meutad he deuz a diz ouz ann eil tu d'égilé ; pévar zroatad ha daou veutad a het, hag triouec'h meutad a géo.

A dré ar c'heur, diouz kostez ann abostol éma é marbr gwen bez fanch Vizdelouz, Eskop a Léon, maro é 1671. War ar bez zé éma skeuden ann Eskop man hanter chourvezet gand he aounamanchou¹⁷ a Eskop. Ar skeuden man a zo peur chréat brao, hag asuri a réar penaoz é skeudenn é gwirion hévelidigez ar prélad-zé, a famil pehini ez euz kalz a dud ho devez miret beteg hirio ann hevelédigesiou gwirion.

Hogen, diouz va mennoz, unan euz ann objejou ar ré zibaota a zo er c'hatrédal man, eo

¹⁵ Lire *gadal*.

¹⁶ La phrase devrait commencer par la préposition *e*.

¹⁷ Lire aournamanchou.

ar penn tri doubl, pé ar figur a dri faz a weler painted é kever toul a lampr euz ar vaod diouz ar chostez izel, rag énep d'ar chœur diouz kostez ann abostol.

Ar figur-ze¹⁸ euz eunn desin c'hroz kelchet gant eur vannielik vihan war behini eo merked, é moulou goth, ar gériou brezounek man : Ma Douez¹⁹. Ann arwez zé euz ann tri ferzon én Doué, unanied enn unan heb kenn, a denno hep mar hoc'h évez, rag beza oa ivé arwez ann drued²⁰, a béré ez oa c'hoaz é Breiz er seizved kantved, a béré, hep arvar, ar gristénien genta ho doa zé emprestet, koulz hag ann azeulidigez ar feunteuniou hag ar prézégennou a c'hoez.

Eur béajer bennag a ia ivé da vizita ha da arvesti ann derez kaer é mean bennez²¹ euz a balez ann Eskop, hag ivé he jardin vraz.

Ar skolach a zo ivé eunn ti kaer a dléar d'al largentez ann aotrou La March, diveza Eskop a Léon. Ar prélad devod-zé a roaz évid he zevel ouspenn 300.000 livr euz he arc'hand he-unan : ne d'eo ket henez hebken é bed ar mad-oberiou euz he largentez²² ; skuiled en deuz ouspenn dré ar vro diorroadur al lizerennou hag hini ann avalou douar, daou diorroadur ken util ann eil ével égilé enn amzer reuz hag enn diénez, ervez ann natur euz hon ézommou. Evel-zé ann évor euz ar prélad-ze a zo c'hoaz hirio ann deiz enn eur vénérasion vraz er vro, ha red eo hen ansavout ez oa a bep-tu diñ euz an envor santel a virer dézan.

Malherusamant ne haller ket lavarout kement all euz he jabistr gadaluz, pehini diwar ar penn-ze, ével ma oar pep hini, en deuz graet dezan meur a asrec'h. Ho gadelez a ioa ken direiz ne helle greg honest mui asista enn ho banvésiou joauz heb koll he brud mad. Gweled ez euz memez war ann abeg-zé daou vreur, unan chalouni hag eunn all offiser, oc'h en em ganna enn duel ; ha, tra estlamuz, ann offiser oa a rébéché d'ar chalouni he vuez skandaluz. Heb mar, meur a zevod garo euz ann amzer a zo bed enn ho iaouankiz, mar-z-eo²³ ken-obérourien, da vihana arvestidi euz ann dizursiou-zé. Hogen, gwâ d'ann dievez ! pehini er respond d'ho meulidigez hep divez euz ann amzer goz, a choulfé digaz dezo ann envor a gément-zé : leusket a raféint kriou braz, ha krial forz a rafeint war fallagriez ar bed, ha kouskoudé n'euz netra gwiroc'h. Hogen ann dud devod a zo tud digoun ha leun a vadelez évit-ho ho unan hag evid ho ré, maez, enn-énep, évoruz braz ha kriz évid ar ré all. Evel-ze

¹⁸ Il manque ici un *zo*.

¹⁹ Lire *Ma Doue*. Le *z* est postiche.

²⁰ Lire an drueded.

²¹ Lire *benerez*.

²² Le sens de cette proposition est facilement accessible, mais sa construction est incohérente.

²³ Lire *mar-n-eo*.

éma ar bed, pehini a veul he genvreur hag a damal he énébour.

Kaer Kastel a zo unan euz ar c'henta a Léon, hag a ioa dijà notabl é 643, pa-z'eo gwir penaoz Stadou Breiz ez en em strollaz enn-hi ann deg a viz mae, dindan ren Allan ann hir, évit reformi ann dizurziou.

Eskibien Léon a ioa araog ar Revolusion ann aotrounez temporel euz a Gear Kastel, hag a géméré ann tiltr a gounted a Léon. Jousa a réant a wiriou ar penseou diguezed war ann aochou euz he²⁴ eskopti, ha beza en doa choaz ouspenn-zé gwiriou all euz a béré é tenné eul lévé bras meurbet.

Oll lidou heuliet gwec'h all er c'henta donédigez ann Eskop a Léon enn hé géar épiskopal a zellit beza danevellet. Gweloud a réor enghi gant plijadur ar boasiou kuriuz-ze euz ann amzer goz, ha peurgedged ann anadurez ze penaoz memez dindann ar féodalchédigez, ar chommuniou hag ann illisiou a Vreiz ho doa ho gwiriou, ho frankisiou hag ho libertez koulz hag ann noblanz.

Ar 1a a Veurz 1422 Philip a Goad Kiz doktor é gwir zivil hag é gwir illiz, Eskop a Léon oc'h ober he zonédigez genta enn he géar épiskopal a arruaz gand eunn heul kaer braz a dud é kever illiz Sant Per é méaz euz ar géar man. Eno ez-em harzaz, ha tangy a Gear-Mavan, unan euz ann dud chentil nopla a Léon a ziskennaz diwar varc'h, hag a zeuaz he zog enn he zourn da grégi é kabestr marc'h ann Eskop, pehini a ambrougaz betek portal illiz Sant Per, é pé lec'h é tiskennaz ar Prélad diwar he varc'h, ann aotrou Kear Mavan ô terchel ar skleug, hag évit-zé ar marc'h hag he holl harnez a berc'henté dézan. An Eskop a azezaz enn eur gador vréac'h ; ann aotrou Kear Mavan évit miret lézennou he zalc'h, a lamas dezan he gentrou, a dennaz he voutinezou, a gemeraz he vantel hag he dok, péré a berc'henté dezan adalek-zé. Chapalaned ann Eskop hen wiskaz enn he wiskamant pontifical, hag ec'h antréaz enn illiz gand he holl c'hloer. Goudé beza great enghi eunn orezon, é c'halvaz a vouez huel ann aotrounez Tangy a Géar Mavan, Allan a Goétivy ha Giomar à Gear-Vern en eur ziskléria dezo pénaoz beza gwizien illiz Kastel Paol é tlié pep hini anezo dougenn eunn troad euz he gador vréac'h, é pe hini ez-eo²⁵ da ober he zonedigez vad enn he gear episkopal, hag ouspenn-ze ober lé d'hen difenn hi ha gwiriou he illiz é kever hag a énep holl. Ann tri marc'heg a reaz al lé zé, en eur lavaret é oant prest da zenti. Aman é savaz eur striv braz évit gouzoud da biou é perchentjé dougen ar bevaré droad ar gador-vréac'h. Prijand a Goet menek hag Herry a Benn

²⁴ L'auteur passe inopinément au singulier, parlant de l'évêque, non plus des évêques de Léon.

²⁵ Lire *ez oa*.

marc'h (he-man haoled a eiz vlaz²⁶ heb kenn) a choulennaz ann énor-zé. Goudé eur striv beo, hag eur préder hir, ar wizieg ha lennek Prélad ô kaout penaoz euz a eur berz gwiriou Prijand a Goetmenek ne oant ked awalc'h stabilied, ha pénaoz euz ar chostez all ann aotrou a Benmarc'h a ioa kalz ré iaouang, a zesidaz é vijé ann énor da veza ar bevaré douger roet da Herry ar Chastel, aotrou a Gearorzed, hogen évid ar véac'h-ze hebken, hag heb derchel a gonzékanz, kemend é seblanté a bouez hag inkrezuz eunn hevelep kaz d'ann doktor reverand meurbed.

Ann dra man reizet, ann heul a zortiaz hag ez em lakéaz é march évid antrenn é kear, hogen en eur didremen dindann porched illiz Sant Per, ann Eskop a arzaoz eur pennadig, hag ô laquad he zourn war poul he galoun, a réaz d'he dro lé d'ar pevar aotrou hanved a ziarog, ha péré a reprezanté ann noblanz euz ann Eskopti, d'ho c'henderc'hel, konfirma ha miroud enn ho holl gwiriou, privilaihou ha frankisiou. Goudé ar formalité zé, ez em lekejot er roud, hag ez em gafjot gand dor kéar pehini a ioa serret. Ann aotrou Gwillou Herry, floe'h, prokuler Zindik da habitanted kaer Gastel, a zortiaz dré graff²⁷ kear, hag a reketaz ar Prélad da ober al lé m'oa kustum da bresta he ziaaraogérien da vourchichen kear Gastel, par réent ho donédigez vad enn ho fenn kear-ze. Aotréa a réaz da zé, hag é touaz da genderchel ar gwiriou, privilaihou ha minic'hou²⁸ ann illiz a Léon ; da genderc'hel ar vourchichen hag habitanted a géar a Gastel Paol a Léon hag ho lavaret kaer zé, enn ho frankisiou, minic'hiou ha privilaihou koz. Al lé man touet, hag ann akt skrivet, dor kear a oé digored, ann heul a antreaz ennhi hag iéaz war zu ar Gatrédal ; erruet éc'harz ar Portail braz euz ann illiz man, Iann a Vijéris arriagoun à Léon, ez em brézantaz dirag ann Eskop nevez, hag hen reketaz enn hano ar chabistr da ober lé da genderc'hel gwiriou ha privilaihou ar chalounied ha d'ho diwall é kever hag a-énepe holl. Al lé-ze gréed doriou ar Gatrédal ez em zigoréaz, ann Eskop antréaz ennhi, a névésiaz al lé-zé oc'h arruoud gand dor ar chœur, ha goudé-ze, évid ann derved gweac'h, enn treid ann aoter vraz. Ann oféren bréd a oé kaned gand lidou braz, ha goudé-zé ann Eskop ez em rentaz enn he Eskopti, e pé lec'h ez em lekéaz ouz taol évit leina.

Diwar divez lein ann aotrounez a Géar Mavan, a Goetivy, a Gear-Vern hag a Gear ozret²⁹ a zastumas ann archantery holl pehini en doa servichet d'ar banvez ze, péré a berc'henté dezo dré wir evid ar servich ho doa rented d'ann Eskop ô tougen he fauteuil adaleg

²⁶ Lire *vloaz*.

²⁷ Lire *dre zraff*?

²⁸ Lire minic'hiou.

²⁹ Lire *Orzet*, comme plus haut ?

iliz Sant Per beteg ar Gatrédal.

Ar ré-zé oé é pad meur a gañtved al lidou mired enn donédigez vad Eskibien a Léon. Enn diveza amzeriou ann darn vuia ho doa kolled ho chustum, pé a ioa bet ramplazet gant renchou pé lévéeou bloaziek.

Ann Dréméniad. – Ar gwiriou ze, heb mar, a zo a bell braz ?

Ann Dianaf. – Abaoué Sant Paol aorélien, kenta Eskop a Léon.

Ann Dréméniad. – Alies em euz klevet meuli he furnez hag he c'halloud, joa braz évé gan-en anaoud he histor ervez tradision ar vro man, é leac'h, mac'h asurer he envor a zo bepred enn eunn estim vraz.

Ann Dianaf. – Chetu-hi aman égiz ha m'ac'h hellid he lenn enn Alberd Ar vraz, ann aotour injinuz-ze a Vuez ar Sent a Vreiz.

Ganed é Breiz énésiad er Bloaz 492, ez em westlaz da zervich Doué, pa oa c'hoaz nemerd eur c'hrouadur, en desped d'he dad, dichentil à Gerné Vro-zaoz ; ha goudé beza studied dindan ann doktored ar ré vrudeta euz he amzer, é kuitaz he vro évid ez em rei gwell d'ar vuez kééluz ; douara a réaz enn énez Eusa er bloaz 517 enn eur baé péhini a c'halver choaz hirio dre hé hano, Porz-Paol. Goudé beza choumed éno eunn amzer bennag gand he genvreudeur, ô tizezpéri ne heljé bikenn konvertisa ann habitanted gwez euz ann enez heuzuz zé, he chuitaz hag oc'h en em denna ar gostez Léon ec'h antreaz enn eur baé haved³⁰ ar Chernig eul leoik vihan diouz Ploueskat, bro habited d'ar maré zé gand arvoridi kriz, dishégarad, énébourien d'ann holl divroidi, ô lasa hep truez a-bed ar ré pé ré penséou paot a daolé war ho c'hostesiou aod houped a gerrek... Dibourc'hou ar baour tud keaz-zé a réa ho braza finvidigez ; konzidéri a réand anezo evel eur ro kaset dezo gand ho douéou kriz. Ann habitanted gwez euz ar c'hanton-ze n'ho deuz nemeur chanced a vévidigez abaoué ann amzer-zé. Sant Paol péhini a zantaz diouc'h-tu pénaoz, éméto eunn hévélep tud gwez, é vizé inutil hag he hélavar hag he gelennadurez, a gontinua he roud beteg Enez Vaz, bro dija kristan ha pehini a habitante neuzé ar Jarl pe kondt Gwitur bléner euz ar c'hanton-ze evit Judual prinz pe roué a Léon refujied d'ar maré-zé el lez a franz é kever ar roué Childebert péhini a ioa en em ziskleried he ward.

Gwitur, eun den devod ha gwizieg hen digemeraz mad meurbed, ha goude he veza lakead da zanevella he avañturiou, ô veza he anavezéd évid unan euz he liñnez hen dalc'haz enn he gever, hag hen erbédaz da zelvra ar vro diouz eun aéraouant braz meurbed pehini a

³⁰ Lire *hanved*.

wasté ar vro holl, ha pehini en doa enn aner klasked distruja dre he wella brézélékaerien, péré a bérissent³¹ holl enn añtrepriz pirilluz ze. Sant Paol touched euz ann stad maluruz habitated ann énezen-sé, en devoé truez out-ho, hag her promettaz dezan. Tremenn a réaz ann nosvez holl enn orezoun gand he rélijiuzed, ha diouz ar mintin é lavaraz ann oferen hag é réaz he gundui d'ar c'héo é pe hini ez em denné ar dragoun. Eunn engroez a dud hen heulié hag a ziskouezaz dezan a ziabell ar c'héo doujuz ouz pehini den ne grédé tostaat. Ann den santel a dostaaz gand hardisegez heulied gand eur brézélékaer iaouang diouz kostez Kléder, pehini hebken en doé ar gourach d'hé heulia, ha pehini ez em offraz da stourma ann aéraouant. Sant Paol a vénigaz he glezé hag a c'hourc'hemennaz d'ann dragon en em ziskoueza, ar pezh a réaz en eur leuskel suterez spontuz hag en eur freuza ann douar gand he skantennou, neuzé é taolaz dezan he stol war he chouzoug en eul lavared eur gériou sakr bennag, ar pezh her rentaz digéflusg ha mut, he liama a reaz hag he rei d'ar brézélékear iaouang péhini her vlenaz fazilamand é giz eur c'hi beteg ar boenten nord ann énezen. Eno oé, é lammaz ar Sant he stol digantan en eur c'hourc'hemenza dezan ez em deurel er mor anezan he-unan, ar pezh a réaz heb argila. Ann andred e péhini ez em stlapaz ann aeraouant braz meurbed-ze, a dri ugent troatad a hirder, a c'halver c'hoaz hiriou toul ar Zerpent, pehini en deuz eiz troatad a dreuz, ha pa biññ ar mor ec'h antrenn ennan gand eun trouz ker spontuz ma laka c'hoaz hirio an deiz da gréna beteg ann hardisa habitated.

Mousc'hoarzin a rid, den iaouang, hogen petra é livirit 'ta euz al lam nann nebeutoc'h burzuduz pehini a réaz n'en deuz ket pell eur merdead bruded braz euz ann énez man, ann diñ heulier euz ann dizaonuz Bisson, ar westled Tremintin ?

Hogen heuliomp hon histor.

Sant Paol ne lezennaz ket éno he vad oberou, delivra a réaz ivé ann habitated euz ar faou diouz eunn dragoun euzuz a wasté holl ar vro tro war dro, en eur c'hourc'hemenza dezan he heulia, ha goudé-ze da vond he unan da glasg he aer iaouang en doa lesed er c'heo, ha pehini a zeraoue dija da daga ann dud, ar pezh a réaz gant zentidigez hag heb noazoud da zen, hag ho c'hunduaz ho daou enn énez vaz, é pe léac'h ô veza ho staged gand he stol ouz eur vaz en doa planted enn douar, é gourc'hemennaz dezo choum eno sioul, hag éno é varfchéint nebeud goudé gand ann naoun kend éged dizenti ouz ann den santel.

E koun euz ar burzud-ze eo, é toug ann énez zé hirio ann deiz é Brézouneq ann hano a Enez-vaz, hag é galleg île de Bas, da lavared eo, île de bâton.

³¹ Lire a bérissé.

Arabad eo disprijoud atao ann oberiou danevelled é buez ar Zent a Vreiz : kélennoù prisiuz int evid histor ann amzeriou é péré é oent gread, goloed a skeudennou injinuz péré a zeu da asverka déomp boasiou koz ha mennosiou hor gourdadou. Piou a arvar, hirio dre eksempl, penaoz ar Sent réant³² er giz-zé burzoudou nemed goudé beza da genta en em zerviched euz ar c'hlézé gallouduz ouz ar chenta harozed kristan, ével Artur, Gwitur, Neventer, ann harozed bretonned-zé war benn péré a zo bed invented kemend a vojennou abalamour ma karet lakat da dremen ho oberou kaer dindan a bep sort furmou, ha penaoz ar rélijion oc'h en em gemmeska gant an histor, fazi ann darn vuia euz al lenneien ho unan a zeu euz a veza kemered évit great kemend a lavarar war benn ar rélijion, ar pezh ne ve erruet nemed dré siñnikanz moral. Rag, ével m'her gouzoc'h ar Zerpand a zo bed atao arwez ann drouk spéret, hag ann el affroñter a gemeraz furm ann aneval-zé évit mézevelli ar c'hreg kenta. Figur ann Dragoun infernal ez em zougé gwechall er brasa lidou euz ann iliz evel da weliou Pask etc. etc., pehini dré ar skeudenn ze a fote dézi renta anatoc'h dirag daoulagad ar bopl treac'h hor Salver war ann drouk spéréd, pé tréach ar groaz dré zourou ar vadisiant, pe hini a reat d'ar poent-zé dré zouba er mor.

Evel-zé, bep tra beza konsidered mad, Serpand Enez vaz, dré skouer, hag holl ar ré péré enn dérou ar gristénach a skinné a bell ann heuz, n'eo nemerd ar skeuden euz ar gwallou a brodué enn amzer ann idolatri. Brezelekaerien Artur, Gwitur ha Bristokuz devored gand ann Dragoned é pad ma stourmeent out-ho a zo kemend a zifenner euz ar fezh, a verzer evid mab Doué sakrifed gand ar baganed d'ar gwall kreden. Kaléder skantou ann énébour-ze euz ar wenn humen a ziskouez sklér kounnar ann idolatred da genderchel d'ho azeulidigez koz.

Gwitur kemend évid gopra Sant Paol évid eur serviz ken braz-ze éged évit derc'hel a dost dezan eur char ken devot dré ar c'hoand en devoa da brofita euz he aliou fur, roaz dezan he holl gwiriou war Enez Vaz, hag en em dennaz en douar braz enn he gastel d'Okzismor. Hogen, ar pezh a brizaz Sant Paol dreist he holl dounezonnou temporel oa, eul levr ann aviellou pehini en doa skrivet Gwitur gand he zaouarn he unan, ha pehini en doa er memez amzer roet dezan é prézant. Ar prizius skrid-dourn-ze, bravéet gand eur golo arc'hand alaouret, er bloaz 1392, dré urz Gwillou a Rochfort eskop a Léon a oé choaz, kerkoulz a kloc'h Sant Paol, er Gatredal ar géar-ze enn derou ar Revolusion, é kreiz pehini, heb mar, ez int bet distrujet. Da viana, n'em euz mui kleved komz anezo abaoué. Meur a dra mad zo bed evel-ze dismanted ha kolled enn amzer kriz-zé.

³² Lire *ne réant*.

A véac'h oa ez em étasabliset³³ Sant Paol en Enez Vaz gand he genvreurdeur, ma choantéaz dal Léoniz touchet euz he vertusiu he gaoud dré bep tu évit ho Eskop. Sant Paol a choummaz ferm enn hé zinac'h, hogen Gwitur péhini à ranné choand he wizien, ha pehini a fellé dezan er memez amzer diwall et³⁴ bersou ha trec'ha he vuelled, a implijaz he ijin, hag he leuraz dindan ann abeg euz eunn dra talloudek meurbed da gas eul lizer da Gudual, prinz à Léon, d'ar poent-ze é Paris el lez Childebert, dré pehini é pédé ar prinz-zé da lakat sakri Sant Paol eskop a Léon, euz prudanz ha furnez pehini en doé aziagent komzed dezan. Ann daou prinz man kelenned dré ar brud euz ar vuzudou en doa gread é Breiz hen digemeraz gand énor, hag a réaz dezan diouc'h-tu ann titr a Eskop a Léon, ô rei dezan eunn assuranz nevez euz donezonnou Gwitur, ouz péré é stakjont choaz hini euz Heusa ha kalz à zouarou all.

Houn-nez eo bed ann dérou euz gwiriou Eskibien Léon.

Ré ar Beskontach ne oent ket nébeutoc'h dibaot, ha dellit beza danevelled. Kouskoudé ne gomzinn déoc'h nemed euz ann hini a c'halver gwir ann douar.

Chetu é giz m'hen ekzerzed choaz enn derou ar Revolution. Ar gwizien a Vikountach Léon galvet torerien douar ne hallé sortial a zouarou euz al lavaret Beskont heb he aotré ; mar grajend, ann aotrou, pé he offiziérien a hellé krégi enno, lakad eur gorden war dro ho gouzoug, ho zigaz d'ho zaouarc'h ha rei dezo eur chastiz korfuz pe arc'hantuz. Ho bugalé ne hallend antren enn urz sakr abed, na memez diski na lenn na skriva heb aotré ar beskont. Ma treijé³⁵ eur ré bennag anezo da fazi, pe heb ken da vankoud a resped d'ann dichentil, é vijent kased-kuid euz ar Beskontach, ha diwered euz ho madou, kerkoulz hag ho bugalé. Ouzpenn-zé, ann aotrou a hérité d'hé wisien a varvé dizher.

Plougouln

Ar gwizieg ha brudet braz Buffon a lavar penaoz ne heller ket tremen Pond-aval euz ar barres-man heb kaoud he chodellou leun a dréaz. Evit gwir, é traoun ar c'houer-zé eo, éma ann treaz nec'h a Zantek, pehini en deuz lounked eur barrez holl, ha pehini a c'hourdrouz sebelia ar gear goand a Gastel Paol, ma na lakear évez. Gwir eo penaoz Stadou breiz o kaoud

³³ Lire etablisset.

³⁴ Lire *he*.

³⁵ Lire *ma teuje* ?

aoun euz ar reuz-vraz-ze a zavé bep bloaz eur som archand evid kenderchel enn étad vad eur sao gread gand balan planted adarz é tablezou war eunn hed a 600 goured. Ar sao dister-ze prédériet ha nevezet a zo awalch évid harza ar gwagennou tréaz a zeu d'en em vernia ouz he zreid. Ar ren impérial war ar goulennou gréad aliez dezan en doa gourc'hemennet planta gwez glaz eno, hag ann ali jénéral euz ann départamand ne baez bep bloaz da nevezi he choulenn evit ma vezo mired ha prédériet mad. Mond a rear, hel lavarere, da garga anezi eur gompaignunez particular, pehini ne choulenn évid he misou hag he foaniou nemed ar gwir a beuri evit-hi hé unan hebken.

Ar Iaouang euz ann akademi galleg a ioa person ar barrez-ze.

He gantikou brezoneg a ganer bemdez enn ilisiou Breiz izel. Hini sant Lauranz a zo kaer meurbed. Ar gwersaer a ziskriv gand nerz ar momand é pehini ann haroz kristan astennet war ar c'hril ha kazi rosted a lavar d'ar barbar Sékulariz prézant war he vezer³⁶ : laka va distrei ; hag, ô tiskouez he gostez : poaz eo, débr anezan. Ar rébech sublim ze a zo rented evel henn er chantik kaer-zé :

Poaz awalc'h ounn enn tu man ;
tro ann tu all, barbar,
ha deuz da zébri bréman.

Sibiril

Enn iliz ar barrez-zé ez euz eur bez hag a zellézit beza arvestet : hini Iann à Gearouzeré eo, pé hini a ioa marc'hek banner, hag a vévé é kreiz ar pemzegved kantved.

Ar bez-zé péhini a zeu euz ann iliz koz euz ar barrez-zé a zo eunn arwez é mean Kersanton. War unan euz he fasou ranned é peder palevars, eo skulted armoriou Kerouzeré péré a zo ruz gand eul léon arc'hand. Enn daou euz ar palevarsioù ze é man ar skoued hebken, hag enn daou all bep eil gand ar ré genta, war ar skoued zé ez euz eunn helm pe tok houarn timbred gand eur penn sin hag orned euz he vourled hag euz he banellou pé lambrékin. Skeuden Iann a Gearouzeré, great kaer meurbed évid ann amzer koz zé, a zo gourvezet war ar bez-ze hag a ziskleria gand aked harnésioù ar brézélidi euz ann amzer-zé. Ar marc'hek-ze a zo armed a bep pesioù nemed he benn hag he zouarn péré a zo enn noaz. He zaé houarn, a

³⁶ Lire he verzer.

behini ann diarog a zo bombed meurbed, a zo asgoloed gand eunn tunik berr galvet saé maillet war pehini eo skeudenned léon Kerouzeré. He ziouvreach a zo goloed a harnez divreac'h ; morzédennou, morhellenou, morzetennou heuzou solleretou a beur achu ann harnez-ze holl.

Enn tu kleiz da Iann Kerouzeré ez euz eur c'hlézé hir enn noaz gand ar gward é kroaz à lavnen lédan a drouc'h ann daou du. Etrézeg³⁷ he zivesker ez euz eur c'hlezé all euz ar memez furm, maez berroc'h a c'halver brakémard, pe jakémard. Enn divez, diouz he gostez deo e weler he zag pe he c'hourglézé didruez : gand ar goustell-ze eo é peur lazet ann énébour a vézé diskaret nemed en em renta a ré ha ma ne c'houlenné truez digant ann tréac'her. Ar skeuden zé é deuz he zreid skoazet war eul léon pehini à zalc'h eunn askourn entré he dreid araok. Daou élez a harp ar pennvéle war behini é skoaza he benn, ha war he c'houriz é lenner el lizerennou gotz ar geriou brezounek man : List, List, ger euz ti a Gearouzeré.

Ar Iann man a Gearouze³⁸ péhini a ioa boutailler ann duk Iann pemved a hano, a rentaz dezan ar brasa servich hag a gontribua kalz d'he zieubi euz gastel Palluo é pehini é oa bet kazet dré drubarderez gand ar gountez a Benn trew.

E kichen gwik Sibiril, é penn ar baliou enn dero koz a zisken war zu ar mor er pleg mor ann Aberd éma kastel Kerouzeré eunn édiviz a bevar c'hornek, flanked a dri dour kren a granellou ha tarzello. He vogeriou, holl é bénérez ho deuz trizek troatad a devder ; ar chapel a zo great é blog ar mogeriou zé. Salliou divent gand ziminalou braz ével salliou a garg he ziabarz. Galeri ar c'hourtin pehini a stag kevred enn diavez ann daou dour, a zo toulled a darzellou évit lakaat kanoliou bihan.

Kastel Kerouzeré a ekxisté e 1360, hag a berc'henté neuzé da Allan a Gearouzeré. Er bloavez 1421 é oa é kers Iann a Gearouzeré a béhini é m'omp ô paoez diskleria ar bez. Er bloaz 1462, Eozen a Gearouzeré, alier ha kambreland ann duk fanch eil, ioa ann aotrou anezan ; goudézé é tréménaz enn eur wen all, hag é maré brezelliou a ziabarz é 1590 é d'oa é pers Boizéon a Goetnizan pehini sikouret gand ar c'habiten kriz ha brudet braz Kerandraon a zoutenaz eno eur sic'h brudet meurbed a énep armé ar géflusk.

Mad eo diskleria aman évid histor al lavared harozed euz al léalded a bep hend hag a bep amzer, penaoz ar chastel man ha kear Vrest a ioa neuzé ann daou blaz hebken er finister a oé choummet léal d'ar wirionez, hag a anavezaz Herry 4 évid ho roué gwirion. Dré-zé, ar

³⁷ Lire *etre* ?

³⁸ Lire Gearouzeré.

chastel man, pell diouz beza lakaed étouez ar ré a dlié béza dismanted diwar goulen ar Stadou, a oé, enn énep miret, hag ar Roué a roaz d'he berc'henn léal eur som a bemp mil skoed ha tregont évit beza implijed évid he zevel a nevez ével m'her gweler bréman, gant eunn tour nebeutoc'h kouskoudé, rag hervez ar rouden é tlié kaout pevar, unan é pep korn.

Asuri a rear penaoz oa a ziouc'h pladenn iliz Sibiril oa diazezed ar gear goz euz al Léonaou pe a okzizmor pehini a oé kemered ha gwasted er bloaz 513 gand Hoël ar braz enn he zistro da Vreiz. Ré all, enn énep, a lavar édo a eul leo hanter diouz Lezneven, war lezennou parresiou Ploudaniel a Gwi-Neventer war eur platen huel hirio strobet gand ar gwikou Kerilien, Koadaleg ha Kergroaz.

Kleder

Ar c'hastel kaer a Geargournadec'h a ioa gwec'h all ann ti aotrouniez euz ar barrez-zé. Strobet gant koajou braz hé goz mogeriou a zéblant c'hoaz mestronia war ar chontré : he vuriou hanter kouezed, ho zouriou teo, tarzellet ha kranelled, a ziskouez c'hoaz ar gempennidigez euz ar galloud féodalc'h.

Kastel Kergournadec'h en devoa eur furm pévar c'horneg ; é pep ang ez euz eunn tour krenn euz ar ré gréa, ha war pep hini eunn dourel ha siminallou huel huel. Ann édifiz breman, péhini ne oé great nemed enn dérou ar seitegved kantved a zo bet savet war très eunn all kosoc'h euz ar memez hano. Markiz à Rozmadek Molak, pehini en deuz lékéat sevel ann hini nevez, zo ez em blijet ouz he ober é kiz ar c'hréou koz, ével ma oé great hini Ker Iann, pehini a zavet neuzé ; hogen, séblantoud a ra n'oa ket danvez ann aotrou braz awalc'h évit-zé, ha kement zé a oé kaoz ma choummaz al labour hanter gréat. Da vihana ne haller rei abégou all évit diskléria ar stad dismand é pe hini her gweler hirio gand mogeriou kré hag é benerez holl. Gwéled em euz eur rouden anezan, ével pa vézé peur achued. Gweled a réar ennhé ével eunn dra divoaz beteg neuzé, penaoz ar porz-rastel ne doa nemed eunn drafik pevar c'hoñek. Ann touennou a ioa huel braz, ann tourellou a ioa goloed gand eur goupol surmontet gand eur lantern koulounnet, ha pep skobitel a skeudenné eur marc'hek armet war warc'h al lanz enn he zourn.

Ger ann ti a Geargournadec'h oa : enn Doué éman ; hag he armoriou eur skoed

damered én aour hag ar zur³⁹, pe à chinou.

Ann ti a Geargournadec'h a ioa unan euz ar ré gosa hag euz ar ré vrudeta a Léon. Dati a ra aba ann haroz iaoung⁴⁰ heulier Sant Paol, ha da behini é roaz ar c'hond Gwitur ann hano kaer a Geargournadec'h : da lavaroud eo, den kadarn pehini ne dec'h ket, en em⁴¹ c'hourc'hemenni dezan lakad he gaz gand he héritourien. Enn évor euz ar fead-ze, eo, penaoz abaoué, beteg ar bloaz 1790 ann aotrounez a Geargournadec'h ho doa ar gwir d'ez em brezanti enn offranz ar c'hlezé ouz he⁴² gostez, enn ho botin euzou gand kentrou alaouered, d'ar sul warlerch eizveted Sant Per ha Sant Paol, deiz ann dédi a iliz katrédal Sant Paol a Léon.

Enn eur pennadig hend diouz ar chastel ze, é kaver é kreiz eur brouskoad ar c'hoz mogeriou pittoresg euz ar chapel koz a Zant Iann a Gearhan. Enn eur c'haoik bihan euz ar chapel zé, é wéler é mesk ar raden hag ann teodou karo a gresg entré ar mein disloket, bez eur marc'hek gand he skeudenn armed a bep seurd pesiou, nemed he benn pehini a zo dizolo hag aoured gand eur pennad bleo teo rodelled é kiz hini Bastian Barbier. Lavaroud a rear ez eo bez eur Rosmadek, maez kemend a heller testi eo, penaoz ar c'hoaffur hag ann harnez a zo euz ar seitegved kantved. A hend all, ann arouez-ze ne zoug na diel na teul ébed.

Moriz aotor a Vuez Sant Kollédok a ioa vikel é Kléder. Asuri a ra penaoz ar zant man en doa eur c'hlochik pehini hen alié euz ar mad a dlié da ober, hag euz ann droug a dlié da déc'hi. Gweloud a rear choaz hirio bez ar sant man er chappellik vihan a zoug he hano pehini a zo é korn ar verred.

Rebech a réar d'ar vikel-ze, pehini en doa skiant hag eur mennoz entanned da veza skrivet buez ar sant man diouz romanz Lanzélod euz al Lagan, skrived e Brezouneq hag a behini é ré he vrasa plijadur, koulz hag a vuez ar varc'heded⁴³ all euz ann daol round. Ann aotor man a skrivé é seizved kantved.

Charlez ar Briz, person a Gleder a dreméné enn he amzer évid eunn téolojian braz meurbed, leun a garantez évid ar relijion ha dounezoned euz ann taland da skrifa gant karantez enn he Iez brézoneq, en deuz publied meur al levr téol, a béré, peurvuia, é form ar

³⁹ Le mot est mal écrit.

⁴⁰ Lire *iaouang*.

⁴¹ Lire *en eur*.

⁴² Encore un singulier se rapportant à un sujet pluriel.

⁴³ Lire ar varc'heged.

breiz-izeli⁴⁴ ho bibliotegou.

Ploueskat

Bourc'h Ploueskad a zo unan euz ar ré goanta hag euz ra ré vraova euz à Vreiz holl. Kaoud a réar a dro war dro dezhi meur a arwez seltik, dellezuz euz ar vrasa arvest, hogen ar c'henta, heb mar, a ez em hastot da vont d'arvesti eo ar mean-hir planted war bord ann aod étal al lec'h ma oé bed, é 1778, ar stourm vor gloriuz euz ar fourgadenn a franz ar Iar Kaer, a énep ar fourgadenn saoz Ann Arétuz, ha pehini a zo toulled a zaou doull braz round, great, hel lavarar, gant diou vouled tenned er c'hann-zé. E pleg-mor é kichen é touaraz he zud gloazed, péré oa enn niver a 73, a béré 27 ez marvel, étouez péré oa daou offizer péré a oé sébeliet er vered Ploueskat.

Eunn Arouez all pehini ne ket nébeutoc'h kuriuz ha pehini a gafor war ar memez aod enn tuinell Kerfichen, ez euz⁴⁵ eur mean braz-braz ha lusk, pehini enn desped d'he bouez ha de vlog, a hell beza lakead é kéflusg a ioul dré ann distera poel euz ann den, pe memez a eunn den iaouank.

Ar méan man a zo dalched enn ékilibr, pé enn ingal pouez enn daou du war beg eunn all rez ann douar é kreiz meur a bikol mein. Va unan, ez ounn en em zivuzed aliez, ouz hel lakad el lusk.

Ann dud koz euz ar c'hanton-zé a zanevell penaoz oa hennez gwec'h all eun arouez distined enn amzer ho gourdadou évid interoji ar sord ; penaoz ann hini a choanté gouzoud ann digouez war benn eunn dra bennag talvoudek dezan, é hel laké el lusk, ha penaoz neuzé ar belek koz pehini hen diwallé, a zisklerié ar respound favoruz pé nann, hervez ann niver euz al luskellou sevened gand ar mean-ze beteg he ziglefusk klok. Hennez a lavaront-hi, oa unan a oraklou ann Dianaff Braz.

War dro eul léoik vihan diouz Ploueskat éma kastel Kerliviry, pehini heb beza braz meurbed a zo kouskoudé dellezuz da veza arvested ô veza euz eunn drem koz meurbed. Antren a réar ennan dré eunn or gotig, à gleiz da behini ez euz eunn dourel toulled a darzellou. A ziouch ar portail ez em astenn eur plat-form brao gand eur palier braz ha paraped à machikouliz.

⁴⁴ Lire breiz-izeliz.

⁴⁵ Corriger *ez euz en a zo*.

Pa vezer antréed é kaver er portz, à gleiz, eunn draff a dri droatad a hueded pehini a zigor war eur bac'h é péhini é weler choaz eur gwélé mean. Prisoun pe Gloriet ar chastel oa. N'en devez na tarzall na prenest, enn hevelep façon m'en eur⁴⁶ gavé ar prizouner enn eur dévalijen klog ha diwered euz ann éar a ziavez, pa vez⁴⁷ serred ann draff.

Enn askel gleiz euz ar chastel éman ar chapel, goudé eunn tour stag euz eunn dourel gand eur reorlambr hag a behini ann hueded a dremenn hini ann tour. War he lein eo, é plazet ar géder pe ar zantinel euz ar c'hastel.

Ar penn kaer euz al lojeiz, pehini a asurer a zat euz ar pevarzegved kantved, a zo é gwéled ar porz. A ziouc'h ann or braz é weler ar skoed armoried euz a aotrounez Kerliviry, ha war chorré eur c'hask pehini én deuz evit timbr eur penn marc'h. Ger ar famil-ze oa, Ioul Doué.

War ann tu déou éma ar stagou pé ar servitudou. E kreiz ar porz ez euz eur feunteun é mean gand eur vasin braz great brao awalc'h, hogen dioc'h a ren amzer prézant.

E kornaouek da vered ar chapel vihan ar c'halvar é weler eunn termen oriental pé er c'hiz ar vro diouz ar sav éol, pehini a zo unan euz al leinou ouz ar brasa tric'horn mezured a daol lagad, evid ober ar garden nevez a Vreiz. E gwirionez, euz ann termen-zé e weller enn eunn tu tour Maillé, hag enn tu all, ann holl terouar plad beteg memez troad tour iliz Plounéour.

Gwinevez-Lokrist

Kastel Maillé a zo er barrez zé. Gwec'h all ec'h aparç'hanté ouz famil Karaman, evel m'hen test armoriou ann ti-zé péré a weler choaz hirio ann deiz enn unan euz ar saliou euz ann astach kenta, ha war ar penn bénérez euz a vaod ann douribel. Ar famil zé, unan euz ar ré ansienna hag euz ar muia bruded euz a Léon, é doa ével armoriou eul léon aour war eur fonz perz, gand eunn tour arc'hant plazed war eur rod, hag évit ger : Karman, Doué hebken araok.

Chetu aman ann dérou euz ann tour, ar rod hag euz ar ger-ze péhini a zo bet kenn aliez rébeched é gaou d'ar famil zé evel eunn test divent euz balc'h ann den.

Eun aotrou a Garman sich enn eur chré fisiet enghan da ziwal ô veza war ar poent da

⁴⁶ Lire en em gavé.

⁴⁷ Lire *veze*.

veza kemeret gand ann asaillerien, péré o veza difounzed ann or a iéa da antren ébarz, pa gemeraz ann aotrou man eur rod karr pehini her rullaz a dreuz ann or, ho arzaz hag a roaz amzer da gempenni a nevez ar bardellou. Ann énébourien a oé goudé-zé pelléed hag ar c'hré savétéad.

Eur wec'h all kastel Karman ô veza bet deved dré zarvoud enn ezvézans ann aotrou, hag ar chastel ô veza holl entanned, ar chri techet nep a hell a zeuaz da veza hollek ; unan euz he vugalé a grié sikour ; ann tan a oé daré d'he leski, hag er memez amzer ann tan gwall en devoa gounezet ar chapel é pehini ez em gavé espozed ar Sakramand. Pehini a c'houlenjot a vezo savétéed da genta, Karman pe ar Sakramand ? Ar markiz alied euz ann taill, a griaz en eur dirédi : Karman, Doué heb ken araok pé da genta ! Kriaden péhini évid énoré he westl hag ar sakrifiz a ré neuze a zo deud da veza ar c'her hag ar c'hri a vrézel euz he vugalé ; ger, pe hini, ével ma welit n'en deuz ket evit derou eur menoz divend a valc'hder, hogen er vad eur gwestl klok da Zoué ; rag ann histor ne lavar ket pe hen a oé savétéed Karman pe hen ne oé ket.

Ann ti anzien man so hirio teuzed enn hini Maillé.

Danévella a réeur er vro penaoz pa apparché⁴⁸ ar c'hastel man ouz Roc'han Chabot, bez é oa entré ar mor hag ar c'hastel eul lenn braz meurbed, plazed enn hevelep doaré ma ne ré nemerd unan gand ar mor par sellet out-hi dré ar sall vraz, hag enn eunn hevelep doaré pa binné pe a zispinné al listri er Vanch pé er Chanol, é vijent gwelet ô tremen ha didremen er penn ar vali vraz, evel pa dreujent al lenn memez. Ar fazi a ioa ker braz m'ac'h assurer penaoz eunn dervez eunn aotrou iaouang euz al lez pehini en doa heulied ann duk er c'hastel, ô veza merzet kalz a listri ô vont hag ô tond, a grédaz é oent é merdéi war ar stang hag é redaz hep lavaret ger da zen évid ho gwelet ô mordei, hogen penaoz ô welet ne doa lestr ébed ne hellé trec'hi he zouzan nag he fazi. Ann dra farsuz man a zo bet atao danevelled ac'houdevez evit kounaat unan euz ar vurzudou ar c'hastel hag ouc'h penn euz unan euz ar c'heara gwell é oa er vro man. Evit gwir, gwelet a reeur choaz hirio ar batimanchou oc'h antrenn hag ô sortial euz ar Vanch ker koulz hag euz ann aod memez.

Tour Maillé, ann arouez remarkabl hebken euz ann ti aotrouniez koz zé, a zo euz a eur vend bastard a venerez, ô veza kompozed a beuliou hag a rizennou euz ann tri urz. Euz ann tour-zé, pé gwelloc'h, touribel a veur a astach, ar gwell a zo euz ar re vrava euz ar vro ; ha gant eur luneden ec'h heller gwélet, enn amzer kaer, beteg ar chostez kreiz deiz a Vugul

⁴⁸ Lire pa apparchanté.

Brest, ha 35 kloher.

Ar c'holonel Bonn souezed euz ar gweled kaer-zé, en devez lekeat ober eno eur wéré evit ann tric'hornidigez euz he garten a Vreiz.

Kerebel, persoun Gwinevez, en devez lekeat é gwerz brezounek buez Josef, hini Job ha parabolen ar map prodik.

Chapel Lokrist pehini a zervich da lez-hanv d'ar barrez-man, a oé batiset er bloaz 430 en ober a chraz euz ann treac'h a c'hounezaz Fragan, cound a Léon ha tad da zant Gwénolé, war eunn armé barbare a ioa diskennet entré parrez Gwiséni hag hini Ker Louann. Ar chapel-ze a oé founted enn énor d'ar groaz santel, el leac'h memez ma oé ar c'hann hag a gemeraz ann hano a Lokrist ann izelvet. Ann iliz ze savet da genta é koad evel ar ré euz ar c'henta kantvedou euz ann amzer gristen a oé ramplazet enn 12vet kantved gand eun iliz all e mein bénérez a béré ann tour hag ar porchet a weler hirio choaz klok. Ar rest ervad a zo bet nevezet e 1756 enn abeg eunn tam euz ar gwir groaz digaset a Roum d'ann aotrou Bonnmer persoun a Winevez.

Och ober besiou er vered koz ouz ar chapel ez euz kavet n'euz ket pell meur a vez koz braz, kazi holl ent⁴⁹ mein groz bēnet evel loueriou é pélec'h eo merket ar plaz da lakaat ar penn. Er gwéled euz eunn toul round great aratoz évid ar bezadur euz ar matériou tano euz breinadur ar vouellou évit ma hello ar gevrennou kiguz ez em gonzervi gand ann eskern, goudé ma vez-int chaséat. Menna a rear penaoz ar besiou mean-ze a zo euz ann eizved pe naved kantved.

A nevez c'hoaz ô tisoloi enn⁵⁰ arc'hed mean goloet gand eur mean all plad gand amériou⁵¹ Kergournadec'h, é oé kavet ennhan eur galoun ploum, pehini ô veza digoret é oé kavet ennhan eur galoun den balzamet dastumet gant koton soubed enn eul likeur aromatik kré hag euz a c'houez mad. Ker fresk oa evel pa vijé nevez tennet euz ar c'horf da behini e roé buez, mæz a veac'h oé hen espozet d'ann ear ma teuaz da c'hoenvi ha ma tizéc'haz glez. Lavaret a réar ec'h heller choaz he welet enn ti person Gwinevez, pehini her mir evel eunn dra priziuz.

Gweloud a réar ivé er chœur euz ar chapel, diouz kostez ann aviel, eur bez plat koz braz ha kuriuz meurbed. Skeudenna⁵² eunn aotrou a Garman armed penn-kil-ha troad,

⁴⁹ Lire *enn*.

⁵⁰ Lire *eunn*.

⁵¹ Lire *armériou*.

⁵² Lire Skeudenna a ra.

marc'heg euz ann templ, maro é 1212. Hogen ar skeudenn-ze a zo bet great ker fal, hag a zo breman kenn dismantet ma ne heller nemed gand poan anaout eun dra bennag.

Enn ilizik vihan-zé é kaver ivé eur véol pehini enn amzer genta euz ar gristenach a zerviché d'ar badiziantou dré zouba. Ar veol-zé a zeu heb mar euz ann iliz kenta savet el leac'h zé gant fragan. Kelc'hek klog eo, hag aoured tro war dro, en diavez, a volsiou hirgoareg ha granet groz.

A-iz ann iliz-zé enn dinao euz ar ménez war behini ez eo savet, ez-euz eur feunteun sakred war behini euz savet eur chapellik koz, a béhini ar c'hoz mogeriou goloet a ilio a zo euz ar romantika gwel. Eunn Arkaden pe eur volz goth a zifenn ar feunteun diouz koztez gwareg ann or brasa. Atribui a rear choaz hirio ann deiz d'he dour vertusiou burzuduz, hag ann deisiou pardoun a Lokrist, ar baïsanted a zeu da denna ha da éva euz he dour goudé beza roet he⁵³ westl vihan. Kément-man, ével er chapel Lanven é kever ar c'hastel man, ha kant ha kant leach-all, zo eur skouer splann euz santelidigez kreden ann Druided pe ar paganed koz euz a Vreiz war benn dellitou dour ar feunteuniou digaset d'imp gand ar feiz kristen, ha miret betek breman dindan eur furm nevez.

Mar d'eo ho c'hoant da redet ar vro gand plijadur evid he anaout, ho kuzulia a rann da zistrei dré hent Ploueskat ; rag ne anavezann ergerz é bed hetusoc'h na pittoreskoc'h pe bravoc'h évit hini Kastel Paol da Lesneven, enn eur dremen dré ar Bourg koant man. Kement-ze zo, evit kazi lavaret, eur pirc'hirinded peur baduz d'al leac'hiou santel ha d'ann arouesiou ar ré gosa euz ar vro.

Da genta, en eur antren enn hent pehini a red hervez ann aot, ne heller ez em difen diouz eur santimand a admiration en eur deurel ann diveza sellou war gastel Paol, hag en eur arvesti ar gwel kaer euz ar mor, ar c'herrek zé skinnet aman hag haont ô sevel ho fenn du ha gourdrouzuz aziouc'h ar gwagennou glaz. Er c'hostez déou Enez-Vaz, ar rec'hier péré a stouv ann antré a Roskoff hag hini Montroulez, ha Kastel ann taro a béhini ar boulouardou a zéblant sortial euz kreiz ar mor ; A gleiz ann tréaz boug a Zantek péré ho deuz lounket dija eunn terrouar braz, ha péré evel m'hon devez lavaret hueloc'h a c'hourdrouz da zebelia eunn dervez bennag ar gearik koant a Gastel Paol hé unan, hag en eur heulia ann hend, é tremener é kever maneriou koz Pont plankoet ha Kerc'hoent, hag eur peulvan galvet er vro méan ann Diaoul. Chétu aman hervez ann tradision gosa ann histor euz ann arouez-zé.

Ann Diaoul péhini en em gavé é Kléder pa savet ar gatédral Kastel Paol a wélé gand

⁵³ Nouvel accord au singulier, alors que le sujet est pluriel.

érez ann touriou euz ann templ kristen-ze ô sevel gant sked a zeiz é deiz hag o vestronia ar chontré ; rak, remad eo ardamézi aman péanoz⁵⁴ Gwitur hag ann habitanted euz he derrouar a oé dija en em rentet d'ar Gristénach par erruaz Sant Paol ennan, andra à ziuu pé deir leo diouz éno war du Ploueskat hag hed ann aod, ar vroad a oa choaz pagan ha dindann skilfou ann Diaoul. Heman 'ta kounnaret gand ann diboell a c'hoantaaz ho diskar hag evit kement-zé a generaz eur roc'h vraz a daolaz euz he holl nerz ouz ann iliz nevez, hogen ne hallaz ket rei dezi nerz awalc'h, hag ar roc'h n'ez éaz ket beteg ann iliz ; kouéza a réaz mémez pell diout-hi hel leac'h m'her gweler hirio c'hoaz. Ann dud koz péré a aslavaro déoc'h war al leac'hiou ann histor burzuduz-zé ne vankont ket da ziskouez déoc'h toullou great war unan euz kostez⁵⁵ ar méan, ha péré, émézo, a zo bet gréat gant skilfou ann Diaoul ô krégi enghi. Ar féad eo penaoz a zo toullou ennan great enn urz reized, a zévri pé evit ober krédi ar vojen-zé ha distrei enn heuz ar resped a zalché ann dud euz ar vro man d'ann arouesou druidik, pé, enn divez, é oant enghi aziaraok.

En eur guitaat ar Peulvan zé ec'h antréer é parrez Plougoulm, é pé léac'h heb disrei nemeur diwar ann hent ec'h halleur ô tremen mont da welet ar maner koz a Gearaotred, a beléac'h é tiskenner enn draonien koant a Zant Jakez douret gand eur c'houerik vihan pehini ez em daol er mor é paé ann Abert, tost a c'hano hag é kichen Koat Kerouzéré. Iliz koz St jakez a ioa gwec'h all eunn gommandiri a urz Malt. Meur à appare'handou diouz ar gommandéri-zé a weleur hirio choaz war bord ar stérik vihan, é pé léac'h ar c'hoz vogeriou hanter diskaret ha goloed a ilio, a zo euz ar vrava gwel é kreiz ar gwern, ann ounn hag ann évlec'h a zo a bep tu.

Ô piñnat ar c'hréc'hen ec'h arruer é kwik Sibiril, ô tremen é troad ann iliz hag ô touch ar garnel a behini ann darzellou a zo skanket⁵⁶ gand pennou maro galluz da spounta ann ergerzer noz ann dizaouna, pehini ouz sklerijen al Loar a zeufé, dré chanz, da deuleur he zellou war nezi évit ar weac'h kenta. Hanter kant vloaz a zo da vihana abaoué ma redann ar vro man hag émeuz atao gwelet ann arvest heuzuz zé displeget da zaoulagad ann dréménidi heb resped é bed évit ann dud beo nag évit ar ré varo, hag enn desped al lezen, ann urz vad hag ann erbedou euz ar bennou kear.

En eur guittaat ar bourc'h-ze é weleurével m'am euz dija hel lavaret déoc'h, kastel koz a Gearouzéré hag he valiou hir, hag é tremener dré bourc'h Kleder, é pé leac'h ez euz

⁵⁴ Lire *péanoz*.

⁵⁵ Lire *kostez*.

⁵⁶ Lire *stanket*.

eunn tour brao o chédal, enn aner, abaoué hanter kant vloaz eur c'hoz iliz. Lavaroud a réat a ioul, évé ann Diaoul enhi c'hoaz.

Tost d'ar bourc'h zé é kaver kalz a bikoliou mein groz er roudenn ar c'hreiz deiz hag ann hanter noz, enn eunn terrouar galvet é brezounek karnelliou pe vered.

Hogen ar vrasa euz ar vein man holl a stanké a ziagent ann antré hent Ploueskat, tost d'ar bourc'h ze ; bez édoa da nebeuta dek troat kub é furm ann⁵⁷ diz. Pa oé minet é kaver⁵⁸ dindann kalz a venvégou kouevr euz eunn dremm hag eunn doaré dizanaf, hogen peurgedged kalz a vouc'haliou métal kloc'h ker boutin dindann ann arouezou breiz. Kement man a dest en eur feson anat, pénaoz ar mean zé, peger braz bennag oa, a ioa ruillet ha lakaet war al léach pé leac'h a oa douaret ann armou zé. Hogen, mennoz ann den a zouez hag a zaouzan pa venn enn amzer hag enn niver a zivrech a ioa bet red evit loc'ha eur blog ha a boézé tost da gant mil livr heb ann harpou euz ann injin mekanik, pé ar skiand gand pehini dré ann nerz euz a eul loc'h é lakafed ar ménésiou da gerzout.

Gwelet a rear war zu ar c'hreiz deiz, enn eur park é kichen, eunn Dolmen pe aoter druidik, hag eur Men-hir a bévarzeg troatad huelded, arouezou déol euz hor gourdadou savet éno évit konzakri bered braz ar c'harnelliou.

Goudé beza en em arzaet⁵⁹ eur pennad er bourc'h koant Ploueskat, é pé léac'h é kaver ann ézommou, ha péhini dré hé gempennadurez hag he zoaré hétuz a gemeret a ioul évit eur gearik vihan, é kemerer adarré gand plijadur hent Lesneven, en eur dremen, é gwirionez dré ar Pont-Krist spountuz meurbet.

Ô tisken diwar chaoser ar c'hoz Pont-zé, ec'h antréer dious-tu enn hent a vlena da Lokrist, hed ar béa⁶⁰ a C'houlc'hen a dreuz eur vro euz eur gwel kemmesket hag hetuz meurbet, pehini a vlena d'eur gréc'hien war beg péhini en em gaf eur Menhir koz pé eur Peulvan war péhini ez euz eur groaz vihan. Eno, en em arzaouer gand souez en eur arvesti ar gwel ker braz ha ker kemmesked en em zispleg dirag ho taoulagad : ar mor divent, eur chaden reier gourdrouzuz, éni Vaz hag a Ziek ; bae Goulc'hen, ar Chernig, hag enn divez ann holl éc'honder adalek Ploueskat betek Plouneour treaz, oc'h en em zispléga dirag ho taoulagad hag en eur ginniga déoc'h eur gwel manifik. Ann héc'honder zé a ginnig ar gwellou euz ar ré

⁵⁷ Lire *eunn*.

⁵⁸ Lire *kavjot*.

⁵⁹ Lire *arzaet*.

⁶⁰ Lire *baé*.

gemmesketa hag euz ar ré ziboata⁶¹, ann dishévélidigesiou ar ré zouezusa euz ann natur gouez displeget dirag ann natur diorroet. Ann ergerzer arvestuz souezed euz ann arvest sublim ze, hag euz dirogerez ann natur a zispleg diraghan ar chaden reier gourdrouzuz euz ann aod spountuz, ha péré heb mar a oé gweac’h all stag ouc’h ann douar braz, hogen péré ann dourn c’hallouduz euz ann amzer hag ar strivou peurbaduz euz ar mor braz ho deveuz, ann eil goudé égilé, diframmed diouthan, ez em zaouzan ô jedi ann niver divend a vloavesiou a zo bet red evit ma teujé ar mor da griñat, da derri, da zismanta ar mein grouan a viskoaz pehini a unanié entré-z-ho ar reier-zé hag éni zi Vas hag a Ziek d’ann douar braz. Ho distag a zo marteze eul labour a zek kant mil vloaz da nébeuta. Ma Doué ! Piou a hell ho niveri nemed Doué hé-unan ? Kement-ze a zouez bep-hini, ar ré vrasa éget⁶² ann distera.

Eunn abardaez ô tistrei d’ar gear dré ann hent-zé ez em éhaniz eur pennad enn treid ar Peulvan zé évid en em ziskuiza, hag évit arvesti eur wéac’h c’hoaz ar c’huz-héol hag ar gweled kaer-ze, just pa zeuaz da drémen dre éno plouiziz euz va anaoudégez. — Ebat eo ann amzer, aotrou, a lavaraz ann hini gosa d’in. — Ia, émé-z’ounn. — Ha piou en deuz great ann dra-zé holl ker brao ! — Ha me oar, ma ne vé ann aotrou Doué hé-unan ? — Ia aotrou, evit ann héol hag ar bed holl, kement-zé a ouzoun kerkoulz hag eunn all pa-z-int bet disket d’in a vihanig ébarz em Katékiz, hogen ar reier-zé piou ho deuz⁶³ distaget diouz ann Douar braz ha lékéat ével-zé é kreiz ar mor evel Peulvan ? — Sé é oann ô vennat me va unan, ha kement-zé holl em saouzan, bep gweach a zo fellet ganin diskleria ann dra-ze holl. — Petra ! aotrou, ha c’houi ker gwizieg ha na ouzoc’h ket kement-zé ? — Nann. — Em feiz-‘ta, gwell eo d’eomp, tud dic’houzvez ével d’omp-ni izelaad hor penn ha mont gant hon hent : kenavezo, aotrou. — Kenavezo, tud mad.

Heuliomp skouer ann dud mad man, ha gréomp hor c’himiad d’ar vro ; rak poent eo, a grédann, éhana eur pennad. Petra a livirit-hu ?

Ann Dréméniad. — A c’hrad vad, aotrou, mar⁶⁴ evit peur achui histor ar barresiou tro war dro, é teurvézit komz d’imp goudé euz a Choulven hag a Blounéour treaz.

Ann Dianaf. — He brometti a rann d’eoc’h.

⁶¹ Lire *zibaota*.

⁶² Lire *ével*.

⁶³ Lire piou en deuz ho distaget.

⁶⁴ Lire *maez*.

Goulc'hen

Iliz Goulc'hen a zo diazezed é gwéled ar baé euz ar memez hano ; koantig a walc'h eo, hag he zour a zo remarkabl dré he hueldet. El leach-ze eo é c'hanaz Sant Goulc'hen er bloaz 540, hag eno eo é tremenaz ann darn vuia euz he vuez. Eno oé ivé é c'hounezaz ar chount Even, dré bedennou hag ar skoazel spéréduz euz ar zant, eunn tréac'h brudet war ann Normandiz douaret war aochou Léon. Eunn daolen peinted er 17vet kantved ha plazet enn iliz a skeuden Even o tisrei tréac'hér euz ar stourm, hogen ann oberer diwizieg en déveuz roet d'he skeudennou ar gwiskad euz ann amzer ma peintaz anézo, enn hévélep doaré ma-z'-eo ar chount breton euz ar 6ved kantved skeudennet gant eur saé ruz alaouret hag e bastellou vraz, eunn tog a dri c'horn hag eur berruken er giz ann amzer Loiz 14, a rend ann daolen-zé kel lu ha ma-z'eo great fall. Memez défaot hag ar memez faot a varé a weleur é kazi ar ré holl a skeuden Sant Eozen, ann aotrou hag ar paour kéaz vreutaer.

Ar barrez man zo unan euz ar ré strujusa hag euz ar ré wella labouret euz a holl Léon. Gwir eo, é deuz ann tremp enn he galloud.

Dont a rear gand sikour eur chaoser à 600 goured da renti d'ar c'hounidegez ouspen 1200 dervez arat a zouar mad, ha da zoubli koulz lavaret parrez Trefléaz. Pont ar chaoser-ze a zo diazezed war ar roc'h memez é péléac'h é oa tibedi pé péniti Sant Goulc'hen. Lavaroud a rear é menneur ranna ann terrouer braz-zé enn trégont pé zaou-ugent véreuri a 1000 pe 1200 livr pep hini. Eur mad-ober braz évé évid ar vro, rag ar gounidéien euz ar c'hanton pégement bennag m'az int enn ho eaz hévélébékéad ouc'h ann argoaderien, n'ho deveuz kouskoudé nemed pévar c'hant pe bemp livr l'évé, ha 12 pe 15.000 livr enn numérer pe enn annez ar ré pinvidika anezo. Hogen, ével maz eo pep tiegez niveruz war ann aod, ha ma labouront ann douar gand ar bal ar chounidégez vihan a zo mad ha peur c'hréet.

Ann Dréméniad. – Ha ne vé ket a voien ivé da introdui eno ar c'hounidegez-vraz ? Eunn dalloudegez vraz évé évit ar vro el léac'h ez euz kement-zé a zouar da zifraosta, ha palujou ha lagennou mor da rei d'al labour.

Ann Dianaf. – Ne zervich ket mennat é kement-zé, ar Vreiz izéliz a zo ré baour hag a zo ré stag ouz ho boasiou koz évit espéri da zont d'ho distaga ével-zé diouz ho c'hiz koz ha d'ho lakaat da labourat ann douar enn eunn doaré all éget ho d'oa great ho zud koz. Va unan, em-euz gréat meur a weac'h eunn arnod doaniuz. Anzavoud a rann kouskoudé pénaoz nétra ne rentehé ar vro man pinvidikoc'h nag hetusoc'h éget foenneien aruz ha plantasionou déread mad.

Mennit diwar benn kement ze, euz ar pinvidigez hag euz ann talvoudégez ouz ar vro man, pa z-eo gwir penaoz enn he stad brésant é jeder a ouспен daouzeg mil ann niver ouz ar c’hezeg a brenn bep bloaz ann Normandien, el Léon hebken. War kezek Kléder ha ré Winévez éma ar muia reket. Araog ar Revolusion é oa kalz a harasou ér c’hanton man ; breman, a véac’h ma kafer unan. Gwir eo penaoz ar vérerien euz ar vro man a zo nébeut douget da gézèg ar roué da béré é préféront Antiered ar gounidéien pinvidig euz ho c’hartier, kalz a béré, é gwionez⁶⁵, ho devez ré gaer meurbed, hag en em brédéria da wellat ar ras euz ho chézek. R’ho dévézo kalz a heulierien !

Plounéour-Tréaz

Bourc’h Plounéour a zo diazezed war eur bek douar enraok pehini a furm ar min kornaoueka euz a vaé vraz a C’houlc’hen. Dre ma tostaer out han ar vro a seblant dihétuz, roc’heg ha dilabour. Souden e weler ar wagennou euz ar mor braz hag ar mil garreg a vord ann aochouz⁶⁶ euzuz ze ker founnuz enn dizeuriou ker puluz é penséou. Pep tra er chanton gwez-zé beteg ann arouesiou druidik a zo a bep-tu a séblant justifia ann hano a Land Pagan dré béhini ez eo galvet er vro memez. Mikel ar Nobletz he unan, ar misionner breton brudet braz-zé euz ar 17ved kantved, a lavar penaoz pa erruaz er chanton ze an dud anezan ho doa c’hoaz dalc’het kement a wall grédennou idolatr ma oant nébeutoc’h kristenien éget paganet, ha pénaoz é oa bet oblijet d’ho distrei ouc’h Doué, kalz anezo ô sévéni choaz dirag ann holl ar paganism.

Ar gwezder koz euz doaréou ann dud euz ann terrouar ze ne d’eo ket choaz kuneet ; skrived eo memez bétég war ho dremm. Ann dud⁶⁷ euz ann aochou euzuz-zé a zo braz, duarded, seac’h ha nerzuz ; balé a ra he zivesker hag he dreid énn noaz, eur vaz skoulmuz enn he zourn ; he van gwez ha gourdrouzuz a zeblant daéa ann diaveziad en em gaf gantan. He zremm drouk livid, he dall roufenned araog ann amzer dré he boaniou ha krizder ar vro a zo goloet gand eur forest bleo hir ô nija enn dizurz ha péré ne hell ket delchel ar bonedik glaz plad lakaet war kern he benn. He zaoulagad a lugern eur flamm teval, hag a zell piz war al

⁶⁵ Lire gwirionez.

⁶⁶ Lire *aouchou*

⁶⁷ La suite montre qu’il faut lire *den*.

lestr a verzeur war ann drem-well. Mar c'hourdrouz ar stourm teurel al lestr war ar c'herreg a houp ann aochou-zé, ar joa a sked war dremm ar Plouziad kriz a blounéour, hag a skléra eur pennad he van gwez, evel eul luc'héden ankéniuz a lugern é kreiz ar c'hoabrennou du-zé péré a nac'h ar gurun. Strolla a ra he gérent, gervel a ra he vinouned, he amezéien, holl é redont d'ann aod o leuskel iuderezou gwez ; armed a visier, a greier hag a ferier ouarn, é c'hédont ann digouesiou euz ar pensé. Mar deuz⁶⁸ ar merdédi kéaz, à béré al lestr a zo bet friket, da baka ann aod dizeur, goudé beza gourenned ouz ar maro, ez int er momant-zé memez dibourc'hed ha laset didruez gand ann arvoriz fero ha didrec'huz-zé.

Enn aner ar pennou kaer euz ar c'hanton ho deuz klasket ho harza ouz ar feroniou-zé ; red eo bet kant kweac'h displéga ann arvez⁶⁹ euz eunn nerz gourdrouzuz évit dont à benn a zé, ha c'hoaz ne hellet ket tréc'hi atao, kement, enn abégou zé, an arvoriz fero-zé a zisplég a grizder hag a heskinerez. Eur c'henel⁷⁰ digaset dezo a rum é rum ha grisienned enn ho zouez abaoué kantvéjou a ra dezo krédi penaoz ar penséou a zo bevesou digaset dezo a berz Doué, penaoz ez eo eunn dra a behini ann dalvoudegez a berc'henta dezo dré wir sakr, ha penaoz ez eo eunn terridigez euz ar gwir divin hag humen ho mirout out-ho. Evel-zé, enn eunn hévélep digwez, strolled enn ingroz, é strivont gand eur gournar diskreduz ouz ar maltourerien hag ouz ann archerien ; enn em stlapa a réont gand eunn diboell kounaret war bayonnetesou ar soudarded digaset enn ho énep, ha da béré ne réont kartier ébed. Ar soudarded a dec'h kazi atao dirag ar vanden tud diboelluz-zé ne ané neuzé poell ébed, ha péré ne hell beza harzet na dré spount rag ar justiz na dré vanjanz al lezen. Ar veléien péré en ho zermon ho erbed da zinacha ar boaz kasaüz-zé ken enep d'ar c'hélen euz ar rélijion gristen, n'ho devez beteg breman, siouaz, obtenet nemed nebeud a gred war ar poent-zé.

Aman ez em etablisaz entre-z-omp eunn dialog pe eunn diviz war benn ann abégou warlerc'h.

Euz ar Penséou

Ann Dréméniad. – Diskleriit deomp, aotrou, mar plij ganeoc'h, ann derou euz ar gwir

⁶⁸ Lire *mar deu*.

⁶⁹ Lire *arvest*.

⁷⁰ Lire eur c'helen.

ar Pensé, ha livirit deop⁷¹ hag hen a zo gwir, hervez ann artikl 45, tiltr 9, levr 14ved euz a ordonanz vor euz ar bloavez 1681 penaoz ann arvoriz euz ann aouchou man a énaoué enn noz tanou faziuz war ann tevennou évit tenna dezo ha lakat da goll al listri ?

Ann Dianaf. – Kement-ze, siouaz, ne deo nemed re wir.

Ar gwir ze etabliset da genta gant Konan Meriadek he unan enn interest euz he wisien hentadurien ha merdeidi, a oé roed enn argoulou gand Hoel 2 d'he verch Aliénor en eur he dimizi da héritour ar c'hound a Leon, prinz ével-d han euz ar wenn Konan ar Vraz ar roue brezelékaer zé ha lézenour pehini en doa établiset war he arvoriou barnérien pe tud gwirion évit évésaad ar reiz mad hag ar surentez euz ar verdéadurez. Hogen ar reiz mad-zé a gouézaz souden enn dizurz hag enn eul lezen a riblerez, abalamour ar ré-man a c'houlenné gwir ho bréou, hag ar ré-all gwiriou a zovetach. Eskeb Léon ho unan a strivaz pell amzer ar gwir zé ouz ar Beskound enn desped d'ur c'honzil strolled enn Naouned évit kement-zé, ér bloavez 1127, ha pehini en doa embanned poan ann anaoué pé ann eskumunugen a énep ar re pé ré a zeuhé d'en em berchenta euz ar vadou penséet. Ar gwir ze deud enn divez adarré gwir ar roué hag hini ann Amiraotez, a zo bet reizet dré ann ordonanz moreg à béhini hoc'h euz komzet. Hogen ann dud euz ann aouchou man savet ha dalchet a ratoz enn ho ziwizieg dall ne guittaont ket evel-zé ar feroni euz ho boasiou koz.

Ann Dréméniad. – Hogen, aotrou, ha ne grédit-hui pénaoz ann diskouez euz a eunn nerz a walc'h ha stabil ével ma vé hini eur gward pensé dré skouer, a vé awalc'h pé ne vé évit distruja enn holl-d'ann holl al laeronsi hag al lazerez, da vihana lakat eur poell dezo.

Ann Dianaf. – Ia, skleriet dré eur skouer vad a zo bet roet déomp dré ar brézan euz eur Piked kré a gavaléri é Ploueskat e pad eur goan reuzeudig é penséou, hon deuz mennet pénaoz enn amzer ar peoc'h, enn dioueridigez ar gward aouchou é helfe beza reized er c'hiz man

Ann holl arvor a vé rannet enn distrik pe ganton arvorek : ével-zé, dré skouer, ann holl aod a welit adalek Kastel Paol à Léon bété Plouneour treaz a vizé rannet enn daou ganton : hini Ploueskat a zeraouéfé adalek pénéti St Goulc'hen, hag a zalc'he aouchou Treflez Gwinevez, Ploueskat ha Kléder ; hini Kastel a c'henderc'hé aouchou Sibiril, Plougoulm, Roskoff ha Kastel Paol etc. Furmi a reat é pep penn léac'h euz ar c'hanton aod eur goumpañnunez a ward pensé a bemp kavalier war-n-ugent hag hanter kant soudard war droad bep hini, dilennet é touez ann arvoriz ar ré vui enn ho eaz hag ar ré wella brudet. Kemend zo

⁷¹ Lire *deomp*.

dekored hag ann holl soudarded koz a gerz euz a eur vrud mad a raé dré wir eul loden anézi. Ar gompañnunez skouériuz-zé a vé dindan gourc’hemenn ar méar euz ar penn léac’h ar c’hanton arvorek, ha pehini, en abegou pensé, en défé gwir, diwar goulén Nerz d’al lezen aberz pehini, an évésiad arvorek pé euz hé gannad brézant war al lec’hiou da embanni al lezen brezelliuz ha da gémenn bounta ann nerz dré ann ner⁷² zé : paouez a rafé rak-tal d’he c’hourc’hemenn. Ann holl véared euz ar barrésiou arvorek avé, évit-kement-zé, dindan he c’hourc’hémennou ha red dezo he heulia, he skoazia p’ho c’houlénfé dindan boan dizentidigez a grenn ouz al lezen. Diouz he gostez é respontjé dindan boan a varo euz ann ursiou en divijé roet, hag euz ann digwesiou, pa en defé nac’het aotróa goulén ann oviserien karged euz reiz ar pensé.

El lec’hiou é pe leac’h ne véfé ket a gannad arvoreg, ar varner a beoc’h euz ar penn-léac’h euz ar c’hanton arvoreg, a c’hourc’hemenfé enn hé ezvézans beteg he zonédigez.

Pep kompañnunez a bense en défé eur banniel seiz pers gand eur c’houlm arc’hant é kreiz, ô telc’her eur bod olivez enn he veg, hag évit ger ar c’homsiou fréalzuz man : Douar héberchiad !

Ann holl dud a zo breudeur evel bugalé d’eur memez doué ; bez e int choaz enn titrou all ; é kiz tud reuzeudig ha kristénien, hag hor rélijion a c’hourc’hémenn déomp skoazell hor breudeur enn ho zizeur, hag ober d’ar ré all ar pez a garfemp a vé gréat déomp hon unan enn eunn hévélep digwez.

D’ar gwellou ha lidou braz, gward ar penséou en défé ar post a énor ; fournisa a raé da ward ar Roué ha d’ar prinsed pa zeufent da vizita ann arvorioù.

Pa zarvéfé eur pensé enn deiz, ann tour pé ar c’hlochét tosta d’al leac’h ma vezo digwezet, a lakafé eur pavillon gwenn, pé eul létern ma c’hoarvéfé enn noz.

Ar méar a bep penn-leac’h euz a ganton arvoreg, en défé eunn télégraf vor hollek pé a bep bro, évit en em barland gand al listri penséet, pe enn taill da veza. Ma c’hoarvéfé ar pensé é kichen eur Zemafor, ar gédérien a rofé dezan ann holl goulennou ha lavarou great dezan gand ar méar pé ar barner a beoc’h enn ezvezans ann évésiad arvorek.

Ann Dréméniad. – Approui a rann ho tézo : digas a ra d’in koun euz ar ged koz vor a behini eo deud achoudevez ar gward aod ha da béré ec’h hall suppléi enn amzer ar peoc’h, evel m’hel livirit mad, hogen préferi a rafenn eur gward nasional arvorek d’ho kward pensé. Deuz hor bro é teu.

⁷² Lire *nerz* ?

Ann Dianaf. – Krédi a rann ével-d’hoc’h ; hogen ar ger touelluz-zé a zon fall da diskouarn ar galloudéien euz ann amzer breman, el leac’h va hini mé, enn énep, ô kaout eunn doaré a rélijion ho veul hag a ra plijadur dezo.

Euz ar Rélijion

Ann Dréméniad. – Pa hoc’h euz komzet d’in euz ar Rélijion, plijet gan-é-hoc’h me hoc’h erbed, lavaret din ho mennoz war ré relijiuz tud ar bro man, ha ma-z-eo gwir ez-int superstisiuz ha ma lavareur ?

Ann Dianaf. – A bep amzer ar Relijion a vlénaz ann den er c’hontré man gant mui a nerz choaz éget war ann dilerc’h euz ann douar, ha nedoa netra kévatal he zevosion hag he zuperstision araog ar Revolution. Ar veleien a ioa, évit kazi lavaret, kéélet ével douéou, hag e pad ho heskin ne deuz gonideg er vro man n’en divijé gréat dek leo a ioul vad enn noz ha war droad, hag enn amzer heuzuz, évit mont da gaout ar pezh a chalvé eur belek mad, évit kaoud he vennoz, evit hé difenn he-unan é tall euz he vuez memez. Ar veléien-zé a oa kuzed é punsou, é kaviou ar reier enn touinellou distro, enkrézet, harlued, kantréerien, hogen joauz braz euz ho galloud hag euz ar resped a inspirent. Eüruz oant evel ho diskibled léal, dré ar mennoz euz ar verzerien, péhini⁷³ bac’hiou é palesiou, ar rusta bévanz enn ambrozi pé enn dra wella, ha glaou sant Laoranz é gweliou Roz ha Lila ! Dall eo red beza evit nac’ha ho galloud. Ha pé bez joa n’ho deuz ket diskouezed ar Vreiz-izéliz d’ann disro euz ho fastored keiz ! Askaoud a rent ho lévénéz, ho skoazell, ho harp ; ho doan en em ziforc’haz, ho drem-well a zeuaz laouen adarré, ha santout a réjont ho nerz oc’h asc’hénel. Ha, remad eo he anaout, kalz anezo a zellezé eun hévelep karantez.

Hogen, abaoué ar misionnou ann traou a zo, siouaz, chanjed meurbed ! deud int adarré doaniuz, arwareg, ha lézireg ; ha dré ne hellont mui en em ébata d’ar sul na d’ar gweliou, kalz anezo a zo en em roet, en eun doaré spountuz, da éva, da c’hoari ha d’ar merc’hed. Pé, é livirinn-mé d’ar véléien iaouank garo, rentit dezo ho dansou, péré ho diduella ker brao-zé, pé roit dezo abegou all honest d’en em zizkolpa, da plijout, d’en em aoza ha da zisplega ann nerz ha gwerder ann den ; kement-zé a zo ker red d’he⁷⁴ gorf éget d’he iéc’hed. Goudé ann ovisiou,

⁷³ Il manque ici un verbe : *a gemme* ?

⁷⁴ Le sujet devient ici « le » paysan en général.

ar prédériou, ar bedenou a hell leunia, er suliou, holl amzer eunn den déol, hogen nann ré eur plouiziad implijet ar rest euz ar bloaz d'al labouriou ar ré rusta hag ar ré poanusa.

Euz ar Pardonniou

Ann Dréméniad. – Karout a rit ar pardonniou ‘ta ?

Ann Dianaf. – Nann enn doaré m’hen vennit, martézé ; hogen karoud a rann gweloud ar iaouankiz en em ébata honestamand diraog daoulagad ann dud hag ho c’hérent, ha krédi a rann penaoz ann dansou war ar méaz a zo ann diduel honest hebken mad da habaskaat ha séveni ann dud diwar ar méaz, ha da rén ann dimiziou, pa-z-eo gwir penaoz he⁷⁵ genta deso eo da zisklearia dré jestroù ha kéfluskou kadansed, ar c’harantésiou hag ar choantou péré a énaou hag a reiz er mémez amzer kaloun ann den.

Ar gwéliou hag ar pardonniou ô veza hirio rentet d’eun niver déréad ha kaset d’ar sul warlerc’h, ho devez ar veleien reizoun da redia ma vent sevenet gand devosion, oc’h asista gand devosion⁷⁶ enn ovisiou euz ann deiz-zé ; hogen eur wéac’h m’ho devez sevenet ann dléadou-zé, é c’hoantéfen enn intérêt ar bévidigez mad eget⁷⁷ hini ar Relijion hé unan, m’ho leset d’en em zivuzza hag en em glasg ével gwéac’h all.

Hogen, a vezo lavaret, é gaou a hallfé beza troet ! hag a be tra ne c’haouier ket ? Goudé holl ra leverent ar veleien ho-unan ann heur hag al léac’h é peléac’h ec’h hellont en em ébata, ha ma fisient neuzé er furnez ar mammou. Kement zé ho deuz gréat ho-unan, ha ne c’houzanveront⁷⁸ ket netra a énep enor ha glanded ho merchet ; hogen, gouzoud a ouzont ivé pénaoz né oer ket atao mestr euz he garantez ha pénaoz martézé ann hini a garor eo ann hini da behini é menner ann neubeuta : ker gwir eo lavaret pénaoz ann dimiziou a zo skrivet enn Env.

Eunn dra choaz dizentoc’h ouz Doué hag a énep ann déréadigez, eo ann doaré rust gant péhini ec’h antréont hag é sortiont ar Plouiziz euz ann ilisiou. Lavaroud a raer é vent skolaerien ô striva entrezo péhini a zortio ar c’henta. Ho zalc’hou, ho boasiou gwez hag ho amzeréadegez enn ilisiou a c’houlén ivé beza rébechet hag harzet. Hogen n’eo ket kement-zé

⁷⁵ Une fois encore, Laouénan change de sujet en cours de phrase.

⁷⁶ Laouénan a oublié de remplacer le premier *gand devosion* par une autre expression.

⁷⁷ Lire *ével*.

⁷⁸ Lire ne c’houzanvont.

ar prézek pemdezieg euz ar persouned a Vreiz-izel, hag ar Misionnérien euz ann amzer brésant béza ho devez mennosiou all, va feiz.

Ann den iaouank. – Da zevel a nevez ann aoter hag ann tron, michanz. Kouskoudé klevet em euz ivé komz kalz euz ho sermonou brezounek brudet braz, péré é vijen bet kuriuz braz da glevet ; hogen, evel ne ententan ket ann iez-zé, ne hellan ket kontanti va debtron.

Ann Dianaf. – Galloud a rann eüruzammand ho pasta war kement-zé ; rag oc’h en em gaout er Chastel-man enn amzer ar misionou diveza é Gwinevez, é pé léac’h ne oé brud nemed euz ar sermonou a lakaé da gréna kement ho⁷⁹ chafjé o zébesat eno, em boé ann débron da wiria drézon va unan ann obériou kaer-zé. Hogen, mennit euz va souez hag euz va heuz, goudé beza klévet ann anaouéou red a énep direiz ar spéred névezer euz ar c’hantved, a énep al libéraled hag ar republikaned, ô kweloud aznévézi, ann holl d’ann holl, ar memez arvestou, ar memez farsou am boa gwelet aliez em iaouankiz, é parresiou gwez é gweled Vreiz izel. Kement-zé a oa, evel el lec’hiou distro zé, divisiou entré daou ben maro ; gourdrizou spountuz, kannouenou kanvaouüz, skeud ann ifern enn he holl euziou, ar gounnar hag ar mantr, ann tan peur baduz, Aéred ô krinnad ar galoun, ô tichafranta ann elvou ; touséged revet oc’h arzaoui war askré ann dud miliged ; kauterious leun a zour berved é péré ho tiskenned a nebeud é nebeud, hag a béré ho tennet évit ho souba eno adarré ; tolennoù kefluz, ankou, bourdou hag ann holl drubarderezou all euz ann amzer goz, rénevezed heb mez enn 19vet kantved é brezanz tud gwizieg, hag ô produi enn desped d’ho mousc’hoarz goapeuz war spéred ar ré holl all, effejou diskreduz ma n’ho divijé⁸⁰ ho arvested hon unan. En em ziframa a réat ar peultrin ; leuskel a réat iuderezou spountuz ; sortial a réat in-groez é-méaz euz ann iliz en eur grial, daoned-ounn, hag en eur c’houlén truez ann aotrou, ha gragez strafiliéd a zo darbet dezo difarc’ha eno. Epad ann arvestou érezuz-zé ha dellezuz euz a farsou ar foar, ar beleg diouc’h uc’hél he gador a drionf gand balc’hder, hag en em ambridé gloriuz euz ann ober burzuduz euz he brezegennou kaer, hervez hen. Skändalízet euz eunn hévelep profanadigez euz a eur gark ker santel, koun a zeuaz d’in euz ann déolek Kerébel, ann diaraog diveza persoun euz ar barrez man, hag é krédiz, ô partaji va faé, he glevet apostrofi pé komz er geriou man d’he zidalvez suksesored pé ar ré he c’houdé : « Ha me ivé, a griaz out-ho enn hé anken, ha mé ivé ! am euz a wéhou savet va mouez dic’halloudek betek bolsiou ann iliz man, hogen, zé a oa, hervez va doué, en eur rei d’ann dud fidel Josef évit skouer, ha Job d’ar

⁷⁹ La proposition semble incohérente. Il est possible que l’auteur, en recopiant son texte, ait sauté une ligne.

⁸⁰ Lire ma n’hon divijé.

ré reuzeudig, hag en eur disrei ann danvad dianket dré ekzempl a⁸¹ mab prodik.

Euz ann Iez Brezounek

Ann Dremeniad. – Hervez ar pezh hoc’h euz dijà lavaret déomp hag ho koun euz a Gearébel é zéblant penaoz daoust ann diwizieg dall euz ann darn vuia ar veleien a hirio, ez oa gwec’hall er c’hanton man beleien déol ha gwiziek péré a skrivé gand eaz enn ho iez brezounek. Joaüz braz é véfenn da anaoud ho mennoz war ann iez koz-zé, pehini em euz aliez klevet lavaret beza ar brasa harz a énep kelenadurez tud ar vro man.

Ann Dianaf. – Eur fazi eo, hag eur fazi dizeur eo, skulet hep reiz a énep ar brovinz man. Ann iez brezounek pell diouz beza eunn harz d’ann deskadurez, a zo, enn énep, eunn iez gwizieg hag ann alc’houez euz ar ré all holl. N’en deuz ket er⁸² ger brezounek na zigas koun euz eunn digwez brudet, eunn darvoud historik pe eul lez-hanv a bouez péhini a vezer joaüz braz d’anaout : enn eur ger, ann iez oc’h ar parlantusa euz ar bed eo, ha gant reizoun eo, ez eur lavaret é oa eun védalen préziuz a ziklerié⁸³ pep tra, ha pehini a zo atao kuzulet gand ar gwizerien⁸⁴ gand eur plijadur nevez.

E Breiz koz, enn iez man eo, é oé skrivet, er c’houechvet kantved, ar romanou brudet euz ar varcherien ann daol round euz a Dristan al Léonard, a Lanzelot euz al lagen, a Vrut, à Cheron ar Sévenek, a Véliaduz, a Amadiz a C’hall, a Verlin hag a Josef a d’Arimatia, a Zant Graal ; hag ar vojennou a Verlin ; ar Mul digabestr ; ar marc’heg a Glezé, ar vantel gwall daillet ; ann draounien ann doused displeal, al Lik a Lanval hag hini a Chrallon, etc. etc. ar ré zé holl a zigas koun euz ann dud hag ann oberiou euz ann Arvor, ha péré ar Barzed ô redeg ar vro a iea da zanevella à gastel é kastel évit divuza hor marc’heien gadal hag ho douzig koant.

Ma ne hell ket hirio ann iez brezounek en em veuli produi eunn hevelep oberiou, da vihana kersa a ra choaz hiniennou skiented hag ébatuz. Ha piou evit gwir n’en deuz ket klevet komz a Vikeal Morin a Laé, ar peur ober-zé a stil hag a laouénidigez. Piou n’en deveuz ket santet ann holl bréou euz ar werz brezounek man, é génou ar c’huré : te a ioa drol, Morin, kouskoudé !

⁸¹ Lire *ar*.

⁸² Lire *eur*.

⁸³ Lire a zisklerié.

⁸⁴ Lire *gwizéien*.

Piou ne éné ket meulidigez kégin ar Bail, ann ebat skanv-zé é kiz Vert-Vert ? Ar ganouen ar Maréchal paour, à Baol Testard, kanouen gadal ha rentet gand mui choaz a spéred et⁸⁵ brezounek ? etc.

Ann Dremeniad. – Mad évit ann iez hé unan ! ha chétu azé heb mar, titrou en he du ; hogen ann deskadurez hag hi a zo dré gement-zé skinuzoc’h ?

Ann Den iaouank. – Me a gred, mé, é devez great kalz a inraog abaoué ar Révolution, ha né-d’eo ket gwir, aotrou ?

Ann Dianaf. – Enn énep, den iaouank ; ar revolution e devez daléet kalz da vihana er chanton man ar sklearijennou a ié ar skolach Kastel Paol, blenet gand he Eskop gwiziek, da skiña er vro. Evit gwir, petra oa épad ar Revolution ann darn vuia euz vistri touet euz ar skoliou prim pé elfennuz ? Diwiziéien divez, mezviérien, tud diskianted péré a doué gwell ouc’h gwell. E gwirionez, a véach e oa reized a nevez ann nurz é franz m’ah hastot da chervel adarré ar vistri koz. Hogen, é her choulenn a rann diganéoc’h, petra é tesker breman er skoliou d’ar Vreiz izéliz ? Lenn latin ha galleg el levriou na ententont nag ann eil nag égilé. Mar deu eur re bennag euz ar skolerien gwiziekoc’h éged ar ré all, da zeski ann tu man-tu-hont eur gérik bennag a c’halleg, ez-eo evit lavaret diwar nij hag enn desped ar bré a zeu naturallamant euz ijin ann daou iez ne anavezer ket hon-unan, ha ne haller dré-zé diskleria dezo. Ankounac’haat a reur just penaoz ar vugalé boazed da gomz ha da venna é brezonek ne hellont deski mad geriou diavesiad anez staga out-ho skeudennou, ha penaoz rak-zé, eo red deraoui dré ho diskleria dezo enn ho mamm iez. Ales-sé ‘ta ar red da gaout da genta eur skol prim brezonek pé elfennuz é pep parrez évit deski lenn ha skriva enn iez-zé ; ha goudé, eur skol hanter brezoneg ha galleg é pep kanton, evit deski ann iez diveza man, ar jed hag ar rouden pe ann trésadur. Er fesoun-zé heb ken é c’halfet skiña gout ann deskadurez é touez ar Vreiz izéliz, mar kemer éves peurgedged da drei é brezonek al levriou ar ré wella évit he skiña dré ar vro. Evel oberiou mad diwar benn ar c’hounidegez, ann tiegéac’h hag ar micherou all, ha souden pep tiegez é défé, hervez he ijin hag he etad ho lévriouigou dorn ével m’ho devez buez ar Zent, ho c’hantikou hag ann heuriou brezounek.

⁸⁵ Lire e.

Euz an Noblanz

Ann Dreméniad. – Eunn dra hag am zouez er vro man, eo ne haller ket ober eur gamm henni heb arruout gand eur c’hoz maner bennag. Noblanz breiz a oa-‘ta dilez hag enn dalc’h pep hini ?

Ann Dianaf. – Nann, ha netra, enn énep, ne oa gwirionoc’h na gwel reized, rak bep strollad ar Stadou, urz ann noblanz a wirié titrou ann neveziard, ha penaoz ne doa nobl é bed é Breiz, a ziouer a ziellou intéried er Parlamand hag évéséet gand ar c’hemenadurez intermédiatourez euz ar Stadou, na kemeret, 1° ann titr a floc’h ma na heljé proui eur rann nobl heb astal na torradur abaoúé kant vloaz trémenet ;

2° Ann titr a varchek, ma ne d’oa map da Varkiz, Kount, beskount, baron, blener, leutenant jénéral euz ar Brovinz, marcheg a ursiou ar Roué, a genta Prézidant er Parlamand ;

3° Kastelan, ma na kerzé eur varn uc’hel pe kastellenach ;

4° a Varoun ma na kerzé tri gastellénach ;

5° a Gount ma na kerzé diou varounach, pé dri⁸⁶ gastellanach ;

6° a Varkiz, ma na kerzé tri barounach ha tri kastellanach, pé zaou varounach ha chouec’h kastellanach.

Pa oué reized ann noblanz er bloaz 1668 ne oé é Breiz nemed 6 dugach, 30 markizach, 12 kountach, 13 viskountach, 8 barounach ha 1654 tiégez nobl abaoúé eur chantved ann nebeuta.

Ann Dréméniad. – Kement à zo sklear : hogen 1654 tiégez nobl é kévatal a bemp membr pep hini, ann eil ô tougen war ébenn, a ra 8270 persounach privilaichet ha kuit a dell enn eur brovinz ker paour ha ma-z’oa Breiz.

Ann Dianaf. – en eur vuschoarzin, ne m’oc’h ket choaz é penn ho jed. N’em euz ket komprened enn niver-zé ar brankou iaouerezed hag a c’hostez péré a zoug ar memez hano hag armoriou, hag hervez ho jed ar gwir niver euz ann noblanz Breiz a savjé, er maré zé, da 16 pé 17,000 nobl.

Hogen kement-ze né ket holl, ouzpenn 2200 famil a oé torret a ziouer a ziellou koz awalc’h, ha digemeret goudé-zé dré ar reisiou all, a nebeut a nebeut dré ma prouvent eur rann a gant vloaz, lakit d’ar reman ar pennou kear euz ar geariou a béré ho charg a renké enn nuz⁸⁷ ann noblanz ; ouzpenn ze, ann dud chentil nevez adalek 1674 betek 1770, péré a ia da eur

⁸⁶ Lire c’houec’h.

⁸⁷ Lire *nurz*, pour *urz*.

miller famil da nebeuta, hag ho pezo war dro 35000 persounach, hag ar ré pinvidika euz ar vro, kuit a bep karg boutin ; da lavaret eo eun den bep 64, rag ar populasion a ioa neuzé, hel lavareur, a 2,211,000 den. Dre-zé, ô supposi da bep hini anezo 500 livr levé hebken, pé 100 livr a gontribution fonzier, kement-ze a raé evit ar momant-man 3,500,000 livr a gontribution founzier nebeutoch ; da lavaret eo, tost da vad, ar bevaré euz ar c'hontributionnou founzier paet gant ar pemp départamant euz a Vreiz goz, heb komz euz ar c'hontributionnou mobilier ha personnel a béré e oant c'hoaz kuit.

Gréomp bréman lod ar C'hloer kétaval⁸⁸ hini ann noblanz, hag ho pezo tost da vad, ann hanter euz ar c'hontributionnou euz ar brovinz da baéa dré ar bobl kéaz heb ken.

Euz ar chloer

Ann Dréméniad. – Ann dud a iliz a ioa 'ta pinvidig ha niveruz braz é Breiz araog ar Revolution ?

Ann Dianaf. – Niveri a réat henni 97 parrez a géar ;

1278 parrez a ziwar ar méaz ;

253 parrez tré ; enn holl 1628 presbital a béré 409 heb ken é dalc'h ar Roué ; ar ré all beza enn dalc'h ann Eskibien, ar chapitrou, abattiou, ann aotrounez, ha memez enn dalc'h ar vourc'hisien.

Beza ez-oa ouspen :

34 abatti gwazed ; 6 a verc'hed ; 101 kouent gwazet ha 100 kouent a léanesed, heb jédi ouspen eun niver braz a chapelou pinvidig, ha priolou péré ne gontribuent ket nebeut da baouraad ha da naounia ar vro.

Euz ar Ren Breiz abarz ar Revolution

Ann Dréméniad. – Krédi a rann é oa Breiz reized mad ; kleved em boa em iaouankiz komz enn eun doaré meuluz euz he Stadou braz, ha meuli ar furm euz he ren ; hogen lested

⁸⁸ Lire *kévatal*.

pa na d'oann choaz nemed krouadur iaouang, ec'h ansavann krenn pénaoz ne d'ounn kamed kalz en em brédéried anezi, peurgedged goudé eur Revolusion ével hon hini : kouskoudé, joaüz braz é venn d'hé anaout mad, évit gwiria dré-z'ounn va unan hag he en doa é gwirionez kalz a hévelidigez ouc'h ar reiz prézand euz hor reñadur.

Ann Dianaf. – Breiz a ioa araog ar Revolusion eur vro a Stadou, da lavaret eo, eur rouantelez dielek. Bep furn a vlénadur péhini a zifen hag a gastiz ann torfédou, a laka mirout hag énoré al lézennou, a hell, muoc'h pe nebeutoc'h asuri éürusded ar boblou ; hogen hervez hor mennosiou prézant, ann hini, heb mar, pehini a ro mui a frankiz, a stardelez, a wir hag a warantiz, eo ar reñadur hervez al lezen, hag hennez oa gweac'h all hini Breiz.

Blénadur Breiz a ioa brezeleg hag arvoreg, abalamour abaoué eur pennad mad ann titr a Amiral a franz a ioa deud dirannuz diouz hini a vléner euz ar Brovinz man.

Ar blénadur-zé a ioa ranned enn teir leutananz ; da chouzoud eo : ar ré Breiz-Uc'hel, Breiz-izel hag hini ann Naoned.

Leutananz Breiz-izel a c'henderc'hé eskoptiou Gwénéed, Kemper, Kastel Paol ha Tréger. Hini Breiz Uc'hel a zalc'hé Sant Briek, Sant Malo, Dol ha Roazoun.

Leutananz ann Naoned ne doa nemed ann eskopti-zé heb ken.

Bez ez ioa é Breiz eur Parlamand, pévar Prézidial ha 23 dalc'h roué, 2326 barn féodalc'h, hanvet gorré, krenn ha gwéled, péré a berc'henté pé ouz aotrounez, pé ouz béleien pe memez ouz tud laik ; 14 dalc'hiou marc'had ; 5 konzulad ; 7 mestroni euz ann douréier hag ar c'hoajou ; eur gambr a c'honc'hou, hag eunn hotel a vounez.

Eunn Intendanz jénéral a Vreiz ; 64 askannadur ; 46 brigaden arc'hérien, 20 kapiténach gward aod, évit gwéladen ar brézelidi.

Eunn Intendanz a vor ; 7 dalc'h Amiraotez, karged euz reiz ar martoloded hag a verdéadurez : unan enn hano ar Roué, hag ar ré all enn hano ann Amiral braz.

Ar justiz a rentet é Breiz hervez ar c'hustum péhini a berchenté dezi hé unan, ha péhini n'oa ket bet refurmed abaoué 1580, hogen péhini a gerzé euz eur brud vraz ô veza bet meur a wéac'h disklériet gand ar gwirourien ar ré vrudeta, nann euz ar brovins hebken, hogen c'hoaz euz ar Rouantelez.

Dalc'h ar varnou a ioa kemmesked ha dishevel, hag a ié awéc'hiou bétég al léac'hiou ar ré bella euz ho sichen.

Ar brovinz a ioa ranned enn nao eskopti, kalz anezo kemmesked ann eil gand égilé, ha pep eskopti é parresiou kear, war ar méaz hag enn treviou enn niver a 1628 ével m'hon euz hel lavared hueloc'h.

Ann Dréméniad. – Mad ! Chétu azé awalc’h war benn ar vlénadur, hogen komzomp breman euz ar Stadou.

Ann Dianaf. – Kalz a choulennit azé diganen, hogen poelladomp kouskoudé.

Euz ar Stadou Breiz

Stadou Breiz péré a zat adaleg 396 dindan reñ Konan Mériadeg, évit non pas lavaret kent, en em strollé abaoué 1630, heb faot, bep daou vloaz évit réolli treaou ar brovinz. Er red, ec’h hellet ho strola dreist ordinal é pep lec’h ma plijé gan ar roué.

Ar stadou a oé kompozed : kenta, euz ar c’hloreg⁸⁹ ; ⁹⁰ann Noblanz hag euz ar bobl.

Urz ar C’hloer pé ann dud a Iliz, a ioa kompozed a nao Eskop ; a 38 abbad, hag a gannaded euz ann nao chapitrou euz ann ilisiou katrédal, hogen bep chapitr n’en doa nemed eur vouez daoust pégémend a gannadou, ha ne hellé kannada nemed tud euz he urz. Ann dud a iliz a dlié assista ho unan er strollad ar Stadou, ha nann dré broculer. Kouskoudé, ec’h hallent, dré c’hrad ar roué, lakaad enn ho lec’h ho dileured kannaded enn ho ezvézans red.

Marc’herien a Urz Malt péré ho doa bénéfisiou a roé dezo ar gwir da ober lod euz ann urz a iliz, er strollad ar Stadou, a hellé antren ennhi gand ho c’hlézé.

Ann Eskop euz ann Eskopti é péhini é oa dalched ar Stadou a brésidé anezo hag he urz, hag enn he ezvézans, ar c’hosa euz ann Eskep enn urz, pé euz ann abbaded, pe euz ar gannaded euz ann ilisiou katrédal. Pep hini en em renké gand hervez he Zakr, he antren enn urz.

Urz ann noblanz en em formé euz ann holl dudchentil euz ar brovinz oajed a 25 klok, ô kaout kant vloaz a rénadur nobl anat ; hag a béhini ann tad en doa rannet, pe bed ar gwir da ranna é kiz ann noblanz, enn niver a zeiz kant.

Ann dudchentil a skrivé ho hanoiou war lerc’h ann nao baroun uc’hel, da bep digor ar strollad war roll urz ann noblanz, heb inraog ébed ann eil war égilé, nikun anezo zeped ar varoured uc’hel, ne hellé kéméroud na titr na kalité.

Perc’henned ar barouniachou a roé gwir da brézida urz ann noblanz heb dilenn, ne hellent kerza euz ar gwir zé nemed pa vichent nobl a viskoaz ha ker kaz ha mac’h hallet

⁸⁹ Lire ar c’hloareg.

⁹⁰ Ajouter *euz* devant *ann Noblanz*.

lavarout ho gwenn en em gollé enn dévalien ann amzeriou koz. Kéméroud a réant ho flas hervez ar gozni euz ho barouniach.

Ar c'herzerien nevez euz ar barouniachou ne hallent na prézida na memez azeza ével barouned némed déposed ho divijé ér greff ar Stadou ann titrou justifiuz euz ho ferc'hentièsiou ha ré ho liñez évit beza évéséét gand eur c'hannadur euz ann tri urz, ével évit rezéo ann dudc'hentil all.

Pa-z'-em gavé ar Prézidanz vak, dré zouer⁹¹ a varoun uc'hel, urz ann noblanz a zilenné eur prézidant diouc'h ar muia a vouésiou, ha dré skrutin ; prézidand ar C'hloer hen dastumé hag a embanné ar vouesiou.

An dudchentil péré a zevenné eunn implij bennag er burevou, fermiou pé enn tellou euz ar brovins, pé péré ho doa eunn interest bennag enn trafikou archant, pé péré a zalc'hé mereuriou kenn enn ho hano kenn dindan hanoiou emprested, ha kemend a réa eunn trafīg all bennag nemed ar c'hommerz avoreg⁹² é gros, a ioa diweré⁹³ diouz ho donédigez enn urz ann noblanz er strolladou ar Stadou, nemed kéméroud a rajent adarré ar reñ nobl, dré ann dilez ouz ho chargou, interest, trafikou hag hentaduresiou difennet d'ann noblanz.

Er channaduriou ha leuridigesiou, ann duchentil gosa ho doa ar plaz kenta araog ar ré iaouanka.

Ann drédé Stad, pé hini ar voure'hisien a ioa reprézantet gant ar c'hannaded a diou gear ha daou-ugent. Roazoun, ann Naoned, Gwened, Sant Malo ha Mountroullez hebken a zileuré daou pep hini.

Ar c'hannaded man a ioa dalché⁹⁴ da gas d'ho c'houmunitesiou géar doubliou euz c'houlennou ar Roué d'ar strollad, euz ann déliberation⁹⁵ peur chréat, ha peurgedged euz ar ré a intéresé ar c'hériou ho doa dilenned⁹⁶, hag ar vroiou diwar ar méas euz ann arrondisamand.

Ar c'hériou a hellé gant grad ar bléner pe hini ar penn gourc'henner⁹⁷, dilenna ann niver a c'hennzeurd a blijé gant ho, évit asista er strollad ar Stadou ; hogen ar c'hennzeurded-zé a iéa di enn ho mizou, ha n'ho doa mouez a zéliberation nemed enn ezvézanz ar c'hannaded.

Kannaded ar géariou a roé ar gwir da zougen klézé, ne hellent kerza euz ar gwir-zé

⁹¹ Lire dre ziouer.

⁹² Lire *arvoreg*.

⁹³ Lire *diwéret*.

⁹⁴ Lire *dalc'het*.

⁹⁵ Lire déliberationou.

⁹⁶ Lire ho doa ho dilenned.

⁹⁷ Lire penn gourc'hemenner.

nemed goudé beza prouved ho gwir dirag ar c'hannadur havet⁹⁸ gand ar Stadou.

Ann drédé urz a zilenné he fréزيداند dré ar muia a vouez.

Ar Stadou en em strollé a vépred da well mikeal, hag a zéraoué ho dalc'h da nao heur hanter diouz ar mintin béteg diou heur goudé kreiz deiz, nemed enn afferiou présed, pa venné ann niver brasa euz ann tri ursou é oa red ho feur ac'hui diouc'h-tu.

Ar memprou péré a errué goudé dég-heur hanter a oé débouted euz ann déliberationou euz ar strollad, ha ne hellent memez lavaret netra war nezo hag hé a vijé a nevez lakéed en déliberation. Ar memprou a bep urz a ioa oblijet d'en em zerc'hel enn déréadigez hag er resped dléed d'ar véli euz ar strollad.

Goudé ma vézé bet ann aferiou lakéed enn diberasion⁹⁹ pouezed awalc'h, ann déliberanted a bep urz a ioa oblijet da choum azezed épad ma vijé ar Prézidant ô tastum ar vouesiou, anez ne vijent na dastumet na nivéred.

Dilennou ann holl blasou da béré ar Stadou ho doa ar gwir da henvel (ha niveruz é oant) ez em c'hréa é pep urz diouz ann huella moueziou ha dré skrutin, ével é jénéral enn holl ann déliberationnou, pa her c'houlenné eul loden euz ann urz.

Ne hallé beza great strollad ébed gand unan hebken euz ann ursiou separammand diouz ann diou all, war abegou spésial a zéliberation péré ne oent ket aotrét gant ann tri urz, zepet é kaz ma-z-em gafé unan euz ann ursiou euz eunn ali dishevel euz hini ann daou all, hag a c'houlenné akt a gement-zé, hag a choanté testi he ali dré zaou Noter, évit goudé zé gervel d'ar roué.

Enn holl digwezhou all ne hellet furmi kannadur ébed nemed dré ann huella mouesiou entré ann ursiou, ha neuzé ar préزيدanted a ioa oblijet da henvel kannaduriou enn desped ali ho urz ho unan.

Mar goulenché unan euz ann ursiou dré c'hénou he brézidant, en em denna d'ar c'hamprou, pé é vijé daléet da zéliberi araok rei he ali, ann daou all a ioa oblijet da aotren kement-zé.

Hogen, pa vézé bet gréat eur goulén enn hano ar Roué, pé é vijé lakeat eur proposition enn déliberation gand ann ursiou, é oant oblijet da zéliberi diouc'h-tu, pé enn téatr, pé er c'hamprou. Ker kend ha m'en divijé unan euz ann ursiou roed he ali, ann daou all a ioa forzet da rei ho hini dindan péder heur war-'n-ugent, pé anez ann déliberation a vijé resolvét dré ann

⁹⁸ Lire *hanvet*.

⁹⁹ Lire déliberation.

niver brasa euz daou urz a énep unan.

Ann unvaniez a ioa red enn afferou arc'hand évit aotren donesou, largetesiou, aluzennou, gobrou pé garrédennou évit pé seurt tud pe dindan ann abeg bennag é vic'hent goulennet.

Goudé m'ho divizé ann tri urz ez em dennet enn ho champrou, roet da anaout ann eil d'égilé ho aliou, ez em strollent enn téatr, é pé leac'h é vijé embanned ann aliou-zé, dré ar prézidented euz ann ursiou, hag ann ali boutin embanned gand hini ann iliz ; ha pa vijé bet memez ann urz-zé euz eunn ali all.

Goudé ann embann euz ann aliou, pep urz a hellé gwellat pé kemma he hini, pé en em renta da hini ann daou all, hag ével-zé distrei bransigel ar mouesiou ; hogen, pa vijé terminet ann délibération, pe gemment bennag ne vijé ket choaz douget war ar réjistrrou, na siñnet gand ar présidanted, ne helpé mui beza kemmet nemed dré aotré unvaniez ann tri urz.

Délibérasion é bed war aotré ann arc'hant pé ann tellou pé diwar benn lévé ar Brovinz, ne hellé beza sévennet nemed hervez goulenn ar roué, ha goudé ma vijé bet approuvet enn he guñzul.

Ne hellet ken nebeut délibéri na statui war reket pé goulenn all ébed, araog beza termined ann délibérasionnou war goulennou ar Roué ha war ann afferou boutin euz ar brovinz.

Ann délibérasionnou a ioa araog pep tra arvestet piz é komitéou pé kannaduriou kompozet pep hini anezo a dri gannad a bep urz ha prézided gand eunn Eskop. Ar prézidand a zastumé ar mouesiou dré benn hag a embanné ann aliou diouz ar muia moueziou, paredigez é pehini ar paour drédé Stad, hervez he hano, ne doa éno nemerd ann drédéren euz ar moueziou, pa-z-eo gwir pénaoz ne doa nemerd teir mouez a énep c'houec'h.

Ar channaduriou-zé a c'halvet :

1° Kannadur ann archant ; 2° hini ann tréou strivuz ; 3° hini al lizéri ferm hag adjudikasionnou ; 4° hini ar choummerz hag al labouriou publik ; 5° hini ann tellou ; 6° hini ann étapou ha lojeiz ar soudarded ; 7° hini ann domani hag ann évez ; 8° hini ann tréou a énep al lezen.

Ar c'hannaduriou man a gersé euz ann holl c'halloud a gomprenn ho hano, hag a réa ann danével euz ann afférou boutin a béré é oant karget, d'ar Stadou, péré hebken a hellé renta ordrenanzou. Kemend a leziou a enklaskou oant, évit kazi lavaroud, karget gand ar stadou da renta dezo kound euz ar reiz jénéral ha partikuliar euz ar vro ; da rei dezo anaoud hé ézomou hag he c'hlemou évit ho dougen da choulen ann dic'haou dré ho chlemm d'ar Roué war bep

tra a intérése ann urz publik, ar reiz a ziabarz, ar mérédigez politig, ha pep tra holl a intérése ar Stad, hervez ar gwiriou boutin euz ar brovinz. Al lezen ô veza ar genta béli a Vreiz, hag ar roué ne reña nemert dré-z-hi. Gweac’h all é c’hendalché ann holl oberiou boutin euz ar reñ, ha memez ré euz famil ar Prinz, pa intérésent ar Stad, ével diméziou, énébarzou, testamanchou, obériou politik etc. etc. Hogen, euz ann holl gwiriou koz euz ar Brovinz d’ann hini¹⁰⁰ a ioa ar muia douget ar¹⁰¹ vroad à Vreiz, ha péhini a c’hlemmé à bep alouberez aberz ar véli, penaoz ne oa saven archand ébed ne hallé beza savet nemed dré aotré unvaniez ann tri urz ar Stad.

Euz a zalch ar Stadou

Ann Dreméniad. – Hogen, aotrou, goudé kemend hoc’h euz lavaret d’in, dalc’h Stadou Breiz a dlié beza lidusoc’h ha talvoudekoc’h éget ma grédenn ; keuz am euz bréman ô veza n’em euz ket asisted ennan. Hogen, enn divez, ré zivézad eo, ha didalvez é vé mennad ennhan.

Ann Dianaf. – Kouskoudé, ma her c’hoantit gand beoder, ec’h hellann rei déoc’h eur skeuden anezan, hervez ann dalc’h diveza a Stadou, d’ann digor a béré em euz asisté¹⁰² va unan enn dérou ar Révolusion. Liduzoc’h oant éget m’her c’hréder é jénéral.

Ann dalc’h a oa é Palez ar Stadou é Roazon enn eur sal braz é péhini a ioa saved eunn téatr huel a eunn troatad bennag, é gwéled pé hini a ioa eunn déz vélouz limestra ha gwenn, aourned a fourdélizennou melen hag a herminiged gand pennpellou zeiz euz ar mémez liou, évit rezeo ar roué pa zigoré he unan ar stadou, hogen kement-zé ne doé gwelet nemed diou weac’h abaoué ar stagadurez ouc’h franz. Adren édo ar Christ. Ar sal holl a ioa aourned a fourdélizennou hag a herminiged.

War ann téatr a ioa eur faoteuil uc’hel a beder delez, goloet gand eunn tapiz braz a velouz, rannet gand skoéjou franz ha ré Breiz, évit ar bléner euz ar Brovinz, pé enn hé ezvézans, ar c’henta gourc’hemenner ;

A bep tu dezan oa daou faoteuil all, uc’hel a deir dérez heb ken évit he zaou Leutenant jénéral ;

¹⁰⁰ Lire *ann hini*.

¹⁰¹ Lire *ér*.

¹⁰² Lire *assistet*.

Ann daou Leutenand ar Roué war gadoriou vréac'h, é kichen ar skabell ;

Er renk kenta, diouz kostez ar c'hannaded, a ioa eur faoteuil évit ar c'henta prézidant euz ar Parlamand, rak-tal d'ann noblanz ;

Ann tri prézidant all, hag ar prokuler hag ann alvokaded jénéral, ho doa ho flaz goudé ar c'henta prézidant, war gadoriou ;

Ar c'henta hag ann eil prézidant hag ar prokuler jénéral euz ar gampr a chount, a zeué war lerc'h ann alvokaded.

Ann Evésiad, kenta Kommiser euz ar c'huzul, a ioa war eur faoteuil rak-tal euz ann iliz ;

Goudé hen, ann eil gommiser war eur gador vréac'h, hag ar c'hommisered all war lerc'h hé-man, war eur bank goloet ;

A zeou oa urz ann iliz, hag he frézidant enn eur gador-vréac'h dindan ann dez, adren faoteuil ar bléner ;

A gleiz oa hini ann Noblanz, hag he frézidant é kichen hini ann iliz, war eur gador vréac'h ;

Urz ar vourc'hisien pé ann deirved stad a ioa a zeou dindan ar c'hloer, ha ranned gand eur varren goad, he frézidant war eur bang uc'hel deunn dérez hebken, gand eur c'hoadac'h goloet gand eur mezer gwer, péhini a zéviché¹⁰³ dezan da helmoi ha da harpa he gein.

Pa gerzend, urz ann iliz hag hini ann noblanz à ié kéver-é-kéver ; ar c'hloer a zeou, ann noblanz a gleiz hag ann drédé Stad war lerc'h ;

Adren bankou ann drédé Stad, enn huella lec'h, a oa saved eul Letrin évid ann itrounezad hag ann dud a zoaré.

Warlerc'h ann noblanz, a zeou pa antréer, a ioa bu[réau] ann ovizerien euz ar Stadou, péré oa ar prokuler jénéral sindig, he substitud, ann tensorier hag ar greffier : en araog ar bank-zé é oa skrivanerien ar greffier ;

Ar prevot Braz a zeué goudé gand he ovizerien enn niver a zeiz pé eiz ha skinet tu-ma ha tu-hont er sall évit kenderchel ann urz hag ar reiz mad war lavar ar prézidant ;

Enn divez, ann hérod, enn dalmatik, pasaman[ted] a herminiged, gand eur védalenn hag eur chadenn aour war dro hé c'houzoug, en em zalché a gostez bang ann ovizerien ar Stadou, war eur bang huel a beder derez, évit embann ar fermiou hag embannou all gourc'hem[enet] gand ar Stadou.

¹⁰³ Lire a zerviché.

Ann Dréméniad. – Ah, aotrou ! trugaréhaat¹⁰⁴ hag évit ann diveza graz, deurvezit komz d’in euz ar milierou a zalc’hou dishenvel a waské war Breiz araog ar Revolution, hag euz hé aer a nerz, a binvidigez, a eurusded hévelébékéed ouc’h ann hini é kerz hirio ann deiz.

Ann Dianaf. – a ioul vad, hag evel m’hel lavarit manifik braz é finvézimp éno hon diviz.

Euz a Vreiz araog ar Revolution

Ar Brovinz man ranned araog ar Revolution, ével kazi ar ré all holl euz a franz enn eunn niver braz à aotrouniesiou, a Voasiou hag a zalchiou dishenvel, a ioa, é gwel-zé, hevel ouc’h dremm eur Planisfer a béhini ann holl skiñou en em groaz hag a en em aloub ann eil war égilé : bez ez ioa bourc’hiou hag a zalché, enn eunn tu, ouz ar varniou ar ré bella ; hag, enn tu all, er bourc’hiou-zé enn déeun, eunn dourel, tiez ô terc’hel, enn tu all, ouz ann aotrouniesiou ar re muia distro, hag ôc’h anaout boasiou ha gwiriou all. Ac’hano ar c’hlemmou-zé, ar boud hollek-zé ha garventez ar Varnerien da bourzu ho gwazien ho unan. Hogen ann traou ne d’int mui ével-zé hirio ann deiz. Bréma a zo eur memez lezen enn daou benn ar rouantelez ; mémez pouésiou ha muzuriou ; memez doaré a reiz zivil, a justiz hag a iliz, hag en eur zévenni holl er memez tro. Da genta, eur maer hag eur person é pep kommun ha parrez diwar ar méaz ; eur méar braz, eur barner a béoc’h hag eur rekteur é pep penn lec’h kanton ; eur soupréfet, eur barn zivil ha kastizek hag eur churé braz é pep asrann pé arrondisamand ; eur prefet, eunn Eskop hag eul lez kriminal é pep départamand ; eur bléner, eunn arc’heskop hag eul lez roial dré zivision, pé ground a veur a zépartamand, hervez ho hirded pé ho fopulasion. Ar reiz-zé a zo meuluz meurbet, hag a hell beza choaz gwelléet. Evid-ounn mé, sulvui ec’h hévelébékaann ar stad prézand euz a franz ouc’h ann hini gwéac’h all, ne hellann, enn desped va holl garantesiou brézonek, nemed komplimanti va bro war ann urz nevez euz ann traou. Rag, oc’h ez em rei da léenn ar c’hronikou, al léjendou hag ann historiou euz ar vro man, em euz bet atao évit mennoz kenta dont da anaoud hag hen a vé bet ar vro a bé hini ounn ginidik, enn amzeriou ker meulet ha ker keuziet hirio, sioulloc’h, pinvidikoc’h hag eüruzoc’h éget bréman. Ôch hévelébékaad ar c’héfluskou péré é sévenné kazi a bep maré, ouc’h ar péoc’h à ziarbarz péhini é kerz breman, em euz mil gweac’h beniged

¹⁰⁴ Lire trugarékaat.

ar béli é deuz-hé roet déomp. Gand euz em euz gwélet ann amzeriou goz-zé ker meulet, é pé ré ar boblou sklaf ha gwall krédig, ho deuz dléat béva er baourentez hag enn diwiziégez hag en em welout bep eil dro, é preiz d'ann holl wallou a déen war ho lerc'h ann diou walenn-zé. Gwelet em euz penaoz ar sévénidigez a roé déomp eur bézans nevez, pénaoz ma deu da greski hon ézomou, é teu ivé da zével hor spéred hag hon éné, hag é toubi hor kersou hag hor plijaduriou. Gweled em euz, pénaoz enn amzeriou direiz, ar béli rannet pé rendaelet, a greské ar waskerien hag ar gwallou ; pénaoz oa gwelloc'h senti ouz eur roué galloudeg, éged ouz eur prins bihan ; ouz eur roué lezenned éged ouz eur roué digabestr ; ha penaoz, enn divez, ar c'hanvedchou é péré ar wisien bras ho devez blenet é kiz prinsed war ho douarou, a zo bet ar ré a béré ann dud keiz, displez ha mantred, ho devez bet muia a abeg da hirvoudi ho bezans. Kendrec'hed ounn bet pénaoz, sulvui al léc'hiou euz a Vreiz a ioa brudet enn histor ar Vro, seulvui ho doa gouzanved a zizeur ha kenderc'het a zen reuzeudik ! Pénaoz ar Stad, ével ar vro en eürusa, eo ann hini é pé hini é véver é péoc'h, mestr euz he bersoun, euz he wen, hag é pé lec'h ne chouzanver kén kargou na ken dléadou nemed ar ré hon euz boutin gand hon holl kenvroiz da gontribui pep hini gand ingalder d'ann dispiñ ha d'ann diwall eur ar vro. Euruz éta ar bopl a vev dindan eunn hévélep furm a rénadur. Euruzoc'h c'hoaz ar roué a ra éurusded eunn hévélep popl ! ha, graz Doué, hennez eo hirio ar Stad eüruz euz ar bopl a franz, hag hini he roué gloriuz. Enn eur ger :

« dindan eur roué zétézen, bep zétézen a zo roué ».

Kastel Ker Iann
hag al lec'hiou tro-war-dro
Pé
Vuez eur c'hoziad euz ar Révolution
dastumet ha lekéed é Brézounek
gant
Y. M. G. L.

Eil Ali d'al Lenner

« Gwéled em euz ar bévidigez euz va amzer ha diskléried em euz al levr-man : allaz !
petra n'em euz mé béved eur eur c'hantved é pe hini é tléfenn her stlapa enn tan !

« Petra bennag ne zougann aman nemed ann titr a zisklérier, ec'h ansavann penaoz em euz labourer va-unan war al levr-man, ha n'hen nac'hann ket. Hag he c'hréad em euz holl, pé gentoc'h, ha ne z'-eo ket eur vojen euz ann eil penn d'égilé ? N'her c'hrédann ket, hag adaleg ar gévren genta é merzeur eaz ez eo labour meur a hini, ha pénaoz ar penn labour anezan a appare'hand ouz histor ar c'hanton a behini é tanével ann digwesiou, hag é tigas da bep hini, hervez ann darvoud, koun euz buez ar brézéliad man pé hini ar brézélékaer-zé en em denned enn hé amézégiez, pé hini he guré. Lekéed em euz 'ta va hanv é penn al levr-man, nann évid he berc'henta, hogen évit respound anezan. Mar kaveur droug ennan ra tamalleur diñ : ne fell ket d'in trémen évit beza gwelloc'h évit na d'ounn.

« E kéver gwirionez ann digwesiou, et¹⁰⁵ tisklerian penaoz ô veza bet meur a weac'h é Ploueskad é velann ann habitanted ô terc'hel choaz ar c'houn euz ann emgann gloriou euz ar fourgadenn a Franz La Belle Poule (ar Iar Gaer) a énep ar fourgadenn saoz ann Arétuz, hag euz ar Varkizez reuzeudig a Goatanskourz, ha pénaoz em euz klevet aliez komz euz ann hentidigez a réa n'euz ket pell c'hoaz, à amzer-é-amzer é kastel Ker Iann eun hen-a-hen évit péhini oa eunn doujans braz. Asuri a rann ouspenn pénaoz ô veza va unan interrojed ar vérérez goz euz ar chastel war ar pennou digwesiou danevelled el levr-man, ha pénaoz é deveuz asuret d'in ez oa darn anezo gwir. Ar vaouez goz-geaz-zé ne hellé miroud he daélou pa deué koun dezi euz sked ar chastel, enn he amzer goz, hag euz merzirinti hé itroun vad. Chétu-azé kemend a hellann da lavaret ; mennet pep hini bréman ar pez a gérét.

« Al levr-man, hen ansao a rann, ne ket gréad évit plijout d'ar bed. Da genta, ar stíl a zisplijo d'ann dud a choud ; ann abeg a offanzo ann dud garo ; pep tra a vezo dinatur évit ar ré péré ne grédont ket mui d'ar garantez évit ar Vro, éget na krédont d'ar vertuz. Displijoud a dlé er memez tra d'ar Véléien, d'ar filosofed, d'ar Republikaned kemmuz ha d'al likouerien euz ann holl rénaduresiou. Da biou é plijo-'ta ? Martézé d'ar ré hebken évit péré eo bet skrivet, ha martézé ivé, ar ré péré hebken, é kreiz kel liez a gemmadur mezuz, n'ho déveuz ket kemmesket¹⁰⁶, d'ar ré a béré ar c'hri euz ho buez, hed-à-hed, a zo bet atao : kent mervel éget

¹⁰⁵ Lire *é*.

¹⁰⁶ Lire *kemmet*.

en em zaotra ! d'ar spéréjou kré zé euz ann Avor¹⁰⁷ goz ; d'ann dud karantezuz-zé évid ho bro, péré ne well hini é bed dreisd anezi, ha péré ho devezo atao eunn anaoudégez peurbaduz évid ar ré da béré é tléont ho eürusded prézant ; d'ann dud vad-ze da biou ez eo awalc'h da gomz euz ho zud koz évit beza sélaoued, ha rei dezo eur skouer vad évit beza heuliet ; pé péré a rent déoc'h karantez évit karantez, léalded évit léalded. Enor-'ta da viken d'ann douar kellennuz euz ar frankiz ha karantez ar Vro ; ann hini martézé heb ken é Franz, araog ar Revolusion, é pé lec'h é oé gwiriou, frankisiou hag eur spéréd hollek. Gloar peur baduz d'ar c'havel euz ar Revolusion a Franz, rak santoud a réar ne hellé génél nemed enn Arvor-man magérez frank ar ré Veo. »

Digoridigez

Ann Dremeniad – Heur leina ô tostaad ez eemp d'en em denna da voure'h Sant Vouga évit gwelet ann arwez euz a famill Ker Iann, hag évit débri eunn tamm kent en em lakaad adaré enn hent, pa zeuaz ann Dianaf, péhini en doa diaraoged hon ézommou, d'hon derc'hel gantan da leina er chastel, é péhini oa digeméret kent é mestr éged enn diavésiad. Ar pred a oé frugal, hogen mad, peurgedged ar gwin a chalvet gwin ann aotrou. He heulier en em lakaaz ouz taol ganéomp, hag a gomzaz nébeut. Evésied em boa dijà ho minionach vraz ; hogen souezed gand ann ton madek ha karantézuz euz a unan, ha gand hini a viñoni hag a azaouez euz égilé, é klaskiz enn aner diougani petra ec'h hellé beza ann daou zen-zé. Va map kuriusoc'h choaz évid-ounn, a ioa bet er vereuri war eunn digarez bennag évit dond à benn da out eunn dra bennag war benn hon daou hostiz. O tarvoud dré chanz gand eur plachig iaouang koant, é c'houlennaz digant-hi, goudé meur a gomplimand diouz ar c'hiz, hag aotrét d'ho oad, arwésiou war ann dud chentil-zé. Kleved a réaz évit holl respound pénaoz ann aotrou, en eur arwezi dré ann titr-zé ann Dianaf, a ioa eur miñoun koz d'ar vestri koz euz ar c'hastel, hervez m'ho doa lavaret dezo ho zad hag ho mamm en eur vervel, ô kourc'hémenn dezo da zenti out-han ével ouz ho mistri koz ho-unan mar gelljent kamed disrei ; da non pas kamed spia he gamméjou, ha dreist holl da gomz anezan da zen ébed. Ah, Doué ra viro, a lavaraz ar plac'h iaouang en eur huanada, é venn kamed kenn dizeuruz ha dizenti ouz iouliou diveza euz hon tad hag hor mamm. Ha ! ma vijé ar Vérérez goz choaz beo, hounez da vihana é divijé

¹⁰⁷ Lire *Arvor*.

gellat komz d'eoc'h anezo, rak gweled é doa ann itroun vraz euz ar c'hastel, ann aotrou, he nizezed hag eunn niz bihan péhini a ioa fillor d'ann itroun ar varkizez. Hen-nez erfad, a lavaré-hi, a ioa eur paotr kaer meurbet, beo ha gwidréuz ével-d'oc'h-hu ; hogen, allaz, breman é tlé beza koz braz mar d'eo beo. Kouskoudé, em euz menned aliez oa hen oa ann aotrou, hogen bep gweac'h évé respountet d'in : tavit plachik bihan, ne ouzoc'h petra livirit. War gement-ze va map hé briatéaz hag a zistroaz d'am c'haout.

Saouzanet mui éget biskoaz dré ann danevel hag ar c'huziadel-zé, é menniz, kenn évit gwalc'ha va débron, kenn évit en em denna à enkrez, komz a vrézel ha lavaroud d'ann Dianaf pénaoz he heulier a dlié beza eur brézéliad koz, pa-z-eo gwir par errüiz er c'hastel en doa bet ar sevenidigez da zizmati achanoun é kiz ar zoudarded. D'ar c'hériou-zé, ez em selchont ann eil ouz égilé, hag ann Dianaf a daolaz hé zaoulagad war va ruban ével évit hen arvesti évit ar weac'h kenta ; ha goudé é lavaraz : ia, émézan, ann den kadarn-man, a zo eur brézélekaer koz, hag en deuz atao kenderchet eunn ténéridigez évit he genta micher ; hag évit lavarout gwir, meur a gampañn kaer hon euz gréed é kevret. – Evel m'her gwélit, ha mé ivé, é respountiz dezan, em euz servichet, hogen war ar mor, arm dézevuz é péhini ann disterra diévezded pé fazi a zo atao dizeur, hag é péhini ann disterra drouzevez, ez em ro da zantout meur a gantved goudé.

Ann Dianaf. – Karout a rann ar Verdéadurez, va holl famil a ioa merdédi, va zad a zo bet lazet enn emgann kenta évit dieub ar Stadou-Unied, ha va éontr, gwir Iann-Bart, a lakéaz hé wélédi kent éget ez em renta, enn hini ar Revolusion. Ar Verdéadurez, a zo, hervez ounn-mé, ar vicher é péhini é rankeur kaoud ar muia a c'houzout, a wiziegez hag a nerz : eur gwestl peur baduz eo : enn eur ger, red eo beza diou wéac'h den évit he zevenni gand énor.

Ann Dreméniad. – Bez hoc'h euz, aotrou, eur gwir mennoz euz ar Vordéadurez, ha gwélet mad a réar oa tud a vor ho deuz-hé ispiré d'eoc'h. Joaüz braz é venn d'ho anaout ; martézé ne veñt ket ann holl-d'ann holl diavesiad d'in.

Ann Dianaf. – Ho trugarékaad a rann, aotrou, euz ar mennoz mad hoc'h euz euz va zud, hogen va dizeuriou à zo ker braz ha ne grédann ket komz déoc'h anezo.

Ann Dréméniad. – Da vihana, aotrou, diouganit d'in dont ganéomp war-choaz da Bloueskat da ziskouez deomp ar roc'h-zé é pé leac'h a livirit, eo engravet roud diou vouled ganol tenned enn emgann gloriuz euz ar Iar Gaer (La Belle-Poule) évit m'ho diskouezinn d'am map, hag evit mac'h hellinn da viana eur wéac'h komz anezi d'am éontr koz abarz ma varvo. O ! gant pé blijadur é wézo ez ounn bet va unan oc'h arvesti al lec'hiou testou mad euz

he emgann kenta, ha pénaoz ar vro-holl a zalc'h c'hoaz ann évor gloriuz ! Béniga a raio he c'houli, ha mervel a raio laouen !

Ann Dianaf. – Ah, aotrou ! Petra a zeuit-hu da lavaret a zé ? ha mé ivé ! mé am boa va zad reuzeudig enn emgann-zé ! Ho kar, aotrou, a dlé kaoud ann hano C...

An Dréméniad. – Ia, aotrou, a c'houi a dlé beza map d'ann den kadarn ha reuzeudik, G... Ah ! aotrou ! hor c'hérent a ioa miñoned, bezomp ivé, a liviriz, en eur lammoud enn dro d'hé c'houzoug. Renti a réaz d'in cher évit cher, ha goudé eur pennad a zioulder, é téraouaz histor hé vuez evel m'he kéfot enn eil Gévren.

Kastel Ker Iann
Eil Gevren
Buez ar Vétéran euz ar Revolusion

ha mé ivé mé a zo eunn den a galoun euz a Vreiz !

Buez eur c'hoziad euz ar Revolusion a zo ré stag ouz ann digwez braz-zé évit n'em bé ket ouz pen eur wéac'h ann abek da zanevelli déoc'h eul loden euz a histor euz ann amzer euzuz-zé ; hogen n'ouzounn pé ober ; ann digouesiou heb ken, ével m'her gouzoc'h, a ra ann dud, hag ann nerz am bezo da lavaret ar wirionez bloc'h, ha da rei d'anaout ar ré ho devez ar muia opéret war va donkadur.

Va zad, ével m'her gouzoc'h, petra bennag ma oa ganet euz eur famil a verdéidi brudet braz, ha péré ho doa rentet ar brasa servichou d'ar Stad, n'oa nemed eunn offizer a zekonz é merdeadurez ar Roue. Kouskoudé, pep vanité a gostez, martézé ô kwiria va zitrou ez em gafenn beza ann diagent aotrou a Bloueskat hag euz al lec'hiou annezet tro-war-dro ; rak disken a réomp ivé euz a Eon a Gastel-Koz a Zant Malo ann diveza perchen féodalc'h euz a Gearouzéré, gwéac'h all aotrouniez uc'hel euz ar vro man. Hogen lezomp azé ann titrou aveluz-zé, péré, a drugarez doué, ne zalont mui netra hirio ann deiz, ha komzomp hebken euz ar pez a ra éurusded pé dizeur ann dud.

Va zad en devoa évit miñoun eunn dichentil a Gléder, offizer a vor evel-t-han, ha kar dré eunn hegarded koz d'ann dud chentil a Géar Iann. Aliez en doa komzet dezan euz he garez pinvidik braz, euz ann arwésiou koz, euz ar c'haerder ha pinvidigez ar vro. Mennat a réjont-'ta da ober ann ergerz-zé er c'henta nevez amzer. Ar c'hastel a ioa neusé enn he holl sked : bez ez-oa eur gwir lez féodalc'h. Ann itroun varkizez a Goatanskourz a ioa nevez dimézet d'eunn aotrou Kersaozoun a Vreiz-all, kar tost d'ar ré a Gléder, hag, evel d'ho, nebeut pinvidik, hogen kaer meurbed, hag é pep tu déllézeg euz ar wenvidigez a ginnigé dézan ar gastellanez galloudeg ha karadek. Pep hini a zeué di da ober al lez, da vrezanti he feiz ha wazoniez, hag enn distro da gémend a zévénédigesiou hag a resped, ne doa er c'hastel nemed ébatou ha banvésiou.

Ann itroun ar varkizez é doa kéméred gant-hi diou nizez d'he fried, diou zuardez karantek meurbed. Va zad a oe touellet gand kéned unan anezo, hag a hend-all, bamet gand ann holl dudi ar c'hastel ne hellé ken he guitaat. Iaouang hag ambisiuz é oa, hag ar varkizez pinvidig ha galloudek : ne fallé ket muoc'h evit konklui he zémézi gand he nizez. E

gwirionez, mestr a oa anezan he-unan hag euz he béadra, hogen bez en doa eur breur héna, merdeád evel-t-han, pé hini en devoa he vléned enn he iaouankiz, a péhini a zérée beza kuzuliet da genta.

Hennez a ioa eur gwir Vleiz-mor, ô karout ar gragez hag ar plijaduriou gant follentez, hag ô kasaad ann noblanz ha merdeádurez ar Roué a greiz hé galoun. Bez oa, ouz pen, dantuz ha goapaer, hogen evit gwir ar gwella den euz ar bed, ha pehini ne anaié micher é bed é tu-all d'hé hini, na bro é bed par da hini Breiz.

Goulennet é oé-‘ta he ali.

He respound a oé prout, hogen brouduz a leun a c’hoaperez : hévélébékaad a réa dimizi he vreur ouc’h hini Jorj Dandin pé Iann al Lu, hag he nobl ken-bried ouc’h dimezel Sotanvil, ô tiougani dezan ar memez tonkadur ma na lékéé éves. Kouskoudé, lavaré-hen war lerc’h, énn doaré eunn aozadur a énor, ével ne dléer kamed barna heb anaoudégez mad, hag évit non paz dougen eur varn diévez, ez em gévinn enn eured d’ann deiz merket. Gelloud a rit a ziaarak kounta war-n’ounn.

Anounzed oé ‘ta he zonédigez d’ann itroun ar Varkizez, hogen, teleur a réjet évez da rei da anaout dezi kemend a zougé al lizer : roet oé dézi da boell hebken en doa nebeut a azaouez evit ann noblanz, hogen penaoz ivé enn eskemm ez oa galand ha seven meurbed en kènver ann itrounez. Evit gwir, hounnez oa ivé stulten va éontr, péhini gand eur spéred huel ha grons, a garé ar fougéerez hag en em vugadé a c’hadelez.

Ar Varkizez ô kéméret ann ali a énep, a vennaz enn doaré à itroun a Vaner Uc’hel, he hilliga, hag er memez amzer he douella en eur rei dezan eur skeuden euz a eul lez féodalc’h. Gourc’hemenni a réaz ‘ta évit ann dervez-zé eur gempennidigez dibaot, hag ô c’hervel he évesiad é kréaz anezan eur mestr braz a Amboug hag a gempennidigez, ô kemenn dezan aosiou goz hervez ar ré a weleur c’hoaz hirio ann deiz, nann hebken enn tiez eur ré bennag euz a gountézed goz a flandrez, hogen memez é Franz é kreiz ar vroad man ker seven ha ken déread, enn ti ann distéra kastelaner.

Kempennadurez ar c’hastel, dijà nemed ré féodalc’h, a oé ‘ta kréét. Ann haroded, péré, en desiou lid, a ziarogé ann itroun d’ann ofern bred, ho doé urz da spura ho halabardennou ha d’ez em zelcher er porz gwint pa arruché va éontr.

Servich a¹⁰⁸ likisien, hini ar mevellou a liffré ha war droad, a oé goudé-zé reized ével ma éma aman war lerch :

¹⁰⁸ Lire *al*.

Da genta chouec'h mevel dic'hoarz war droad en ho gwiskamant marellet, a dlée en em zerchel enn dor antré ; chouec'h mevel all, gwisked enn du, a dlée atao he ziaragi é sioulded, adaleg he antré, ha treuzi meur a zallou aoured a skoédou hag eur palier hir meurbed é lec'h ma oa lekeat a ratoz eur maréad a skeudenou euz al liñez, enn ho gwiskamand kaer, ha plazed enn eunn hévelep doaré ma krédet gwelet sul ma tostéat out ho ar personnachou koz-zé ô sortial euz al lien hag ho tiaraogi evel kemend a testou euz ar c'hloar trémened euz ar c'hastel, hag euz he veurder brézant. Ambouged enn eur sall gotz, ann holl wisien reizet enn diou reng, a dlié he chortoz mud, hag enn ho za ével skeudenou koat. Enn divez, arrued er gambr tosta d'ar sall a fougé, daou swiz braz meurbed, ann halabardes enn daouarn, hag ar c'hlezé ouz ar c'hostez, a dlié digéri ann diou stalaf dor, hag hen hanvel gand eur vouez skiltr. Kador, pe gentoc'h, tron ar varkizez a ioa plazed é penn huella euz ar sall, é kreiz eur mezererez pinvidig a velouz karmoazi pé ruz glaou gorroed a grepon aour, war péhini é tlié en em zerc'hel digéflusg hag enn he holl braventez ; da lavaroud eo, karged a ziamanchou hag a alaouradur. Ann dimézed hebken a dlié beza azezet war eur skabel é-tal he zreid. Ann holl itrounezed all hag ann aotrounez a dlié ober tapisiri, ha daou bag a dlié ez em zerchel atao, adren he faoteuil, evit rezéo ha rei he urziou. Kerkend ha ma vijé anonzed va éontr, ar mestr a gempennadurez a dlié mont d'hé gerc'hat dré 'n dourn, évit hen ambougi da dreid ar Varkizez, é pelec'h é tlié da genta ober tri stouik d'ann itroun kent ober dezi he c'hourc'hemennou.

Muschoarzin a rit, den iaouank, gand abeg, ouz eunn hévelep distervez ; hogen, me her goulenn ouz-hoc'h, ar memez follentesiou névezed enn hon amzer enn dimézi eunn den bruded braz meurbed, hoc'h haroz dreist hini all, ha n'int ket choaz dellezusoc'h a c'hoapérez hag a druez ?

Va éontr a arrüaz, d'ann deiz lavaret, hag a oé da genta estlamed gand ann holl fougé zé ; hogen, ével m'en doa great meur a véach enn indez, é mennaz é choantet he zoueza enn eunn doaré dudiuz, ô rei dezan eunn digemer ar c'hiz ar vroiou sao-héol, en em lakéaz da

choarzin, hag a gersaz gand balc’hder é kreiz ann holl dud marellet-zé, oc’h héja he benn hag ô lavaroud dezo n’ho doa ket c’hoaz studied awalc’h ho roll, ha pénaoz, m’ho doa ar mennoz da zivusa ann eured dré eunn hévélep skeuden, é tléet da vihana gédal he zonédigez, hag he c’has d’ann deiz war lerc’h. O welet goudé he vreur é kreiz ar strollad¹⁰⁹ ez eaz war éeun d’hé gaout, hag en eur lammed war dro he chouzoug, her pédaz d’her brézanti d’hé c’hoar gaer, heb éves ébed ouz ar mestr a gempennadurez péhini a astene dezan enn anner, he zourn évid hen ambouga da dreid gador ar gastellanez uc’hel. Ober a réaz d’ann dimézed eur gourc’hemenn léal ha tener ; ha goudé ô trei gant sévénidigez dirag ar Varkikezez¹¹⁰, é lavaraz dezi, en eur vusc’hoarzin : ansavit, itroun, éo falvezet déoc’h va zouea¹¹¹ : eunn dro vrao eo, va feiz ; é gwirionez, unan eo euz va flij, he ansavoud a rann, ha dré abeg ann dervez é pardounann d’am breur d’ho beza diskuliet déoc’h : ha mar kirit ivé, itroun, ar seurd skeudenou-zé, ével m’am euz gréad meur a véach é Siam hag é Mogol, en em gargann, mé, da gélen ho mevellou hag ho likisien ha goudé-zé, ho c’hoariimp diouz natur.

Ar frouden-zé a lakéaz da zic’hardenna¹¹² ann holl dud, hag ar varkizez hé-unan ar genta, péhini ô prézanti he dorn d’am éontr, hen dennaz ganthi enn eur sall all é kéver, hag a oé heuliet gant ann holl strollad.

Ann arvest-zé péhini a ioa enn he oaz, hag ar gempennerez, é gwirionez féodalc’h ouz he c’héar, ho devez roet d’ann itroun-man ar brud a huelled hag a rogentez a zo choumet war he lerc’h goudé he maro hag he dizuriou. Bez-ez oa kouskoudé, hel lavaroud a rann adaré, eur c’hrèg vad meurbed er found, ével m’ho pezo alies ann abeg d’hen ardamezi hoc’h unan enn diavel¹¹³ man. Enn eur ger, ann itroun ar Varkizez ha va éontr a zeuaz da veza ar gwella miñoned euz ar bed.

Ann démézi a oé grèad ann eil antronoz, gand ann holl fougé c’halluz. Kement-zé a ioa enn hanv euz ar bloaz 1770, hag eur bloavez goudé é tuiz er bed, hag em boé évit paéroun va éontr, hag évit maérounez ann itroun uc’hel ha galloudek, Markizez a Goatanskour.

Dré ne hellé ket va mamm va maga, é oe roet din évit magérez mamm ann den kadarn man, péhini en doa neuzé, tost da vad, eur bloaz. Evel-zé, ével m’her gwélit, hor c’harantez a zo abaoué hor c’havel ha ne finvezo a espérann némed er bez.

¹⁰⁹ Lire *strollad*.

¹¹⁰ Lire ar Varkizez.

¹¹¹ Lire va zoueza.

¹¹² Lire zic’hargadenna.

¹¹³ Lire *dianevel*.

Va donédigez er bed ével hini peuz ar ré holl genta ganed, a oé lided ha berzet meurbed, ha n'euz nep seurd a allazigou, a zaégou pe a veuleudiou na oe trézèt d'am bugalerez. En eur ger, n'oa ken brud er c'hastel nemed a filor kaer ar Varkizez ha ne oa ked eur voien vihan d'ober al lez dézi é komz ac'hanoun gant meuleudi. Ann itroun a Goatanskour, d'hé zro, a lavaré da gemend a zeué ann espéransiou kaer euz he filor, hag ar rol skeduz, péhini, dre he c'hredoud, a dlié da choari eunn devez er palez ar roué. Ha pep hini enn estlamm braz dirag eunn hévelep digwez, a veulé eur-vad ha danvez filor ar Varkizez ; rak, red e oa lakaad éves da non pas lavaret he niz : é lec'h c'houeza he avel, é vijé, enn énèp, izéléed he uc'helled, ha gréad anezi eunn énébour peur baduz. Ne d'eo arruet kamed gan en va unan he gervel va moerep, petra bennag va mamm he galvé er chiz-zé ; hogen va mamm a ioa nobl hag a zougé hano he fried, ha ne gredet¹¹⁴ ket beza dérojet ô timézi dezan, petra bennag m'her rédiáz da gemer he hano kaer a Goatanskour.

Er maréou zé é téraouaz Bro-Zaoz beza é drouk-rans gand he vobladou ; brudou a vrezel gand ar vro-zé ez em skiñaz heb dalé goudé, hag enn divez ann offizerien vor ho doé urz d'en em renti diouc'h-tu d'ho départamant pé rann arvorek. Va zad 'ta, en em rentaz é Brest, é lec'h ma oé kerkent lestred war ar fourgaden Ar Iar Gaer (La Belle Poule) kemennet gand aotrou La Klochetteirie ha kazet dious-tu er mor évit arnodi ioul fall ar Saozoun. Ar 17 a éven 1778, da 10 heur diouz ar mintin, Ar Iar Gear¹¹⁵ a choarvezaz é kever ar chorréjou ar fourgaden zaoz ann Arétuz, péhini a chourc'hemennaz dezi d'ez em renti é kever ann amiral saoz péhini a oé ô mordéi er C'hanol : war he dinac'h kren, hervez ma oa kelennet dezi, é kemeraz ann teac'h, hogen tizet gand ann Arétuz da c'houec'h heur hanter diouz ann noz, ez em zéraouaz entrezo ann emgann hed ten pistolen, péhini a badaz beteg uneg heur hanter. Ar fourgaden zaoz en em gavaz neuzé ker gwall drétet m'en em dec'haz gand avel adren war¹¹⁶ he skouadrenn. Ar Iar Gaer péhini a ioa bet ivé gwall drétet, a héoraz dindan kré ar C'herneg é kéver Ploueskat, évit aoza he avariou ha douarad he zud goulied, enn niver a 73, étouez péré é oé ann aotrounez La Klocheteri, Ar Roc'h-Keradraon ha Bouvet. Bez é doa ouz pen 29 den lazé, enn niver béré édo va zad keaz hag eunn offizer all. Ann Aotrounez a Gappeliz, aksaiñ a lestr, Damard, ha Sbir, offizerien a Zikour ; de Basterat ha de La Galneri disklibed vor, en em arwezaz kalz.

Ann aotrou Rosili gourc'hemenner al Lougr ar Réder a c'houec'h pez kanol ne

¹¹⁴ Lire *grede*.

¹¹⁵ Lire *Gaer*.

¹¹⁶ Lire *war-zu*.

falvezaz ket dilezel Ar Iar Gaer péhini ec'h heulié, hag a iéaz gand herder da emgann eur gotter kalz kréoc'h evit-tan, ha da behini n'en em rentaz nemed goudé he veza lekead er méaz ar stad da skoazel hé gensortez da stourmi ar Iar Gaer.

N'ez em zaouzanit ket, aotrou, mar danevellann deoc'h a hini-da-hini, ann emgann vor gloriuz-zé. Allaz ! ré ger é bet koustet d'in évit ma teuenn biken d'her ankounac'haat. A hend all, va eontr en deuz ken aliez hen davenellet d'in, ne dé ket saouzanuz mar teu din da goun euz he holl digwesiou.

D'ar c'héalou euz ar stourm-zé, ar c'hastel holl a Gear Iann a oé é kaon, ker koulz hag ann holl c'hanton, kalz euz ann dud lazed pé goulid ô veza euz ann diwardro.

Va eontr en em hasta¹¹⁷ da skriva d'am mamm évit he fréalzi hag he zizaouzani war va fenn. Envor em euz c'hoaz euz he lizer ; lavaret a réa dezi dreist pep tra : en em fréalzit, va choar-gear ; ho pried en devez bet eur maro gloriuz, pa-z'eo bet lazet ô kanna ar Zaozoun. Avréman é kémérann he blaz enn ho kéver, westlann d'ho map hag em beo hag hem maro ; bézit 'ta heb enkreuz ha naoun¹¹⁸ é bed war he benn. Kémenn a rann eur c'hourzer kaer a Zant Malo, ha nevert lazet é venn ivé ével va breur, (rak ne gomzit ket d'in d'en em renta) é vezo souden gréat va fortun. Evel-zé, hel lavaroud a rann d'éoc'h choaz, mui ken a nec'h diwar benn ann amzer da zont. Ouc'h penn, ann itroun ar varkizez a zo leun a vadelez évid-éoc'h hag évit he filor, ha ne vé ket posubl pénaoz ma teuann ivé da vankout, na zeui ar Roué pé hi d'ho sikour. Partial a rann kountant 'ta. Pa gomzot d'ho map euz he dad, hag héta a rann m'her gréot aliesa ma vezo galluz, livirit bep gwec'h dezan pénaoz eunn dervez é renko ivé, hervez¹¹⁹ he dad, en em azeuli évit he vro, pé anez é vezo dizelleduz euz he zud koz ha da veza ganet breizad. Hogen dreist holl, digasit koun deza pénaoz hor ger kerkoulz hag hini hon holl genvroiz, eo : Kent Mervel ha pénaoz hor famil é dévez bet atao évit armou daou lestr : unan ô lammoud holl èntaned enn ear, hag égilé ô wéledi kent éget ez em renta. Chétu azé pénaoz ez omp great ni, Malouined euz a Wenn a Zugai-Trouin, a La Bourdonnais etc. etc. Ar gourdadou zé, a dall ré all a grédann. Kenavezo ar c'henta gweled. Doué ra ziwall Franz, r'ho miro choui hag ho map ha pep tra a ielo mad !

¹¹⁷ Lire *hastaz*.

¹¹⁸ Lire *nag aoun*.

¹¹⁹ Lire *ével* ?

Ar Varkizez a oé tro-é-tro touelled ha doanied euz al lizer-zé. Hervez he mennoz ne hellé ket mennat penaoz heb beza nobl ha dichentil ech heljet beza ker kalouneg ha ker kadarn. Pebez gaou évid ar Roué, a c'harme hi enn hé zaouzan na vé ket eur gwestl ker kaer-zé hag eur galouniez ker braz ze gwestled enn holl-d'ann holl da servich anezan war he listri uc'hel. Enor a rafent d'eunn dichentil. Goudé zé, oc'h hon tostaad out-hi, é réa gwella ma hellé évit fréalzi va mamm geaz, péhini a wélé druz ; va c'harga a réa chérou, hag é lavaraz en em¹²⁰ boket d'am zal nann, nann va faourik bihan, ne d'az dilezi bikenn, ha ne vezo ket lavaret, pénaoz va filor, niz va fried n'en dévezo évit skoazelliek nemerd eur breizer. Kent é skrifenn d'ar roué !

Va éontr douget gand ann darvedou a iéaz d'ann Indez é péleac'h ar chenta digwesiou euz ar brezel n'ô vasta ket spéred ann aotru¹²¹ a Zuffren, ec'h azreizaz he skouadren, kasaz é Franz meur a gabiten hag a offizer, péré a oé remplazet gand offizerien euz ar vordéadurez a hentadurez. Va éontr, péhini a ioa unan anezo euz ar ré zellezusa, a oé ivé unan euz ar ré genta choazed, hag enn despet d'he érez ouz servich war listri ar Roué, ne argilaz tam é bed da zervich dindan urziou ann amiral brudet braz-zé, da béhini, a lavaré hen, ne ziouéré evit beza dinam, nemerd beza ganed é Breiz.

Ar brézel échu, va eontr a zistroaz d'ar vro, goloed a c'hloar, a c'houliou hag a vadou, hogen balc'hoc'h euz he stourmou éget euz an traou all holl. Beza kannet ar Saozon a ioa évit han ar brasa eurusded.

Enn he lésirigez forzed euz ar péoc'h, é teuz da veza évit-han ann objet unig euz he garantez hag euz he breder, ha n'euz seurt chérou ébed ne reaz d'in enn he voumenchou kenta. Gwir eo, é lavaré aliez, pénaoz é tigasenn da goun dezan, ann daill evit ann daill, a zremm he vreur kadarn ha reuzeudig, a béhini kouskoudé é c'hourvenné atao ar maro gloriuz. Daouzek vloaz klog am boa neuzé, hag é téraoué affo da vennat euz ann implij a dléenn da géméret, peurgedged mar destined ac'hanoun évit ar mor.

Bez ez oann, é gwirionez é skolach Kastel Paol é pélec'h ann itroun a Goatanskour é devoa va erbeded d'hé c'har ann aotrou La March, Eskop ar gear-zé, ann déol hag ann nevez diazezer euz ann ti skolach. Diskouézed am boa éno mui a zanvez éget n'am boa great a inraok. Erbeded gand ann itroun galloudeg a Gear-Iann, sklozelliet gand ann aotrou ann Eskop, ar vro choaz holl evoruz euz ar maro gloriuz euz va zad, pep tra a réaz ma oenn tretet

¹²⁰ Lire *en eur*.

¹²¹ Lire *aotrou*.

kent é krouadur kolled éget é skolaër. Kouskoudé, daoust pe zanvez naturel pé eur-vad, ne abuziz ket euz va stad, ha deski a riz, n'ouzounn nemeur hirio pénaoz, kemend hag ar skolaérien all euz va oad. Va eontr ouz va beza he unan interrojet, a oé 'ta kountant braz ac'hanoun, ha ne zarvé kenn némerd da c'houzout pé zeurd stad a gemerchenn a bréféranz. Va éontr en devoa atao bet ar mennoz da ober ac'hanoun ar pez a c'halvé eur bréton frank ha léal, eur gwir vinoun d'ar vro, hag eunn difenner gwestled euz he vinic'hiou, he frankisiou hag euz he gwiriou. Ar varkizez, enn éneb, é devoa atao va gent-tonket évit ann armou, é servich ar roué ententet mad, etad nobl hebken, émézhi, ha great évit dont d'her beza, pa ne vézé ket ann eur-vad da veza bet ganed dichentil.

Aman é savaz eur strif braz entré ar Varkizez ha va éontr. Va mamm geaz plazet étré daou protektour a aoz ken dishével, a zalché sioul, ha ne grédé lavaroud nétra. Ann itroun a Goatanskour ô veza bet é kreiz ar strif ar reuz da lavaret, pénaoz petra bennag ma ne oa ket e gwirionez he filor ganed dichentil, kouskoudé ével ma oa maro he dad offizer vor é servich ar roué, penaoz he, hé eontr, ô veza rezevet Kroaz Sant Loiz, évit he emgannou enn indez, é c'hrédvé, dré he c'halloud, lakaat da dalvoud ann holl titrou zé, a ziouer a liñnez nobl, évit lakaad her rezéo, ma ne deo er skolach ar warded vor, da vihana enn hini ann dudchentil paour é Roazoun, é pélec'h é doa meur a vreuvet, hag lakaat¹²² goudé ével volonter¹²³ a enor ér mèrdéadurez ar Roué. D'ar gériou-zé a zuchentil paour hag a volonter é servich ar Roué, va éontr oc'h ez em ankounac'haad he unan, a ziboellaz hag a griaz gand estlamm pétra, itroun ! diorren va niz dré aluzen er skolach ann duchentil baour é Raozoun, évit goudé ober anezan eunn offizer bihan euz ar chorf braz ha mennet a rit-hu kement-zé itroun ? – Nann, Nann, birviken niz bihan Dugai-Trouin, a Vahé Labourdonnaiz, map eunn offizer vor maro en eur ganna évit he vro, va niz enn eur ger, ne vezo diorroet dré aluzen ma na baé ar roué he-unan ar misou euz he zeskadurez. Enn aner é lavarfet din lezennou ann urz hag euz ann ti a zo énep. Ah ! pétra a ra d'in-mé ann holl titrou didalvez-zé a choulenner eno ! ha dic'houzvez oc'h-hu 'ta pénaoz é tiskennomp ni euz ar kadarn Malouin-zé pé hini a respountaz da Herri pévar, pehini a venné deza he ober dichentil nani da, Sir, ho chaséal a reomb-ni a daoliou baz euz hor gear, hogen grit kent rei d'in eur marc'h rak va hini a zo krenved¹²⁴ ével eur penn moc'h. Goudé holl mui a vadou am euz mé va unan éget hoc'h holl tuchentil diorred é Raozoun, ha m'ac'h arru gand ar Roué a Franz kaout c'hoaz rekour d'hon ialch-ni, é kafé

¹²² Lire hag hé lakaat.

¹²³ Lire volonter.

¹²⁴ Lire probablement *kreued*.

anézi atao digor, rag ne ouzomp ket, ni, petra eo derchel droug ouz hor roué, nag ouz hor bro da béré é talchimp mad atao hed hor buez ha beteg hor maro, pétra bennag a helfé digwezoud, ha piou bennag a c’hrosmolo ! Hag evel-zé, va niz ne ziskouezo ket a ziellou faoz a noblanz, ha n’antréo ket ken neubeud er verdéadurez ar roué évit béza al lost anezi, pé, ar pez a c’halvont gand rogoni, eur marc’h louach, pé lokater.

Spountet dré ar beoder euz ho dael ez éenn ouz ann eil égilé¹²⁵, en eur ober lid dezo bep eil, hag en eur ho erbédi d’en n’em zaela diwar va fenn. Va daélou, va enkrésiou ho zouellaz ha va éontr ken tear d’en em habaskaad éget d’en em flamma, a réaz gand frankiz he éskuz d’ar Varkizez, en eur lavaret dézi aliez kouskoudé, penaoz en em lakajé gwélédi ha lammed enn ear, kent éget dizerchel netra gand den all é bed ; hogen pénaoz gand ann itrounézed en em réa atao eur c’hloar, pléga ar c’henta, gand aoun dré ré a bennad da vankoud d’ar resped a dlié dezo, ha dreist holl d’enn¹²⁶ itroun ker galounuz hag hi, ha péhini, er fond, a garé he niz gant ténéridigez.

War gément-zé, ar Varkizez a chinnigaz dezan he dourn da boket, hogen va éontr, é lec’h he zougen beteg hé vuzellou, he waskaz ker stard ma laokaz¹²⁷ eur chri braz. Va éontr ô krédi ez em gavé klan, hé c’hemeraz entré he ziuouvréac’h ha mond a réa d’he dougen war ann tosta faoteuil, pa va maéronez, ô tiouganí he vennoz, a lavaraz dezan en eur vouschoarsin : « kement-ma na d’eo netra, aotrou G... : heb mui ken, starda a rit ho miñoned ker kré ma-z-int a gement-zé ténéred meurbet. »

Ar péoc’h ô veza gréat étré ann itroun ar Varkizez ha va éontr, é oé enn divez reized pénaoz é vijenn kaset da skollach Raouzoun, ha pénaoz é rajenn éno va gwir.

Va maéronez n’oa ket heb enkrez war va fenn ; aon e doa, pénaoz diorret en eur skolach é pé hini oa ouspen pevar mil skolaer na zeujenn enn divez da halanat ha da zuna ar gélennaduresiou en doa skiñed ébarz ann distro trec’huz euz a La Chalotais. Va éontr, enn

¹²⁵ Lire *d’égilé*.

¹²⁶ Lire *eunn*.

¹²⁷ Lire *laoskaz*.

énép, a venné pénaoz a zindan hévélep nerzou ne vankjenn ket da zont da veza ar pez a c’halvet neuzé eur miñon d’ar vro ; ha da varra dré zé he westlou ; rak bez é oa ivé unan euz ar brasa kevrennek da Lachalotais, da behini, é lavaré, é oa nebeut kar. Va éontr, daoust he érez vraz ouz ann noblanz, en doa ar stultenn d’en em lakaat kar d’ann holl bennou vraz euz ar vro.

Ne oé biskoaz diougan gwiroc’h évit he hini war va fenn.

Ann dezo euz eunn asreiz parlamanter a zeuaz er bloaz 1788 d’énaoui ann holl spéréjou, ha d’atiza dispac’hiou é Breiz, péré a gemeraz diouc’h-tu ann arwez ar spountusa. Divez, pé gentoc’h, serridigez ar Parlamant a oé heulied a ziursiou¹²⁸ bras ; soudarded ar roué daéed a c’houez ne flachent ket, hag a zeblantaz memez meuli mennoz ar bobl. Meur a offizer a embannaz eunn dinachidigez a énep ann ursiou a béré ar sevennidigez a ioa fisiet enno ; offizerien all, enn énep, a nac’haz ar ré man, hag évit difenn ho mennoz, a zigemeraz eunn daé ouz pemzek dichentil a Vreiz. Ar blener, den fur ha poelleg, a esaaz habaskaad ar spéréjou dré gunvder, hogen ann noblanz a ioa ken diboellet ma kemeraz ann diskléariadur war lerc’h a oé siñet gant kazi ann holl vemprou : – “ Ni memprou euz a noblanz a Vreiz, a ziskleri displez piou bennag a zalc’hfé er reiz nevez euz ar justiz pé er reiz ar Stadou, plazou péré ne vent ket, hervez al lezennou konstitutionnel euz ar brovinz ”.

Dileuri a rejont goudé eur c’hannadur karget da ober d’ar roué ar rebouchou ar ré muia garo. Kaset é oant er prizoun ker kent ha m’ac’h antrenchont é Pariz, hogen ann amzeriou a c’harventez ô veza tréménet, red é oa heb dalé ho dieubi, renevezi ar Parlamand, ha memez strolla ar Stadou braz euz ar Rouantélez.

D’ar hélou euz énébiez ann noblanz ouz ursou ar roué, va éontr en doé eur blijadur braz, hogen atao war éves, ha gwall dispozed enn he énep, é skrivaz d’in non pas en em fiziout ré d’hé doaréou gaer, péré ne d’oant er found nemerd eunn interest personnel dégiset mad ; ha arvesti mad ann digwesiou, en eur zifenn kouskoudé ar Parlamand hag ô veuli he zael, gand aoun, a lavaré hen, da lakaat paka va bizied étre ar c’hroc’hen hag ar wezen.

Prest goudé-zé oe gwiriet arvariou va éontr.

A véach oa strolled ar Stadou braz ma kemmaz enn eun taol mennoz ar spéréjou, peurgedged é Breiz, é pélec’h é tarouaz¹²⁹ a neuzé ar c’houren kontammet-zé euz ann drédé Stad a énep ann urzou privilached. Noblanz breiz ez em ziskleriaz a énep ann doubl

¹²⁸ Lire a zizursiou.

¹²⁹ Lire *teraouaz*.

reprézantasion euz ann drédé urz, ha Parlamand Raouzoun, komposed a zuchentil hebken, ô veza en em lekéed a du gant han, a gollaz diouc’h-tu karantez ar bobl en doa he zifennet bété neuzé a énep alouberesiou al lez.

Disklériadur ar roué ouz ar 27 a viz kerzu 1788, pé hini a drouchaz ann strif¹³⁰ é faveur ann drédé urz, a oé eur saouzan kriz évit ar ré pé ré a oé dré interest ho unan gwestlet da genderchel ann dizursiou; eunn abeg a joa hag a driomf oa, enn énep, évit ar bobl. Ar menosiou énep-zé ne zaléc’hont ket, ével m’en doa diagounet¹³¹ va éontr, d’en em ziskulia a c’houez gand erez, ha mémez bétég é kreiz sall ar Stadou euz ar brovins péré a oé just neuzé strollet. Ann noblanz a ziskuzaz¹³² mui évit biskoaz dirag ar bobl ar rogentez à behini eunn niver bihan euz he vemprou gweziég heb ken, en doa ar spéred vad d’ez em ziwiska. Lezel a eure ziskoueza he chasoni oud eunn urz gweach all disprizet hag hiviziken galvet d’eur gwelloc’h tonkadur. Nac’ha a euré gand frouden a énep ioul ar roué, a c’halvaz noazuz hag énep ar privilachiou a Vreiz. Kannaded pé députanted ar chommuniou a ziskleriaz d’ho-zro a énep ann dinac’hidigez : ar strivou en em énaouaz mui-oc’h-vui hag heb dalé ann dizurs a oé divuzul. Iaouankiz Raouzoun hag ar skolaerien é gwir, a embannaz eunn disklériadur gwasket, é péhini é tisklerchont gant nerz é oant er memez mennoz gand ar c’hannaded ar bobl, hag enn dézo da zifenn ho gwiriou anavezéd a nevez dré zisklériadur ar Roué euz ar 27 a viz kerzu. Arrestou gwelvanuz a heuliaz ann disklériadur-zé. En em ganna a réjot er ruiou, hag ar goad a rédad diouz ann daou gostez. Ar 27 a c’henver 1789 (neuzé em boa 18 vloaz) ann dud iaouang ez em zougaz enn ingroez war sall ar Stadou, en eur choulen ma vijé laosket dezo an aotourien euz ann dispac’hiou goadeg euz ann derc’hent. Ar goulén-zé a attizaz entre ann teir urs eur strif dinvad. Meur a vemprou euz ann noblanz en em strinkaz er méaz euz ar sall, hag a ra war ar monstr eunn diskarg a armou-tan : beza ez oann é kreiz ann ingroez. Ann emgann a zéraouaz a nevez hag ar goad a skuillaz adaré. War gément-sé, ar bobl en em stroll ; séni a réar ann tokzin : ann ingroez a gresg euz ann eil mommend d’égilé ; heb dalé é laosk iudennou argazuz. Reded a réar d’eur vagazin armou, he enfounzi a réar, kemeret a réar ar pez a ioa ébarz ; kanoliou mémez a zo digaset war al lec’h ann emgann : poelladou ar blener a zeu enn divez a benn da zigas ar péoc’h.

Enn hor mesk, da lavaroud eo, é penn ar iaouankiz édo Moreau, hor provost, ha péhini a ioa neuzé pell braz diouz diougana petra é vijé eunn devez he donkadur. Deued eo abaoué,

¹³⁰ Lire *ar strif*.

¹³¹ Lire diouganet.

¹³² Lire a ziskuezaz.

ével m'her gouzoc'h, unan euz ar ré vrudeta hag euz ar ré reuzeudika générale a Franz. Ah ! évit he c'hloar hag hini hor bro, petra na d'eo hen kouezet ô stourma dindan hon arwésiou gloriuz ! hé droidellerez, rak ne grédan ket komz fréaz ar ger euzuz a drubarderez, a zo unan euz ar ré ho devez va glac'haret ar muia enn holl padelez hon dizeuriou. Hogen, kemeromp adarré ar poell euz hon histor. Siouaz ! n'em bezo nemed ré aliez ann abeg da gomz d'eoc'h anezan.

Evel-zé é fulennaz euz ar penn-kear a Vreiz ar genta elven euz ann tan-zé péhini a iéa enn nebeudik goudé da entana ar Franz holl. Hennez é oé ann dérou euz ar brezel euzuz-zé a ziabarz a behini oa Breiz, dreist hini all, ann arvest hag ar verzerez. Ann noblanz a béhini ann doaré n'en doa servichet nemed da ziskleria gant mui a sked menoz ann drédé Stad, hiviziken zur euz ann trec'h pa anavez he nerz, a gontinuaz é sall ar Stadou hé zéliberationou stourmuz. Hogen, heb dalé ar strollad a oé amouket kren. Ann noblanz spoutéd a griaz a nevez é tremenet dreist privilaichou ar brovinz, ho c'hriou ne gaffchont mui a hégléo. Visou ar reiz goz a ioa anavezet abaoué pell amzer gand ann dud wézieg euz ar brovinz, hag ar c'honstitution a Vreiz pell diouz diwall kement-sé a zizursiou ho zougé naturellamand da vennat war kement-sé. Evel-zé, nep Provins ébed é Franz ne oa gwell oazed na daréoc'h éget Breiz évit ann asreisiou pé ar Révolution ez em oazé¹³³. Hogen he c'hoantaad a réa enn doaré m'en doa he vennet he garantez wirion évit ar Vro ; hervez m'en em ziskouezaz d'hé zérou, ha nann ével m'ho doa great anezi goudé zé, ann dirollerien dinatur péré a zaotraz he dréac'h hag a harluaz he ziazezerien genta.

Kouskoudé ann noblanz da biou oa roet¹³⁴ diskleried urziou al lez a zinachaz kren senti out-ho : hogen dizerchel a réjont kouskoudé pa weljont ar c'hanoliou a lakéaz ar blener brakal a énep sall ar Stadou.

Ar c'héflusk habaskaed é téraouc'hot d'ann dilennou euz ar brovins. Ar c'hloèr hag ann noblanz dinachaz kannada d'ar Stadou braz : ar gomportamand zé euz ho ferz a zismantaz ann holl esper a unvanidigez.

Ann drédé Stad a zilennaz évid kannaded tud meurbed westlet da zalloudegez ar bobl é penn araok péré édo Chapellier ha Lanjuinais. Ar c'henta en doa dija en em arwésed er stourmou ar Parlamand a énép al lez er bloaz 1788 ; dont a euré er strollad nasionnal unan euz

¹³³ Lire *aozé*.

¹³⁴ Lire bet diskleried.

an énebourien ar ré gilpenneka ha doujusa euz ar memez urz-zé, a behini oa bet a ziagent ar starda kevrennek. Ann eil, va blener ha va diwaller, en em ziskouezaz atao ann dinam hag ar starda difenner euz ar frankiz.

Aman eo é téraou va buez évid-ounn va unan ha va buez hollek, péhini, ével hini ann holl dud euz ann amzer zé, en em stak dré red ouz ann holl zigwesiou ha dispac'hiou a wastaz Breiz, hag a béré kouskoudé ne gomzinn déoc'h nemed évit rei gwell d'éoc'h da anaout ar ré ho devez mui operet war eur pe dizeur va buez. Bed ez ounn bep eil dro oberer hag arvestiad euz ann arvestou gwadeg a zismantaz va bro reuzeudig, ha d'ann énvor asréc'huz-zé va c'haloun en em rann choaz gand ar glac'har.

D'al lennadur euz ann erbed brudet braz ar Barizianed d'ann holl Franzisien, évit rei dré eur gévrédigez solennel, galvet fédération pé unvaniez, eur c'hred d'ar gonstitution pé benn-lezenn a aozé ar strollad nasionnal, va éontr ô vennat é vijenn unan ar ré genta en em rentjé dézi, a zeuaz d'am gwelet da Raouzoun, ha va diarbenn dre he gomziou hag he aliou fur diouz fazi ann amzer hag hini ar iaouankiz. Koun em euz choaz euz ar pez a lavaraz d'in : komz a euré din kazi ger évit ger, ével-henn :

Va miñoun, émézan hen, en eur gregi em dourn hag ouz he zerra enn he hini, ann darvoudou en em heul, ha ne anevézann dija netra eno, pa eo gwir pénaoz em euz gwelled ar memez tud breutaad, tro-é-tro, ann eil du¹³⁵. Gwir eo ne d'ounn ket ar pez a c'halver eunn den fin pé eur politik, hogen anaoud a rez va reolliou digeflusk, tou d'in pénaoz é pé digwesiou bennag ec'h en em gafi, ec'h heulii anezo atao ; da lavaret eo, penaoz é tifenni atao ar gragez, ar vugalé, ann dud koz hag ar veleien ; ar ré-man, nemerd diaoulou inkarnet é vent, ne hellont morsé noazout. Hen toui a riz dezan a greiz kaloun, rak beza oant ivé va c'hellennou. Erbedi a euré din choaz beza atao miñoun d'am bro péger disgwir bennag evijé em c'henver, ha da vervel kent éhana beza eur gwir patriot a 89. War gement-sé é pokaz din, hag em gwasgaz gant ténéridigez ouz he beutrin, ô rei d'in eur ialc'h leunn a arc'hant, lizéri chanch hag a c'hred, hag em c'himiadaz.

Chetu-me-ta e Pariz é kreiz ann holl wall ioulou dispac'hed ; e kreiz ar siou hag ar vertuz é stourm, dilezet din va unan, ôc'h arvesti ar brasa lid a oé gwelet biskoaz. Ansao a

¹³⁵ Ajouter *hag égilé*.

rann e oenn ken touelled ha tenered ma skuilliz daerou. Mar boé biskoaz gwestlou gwirion, é oé hep nac’h ar ré a oé toued enn deiz lid-zé. Ia, krédi a rann choaz hirio ann deiz d’ar wirionez euz al lé toued enn dervez gand ouzpenn pep kant mil den. Ia, ia, hel lavaroud a rann choaz, ann holl galounou a neuzé, nemerd marteze eur re bennag a gefluskerien, a oé évit ar roué hag ar gonstitution pé ar penn-lezenn nevez ; ann holl arvestidi a ioa er vesventi, hag a unanié ar Roué gant ar gonstitution, kemend eo bet atao ar rouantelez lézennet enn hor boasiou. Evid-ounn-mé, é rannenn gand gwirion¹³⁶ ar joa holleg, hag a c’houdevez n’em euz biskoaz kenn gwelet netra ken lid.

Kouskoudé, ar gwir haroz euz al lid braz-zé, ioa Lafaiett, gourc’hemenner holleg euz ar gward nasional, da béhini en doa ispiré eur gwestl braz, ha d’ar bobl eur garantez dreist holl, hogen va idol mé, oa ar Mirabeau-zé, a béhini ann dremm kerkouls hag ar chomziou a réa aoun, hag a zigasé koun d’in euz breutaérien-zé ar bobl péré a lakeaz ouспен eur véach, ar C’hapitol da grèna, hag a béré é komzeur gand dievez d’ar iaouankiz. Evit gwir, ne hellet ket en em virout diouz hen arvesti pa vezé gwelet eur veac’h he veur bennad bleo hen arwézé d’ann holl ; lavared é vijé gréad ennan¹³⁷ he nerz, ével hini Samson. He zremm en em chréaté euz he zic’hened mémez, hag he holl bersonnach a zigazé d’in koun euz skeuden eur gwir vreutaër ar bobl. Ac’houdevez ez ounn meurbed difaziet war he benn. E paris édounn par varvaz. Hé glenved a ankeniaz bep hini, ha va enkreaz meurbed : eunn ingroez braz a dud en em strollé bemdeiz ha da bep heur dirag he zor. Ar monstr-zé ne réa ket ann distera trouz, gand aoun d’hen nec’hi : en em zinévezi a réa meur a wec’h épad ar peder heur war-n-ugent, ha bep hini, er maré-zé a anken holleg en em gomporté gand ar brasa déradigez. Red eo beza gwelet ann unan ann arvest kaer-zé évit anaoud ann dishévélidigez a zo entré ar wazoniez rentet d’ar skianchou hag ar ré a zo bévezet d’ar c’haloudéien. Enn eur ger, he hélavar a ioa ker kré ma rédié he vrasa enebourien d’he admira. Evit ar weac’h kenta oa, é oé gwélet é Franz eunn hévélep burzud.

Enn divez, mervel a euré er momant skédusa euz he vuez ; ha daélou ar bobl pehini a heulié he vésiad a rentaz ar fougé doaniuz meurbed. Evit ar weach kenta oa ivé é Franz, é rézévé eunn den brudet dré he skrijou hag he hélavar énorieu ne rentet gweac’h all nemerd d’ann aotrounez vraz pé d’ar vrézélekaerien vraz. Antronoz he varo, den euz ar strollad konstituant ne zellé heb asrec’h ouz al lec’h é péhini Mirabeau en doa ar voaz d’azeza. Ann

¹³⁶ Lire gwirionez.

¹³⁷ Lire édo ennan.

derven vraz a ioa kwezet, hag ann darn vuia euz ar gwez all euz ar forest skéduz-zé, n'en em zishévelé ann eil diouc'h égilé nemerd ével baluächou nevez diorret.

Mar komzann choaz anezan hirio gant keuz daoust he vévidigez dizelletuz, eo abalamour ann évor euz he skiant kaer meurbed a zigaz koun d'in a nevez euz hé ingin, he wiziégez hag he hélavar dispar, hag euz ar vestrouniez he sevensaz neuzé war va faltazi beo ha tanuz, ha pénaoz évit gwir ne helleur en em viret da huanada pa venneur é sko ar maro gant divan eunn den ken hélavar, kel leunn a vuez, ha péhini a énaou he unan hebken, he holl genvroiz.

Maro ar jénéral Foy é deuz gréat war-n'ounn ar memez tra ; hogen héman da vihana a ioa é pep-tu dellézuz euz hor keuziou.

Mirabeau eo ann idol kenta da béhini em euz azeulet, hogen he drubarderez doubl a zivanégaz va daoulagad, hag en em rentaz ac'houdevez disfisiuz euz ann dud.

Lafaiett oa ann eil objed euz va azeulidigez, hogen ann amzer hag ann oad péré a reiz pep tra a lakéaz souden da déchet ann haroz, hag a neuzé ne weliz mui ennan nemerd atao ar republikan Lafaiett. Kalz eo, heb mar, beza atao en em viret hével ouc'h-hañ hé-unan, é kreiz kemend a zistroidelleresiou mezuz. Kouskoudé, keuzia a rann hirio abalamour ne ziskouez ket mui a garantez hag a anaoudégez évid ar Chart pehini hebken, hervez hor boasiou, a helle ober hon eurusded. Bezet pé vezet, prizoud a rann ar c'haracter braz, hag é gwirionez léal a Lafaiett, ha n'ankounac'hinn biken he gomportamand kaer é bac'h Olmutz, kouls hag enn holl digwesiou all euz he vuez. Enn eur ger, atao eo en em ziskouezet léal d'ar memez kelenou, ha meur a lavaret digéflusk ne hallent ket lavarout kemend all.

Ann abad Mori, he genvroad hag he géférer, a zeué goudé ; hogen, bezet pennadur pé aotramand, lies weac'h ma vezé a énep Mirabeau n'he c'havenn kamed hélavar, hag he brézégenou, évit lavaroud gwir, n'em zouellent é nep doaré. Diouz va ali, ré é parlanté gand ar randonad-zé péhini a zalc'h euz ar prézéger, ha pé hini n'éo ket ar frouez euz ar fourgaz-zé euz ann éné péhini hon trec'h hag hon touell en desped déomp.

A hend-all, visiuzoc'h c'hoaz evit Mirabeau, en déveuz saotret divez he vuez dré ar mezusa meulidigez. Ministr euz eunn Doué a béoc'h hag a druédigez, é tlié da vihana léal d'he lezenou, erbédi evit ar bobl reuzeudig, ha nann ô tireiza ann holl réoliou, prézeg d'ann tadou geiz diwered euz ho bugalé azeulied gand eunn treac'her didruez, kazzout war ho lerc'h. En divez, siella a réaz divesatoc'h, gand he gached he-unan, he zilez euz ar gwir feiz,

ôc'h en em ober aluzenner d'eur mousik evit gallout dré ann hent-zé dond ann azeuler braz euz ar feiz hag euz he vreudeur.

Evel-zé oa ranned ar strollad konstituant. Pep hini a lakéa he wiriou da dalvout hervez he vénosiou. Ar ré privilaiched en em zeviché¹³⁸ euz ar rélijion ével euz eur patroniach évid ann intérest euz ho c'hostez, hag en eur gemmeski evel-zé ar privilaichou gand reoliou ar feiz, eo, ho devez peur achuet da viannat galloud ar gwir gristenach é Frans. Ar memez arvestou a zeu d'en em nevezi hirio ann deiz dré eur c'hloer divalo ha diskiant, ha pe hini, ma ne teuler ket éves, a zismanto bétég ann distéra roud euz ar rélijion enn hon touez.

Ann tu habasg a fallié eur reñ ével hini bro-zaoz, hogen ann noblanz hag ar C'hloer n'her falvezent ket, hag ar memprou entanned euz ar c'hostez kleiz ho doa ho abegou évit en em veuli euz ann énébiez-zé. Euruz kouskoudé, ma vijé bet enn desped holl aotréed adaleg neuzé ! Nag a dorfédou hag a ziseuriou a vijé bet neuzé miret diouc'h Franz ! Hogen ann Aristokrated kilpennek ne hellent gouzav ann dud a fallié dezo diazeza eur gonstitution pé benn-lezenn, fur, frank, ha rak-zé paduz, hag aliez ho gwelet ô rei a frankoc'h ioul ann dourn d'ann démagoged gournered, a béré ar follentesiou a c'hourdrouzé ar Franz hag hi-ho-unan euz eunn drouzivez spoutuz. Bugadi a réant, ével hirio, da zont a benn euz ho dezo dré vrasder ann droug memez. Jed argazuz péhini a zesk lenn é gweled ho éne.

Pep tra a denn d'hé natur, ha gwélet hon deuz pénaoz pa oé ambaned ar Chart, oé nevezed ar memez arvestou.

Enn divez ar chrévennerien¹³⁹ fur ha kalouneg euz renadur saoz en em welaz bouted a bep-tu dré n'ho doa évit-ho nemerd ar wirionez, péhini a nachet da glevet. Kouskoudé ann holl difennerien euz ann dizurzou koz, oc'h en em welet gourdrouzet euz eunn drouzivez kalz gwasoc'h éget ar reform euz ann direisiou memez, a veulaz enn eunn taol ar blenadur saoz kemend a m'ho doa hen disprizet daou vloaz kentoc'h, pa oa eaz dezo d'hé gaout.

Ar ré privilaiched ho deuz nevezet ar bourd-zé meur a wéac'h abaoué, hogen atao heb ispirout fianz é bed ; hag enn aner ho devez brema c'hoaz diveza, oc'h en em welet tréc'het, touet euz ho garantez évit ar Chart. N'int ket bet krédet war ho ger ; n'ho devez gellet

¹³⁸ Lire *zerviché*.

¹³⁹ Lire ar chévennerien.

houpériga den ébed. Réoliou ar frankiz ne halfent beza eunn dra a varrad, ô kemmeski¹⁴⁰ diouz ar mintin d'ann arbardaez : bez-ez euz eunn dra bennag hag a zalc'h euz ann azeulidigez, é karantesiou a béré ar viñoured gwirion a zo enaoued évit gloar hag eurusded ho bro.

E teuann da zanevelli d'eoc'h é berr gomziou, histor ann darvoudou péré ho deuz diaroged hag heuliet va donédigez er bed. Selaouit brema, ô chouï peurgedged den iaouang, ar pez ez ann da lavaret d'eoc'h.

Eüruz ann hini aba he vugalerez en deveuz eur blener évit reña he genta kamméjou ! Eürusoc'h choaz ann hini péhini enn eunn amzer arnéuz ha stourmuz a gaf eul levier fur ha gwizieg évit sturia he lestrig é kreiz ar cherreg hag ann taillou ! Hag, a drugarez Doué, hennez oé va eur-vad adalek va donédigez er bed.

Kerkent ha ma oé statuted ez ajenn da ober va studi ha va gwir da Roazoun, va maérounez en eur gréna war benn va iaouankiz, a zisklériaz he ankrez d'ann Eskop a Gastel-Paol, péhini hé dizaouzanaz en eur lavaret dézi em erbedjé stard da brézidant kuzul ar c'hloer é kéver Stadou Breiz, den fur ha poelleg é pé hini é lékéa é holl fisians. Partial a riz 'ta gand va lizer a erbed, pé evit lavaret gwell, a ambrougerez, rag ann aotrou La March en doa dija skrivet dézan war va fenn, ha pa mem brézantiz gand va lizer enn ti ann aotrou présidant a gusul ar c'hloer, é ti ann déan euz a wir a iliz, ez em giviz just é ti ar breton Lanjuinais, ann den kalounek-zé euz ar Revolusion.

Bez em-euz atao a choudevez kéeled he garantez hag heulied he aliou, peurgedged é pad va choumadur é Paris, é pé lec'h ne léziz ket da déchet ann distera abeg da chounit he garantez ha da anaoud he wir venos war benn traou ann deiz. D'hé dro, em interroji a réa aliez, ha bep wéac'h em c'hestionné war benn va reoliou, va iouliou ha dreist holl va ménosiou politig, euz va c'hréat bep tro a enep ar fazi euz ann amzer. Biken ne ankouachinn pénaoz eur wéac'h dreist ar ré all, goudé beza komzet d'in euz ar c'hloer, é lavaraz d'iñ, en eur ziskouez diñ eur c'hruzifi en doa enn he gambr, chetu-aman, émézan, ar fura euz ann dud, hervez lavar memez he brasa énébourien, ha skouer hag ol fréalzidigez euz ar ré ho deveuz ann eur da grédi dezan. Oh, den iaouang eüruz, a griaz hen enn he dreuzport, hag en eur va gwaska ouz he galoun é pé stad bennag ez-em gafec'h, n'ankounachaït kamed rélijion ho

¹⁴⁰ Lire *kemma*.

tudou, hag ho pézet atao fisians é Doué. Kounit pénaoz ne deuz eurusded klog ébed war ann douar, ha pénaoz a bred pé zivezad é teu ar reuz da skei ann eürusa d'ar poent memez ma venn nebeuta enghan. Pétra é teufé da veza neuzé ho kourach heb ar fisians é Doué, heb ho résiñasion d'ann dizeuriou staged ouz ann natur humen ? Evid-ounn-mé, he ansao a rann gand frankiz, ne deuz nemerd va fisians ennan hag he vézans, péhini a welann atao é pep lec'h, pé hini em skoazell enn diezamand ouz ar sevennidigez euz va dléadou a zen hag a zitoien pé a genvro ; hag aliez her pédann a greiz va chaloun da rei d'in ann nerz hag ar gourach da finveza va buez dreinek gand déréadigez. Oh, va Doué, em euz-mé aliez kriet em poan pa vezenn é taill, grit d'in ar c'hraz da vervel kent éget en em zaotra ! Ha goudé ô komz ouz-ounn : hennez eo ger hor mam bro, den iaouang a lavaraz hen : bezet hen ivé hoc'h hini ; rak piou bennag ne oar ket mervel mad, ne zellez ket beva : mervel évit beva a lavar ann Aviel ; hag é kiz ma-za ann traou, é vézimp souden lakéat enn arnod.

O veza goudé-zé komzed a bolitig, hag ô veza gwelet é fazienn war galz a boentc'hou, ec'h éeunaz va ménoz, hag é peur c'hriaz dré lavaret d'in non pas en em zalla war afférou ann amzer ; pénaoz kemend a reat ne oa ket mad, ha pénaoz ma na zeujet da lakaad éves mad out-ho, é tiougané dizeuriou braz evit Breiz, peurgedged é pé lec'h, siouaz ! ar c'hloer a zevonné eur galloud braz war spéréjou krédig ha faziuz euz ar bobl, a zalché a ratoz enn eunn diwiziegez mézuz.

Évit gwir, nébeut goudé, kéfluskou ô veza saved enn Eskopti Gwénéed, ha gant aoun na deujent d'en em skiña dré holl Vreiz, em aliaz da zistrei d'ar vro évit en em unani gand va c'henvroiz, hag évit miret euz va holl c'hallout a zeujend el Léon ; hogen à véach oann en em rentet ma teuaz ar memez abégou da zével ar memez dispac'h. Ar géfluskou-zé a oé heb dalé mouget dré boell ha skiant euz ar jénéral Kanklouz, hag ivé dré ma tiouéré ar géfluskerien a reiz vad hag a bennou galloudek d'ho bléna. Kanklouz a lékéaz eur gward kré é Kastel Ker Iann, hag a zeuaz hé-unan da brézanti he wazoniez d'ann itroun ar Varkizez a Goatanskour, hag d'hé asuri évijé évit-hi ann holl zéreadigez a zéllezé à bep-tu, ha pénaoz d'ann distéra ankounaac'h euz ho dléadou a berz ann offizerien, pé a zoudarded, ne divijé nemerd kémenn ann dra-zé dézan, ha diouc'h-tu é teujé hé-unan d'ez em asuri euz sevennidigez euz he ursiou. Va maérounez hen trugarékaaz euz he vadeleziou, ha va frézanti a réaz dezan ével eunn den

iaouang en doa béajet, ha pé hini a ioa bet diorroet é Roazoun dindan skoazell ann aotrou Lanjuinais. Ar jénéral Kanklaux a ziouganaz pétra a venné ann erbed-zé ; astenn a réaz d'in he zourn, en eur chinnigi ivé he garantez. Adal ann emwel-zé en em westliz dezan ha va zonkadur a oé dezidet évit biken.

Ar gériz hag ann dud diwar ar méaz é Breiz ho doa mousc'hoarzed ouz ann trec'hiou kenta euz ar Revolusion é Franz. Ar mac'herez féodalc'h dindan péhini é klément é pad keit amzer, a ioa dismantet ; gantan ivé é tlié tec'hi ar faeou dic'houzanvuz euz ann noblanz. A hend all, rénadur Breiz, ann dalc'hou euz ar Stadou, é pé lec'h ann tri urs a harzé heb éhan ann eil ouz égilé, pé ou¹⁴¹ al lez, hag a skeudenné ann doaréou beo euz eur renadur konstitutionel ; pep tra a gen-obéré da zigemer mad é Breiz diazez eur reiz diazezet war ingalder a wiriou ha frankiz ann holl genvroiz. Asuri a helleur memez pénaoz terridigez ar privilaichiou ha kompézadur euz ar rankou n'ho divijé kavet kamed enébiez a berz ar ré dizanvez euz ar brovins ; hogen ar blenadur nevez a attakaz interestou all. Ar c'hloer, péhini a falliet, gand ker nebeud a reiz, staga dré lé d'ann urz nevez, plazet entré ann diou dalchidigez da zenti ouz al lezennou a gasée¹⁴², pe da zilesel ho charg, a gemeraz eunn tu all, péhini oé da stourma ann urz nevez, ha d'ho mouez ann dud diwar ar méaz a redaz d'ann armou évit difenn ar rélijion.

Hounnez oé arwez ann amzentidigez é Breiz, hag ardamez omp aman pénaoz hé c'henta oaled oé al loden-zé euz ar Brovins péhini a c'halver Breiz-izel, é pé hini ar bobl ô moredi enn diwiziegez hag er gwall gréden, a hell gan eaz beza touellet ha faziet.

Va maerounez, enn desped he ménosiou kuzet, n'oa ket néc'hed er found ouz va gwéled enn éréedigez gand ar jénéral Kanklaux. Mennat a réa pénaoz enn digwesiou reuzeudig euz ann amzer ec'h hellchenn he difenn hi hag he danvez. A hend all, ne damallé ket ar iaouankiz é jénéral ; kaout a réa, enn énep, pénaoz é oé skianteg, ha pénaoz ar wézen a zo hé frouez. Hogen tamalloud a ré ann tadou, péré, enn eur Rouantelez digabestr, a ziorré ho bugalé er skoliou é péré ne glevet komz némerd a Republikou hag a republikaned ; a Rom hag a Romaned, a c'hrésia hag a C'hrésianed, heb klevet ann distera ger euz ar Franzisien. Ann aotrou La March a respounté dezi ez oa he ardamésiou gwirion, hogen pénaoz ez oa kemend a enébiezou hag a izelded er renou nevez, péré kazi holl a vléné a énep ho zonkadur, oc'h azeuli intérest ann holl d'ar blijadur hag ioul vad eunn den hebken, péré, é gwirionez, ne hellet ket

¹⁴¹ Lire *ouz* ou *oud*.

¹⁴² Lire a gaséent.

ho rei évit skouer d'ann dud iaouank, péré a gendileuret eunn dervez da servicha pé memez da vléna ar rouantelez. Ha war gément-zé é komzé dézi euz ar Fénélon mad hé-unan, hag euz he beur ober peur baduz. Hennez erfad, a lavaré hen, a oé eur prins gwirion euz ann iliz. Ah, itroun ! ouz penn-zé oa choaz ; beza ez oa war ann douar, mach hallann lavaroud kement-zé, skeuden ann aotrou Doué, difenner ar ré vac'het, ha fréalzer ar ré reuzeudig : ével-zé ivé ez oa galvet aliez Fénélon ann den douelek.

Diouz va hostez, é réann va holl c'halloud évit diskouez dezi va holl azaouez ha va holl resped evit-hi. Anaoudeg euz va c'harantez ha va holl zéréadigez évit-hi é komzé aliez a zé d'am mamm, ha keuziou a réa atao mui oc'h-vui, pénaoz gand kemend, émézi, a zánvésiou mad, n'am bijé ket kélennoù all a bolitik. Goudé é lavaré en eur huanada : allaz ! arabad eo kaout droug out-han, ne d'eo ganet dichentil, hag he éontr ho gasa kemend ann ne d'eo ket souezuz ma-z-eo eur c'hrévennek d'ar Revolusion, ha goudé holl, ével m'hel lavar mad ann aotrou ann Eskop, pep tra n'oa ket mad kenn neubeud hor renadur¹⁴³. Enn divez, ioul Doué bezet great ; gouzoud a oar gwel éged omp-ni ar pez a zo déréad déomp. Hé résiñasion a ioa é gwirionez éleg, ha drouzévez ann itroun a Goatanskour, enn desped d'hé huelded hag he arwésou féodalc'h, ho devez diskleriet pénaoz é oa er found eur chreg vad meurbed. War gement-sé, ec'h heller krédi d'am ger, rak ne deuz den a gémend en défé gallet gwell he anaoud évid-ounn-mé.

Er revolusionou pé géfluskou, ével er vuez partikulier, ann digwesiou a dremen buan heb gouzoud déomp. Mac'homerez ha gourdrizou ann diavezidi a roaz arméou d'ar Republik. Va zonkadur ha dispac'hiou Breiz, am dougaz en desped d'in, d'ar grounadur peur brudet euz ann Naoned, é pélec'h ar jénéral Kanklaux a zovétaaz ar gear-zé hag a dréc'haz ann dispac'herien. Ar gonvanzion vestrounied gand monstrou a zigasaz d'ar gear reuzeudik-man unan euz he vemprou ar ré ferva, Karrier ann tigr-zé a zremm den. Pa erruaz é karos er gear zé eur rumm braz a dud garo evel-t'-han, holl iolek da zevenni he ursiou ifernuz ha péré dindan ann doaré ar républikanizm pé gasoni ann aristokrated en em roé dijà da bep torfèdou. Maréadou a verzérien a io¹⁴⁴ kaset d'ar maro. Souden évit dismanta buanoc'h, ar mounstr man a gémennaz lazerezou à blog hag heb barnidigez.

Enn dervez ma c'hourc'hémennénn eunn didaechamand a zerviché a ward évit kas prizounerien euz eur bac'h d'eunn all, eur vamm baour, eur c'hreg éleg, ô tremen dirag eunn

¹⁴³ Lire enn hor renadur.

¹⁴⁴ Lire *ioé*.

hen-ha-hen-ti, enn distro ar ru, a griaz kent he baséal gant eur vouez kenn doaniuz ma rannaz va c'haloun. Ah ! da viana savétéit va c'hrouadur, en eur ziskouez d'in eur plac'hig a bevarseg pé bemzeg vloaz ; hounnez a zo dinam, ha ne oar ket memez pelec'h he chundeur. Touellet gand he chriou hag he c'hlar, ha mantret d'ar gwell a gémend a zinamded hag a c'hénéed ; hag a hend-all, indiñed euz ann holl eusiou a welenn ober bemdes dindan va daoulagad, éc'h ankounac'héis eunn instant va holl daïll persounnal, hogen non pas kouskoudé holl boell, évit klask savétéi da vihana ar verzerez iaouang ha truezuz zé, hag ober eunn ober mad é kreiz kémend a dorfedou euzuz. Neuz a ris-‘ta da veza klevet penaoz é c'houlenné he merc'h éna, ha war gement-sé é kemenniz gand eur vouez kré, hag el langach ar c'hiz neuzé, d'ann den mad-zé aman bezand, da lakaat da antren ann aristokratez iaouank-zé enn eunn ti dirag, ha war péhini am boa gwelet ar vam baour-zé ô teurel sellou a druez hag a dénérédigez, en eur lavaret d'ezan é respoundché d'in anezi war he benn. Va foell a réaz, hag é respountaz d'in ô toui, é périsché kentoc'h. Ar vamm hor poellaz hag a wélaz druz ; hogen daelou a fréalzédigez hag a résiñasion oant. Evit gwir dizaouzanet war benn he merc'h he dremm a zeuaz soudan drant, hag a welet pénaoz ôc'h ankounac'haad pep danger persounel, oa soulajed he spered pa z'oe gwir pénaoz oa he merc'h savétéet. Evel-ze eo gréat kaloun ar mammou baour. Ankounac'haad a réond ho dangerou ho-unan evit sounjal é silvidigez ho bugalé heb ken.

Evel em boa mennet, ann ti-zé a béhini ar gwell en doa atizet ankren¹⁴⁵ ar vamm baour man a dlié beza da eur ré bennag a garié ; hag évit gwir ez em gaoud a réaz da veza ti é c'hoar hi-unan, merc'h ha grek da négosianted pinvidig, hogen ezvezand neuzé. Ne d'oa memez enn ti nemerd eur plachig iaouank a gambr ; he mamm péhini a ioa ar vérerez anezan ô veza sortiet war eur géfridi bennag. Kerkent ha ma wélaz he mestrez iaouang, é lammaz war dro he gouzoug en eur gemmesg he daélou gand hé ré ; hogen o verzoud ar brézeliad glaz é krédaz é teuet d'he chlasg he unan ha simpla a reaz gand aoun. Er maréou-zé, ec'h arruaz he mamm dré eur vad, ha va zerjant a lavaraz dezi pa he gwelaz : chétu aman eur plachik iaouang a zeu va c'habiten da fisioud enn hoc'h ; kredi a rann hervez m'am euz gweled éma aman enn he anaoudegez hag evel-ze ho pezit préder anezi ; dont a rinn adarré d'ho kwelet pa hellinn, hogen enn noz hebken gand aoun da veza évéséet. N'ho pezet ket a aoun, ni a zo republikaned vad ni, hag hon euz kemend a euz ha c'houi ouz ann droug a réar déoc'h. Kuzit-hi mad hebken, dic'hizit-hi ével ho merch, ha livirit eo c'hoar dézi pe gent c'hoar eur soudard péhini

¹⁴⁵ Lire *anken* ou *enkrez*.

en deuz he fisied enn hoc'h, va hini, dré ekzempl, ha me respound deoc'h euz ar rest.

Karrier argaded dré ar gorrégez euz ar sékusiounou hag ar faé a atahinent, a ijinaz ar vagou a skoutil, ann divroidigez a zounn, ann demiziou republiken hag euziou ifernuz all. Revolted a gemend all a dorfédou é pédiz ar jénéral Kanklaux d'am c'has da armé ann nord, ha d'am erbedi d'ar général Moreau.

Kent partial éz enn va unan da welet va diwalled iaouank : va digemer a reaz enn eunn doaré bugelek pé a chrouadur, hogen gant gras ; komz a réaz d'in kalz euz he mamm, a béhini ne hellenn rei dezi kelou é bed ; gwela a réaz én eur lavaret d'in é oa he moerep vad distroet d'ar gear. Evit gwir, en em brézanti a reaz eunn nebeut goudé ; va zrugarékaad a euré euz va gwestl, oc'h asuri d'in e divijé ar famil da virviken eunn anaoudégez vad a gement-zé ; rag, émézi, anaoud a réomp ann dellit hag ann daillou euz eunn hevélep peur ober évit ann amzer o reñ. Neuze é lavaraz d'he nizez poket d'hé daspréner ; va unan he c'hemeriz étre va diouvréac'h, ha poket a riz d'he zall gand ténéridigez. Karantésiou a réaz din d'hé zro en eur waska va dourn hag ho c'has d'he muzellou. Touellet gand he zesténiou a anaoudegez, é liviriz dézi é oenn santuz meurbed a gement-se, ha penaoz n'hé ankounachenn biken : na me ken nébeut chouï, é lavaraz hi d'in gant frankiz hag ô rusia, rag abaoúé ann disro¹⁴⁶ euz va moérep ne baouezann a gomz ac'hanoc'h. Ar gériou-zé lavaret gand eur c'hraz hag eur glanded touelluz, va zréchaz ha stagaz va donkadur ouc'h he hini évit ar vuez.

Prest goudé é partiiz évit armé ann nord gand va heulier dirannuz. Présanti a riz va lizeri a erbed d'ar jénéral Moreau, ha d'ann hanoiou a Lanjuinais hag a Ganklaux am dégéméraz a leiz divréac'h hag é gwir kenvroad. Ne oé biskoaz, me hen test, gwelloc'h den ; beza ez oa ker vuël ha ma-z-oa jénéral braz, ha den a gement m'ac'h ouffenn n'en devez hen anavezed mad, heb he garoud hag he respetet ével he dad propr.

Epad ar c'hampañn-zé en doa ann dizeur da goll he hini, pehini a béisaz é Brest dindan hac'h ar Revolution kouls a va maerounez baour. Gwela a réjomp é kéfred hon dizeuriou boutin, ha neuzé eo, em boé ann abeg da anaoud ann holl vadelez euz he galoun, hag he wir garantez évit he vro. Ah ! hel lavaroud a rann adarré, évit gloar he vro, hag he hini he-unan, pétra na d'eo hen maro enn Hollenden, neuzé é vijé diskenned enn he vez goloed a loré, ar brasa hag ann dinama euz hor jénéraled. Hogen ne ziarbennomp ket ann digwesiou, ha

¹⁴⁶ Lire an distro.

distroomp adarré d'am histor.

Derc'hel a réann eunn hentadurez lizérek gand moérep va diwalled, péhini a gomzé d'in aliez anézi hag euz he c'herent harlued, en eur diskleria d'in é pé lec'h ec'h haljenn en em gaout gant-ho. He c'hoar a zeué ivé da goueza eur verzerez dindan kountel ar Revolusion : va fédi a réa d'her rei da choud d'he breur kaer, ann aotrou B... a béhini é rea d'in ar portred ann énorusa, péhini am dougaz a ziaraok d'he garout. Va c'hargou a Aid-de Kamp é kever eur penn jénéral, ô challoud eunn dervez rei d'in eunn abeg bennag da gaoud eunn emwell gantan, é tiskuliz va dézo da Voreau, péhini am meulaz hag a lavaraz d'in em skoazéjé d'ann abeg kenta.

Eur c'hanz vad hor favorizaz é berr amzer goudé. Lois 18 harlued a Verona é mis ébrel 1796, a zeuaz da gartier jénéral ar Prins a Gondé, é Riéjel, tost da Fribourc'h war ar ribl kleiz ar Rhin, d'ann ampoent just ma teuet a siña ann arzao-vrézel en doa echued ar c'hampañn-zé. Troupou ann diou armé a choummé enn arzao. Moreau en doa roet ann ursiou ar ré rusta évit ma vijé miret ann akedusa reiz, ha na zalchet é nep kostez komziou fall. He ursiou a oé heuliet gand aket. Ar poustou araok hag ar gédérien en em vélé hag en em barlanté ével pa vijent minoned. Lois 18 a évésaaaz he armé, ha ne hellaz en em viret da admira ann arwez vrézelluz euz ann armé republikan, é penn péhini en divijé hetet gellout stourmi énebourien ar Franz, hag ar ré a néc'hé eunn herberc'h dezan. Ar prins-zé a ioa é pep tra diñ da brizoud eunn hévélep armé. A hend all, a Franz oa he unan, ha ma ne vélé ket ennhi a wizien hen anaié évit hor roué, ez em c'hlorifié da vihana da veza ho chen-vroad hag ho breur hénéa. Moreau en doa ann déréadigez da lakaat skei ar champ war ann holl linen pa édo ô paséal da évésaad he armé. Ann daou zen-zé a ioa gréat évit en em boell.

Er maréou-zé é skrifiz d'ann aotrou B... péhini a wienn a ioa enn armé Kondé, évit goulén digantan eunn emwell : hen aotróa a euré gand despál. Hon emwell a oé frang ha léal, ével entré daou brézéliad léal péré ho doa kalz a dréou da lavaret kenn entrezo, heb amzer da géméroud. Lavaroud a riz va hano, ha diouc'h-tu é saillaz war dro va gouzoug, en eur lavaret d'in : ah, aotrou G... ! en em vriatomp ! ré a dléann d'eoc'h évit ne vemp ket minoned er c'henta digémer. Aotrou, a liviriz dezan, nem euz gréad nemed ar pez a dlée¹⁴⁷ da ober, ha va brasa displijadur eo, abalamour n'em euz gallet ober ouz penn. Anaoud a rann ann holl zellit euz ho peur-ober, émezan, waska¹⁴⁸ va dourn, ha rezévit aman trugarez eunn tad reuzeudik a

¹⁴⁷ Lire a dléenn.

¹⁴⁸ Lire en eur waska.

dlé d'eoc'h miridigez he c'hrouadur ar vuia karet. He savétéed hoc'h euz, aotrou ; déoch eo. Va c'hoar é deuz va instrued a bep tra, ha ne hallann nemerd meuli hé c'hoaz hag ho pleustrerez. Hon énoré a ra hon daou ; aotróa a rann da gement-sé a greiz va chaloun, ha va merc'h a vezo dléourez d'eoc'h euz ar vuez hag euz he eürusded, sûr ounn a gement-sé. Santuz, hag anaoudeg eo touchet euz ho karakter kaer, hag a vremen eo dispozet mad enn ho faveur. Dalit, a lavaraz hen, en eur brézanti din eul lizer digant he c'hoar, lennit ar pez a gémenneur d'in war gément-zé. Skrifed oa ar gériou man :

“ Va breur ker, ho merc'h a gontinu da veza iac'h atao ha leun a anaoudégez évit he daspréner ; he c'henderchel a rann er c'harantésiou mad-zé, hag enn doujans évit he c'herent : ne anavez ket a ré all évit breman ; hogen evel émaomp enn eunn amzer a géflusg hag a wall ioul, hag evel ne hellann ket, siouaz ! ez em vugadi é tistofac'h souden d'ho pro, em be choant da gaout dezi eunn difenner diñ a anezi hag a ac'hanoc'h, hag évit-zé em euz taolet va daoulagad war ann aotrou G..., péhini, ma n'en em faziann (hag ez em fisiit war ar poent-zé é sellou eur c'hrek) ne ket holl divaniel ouz koanteri ho merc'h, hogen, respeti a ra hé stad, ha ne falfé ket dezan évit kemend zo er bed, me a zo zûr, saotra enn nep fesoun, kemend en deveuz gréat évit hi. Touchet ounn bétég ann daélou euz ann déréadigesiou-zé, ha c'hoand am bé diouz va c'hostez he baéa a distro, ô preutaad, heb he gouzoud, he gaoz enn ho kéver. Savétéed en deuz eunn tenzor, ha just éo ec'h apparchanté out-han. Ne devezo birviken léaldoc'h aotrou. A hend all, ann aotrou G... a zo a famil vad, hervez m'am euz klevet gand he heulier dellezuz, péhini a zo breur-léaz dezan, ouz penn-zé-holl, bez en deuz kélenadurez, deskadurez ha bévidigez vad, hag ével d'omp-ni ec'h hirvoud war dizeuriou hor vamm-bro gaer. Truez en deuz ivé ouz hol lod reuzeudig, hag aliez en deuz goulennet ouzin péleac'h ec'h haljoc'h beza, hag hervez he c'houlennou nem euz nep mar m'en deuz ar ménoz da ober d'eoc'h eunn digor bennag war ann dra-zé. Meuli a rann he brédériadigez hag he wiridigez, hag é fiziann araog war hoc'h aotréadur ”.

Ann aotrou B..., ô kemer goudé-zé ar gomz, a lavaraz d'in gant garantez : va c'hoar e deuz barnet mad ho kaloun ha va hini ; meuli a rann he choaz ; va merc'h a zo d'eoc'h, aotrou G..., é lavaraz ô serri stard va dourn entré he ré. – A greiz kaloun, a wir garantez hag heb keuz é bed, é respountiz dezan. – A ioul vad, d'ar vuez ha dar maro, evel ho peur-ober, é réplikaz kerkent d'in. En em vriatad a réjomb a nevez, hag é c'houlenniz digantan ann aotrézidigez da gééla he verc'h hervez ar ménoz-zé. En em gimiada a réjomb goudé-zé, kountand ann eil euz égilé, évit mui kenn en em welet nemerd eunn amzer pell braz goudé.

Ann aotrou B... a ioa eur brézeliad koz, pehini en doa great brézel ann Amérig, hag en

doa digaset gantan euz ar vro-zé eur spered a frankiz hag a westlou évit gwellaen he vro, à behini oa meur a weac’h ez em zantet mezed dré ar rebech a sklaverez great dezi. Aliez en devez lavaret din ne devez gallet biskoaz pardonni da Vlakston, kempred a Vonteskieu, ha great evit he brizout, da veza lavaret penaoz ar Franz, ével ann Turki, a ioa eur vro a wall ioul hag a sklaverez. Pet gwéac’h a c’houdevez, n’en deuz ket hen lavaret d’in enn hor disklériaduriou. Ah ! ma dijé seulammand al lez, ével hor roué mad, falvezet ar frankiz hag ar wellaennou goulennet, peger kaer ha gloriuz e vije bet ar Franz ! Hogen, hévéloud a ra pénaoz ar reuz heb ken a hellé hor skléria, hag ével pep hini ac’hanomp en deuz he dléadou hé unan da zevenni, hervez he zalch partikulier, va ré mé, péhini a zerviché é ti ar brinsed, a ioa d’ho heulia ha da stourma dindan ho bannierou, daoust petra bennag ech helljé beza a hend all va gwestlou va-unan : pep hini en devez he vicher ével a ouzoc’h.

Kerkend ha mac’h erruiz er c’hartier jénéral, en em hastiz da skriva da voérep ann dimézel B..., ann itroun K..., ha da rei dezi da anaout va emwell gant ann aotrou he breur kaer. Touellet é oé euz va c’hamméjou, va zrukarékaad a reaz kalz, ha va asuri a reaz pénaoz kaloun Sofia a apparchanté ouzin da virviken.

Ne gomzinn ket d’eoc’h breman, hed-da-hed, euz ar plac’h karadek man : lavaroud a rinn deoc’h hebken, pénaoz ez oa eunn eal a gunevelez, ha pénaoz é devez gréat ann eur hag ann dizeur euz va buez, heb éhana évit kement-sé da veza atao ker kear din, ha ken dinam ha ker glan. Allaz ! ar baourez geaz grég truezusoc’h eo bet choaz he lod évit va hini, heb é devez bet biskoaz nep rébech da ober dezi he-unan.

Roed em boa, enn ho amzer, da anaout d’am éontr va akzion ha va disparti évit mond da armé ann nord ; pep tra en devoa kavet mad, hogen evel n’em boa ket choaz diskleriet dezan nétra euz va ménoz var benn va dléourez, krédi a riz ‘ta é oa deud ar poent da gomz dezan anézi ha da c’houlenn he ali.

Évit disposi gwell va éontr, a béhini ec’h anavezenn ann tu goan, é komziz kalz dezan aratoz euz a gérent euz va fried da zont. Enn eur vad am skoazié hag a c’houezé avel va éontr, péhini enn desped he gasoni ouz ann noblanz, en doa ar stulten d’en em lakaat kar pe anaoudek braz euz ann holl famillou bruded euz ar brovins, ha peurgedged d’ann holl verdéidi braz. Mamm va Diwalled a ziskenné euz ar peur brudet Kasard, hag he zad euz a Varrin a C’halizonnièr, treac’her euz ar reuzeudik Birk.

D’ann hanoiou man a Gasard hag a C’halizonnièr ne hellaz ket va éontr derc’hel he joa ; en em zantout a euré ôc’h as-généel, hag é skrifas d’in eul lizer biografig hir-hir war benn ann dud bruded braz euz a Vreiz, oc’h ober gwel anezo holl, heb ober graz diñ euz a unan.

Kasard, émézan, a ioa, diouz lavar hor c'har immortal Dugai-Trouin, ar c'henta den a vor euz he amzer. Evit fead ann aotrou a C'halizonnièr pétra bennag ma oa markiz enn he amzer, hennez ivé a oa choaz eunn den péhini a blijé dezan dré veur a abeg ; hogen da genta, ével m'her gouzoc'h, a lavaré hen d'imé, évit beza trec'het ar Zaozoun ha beza skoaziet dasgéméret Mahon ; ha d'ann eil eo, abalamour va louzaouer péhini a zo a Vonnièr, tost d'ann Naoned, ne éhana da gomz d'in anezan ; hervez hen, ne oa ket hebken eunn den a vor brudet braz, hogen c'hoaz eunn den braz, kun, vuel ha madeg evel hor c'har mad Dugai-Trouin : asuri a ra d'in mémez beza he gwelet ô labourat he-unan he liorz louzaoueg, hag en em rei da louzaoui ha fréalzi ann dud klan pé reuzeudig, a béré oa, tro-é tro, al louzaouer, ar breutaer hag ann tad karantezuz. Chétu-azé va zud mé, bezent pe ne vezent duchentil, ann dra-zé ne ra fors dimé. Evel-zé 'ta, ha ma d'eo gwir ar pez a lavarar d'in anezo, éc'h approuvann da ratou, ha ne hellann nemerd ober did va gourc'hemennou war benn da nesanded. Gwir eo, al louzaouer teodek man en devez ivé kounzet d'in ouz eur zertain Barrin all, kound a Chalisonnièr, ann diagent koronal euz a légion Flandrez hag a chaséerien pé rédérien a Biranné, péhini a ioa araog ar Revolusion maréchal a gamp, ha sénézal braz a glezé hérezuz euz a bemp zénézalach euz ann Anjou, a vroiou a Zaumur, ha pehini dré hé gargou a vrezidé dre wir ann tri urs euz he brovinz, hag a oé dileuret kenta kannad euz ann noblanz a Anjou, é Stadou braz à 1789, é pé lec'h é tisklériaz kalz a vénoz a énep ré ann amzer, ha peurgedged war ann distréadigez da unania Merdéadurez ar Roué gant hini a heñtadurez, ha pénaoz enn divez é tivroaz é 1792 évit kéméret servic'h en armé Kondé. Hogen mé, pé hini a anaié dré vrud kazi ann holl offizerien a Verdéadurez ar Roué, n'em euz biskoaz klevet komz a hennez, pétra-bennag ma c'houzounn erfad é tlié beza er merdeadurez ar Roué meur a Varrin kérent d'ann trec'her a Vahon, hag enn ho zouez unan, ma n'em faziann, pehini a ioa Penn Gourc'hémenner (Chef de Division) ha Major euz ann drédé skouadren é Brest, enn derou ar Révolusion. Hogen va Louzaouer, péhini a zo map eunn Apotiker a Vonnièr, a péhini, hervez he lavar, en deuz studiet al louzou el liors kaer ann aotrou Galisonnièr, ne zell ket a genn tost-zé. Evel-zé-'ta, ne gredann ket é vent euz ar memez famill, ha n'em euz nep mar ébed na hellez beza eüruz klok ganthi pa-z'éo gwir ez eo eur Vreiziadeg hag euz a wenn ar vordéadi brudet braz-zé. Kouskoudé, ansaoud a rinn did gand va holl frankiz a zen a vor pénaoz é kavann da bried da zond iaouankig eunn nebeud, hag é rafez mad gédal ar péoc'h évit dimizi, pé da viana eunn nebeut bennag choaz a amzer. Hogen, hel lavaroud a rann did adaré, rei a rann did a greiz va c'haloun va aotré. Hou-man da vihana a vezo dleourez did euz a bep tra, ha té ne dléi dezi nemerd karantez ha madelez, rak gouzoud a rez eo va holl vadou did, a béré

ec'h hallez a ziaraok kerza ével euz da ré da unan.

Nebeut goude-zé é téraouaz ar brézel adarré, hag é kémerchomp é touez ann holl zibourc'hou euz ann énébourien kar ar jénéral harlued Klingling, é péhini édo bureviou ann armé énep hag ann holl paperou euz a irien Pichegru.

Bez é oenn unan euz ann aid-de-kamped, karget da lenn ar paperou-zé. Da genta é oenn a ali d'ho dévi heb ho lenn. En em harpa a réann war ar skouerou kaer par, heulied er brézéliou a ziabarz, ha meulet gand ann holl historianed. Ar penn jénéral a ioa euz va ali ; he galoun vad hé zougé da gement-zé, hogen he wander ordinal, ha kuzul eur rumm euz ar républikaned gounared, a zézidaz enn eur fazoun all. An unan oar pénaoz ne hallet ket sakrifiá intérest ann holl da hini eur ré bennag a dud reuzeudik. Breutaad a réann da vihana ma vijent dévet dré m'ho lennjet, ha pénaoz ne rojet anaoudegez nemerd euz ar pez a hellé diskleria troadellou ann trubarded, dézo ann énébourien, pé skoazia ré hon arméou ; pé, enn divez, diskulia pé lakaad anaoud ar ganazed a ziabarz, pé enn armé memez. Moreau en doa da genta ar ménoz-zé, hogen ar jénéral Dezaikz, péhini a ioa neuzé goulied hag é parédigez, ô veza en em lakaet, évid enem zizinoui, da lenn ann holl skrijou, hag ô veza diskulet trubarderez Pichégru, ne oé nemerd eur chri a faé er c'harter jénéral. Ansao a rann pénaoz d'al lenadur euz ar paperou é péré ar jénéral displed-zé a zisklérié beza lezet aratoz tréchi he armé évit gwell dond a benn euz he zezo trubard, é oenn va unan zésiet gand euz, ha pénaoz enn eur vouez a-unan, é tisklerc'homp ne zellité eunn hévélep disléalded truez é bed, pe ger braz bennag évijé bed a ziagent ann dellit hag ar zervichou euz ann trubard. Moreau da béhini é oa bed minoun, ha péhini a dlié anaoudegez dézan, a oé doaniet meurbed, hag en doa ar sempladurez da choum heb rei anaoudegez diouc'h-tu a gément-sé d'ar blenadur, pé da zévi ann holl paperiou. Deuet goudé-zé habaskoc'h, ha kelennet war ar pez a dréméné é Franz, é keuziz mui-och-vui abalamour n'océ ket heulied diouc'h-tu ann diveza ali-zé. Ann 18 fruktidor a erruaz er maréou man, ha lizer fisiuz Moreau d'hé viñoun Berthelemy blener harlued enn deiz-zé, ô veza bet rentet a c'houez, a zeuaz choaz da greski hon enkreuz.

Aman é téroaz va dizuvianez gand Moreau, ar brasa euz ar jénéraled, hag ar gwella euz ann dud, da béhini ne ziouéré évit beza eunn haroz klok nemerd eur penn brétoun ével m'en doa ar galoun hag ann holl garantésiou vad all.

He guitaad a riz enn amzer-zé, hag en em rentiz é Naoned é kéver kérent va fried da zont. Va éontr a gémenné éno eur Preizer kaer, hanvet ar Chalounek ; én em ober koz a réa, ha joauz braz é oé ouz va gwelet. Mond a rejomp é kéfred da di ann itroun Ker... péhini a brezantaz dezan va dléourez, péhini é devoa neuzé 17 pé 18 vloaz, ha ker kaer ha ker graziuz

ma oé touellet gand ar gwell anezi hebken, ha ma fellaz dezan hon eureuji diouc'h-tu. Déraoui a rann da veza koz, émézan ; e m'ounn doaré da bartial, ha krédi a rann é vezo houman va diveza mordéadurez, rak mar kavann, dré zizeur, eur fourgaden zaouz, he rediinn kentoc'h d'am gwélédi éget en em renta : er c'hiz¹⁴⁹ eo, é tlé finveza buez ar chenta Leutanand euz al lestr a linen ar Venjer, enn emgann vor bruded braz, ann 13 Prairial, pé ar 1r a viz Even 1794. Evel-zé, va bugalé, démezit évit ar c'henta, mar fel d'eoc'h ec'h assistenn enn hoc'h eured.

Démézi a rejemp-'ta kent ma partiaz, hag ével ma oa pinvidik braz, é roaz d'ïñ évit kalannad eured ann hanter euz he vadou heb derc'hel évit-han he unan nemerd ann hanter all. Va lakaad a réaz ouz penn-zé hé légadour hollek. Gwir eo, é oenn he benn-her, hogen fellout a réa dezan dré zé diskléria he ioul ouz va c'harga euz a roiou bennag é faver eunn amzivad bennag hag intanzeved paour a Verdéidi kadarn lazed enn he gostez ô stourma al listri énep.

Sortial a euré eunn nebeut goudé, ha kenta gélou a glefchomp anezan, oé, pénaoz ô veza léal d'hé lé, hag ô veza kéjed ouc'h eur fourgaden zaouz, en doa lekéed he wélédi kent éged en em rei. Hennez é oé divez euz ar gwella euz va c'hérent, hag ann hini en doa dalchet leac'h a dad d'in. Eur bloaziou bennag kentoc'h em boa ivé kollet va mamm géaz. Choummed é oann 'ta va hunan gant va greg, a béhini ar gérent a ioa skiñned dré ar bed, lod é tu-man, lod é tu-hont, hag a béhini ec'h anavezenn a-véac'h ann tad.

Ne vez morsé eunn den eüruz hé-unan. Evit tanva eunn eurusded klok, é ranker he ranna gant ar ré all, pé ober hini he viñouned. Hennez oa ann ézom kenta euz va chaloun. Er memez amzer 'ta ma vennenn va démezi, é préderiiz ivé hini va breur-léaz gand ar plac'h iaouang a gambr euz va fried da zont. Ar voerep ha va éontr a veulaz kalz va dezo, ann dimezel B... a ioa joauz braz euz ar menoz-zé, ha mamm ar plac'h iaouank ne oa ket mestrez de joa pa venné pénaoz dré eunn démezi ken splétuz hé c'hrouadur a oé asured da choum é pad he buez é kéver he mestrez iaouank. Va eontr en em gargaz a argoulou va breur mager, hag ann itroun K... a hini he flac'h a gambr.

Hon diou briedelez a oé eüruz, hag é pad tost da ugent vloaz m'hon euz beved é kéfred né dé bet morsé dispac'het dre nep kirieg a hini ac'hanomp. Va greg a oa ar c'houekder hé-unan, hep faltazi na pennadou é bed : va ioul oa he hini, ha kemend a réann a blijé dezhi. Gwir eo, n'hor boa war bep tra nemed eur memez ménoz, ha n'em euz ket a gown da veza gwelet ann disterra dizunvaniez enn nep abek. Eunn eil Rachel oa, hag aliez é roenn dezi ann hano-zé. Déol, braz, kun é oa er memez amzer madeg ha karantezuz ; kouskoudé n'edo ket

¹⁴⁹ Lire er c'hiz zé eo.

heb eunn tammig a huedded, hogen bez ez oa hini ann dinamded hag ar glanded, ann hini a ro ar santimand euz he zekz hag euz ar vez. En em respeti a réa bété enn he disterra oberiou. A weac'hiou he galvenn ivé va Franzéza a Ambroaz, va herminik, rak gwenn ha glan ével-t-hi, he ger oa ivé, kent mervel éget en em zaotra. Karoud a réa kalz Breiz, ha dreist pep tra ar rouanez Anna a béhini ec'h admiré ar skiant, ar spéred hag ar glanded. He skouer oa ; komz a réa anezi aliez, ha karet e divijé beza disked ha gwizieg evel-t'hi. Eunn nebeud gloriuz oa ivé a liñnez Kasard hag a Galissonnièr kemmesked, a béhini é tiskenné ; nann, emezi, évit tenna avel a gement-zé, hag évit en em vugadi euz ann dellitou hag ar vertusioù n'em euz ket, hogen évit en em veuli ha trugarekaad Doué da ober great d'in disken euz a gérent ken brudet ha ken mad ; rag, hen ansao a rann, ha pa ve gwir ne ho tlefenn dezo ar vuez, e venn atao é memez tra huel, da veza ken vroadez da verdéidi ken brudet-zé. D'ar c'homziou-man, va éontr he briatéa, hag ével ma-z-oa hounnez he stulten braz, é lavaré dézi : déomp, déomp va nizez, gwelet mad a réar a-biou é tiskennit, ha piou oc'h ; n'en em damallet ket a gement-zé, rak ne zisken ket euz a Zugai-Trouined nag euz ar C'hasarded, kement a gar. Karit atao Breiz hag he merdéidi peur brudet, ha bezit gant reizoun eunn tammig fier a gement-zé, ha da virviken ho karinn.

Rachel, glan hag akétuz évit hi hé unan, oa leun a vadelez hag a gunévelez évit ar ré all. Mar komzé eur weac'h bennag a wanédigezou he zeks, her gréa évit ho didamall ha truezi d'ar ré ho devezé bet ann dizeur da veza trec'het gantho, en eur lavaret : ha ni ivé, ni hon euz hon diziou a arnod hag a stourm, ha ne vé ket atao treac'her kément her c'hoanta. Bed oc'h euz ivé 'ta ho teiziou a stourm, a lavarenn dézi a wec'hiou évit he higa. – Goud a ouzoc'h ann énep, aotrou G... a respounté hi din-mé diouc'h-tu ; hogen, siouaz, ann holl gragez n'ho deuz ket ével-d'oun-mé, ar memez abegou da garet nemerd eur gwaz, ha dreist pep tra ann eur vad da gaout ann den-zé évit pried.

Bez ez oa dizaorn enn he gwiskamand, hogen euz a eur choud hag eur gempennadurez touelluz pehini ho paméné enn desped d'eoc'h, peurgedged en hé deizioù a velkoni hag a zilez : neuzé é vézé évit ar gwella, ha meur a weac'h touellet va unan gand he glanded, em euz tamalled anezi a c'hadalez hag a douellerez, evit he higa. Ar c'hrek keaz paour, ne anaié ket hé-unan he holl donézonou da blijout, ha ne d'oa het é bed nemerd ann hini d'hor renta euruz ; ha, siouaz, ne oa ket enn he galloud, pa n'omp ket bed atao euruz, hogen eunn Doué oazuz, ann tonkadur kriz hebken, eo ar penn kaoz euz hon holl enkrésioù ô tichadenna enn

hon énep eur warizi displead, ar spered a zispac'h hag ar roganz teutez mézékéet.

Évit gwell diskléria d'eoc'h ar vammen euz va dizeuriou, ez ann da ober eunn distro bihan war-n-ounn va-unan, da lavaret eo, da évesaad ar bloaveziou kenta euz va iaouankiz.

En em gaoud a riz é Breiz, evel m'am euz lavaret d'eoc'h a ziaraok, pa savaz ar c'hefluskou kenta enni ; enebi a riz gwella mac'h helliz dispac'hiou Léon, hag, enn divez d'ar chri a vrézel hag euz ar vamm-bro er riskl, en em westliz gand eur million all a dud kalouneg évit pellaat ann diavezidi, gwarantisa hon terrouer, kenderc'hel ar péoc'h a ziabarz ha reiza eur blenadur lezenek ; rak ne haller ket he nac'h hirio pénaoz ar rouantelez gronz é Franz a dostaé ouz he divez ken dré he milierou a zizursiou gweluz d'ar re nebeuta gwizieg, ken dré ar sklérjennou skiñnet dré holl Franz ha memez beteg é treid ann tron, é pélec'h ménoz ar bobliou a èntra a bred pé zivezad, hag a gaff diffenerien kalouneg : test Loiz 18, ar prinz gwizieka euz he amzer. Anaoud a reaz peger iaouank bennag oa, penaoz ar rouantelez gronz ne doa ket mui eur wir reñ éget ann demokrazi gronz, ha pénaoz ma na teulet eves, ar brasa dizeuriou a zirodché euz hon dael entré eur blenadur gronz hag eur reñ lezenek. Deut da veza roué, é frammaz ar skouer gant ar gélennadurez, hag é roaz he Chart, péhini, pétra bennag ma helfet da lavaret anezi, a zo euz hon holl Gonstitutionou ann hini hon déré ar muia hervez hor boasiou skan hag avelek.

Evel m'am boa rezevet eunn deskadurez vad, ha m'am boa ment, é falvéchet diouc'h-tu va lakaat da gabitain ; hogen nac'ha a riz kren : beza em boa ivé va ménosiou republikain, ha ne fallé din dléout va inraok nemerd d'am dellit ha d'am skiantchou arnoded. Choantat a riz-ta deraoui dré veza soudard hep mui ken ; en em offenzi a réjot euz va dinac'h ; kenderc'hel a riz kouskoudé, ha finvésa a riz mémez dré ez-em ganna enn duel évit finisa ar strif dibaot-zé péhini a denné war-n'oun galvou amzéré. Oh ! Pegen kemmesket¹⁵⁰ eo hag ann dud hag ann traou abaoué ! hogen, fallout a réa d'in ivé beza eul Latour-d'Auvern bihan, a béhini é veulet gant reizoun, he zivan, he westl hag he garantez stard évit he vamm bro. Ah ! ra vijé plijet gant Doué, évijé bet ann holl grézianed ha romaned Latour d'Auverned, né vijé ket bet ar franz saotret gand kemend a dorfédou ha gant kemend a gemmeskou hag a droidellou mezuz ha displead. Hogen trevers a ratou, ha disroomp d'iñ mé. Remad é oa-ta ober ac'hanoun eur soudart hebken, ha pa ne vijé nemerd peder heur war-n'-ugent, hag évit ma sevens'henn é gwirion ann dléadou kenta, é oenn lékéed é gèd é tal d'or Moreau, pé hini

¹⁵⁰ Lire *kemmet*.

hor boa a eur vouez lekeet da benn war hor bataillon é Pontivi. Enn eur ger, é nebeutoc'h évit daou viz, é teuz da veza kabiten enn desped d'in, en eur dremen kouskoudé dré ann derez a gaporal, a zerjent, a zouletenant hag a letenant : hogen abarz kemerout ar gemmenadurez euz va chompañnunez e riz dézi é berr gomziou, eur brézegen kren é péhini é roenn dezi da anaout va réolliou brézeliég ha politig euz a béré é tisklériz dézi ne dec'henn birviken, hag ével-zé n'ho doa nemerd ober ho reflektion. Va respound a réjont gant kriou a joa. Gwir eo va chompañnunez a ioa kompozéd a skolaréien¹⁵¹ iaouang. Evel-d'oun, holl hor pennou karged a Grézianed hag a Romaned, a béré oamp bet diorret diévez er skolachou, ha pep hini ac'hanomp a ioa oazet¹⁵², hervez he voasiou da zevenni rol Brutus, hini Meziuz, hini Katon, Aristid pé Temiskokl¹⁵³, etc. etc. Hini ac'hanomp, me hen asur, ne venné neuzé dont da veza eur C'hézar, eur C'hromwell pe eur Monk ha peurgeded da werza he vamm bro évit rubanou ha titrou véan péré a lékéemp gant kemend a joa dindan ann treid. E gwirionez, ne d'oamp kouskoudé nemerd Alzibiaded karadeg ar roll, heb-mui ken, euz ar ré goz, péhini a hévél ouz doaré skanv ha kemmuz ar franzisien. Ac'hano al lévénéz diskréduz-zé euz ann arméou a Franz é kreiz ar brasa diénez. Pet gweac'h évit gwir n'hon euz-ni ket charmet hor gweliou republikain hag hor poaniou dré hor c'hanouennou hag hor bal-Gerné, ô tansal, goloed a bilou, enn dro d'hor bidounou leun a zour heb ken. Ann ingladed¹⁵⁴ a ioa klok : hor jénéraled ho-unan n'oant ket gwell gwisket évid-omp. Kouskoudé ann arméou a Franz n'anaient ket neuzé pétra oa preiza, dré ma lakéant neuzé ivé hor gourc'hemennerien ho c'hloar da valé war droad é penn araok d'imp, ker fal boutaouet ha ker fal gwisket eveldomp hon-unan, hag ô tougen évit holl verkou a zishévélidigez nemed saéou truillekoc'h c'hoas dré ar stourmou, arwésiou mil gwéac'h meulusoc'h, hervez mé, éget ann holl froudéresiou hag ar groasiou-zé a béré ez int bet a-choudévez marellet. Harozed oant neuzé, ha divézatoc'h, n'int bet kenn, d'ar muia holl, nemerd sklaved skéduz. Ia, den iaouank, neuzé ar gwir soudard a Franz, reized dré he-unan, é kreiz ann diskrédusa diouéridigez, a ioa eur gwir zétezen, pénaoz ann offizer, dizambisiuz, dijall, a zerviché a skouer d'ar soudarded kent éget da bennadur, pénaoz ar jénéral he unan, heb karantez direized évit ar c'hloar, heb ezomm dispiñuz a ziskouez hag a fougé, ô kousket hag ô tébri ével ar soudarded, ne doa hé unan némerd eur gwir plébéen, simpl enn hé vévidigez hag enn hé gomz, hogen poulzet er méaz euz ar renkou gand eur ijin

¹⁵¹ Lire skolaérien.

¹⁵² Lire *aozet*.

¹⁵³ Lire Temistokl.

¹⁵⁴ Lire *ingalded*.

braz a béhini en doa a véac'h eunn anaouedégez dister. Neuzé oé, ez em gavaz holl peurc'hreat, évit ar momand riskl ; Dugommier, oc'h en em renta war droad, à dri ugent vloaz euz a Barroy d'he armé d'Españ ; Latour d'Auvern ô valé enn he gostez, divoutou ; Desaikz, den fur ha modest, péhini n'en doa evit holl gwiskamand hag arwesiou a vrésel, nemerd eur gapoten griz hag he épaoletennou a jénéral griet war hé diskoaz ; ar Moreau-zé, péhini n'oa ket ganet évit mervel a du gand eur Kézar a Rusia, ha péhini a ioa é kevret ker braz ha ker simpl m'her c'hemeret atao evit eunn all ; ann Hoch-zé, kouezet ker iaouang ha keuziet d'ann oad a 30 bloaz evel eunn tad d'ar vam bro, hag a béhini ez euz lavaret m'hen divijé bevet bété vremen, hag he vinoñed immortal, Kléber, Joubert ha Marceau, birviken Bonapart n'en divijé kredet mennat er gurunenn. Chetu-azé ann harozed hag ann ourgouil ouz hon arméou, péré dré ho gwestlou hag ho divan a zerviché a skouer d'ar soudarded a greiz péré é sortient. Meur a véac'h memez int servichet da skoueriou d'ar zétézent¹⁵⁵ ar re garva hag ar ré vertusa ; hag, heb mar, enn abeg-zé eo, eo bet lavaret pénaoz ann enor a Franz a ioa en em dennet d'hor c'hampou. Ne hellann gwell diskléria d'eoc'h bévidigez ar brézelekaerien euz ann amzer, nemerd ô tanevell d'eoc'h ar peur lavar man, euz a Latour-D'auvergn, péhini a ioa kefred déol ha gwiriek. Distag ével Epaminondaz, diouc'h pep tra, é tinachaz atao ann holl dounézounou hag ann holl zéresiou a énor. N'en doa nemert 500 Lur lévéré : kalz oa, émezann, evit eur brezeliad dindan ann arméou, hag awalc'h évit eunn den ez em gontanté gand eul levr bennag enn he zistro pé solitud, a béré en doa atao unan enn amzer a vrezel, é kever he glézé. Eunn dervez eur c'hannad ar bobl dileured é kéver ann arméou, fier euz he velli hag euz he c'halloud a ginigé dezan he skoazel, hon haroz pehini a ioa neuzé er brasa diéneez, a lavaraz dezan : galloudek braz meurbed oc'h-ta ; – heb mar, émé ar balc'h kannad ?¹⁵⁶ – Mad ! goulennit évid-oun... – Petra ?... Eur réjmand ? – Nann a respountaz ann den vuel Latour-d'Auvergn, eur ré voutou ler heb ken.

Her goulenn a rann diganéoc'h, den iaouang, ar re voutou ler-zé goulennet ével eur chraz vraz gand ann haroz-zé, hag hi ne ra ket mui a énor dezan éget ann holl rubanou ha gourizou a béré ez eo bet divezatoc'h goloet évit priz gwerz ho bro, ar ré hé c'houde disple. Bez eo ar gwir haroz euz ar Revolution hag euz a Vreiz, pa-z'eo gwir, peanoz¹⁵⁷ Moreau, siaouz¹⁵⁸, n'en déveuz ket gwezet her beza. Bez ez oa ivé gand reizoun hini va éontr, ha

¹⁵⁵ Lire zétézénét.

¹⁵⁶ Le point d'interrogation devrait être placé à la fin de la question de La Tour d'Auvergne.

¹⁵⁷ Lire *penaoz*.

¹⁵⁸ Lire *siouaz*.

n'éhané d'he rei d'in evit skouer. N'em boa, siouaz, hévelidigez é bed ouch ann den braz-zé, nemerd enn he westl évit he vamm bro hag he garantez évit he nesa. Ansaio a rann memez n'em euz rezevet netra digant Doué a zeu d'am dishévelout diouc'h ann dud all. Koun em euz heb ken pénaoz enn hon divusiou a skolach par choarienn al Lear, é réat d'in tro-é tro sevensi ar roll a damaller hag a zifenner, ha pénaoz va c'hen-diskibled ez em blijé ouz va huala dré ar c'hargou énep-zé. Karoud a réat ouz va c'hlevet o vreutaad ann eil-tu hag égilé. Kemeret a riz va-unan gout da gement-zé, peurgedged evit roll ann difenner. Ar menoz euz eunn dinam tamalled, va énaoué ha va entanné, ha beza em boa neuzé, a lavarar, eur momanchou bennag à hélavar. Gwir eo ez-éann a wec'hiou d'ar palez évit studia ann dispac'hiou hag ar c'hèfuskou¹⁵⁹ kaer a hélavar a Chapellier hag a Gohier, a béré ar chenta a dréméné évit or Sizéron, hag an eil évit ann Demostèn euz a Vreiz.

Meur a wéac'h ivé oa bet choazet euz va géfluskou dibaot ; hogen evit en em zifazia, ez em vragenn ô tispacha dirak va mellezour. A neubeut à¹⁶⁰ nébeut em boé eur prézek kaeroc'h hag eunn dispac'h bravoc'h. Dont a riz ivé akédus meurbed er réol, ha dré ann hent-zé é roenn nébeutoc'h a grog d'am énébourien, rak beza em boa ré estlamuz meurbed, ha péré am respouté dré va lavar va unan, p'am boa da vreutaad ann eil tu hag égilé. Ann ébat bugaleac'h-zé, a zo bet talvouduz braz d'in ac'houdevez, bewec'h ma ounn bet oblijet da gomz a c'houez. Ne helfet ket ré diorren ar skiand-zé dindan eur reñ parlamanter, é pehini ez eo atao talvoudek braz gouzout komz a-c'houez euz ann traou holleg, enn eur¹⁶¹ doaré déréd hag eaz.

Va flégou en em zougé ivé da studia skiant ar rénadur ha ker kent ha ma oenn eur skoler é gwir, é kéméris ar reolliou man euz ar brudet braz Monteskieu, penaoz ar boblou a dlé, enn amzer a vrézel, en em ober ann eil d'égilé ann nébeuta droug galluz évit dont a benn euz ho dézo ; hag enn hini a béoc'h, ar muia vad alluz evit kenderc'hel ho minounach. Evel-zé, hervez oun-mé, ne dlefet ket ober ar brezel d'ar ré n'hé gréa ket d'eomp. Hervez ar réollze 'ta, é tleuer¹⁶² atao respeti ar gragez, ar vugalé, ar ré goz hag ar veleien. Rak-zé, nep gwastadur, preiz na moustr é bed ne dlé beza aotrét er brézel, memez pa-z'eo ar gear kéméret dre stourm, rak neuzé mémez ne dléer skei gand ar c'hlézé nemerd ar ré a sko gand ar c'hlézé. Hogen neuzé ivé, évit gopraat ar stourmerien é karfenn ec'h apparc'hantfé ann holl dreou a

¹⁵⁹ Lire ar c'hefluskou.

¹⁶⁰ Lire é.

¹⁶¹ Lire eunn.

¹⁶² Lire é tléer.

vrézel d'ar preizerien ével enn armé a vor.

Trechet gand ar c'helennaduresiou-zé, em boé ann eur vad da stabilia em chompagnunez eur reiz kenn akeduz ha n'am euz ket a évor em bé ranket rébécha, é pad ann daou vloaz kenta euz ar brézel, eunn dievesded heb ken, a énep ann urz vad pé reiz ar choupagnunez. Hogen a c'houdevez, pa géméraz ann démagoged pé ar gounnared plaz ann dud honest, ar reiz vrezeliég en em laoskaz enn eunn hévélep doaré m'en em wéliz aliez oblijet d'en em lakaat va unan é ged é tal d'or skoliou ar merched ha léandiou évit ho diwall hag ho mirout diouc'h ann torfédou ar ré mézusa. Va c'hundu a dennaz war-n'oun meur a rébec'h évit eur brézeliad a franz : ar soudarded am galvé dré choaperez ar Marc'hek republikan, ar Bayard révolutionner, ha ré all am galvé kren Kapuzin.

Evel ma ne wienn ket ann teutach enn dérou ar brézel, ha ma oenn kré braz em latin, é lojenn dré c'hoaz er presbitaliou, léandiou, ménéc'hiou, abattiou, hag enn eskoptiou é péré em euz rentet meur a beur servich ha gréat meur a viñoun braz. Koun em euz dreist pep tra pénaoz eunn dervez o veza kéméret va lojeiz é ti eunn Eskop pinvidik braz euz ann Almaññ péhini en doa eunn nizez iaouank koant meurbed, ec'h arruiz just eno d'ann ampoent ma fellé da soudarded diboellet ober violanz dezo : en em zervichoud a riz euz va galloud évit gourc'hémenni dezo choum trankil, hag évit kréaat va ursiou é kemenniz d'am heulier dirannuz, da vont euz va ferz da lakaat strolla va c'hompagnunez ha da lavaret dezi en em renta affo d'ann Eskopti. Va gourdrousou ho habaskaaz, hag ann urs reizet, ann Eskop péhini n'oa ket évit dont euz hé strobell, heb gouzout é pé doaré rei d'in testeni euz he anaoudegez vad, a vennaz kren d'in he nizez é priédelez. Trugarékaat a riz ar prélad, hag évit miret na zeujenn d'hen offanzi dré va dinac'h, é tanevelliz dezan va buez ha va deziou. Ah, aotrou ! Lavaraz hen din, ô sailla war dro va gouzouk ; chetu-a zé just ann den a fell d'in, hag hel lavarout a rann d'eoc'h adarré, va nizez a zo d'eoc'h mar c'hoantait. Goudé-zé ouz he gervel kerkent, é lavaraz din é latin pa he gwélaz ô tostaat. Evesait mat out-hi ; chetu-hi azé, chetu azé ann tenzor a vennann d'eoc'h : ne ket da veza disprizet, ha meur a brinz a Almagh ho deveuz hi goulennet ouz-in. Rusia a riz pa he gweluz, ha respond a riz d'ar prélad, pénaoz é gwirionez, ma na vijé ket dija gwestlet va chaloun, ne doa dirak va daoulagad eur é bed par d'ann hini da veza pried d'eur persounach ker kaer ha ker graziuz. Gwélet a réaz va embaraz, hag o tiougani ar pez a ioa entré he éontr ha me, é vuschoarzas enn doaré ann dudiusa hag ann touellusa. Hé éontr a réaz dezi rusia d'hé zro, ô komz dézi euz ar mennadou en doa great d'in a ziaaog, hag ô rei dezi d'anaoud da be seurt den he c'hendileuré. Troublet ha mézuz eur pennad, é kéméraz prest goudé he graz vad hag he chalmou natural, hag é lavaraz din enn

eunn touellusa doaré : E gwirionez, aotrou, ne hell ket va éontr ober din eur mennad hag a blichfé muoc'h d'am c'haloun, ha petra bennag ma livirit euz va gwenn a viskoaz, ne grédann ket ho défé biken va daou c'hartier ha trégont da rusia euz eur gwir marc'heg ével d'eoc'h. Evit holl respound é pokiz d'hé dourn, hag ho fédi a riz da aotrea d'in ho miñounach, oc'h ho asuri é lakéfenn atao ennhi ar brasa priz. Ar prélad mad am waskaz ouz he beultrin, hag a c'houdevez é tuiz da veza ar miñoun euz ann ti ével pa vijenn bet a viskoaz unan euz he vemprou ar ré vuia karet.

Hel lavaroud a rann heb avel mar doa va reoliou garventuz, va bévidigesiou ne doant ket nébeutoc'h garo, ha, siouaz, meur a weac'h em euz bet ann abek da wiria penaoz ez oant kalz gwelloc'h évit ré ann darn vuia euz ar chloer a hentenn, ha kouskoudé, kalz am euz gwelet épad va champannou.

Al laoskentez euz ar reiz brézelek, fazi kalz euz va genseurte, va réolliou digéflusk, va frankiz war ann abeg, hor drouzévesiou, ann dizurz, pep tra enn divez, a dennaz d'in meur a striv, ha displijet diouz ar servich, ne c'hédenn mui nemerd eunn abeg aotréuz d'hé guitaat. Ar péoc'h a Gampo-formio great dré challoud ha ijin eunn haroz iaouang, a béhini kouskoudé, é bezet lavaret en eur dremen, ez ounn atao en em zifiziet eunn nebut, a aotréaz din da zevenni va dezo. Ar republig a ioa anavezet, he zalc'h a ioa nann hebken goarantised, hogen c'hoaz douget d'hé harzou natural, hag é pé lec'h enn desped an holl gevrédigesiou euz ar broadou all oazuz, é renkor a bred pé zivezad he establisa, ken évit silvidigez ar franz ken évit péoc'h ar bed he-unan.

Treac'her an Itali ré iaouank choaz évit gelloud en em lakaad é penn ar blénadur a vennaz brezel Ejipt, hag a lekéaz ober eur brezel disléal, hag a zakrifiaz 40 mil den évit, ô chédal, lakaat komz anezan. Kement-zé ne doa nemerd choari eunn divrazer. Divezatoc'h arruet é pé lec'h ma fellé dezan, é sakrifiaz d'hé valc'h ha da eur chloer diwalchuz milioned euz he genseurded heb truez é bed évit eur vroad péhini en doa great kemend évit han, ha péhini ne choulenné digantan evit priz a gemend a wad hag à sakrifisioù a bep seurt, nemerd eunn nébut a liberté, a frankiz, heb péré ar boblou ar ré vrudeta a zo ivé ar re reuzeudika.

Bonapart a zo heb mar ar brasa den a brezel a oé gwelet adalek Kézar bété vréman,

hogen ivé ann divana hag ann digasa den é kever he nésa, ha pehini ne venné nemerent-han¹⁶³ hé-unan. N'oa ket é gwirionez eur mac'her péhini en em blijé ô wasta he genseurded, hogen lavaret a vijé gréad a ioul pénaoz n'en doa netra a humen. He galoun, war ar poent-zé, hével ouc'h eur sklasez ne lékéa da redet dré he wazied nemerd frimm é lec'h ar gwad kalounuz-zé péhini ma n'hor doug da garret ha chérissa hon neza, da vihana da gaout truez ouz ho dizeuriou hag ho enkrésiou. Nann, Nann né veulann ket ar gwall digemer a zo bet gréat dezan enn he sklaverez, hogen évit servichout da ekzempl d'ar mac'herien euz ann amzer da zont, pa-z euz ez em gavet eur blener digaloun ha displed awalc'h évit sévenni enn he géver ar roll mezuz ouz a eur bac'her kriz, kavoud a rann ez eo kemend-sé eur seurt a zizro a justiz Doué, en devez arnoded d'hé dro war ann douar ar mémez falagriez, ar memez dizanaoudegez hag ar memez ankounac'h euz ar gwiriou ar mui sakr é touez ar christénien, en doa hé-unan lékéat dindan he dreid, é kever kemend a dud reuseudik maro évit difenn ho vamm bro, ho frankiz hag ho libertéou. Ia den iaouank, reizoun hoc'h euz, Bonapart a ioa heb mar eunn den skiantet braz hogen bez ez oa ivé eunn den kabluzeur, non paz kement choaz évit ann holl droug en deuz great deomp, pe bet kiriek, hogen abalamour d'ann holl vad a hellé hag a dlée da ober deomp, ha n'en deuz ket fellet dré he ijin fall. Ah ! Pe vern d'eurusded ar franz é teujé d'en em ober impalaer hag é teujé da ober rouanez diouz he c'hiz ! Ann den en devez krédet lavaret d'hé niz, map he vreur propr, great roué ganthan he-unan pénaoz é pé stad bennag é teujé he bolitik hag he intérest d'hé lakaat, he dléadou kenta oa enn he geveur he-unan ; ann eil e kéver ar franz, ha pénaoz he holl dléadou all, memez ar re é kéver ar bobliou ma c'haljé beza galvet da vlena eunn dervez, ne zeujent nemerd goudé ar ré é dlié dezan, he empalaer. Ann den-zé, émé-z-oun-mé, en deuz en em ziskulied he unan d'hon nized da zond ar ré bella, hag en deuz roet dré ar gomz-zé heb ken da anaoud ar gwéled euz he galoun : hounnez eo ar rogentez hé-unan, henez eo ar Mé-zé seul-vui hegasoc'h ma sorti a chénoù eur c'hrouadur euz ar Revolution péhini en deuz mouged he vamm propr. Ah, den iaouank reuzeudik ! ma na deu ar geriou sakr a vamm bro hag a frankiz da lakat ho kaloun da lammed enn ho kreiz ha da inspira d'eoc'h ann euz ouz ar mac'herien, dinachit ann hanoiou choueg a Chall hag a Vreizad ; kit enn Turki d'en em ober mac'her pe sklaf, ha da veniga atao ar gouriz taguz ouz hoc'h hégarad aotrou !

Bonapart n'en devez biskoaz va zouellet. Aba ma lenniz he zisklériadur d'ann armé a Itali hag he embann brudet d'ar blénadur, em euz diouc'h-tu diouganet ann den. Admiret em

¹⁶³ Lire nemert enghan.

euz he skiantchou brézéliég, hogen atao em euz difiziet euz he bolitik troidelluz. Ann espérianz é deuz prouvet em boa he varnet mad. Ra vijé plijet gant Doué é vijenn en em droumpet !.. Hel lavaroud a rann adarré, adal hé zivud, em euz heulied ha studiet heb ehana Bonapart, ha ne de ket ez em ziskouezet den, evel m'am euz hël lavaret huelloc'h, ker kriz evel ma-z'eo plijet hel lavaret. Ne doa ket ker buanek memez, ével m'en devez aliez diskouelet beza. Pep tra a oa eur jed ganthan, ha faéa a réa ann dud mui évit n'ho c'hasae. Divanuz ha dibreder war ho stad gant m'ach heulc'hent he iouliou, ha lavaret a réa neat ô komz ouz ann dud kadarn euz he arméou, kéمند zé ha kement-man a wasien em euz da zispiñ bep bloaz ! Ar faé-zé euz ann dud, displeded ré é karg ha souez ar bobl évit han ô devez mui skoaziet da sklaverez ar franz ha noazet da wallaen euz hor frankisiou éget ann holl gasoni ha droug ioul ann Ultraed a énep hol lezennou ha gwiriou nevez, hag red eo bet kaout ann holl nerz a spéred ha ioul vad a Loiz 18, évit ho c'henderc'hel hag évit hor redia d'ho frijout ; rag al Largenté ho-unan, péré a gri ker kré hirio, né oant ket douget évit ho da genta, ha kévrennéien Bonapart a venné war géمند-zé ével ann Utraed¹⁶⁴ pé gounnared : ann dishevellidigez heb ken a ioa entrézo, oa pénaoz ar ré man, ével gwir lubaned en em droé a nevez war-zu ar sao-héol, endra ma sellé choaz ar ré all, é kiz tuchentil nevez ha dré eunn dilerch a voasiou fall, ouc'h kostez ar c'huz-héol ; hogen ho ménoz a-unan a ioa da gaout eur mestr gronz, ha gwelet é vijent bet a nevez ô tougen ar memez liffréou ha kemesket er memez kamprou a-ziaraog ével a ziagent. Hogen, kuitaomp ar sujet trist-man, ha distroomp d'am histor.

Distroet é touez va zud é kerzenn euz eunn eurusded klok. Tad oann da zaou krouadur karadeg, eur map hag eur verc'h. Va fried aioa ar wella hag ann ténera euz ar priéjou. Bez ez oa é kevret, kun, hégarad, karantézuz ha doujuz, ha pell diouz c'hoantaat beza mestrez ha digabestr ével ann holl gragez euz ann amzer brézand, é kavenn er c'hontrol, n'en em brizé ket dellezuz awalch da veza va eil ha va farez. Attribui a réann he c'harantéz doujuz-zé d'ann anaoudegez a béhini ne skuizé kamed ô rei diñ ann desteni enn disterra abeg. Eunn dervez é riz dezi rébechou téner war gement-zé, hag é liviriz dezi pénaoz é c'hoantaienn ivé dléoud eun dra bennag d'ar garantez. Ah ! aotrou G... ! respountaz hi diñ mé ; choui eo ann dizanaoudéka euz ann dud, rak me ho kar euz ann holl galloudou euz va éné, ha m'em euz eur rebec'h bennag da ober din war ar poent-zé, eo, martezé da gaout ré a garantez évit d'eoc'h. War gement-zé é pokaz din, en eur lavaret din, peoc'h war gement-sé, va miñoun, rak ne

¹⁶⁴ Lire *Ultraed*.

anavezann fin é bed d'am c'harantez évidot, hag aliez é c'houlennann pardoun ouz Doué euz eur garantez ker braz évidot ; hogen pa vennann penaoz ann objet euz va holl azeulidigez, eo va dasprener, va fried, tad va bugalé, é sortiann ouz va zibedi choaz leunoc'h a garantez évidot. Doué a lenn em c'haloun, hag a bardoun din, heb mar, va zénéridigez zibaot.

Gao hoc'h euz-'ta, a lavaraz-hi d'in goudé, en eur choarzin, oc'h ober diñ eunn hévélep rébechou : eur pried fur ha poell ne dlé ket klasg anaout gwander hé c'hrég, memez dreizan, nag hou-man ho rei dézan da anaoud. Eur c'hreg glan a dlé rusia atao euz hé gwander braz, memez évit he fried, hag ével-sé, choaz eur wéac'h, péoc'h évit biken war kement-zé.

Déol ha karantezuz é karé kalz lennadur ar Vibl, ha bez é doa, a grédann, eur gwander évit Rachel. Enn hor miñonac'h, he galvenn aliez dré ann hano¹⁶⁵, hogen hen dinac'h a réa atao, er eur lavaret ne doa na ken déol, ker mad, ker koant na peurgedged ker gouzanvuz hag hi : penaoz ez ioa ivé eunn dra bennag ne bardouché biken, hogen pénaoz, dré eur-vad, Doué a ioa deud da skoazell ar c'halounou tener euz ar gragez geiz en eur zifenn démézi d'ann diou choar hag ann asdimézi pé ann avoultriez. Hennez eo ann drujérec'h hebken euz ar fezoun-zé, a gemend é deffé lavaret enn hor partikulier. Ne oé biskoaz ivé greg glanoc'h na vertuzuzoc'h : ar glanded hag ann déradigez ho-unan oa. Pebez graz ha pebez sevennidigez enn he holl zalc'h ! Pe bez touellidigez ha pé bez kunvelez enn he gweled ! Pé bez madelez ha pébez hégaradded enn he digemer hag enn he c'homziou ! Ar vouc'hoarz a ioa atao war he muzellou, ha ne wié nac'ha netra. Sevenn ha karantezu¹⁶⁶ é kever ann holl, ne anaienn énébour é bed dezi. Allaz ! ma-z-eo divezatoc'h kouezed merzerez euz ann hérézi mézuz, da vihana ne deuz rebech é bed da ober dézi hé-unan, ével m'her gwellimp aman war lerc'h.

Reusiou ar vam bro, az-oberiou ar brezeliou a zeuaz a-nevez da reustla hon éurusted, hag am galvaz d'ann armé. Ar weac'h man ez-iz da hini enn¹⁶⁷ Itali gant ar jénéral Moreau, da behini é oann deud miñoun adarré. Prest goudé oé lammet digantan ar gemmenadurez, pehini oé roet da Joubert. Indiñnet é oenn euz eunn hévélep dizanaoudégez hag a zinerz a berz ar blénadur, rag anaoud a réann pénaoz ar jénéral, pell diouz beza great netra a heljé tenna warnezann eunn hevelep droug-chraz, a zellité, er c'hontroll ann anaoudégez holl dré he zistag diouz pep-tra hag he westl évit mad ar Stad. Moreau, er c'hontrol, habasg ha poell a choumaz enn armé évit skoazia dré he guzuliou ar jénéral iaouank lakéat enn he léac'h, ha pé hini a brédérié eur stourm braz dindan nebeud a zevesiou, pehini, é gwirionez, a oé roet heb dalé

¹⁶⁵ Lire ann hano zé.

¹⁶⁶ Lire karantezuz.

¹⁶⁷ Lire *ann*.

goudé, hag é pé hini ar viktor ével hé-unan kouroused ouz-omp évit beza dilemmet he miñoun, a oé énep d'imp : Moreau kouskoudé en em gannaz enni evel eur gwir soudard. Joubert a oé lazed ha Moreau a asgemeraz ar gourc'hemen euz ann armé ével pa na vijé ket bet diblazed, hag ével pa en divijé he unan kollet emgann. Ansao a rann n'her gwéliz biskoaz brasoc'h évit enn deiz-zé. Hennez eo heb mar ar gaera peur-ober euz he vuez, hag ann hini pe hini hen tosta muia ouz ann harozed koz gant péré e oamp touellet ; ével-zé ivé ne oa nemerd eur c'hri a zouez hag a estlamm enn armé holl. Ac'houdevez em euz gwezet dré unan euz ar c'hannaded karget dré bez¹⁶⁸ kuzul ar c'hozidi da redia ar blénadur da chas kuit daou euz he memprou ha da lakaat Joubert el léac'h Moreau, pénaoz d'ar c'hélou a emgann a Novi hag a ober kaer a Voreau, é oant holl zouezet gantan, ha pénaoz karget da skriva al lizer a genlevenez a skrivé dezan war kement-zé kuzul ar chosidi, e oa ken touellet gant brazder he éné ma teuaz ann holl tan péhini heb mar a dlié ispirout eunn ober ker kaer, oc'h énaoui d'hé dro he hini, ne welaz mui é Moreau nemerd eunn haroz daskoret euz ar Grezianed hag euz ar Romaned, ha pénaoz he stil ô santoud euz he douellidigez, ar jénéral-ze en deux dléet beza kountant ouz he lizer, ha kaout ennan eunn dic'haou d'ann disléalded hag ann disméganz a ioa great dezan. A c'houdevez, émé ar channad-man, Moreau a ioa deut da veza va den dreist ar re all, ha pa drubardaz, é weliz he varo ével ma well eunn amourouz touellet he vestrez karet enn despet he disléalded.

Enn divez, ann dizeuriou a wasté ar franz a baouézaz hag heb arvar deiziou kaer a dlié luc'ha anevéz war hor mam bro, pa zeuaz ann Donkadur oazuz euz hon eurusded da zigas Bonapart d'ar gear, ann hini hebken euz ann holl c'hrouadurien euz ar Republik gréat évit he mac'ha hag he c'has da-get, goudé beza da genta kontribuet d'he gloar ha d'hé galloud. Evel m'am euz hel lavaret huelloc'h, krouadur dizanaoudeg, é tiffammaz kaloun he vamm.

Dré zizeur évit Moreau en em gaoud a réaz é Pariz par erruaz enni Bonapart, ha bez en doé, daoust he venosiou he unan, ar gwander dhé skoazia enn he vahomerez. Bez en doé memez ann displedded, rak red eo gervel ann traou dré ho hano, da lakaat ha da zival, enn ho falez, é kiz prizounerien, ann daou vlener hebken choumet léal, hag a béré, enn énep, é tléé sevenni gant striv ann ursiou. Evel-zé-ivé, Gohier he vinoun koz, buaneked gand eunn hévélep displedded, hen argadaz enn doaré ar rusta ô lavarout dezan : Ne ket eunn dragoun aour stéreded a dlefac'h da zougen ouz ho klézé, hogen eur stropad alc'housiou¹⁶⁹ eo.

¹⁶⁸ Lire *dré berz*.

¹⁶⁹ Lire alc'houésiou.

Ar choumsiou-zé péré a oé diouc’h-tu danevelet d’in, a rannaz va c’haloun, hag a réaz diñ lenva ével eur c’hrouadur hag am divameinaz évit biken diouz Moreau ; hag ac’houdevez ne wéliz mui enghan nemerd eunn den gwan hag eur benvek displez euz ar vac’herez he vamm bro. Rusia a réann nann hebken évit beza he admiret, hogen choaz évit beza bet évit han eur garantez persounal, hag é va buanegez é torríz gant hast pep éréadur gant-han.

Ann diveza idol eo da béhini em euz sakrifiet. Bed em euz é gwirionez kalz a zizeuriou em buéz, hogen n’em-euz biskoaz santet hini henvel ouc’h ann hini a réaz din arnodi ann ober-zé a Voreau. Dré eur vad évit-han, ar stourm braz a Hohenlinden a arruaz prest goudé da asvleunia he gurunen gwenvet ha da lakaat ankounac’haat he vez tréménet.

Irien Pichégru, hag he emwellou gant Kadoudal a zeuaz a nevez da deurel tamal war-nézan. Kouskoudé, ar c’houn euz he c’hloar a ioa c’hoaz ker kré ha ma lékéaz da domma ann holl galonou largentuz enn he géver d’ar vénoz euz ann dizeuriou a béré é oé gourdrouzet, hag ar mac’her, ar mac’her didruez euz he vamm bro, ne grédaz ket, daoust he holl warizi en em dizober diouz he géféer.

Me va-unan, oc’h ankounac’haat holl kasoni, é rédiz da Bariz d’ar vrud genta euz he vac’herez évit klasg he zavetei, ha béza talvoudek dezan, pe da vihana d’hé welet eur wéac’h c’hoaz kent ma kouezo merzer euz ann dua trubardérez ; rag, ouz he anaoud ével m’her gréann, ne hellenn ket krédi d’hé dorfed. Mad ha gwan, antelled oa lindagou dezan, hag en em lézet a reaz da goueza enno, chétu éno holl. Deut da veza reuzeudik, karantez ann holl franzisien, ével va hini, a oé évit-han a nevez, ha ne deuz nep a azaouez ne destinent dézan enn he zizeur. Pa arrüiz é Pariz, ez em rentiz enn ti ar jénéral Lecourbe, ar miñoun stard ha léal-zé da Voreau ; mond a reann bemdez dré he urz d’ann dalc’hiou ar varn karget d’hé varna ; test oann euz ar resped a ziskouezé dezan he ward hé-unan ; renta kount a réann a bep tra d’ar jénéral Lekourb, pé hini, eunn dervez, heb kuzulia nemerd he vinounach hebken évit he benn koz jénéral, a zortiaz en eur rédet, hag en eur lavaret d’in mont d’hé heul da di ar jénéral Moreau ; goulén a ra he vap, hé géméret a ra heb lavaret gaer, ha redat a ra ganthan d’ann tribunal. Pep hini a ro plaz d’eomp war ma tostaimp. Arrued é kreiz ann dribunal, é sao ar c’hrouadur war he zivréac’h, hag ô krial enn eunn taol kount, gand eur vouez kré hag estlammus : Soudarded, émézan, chétu aman map ho penn jénéral ! D’ann dispac’h subit man, kemend ha ma ioa a dud a vrézel er sall a zavaz enn ho za enn eunn taol hag a brézand ann armiou dezan, hag er memez amzer eur vrud meuleuduz a red dré ann holl oditor. Ann ober a oé ken estonnuz, hag ann tanijen a ioa ker braz neuzé enn he géver, ma-z-eo gwir pénaoz m’en divijé Moreau lavaret ann disterra gaer, ann dribunal a vijé bet dismanté hag ar

brizounerien dié[réed], ar varnerien a gréné war ho c'hador, hag ar gward lakeet d'ho difenn ha da virout ar brizounerien a guzulié daoulagad Moreau évit ho c'has d'ho zro d'ar bac'h enn he bac'h ; hogen Moreau kré euz he zinam a choumaz sioul, hag hen hebken oé ann hini ne zeblantaz kaout perz é bed enn dispac'h man. E jénéral, hag é pad ann holl vreujou, ec'h ispiré kemend a resped, pégement bennag m'édo war bank ann tamalled, ma teué ann archerrien a ioa lekeat d'he ziwal, da zével enn ho za gantan, ho fenn dizolo, andra ma respouté d'ar goulennou a reat out-han.

Tri muntrer d'ar roué merzer a oa enn Tribunal-zé, hogen bez ez oa enghan ivé éneou kaer : test, ar respound kaer euz ar barner Klavier d'ar breutaer jénéral, péhini a doué dezan pénaoz é vijé distaolet da Voreau ma karchéent diskleria hebken pénaoz é oé kablu. – ha piou a zistaolo d'imp-ni, émezan ?

Daoulagad ann holl arvestidi ne guittajont ket eur momand heb ken diwar trec'her a Hohenlinden, ha gwelet em boa gant plijadur pénaoz Merlin a Zouai, ar prokuler jénéral ré vrudet, a vourrévié enn aner he spéred évit gwévi pe da vihana disliva loré Moreau, hag ar reiz holleg, ar bezant moral-zé, atao tréac'h d'ann iriennou ha d'ar véli, a gavé, enn énep, ar proudigeziou euz he zinamded hag euz he enor enn diskuladereziou a béré é kredet noazout dhé hano mad. Hogen, divezatoc'h, eunn drubarderez c'hoaz gwasoc'h en em gargaz euz he vanjan, hag abarz koueza he-unan, Napoléon hen gwelaz ô koueza mastred ha displétéed évit birviken. Lazet eo bet gand eur voulet a Franz en em ganna à enep he vro !!!

Aotreit din aman, aotrounez, d'en em astenn eunn nebeut war he benn : hor brudeta kenvroad, ha dellézout a ra é rafet ann holl c'halluz nann évit hé zidamal pé he wenna, he dorfed a zo ré vraz évit-zé, hogen évit he vihanakaat en eur rei d'anaout pénaoz ar garantez évidomp hon-unan, pé ambition pé eur ioul direuzed¹⁷⁰ évit ar c'halloud ar véli ne doa perz ébed é kement-zé.

Anavezet mad em euz ar jénéral ha goud a rann dré ekzpérianz pénaoz ne oa biskoaz kaloun ken gwestlet na ken karantezuz évid he vro, hogen anaoud a rann ivé he holl wander, ha gouzoud a rann choaz pe gen hiréuz hag ambisiuz oa he c'hreg, ha peurgedged he vamm gaer. Enésiadez, ével ann impalaérez, ne hellé ket gouzanvi ann eurusded vraz euz he c'hévézerez na pardoni d'ann impalaer he wazoni kuzet ouz he fried. Moreau, enn enep,

¹⁷⁰ Lire *direized*.

mad, kalounuz, a admiré he géverer euruz hag a wié renta justiz d'hé skianchou zibaot. Meur a weac'h ounn bet test euz strivou ar priejou war ann abeg-zé, ha ne deuz ket a gunuc'hou a béré ne deujé d'hé charga, peurgedged pa vezé bet a-ziaraog atizet gand he mamm-gaer diboell. Moreau a garé stard he vro, ha skuilled en divijé a galoun vad ar bérad diveza euz he wad évit hé welet euruz ha frank, hag ével-zé ne de ket souezuz pénaoz enn divez skuiz euz ar rebec'hou brouduz euz he c'hrég hag he vamm gaer, hag atized a bep-tu, évé enn divez, en em lezet touella gant komziou kaer he viñouned koz ha ré ar rouanez unvanied, mar d'é gwir, ével m'hel lavaraz, pénaoz Bernadot, en em gargaz d'hé dreac'ha ô toui dezan ne vijé great nétra é bed a énep ann harzou natural a franz é vizé¹⁷¹ aotreet dézi dilenna ar reñ a garjé. Bez ez-oé-'ta euz he berz mui a fazi éget à ijin fall. Bezet pe vezet, en em renta a reaz kabluuz euz ar gwall a drubarderez en¹⁷² em renka a du gand hon énébourien krisa, ha ne vezo ket mé hé zidamallo, petra bennag, hervez-ounn-mé, ez eo dellezusoc'h a druez, éget m'en em rentet kabluuz a ijin fall, hogen, en divez, kouezed eo goloed a vez, ha gantan gloar hor broik kaer.

Hor reusiou, goudé drouzévez Moscou, a ioa ker braz ha ma ne wié ar blénadur, enn he ezom, petra da ober évit sevel arméou : rekour en doé da veur a voien, d'ann dounézounou a ioul vad, ha d'ar gward a enor. Evit nevezi he gavalri, ann imparlaer a evésaaz hé-unan ar penn skolachou euz ann imparlaered. Eno, ô veza a ziaraok lékeat renta kount deza euz stad pep diskibl, é c'houlenné digantho, p'ho c'havé mad évit ann armé, ha ma na blije ket dezo he zervicha d'ho zro enn eur chorf man-chorf, pé enn eunn all. Ann dud iaouank geiz ! ne c'hedent nemerd ann deiz gloriuz-zé, hag holl e respontent gant beoder. Ia, ia, mar plij gant hon tad. Bonapart ho interrojé goudé war benn ho c'hérent, hag en em gargé euz ar rest. Va map pehini a anaié va réoliou, ha va c'hasoni ouz ann hini a vennenn evel ar marc'her¹⁷³ euz va bro, en em zalc'haz a gostez eul lévr enn he zourn, pa zeuaz ann imparlaer da evésaat he skolach. Napoléon ô veza évéseed he zistro hag he vend kaer, a lékéaz he gémenn, hag a choulennaz out-han pé zeurd levr a lenné azé. – Tazit, Sir, émézan. Tasit ! a c'harmaz ann impalaer ô voulbenni hag o teureul sellou foultruz war ar prinzipal ; krédi a réann, émézan, ne doa nemerd levriou lezenneg em skolachou, ha ne vénne ket d'in évé hennez uanan¹⁷⁴ anezo. Gwir eo, Sir, a respountaz dezan en eur grena, ar prinzipal, hogen ann den iaouank man en devez meur a weac'h gounezet ar priz kenta évit al latin, hag he dad évit hé c'hopra en

¹⁷¹ Lire hag e vijé.

¹⁷² Lire oc'h en em renka.

¹⁷³ Lire *mac'her*.

¹⁷⁴ Lire *unan*.

devez roet dezan eunn Tazit kaer, péhini a lenn evel ar gallek. Mad ! a lavaraz ann impalaer, ô tripal. A goudé, och ober diouc’h-tu kestonou ouz va map, é c’houlennaz out’han pétra oa he dad. War ar respount ez oa eur brézélékaer koz hag aid de Kamp a Voreau, Napoléon¹⁷⁵ a zavaz anevéz he chourennou, hag a lavaraz dezan : hogen, mé a zonz d’in en deuz servijed er c’havalri vé ? – Ia, Sir, a respountaz va map dézan ; servichet en deuz enghi evel penn skouadron. – Achanta, den iaouang, a lavaraz ann impalaer dézan, balé a réot war he roudou n’ef hen ket gwir ? – A greiz va c’haloun, m’er grat va zad, a respountaz va map. – Kement-sé eo va affer, hag évit ne ziuero netra d’eoc’h, aotróa a rann déoc’h daou vevel war varc’h. Ha goudé-zé ô komz ouc’h unan euz he aid-de-Kamped, é lavaraz dezan : Kémérit hano ann aotrou iaouank-zé, ha dougit hen ével Vélit enn eur réjmand a chasourien euz va gward, ha skrifit euz va ferz d’ar c’holonal pénaoz é vennann e vé digéméret evel eur souléténant, ha ma vezo roet dezan évit kellenner unan euz ann offizerien kadarn-zé, pehini a zervicho dezan, er memez amzer, a vlener. Ouz penn-zé, en em asuri a rinn, pa évesainn ar chorf zé, pénaoz évézo bet sevennet va ursiou.

Va map, pehini, ével ann holl iaouankiz a franz ne sonjé nemerd er brézel, ha dreist holl da gas kuit ann énébourien péré hor gourdrouzé a nevez euz eur mahomerez, a oé sulvui touellet gant ar choulen-zé, m’en doa aoun da gaout biken va aotré evit servicha ann hini a vennenn ével ann énébour brasa euz va bro. Ez em fazia a réa, ar paour keaz krouadur. Ann amzeriou a ioa chanchet : ankounac’haad a réann ar mac’her, ha ne welenn mui ken nemerd ann dizeuriou euz a béré va bro a ioa gourdrouzet. Nann heb ken em bijé roet dezan va aotré a galoun vad, hogen aotrét am bijé ouspenn mont va-unan d’hé vléna, peurgedged ma vijé roet diñ ann disterra gwestl pénaoz goudé ann diveza sakrifiz man, é vijé enn divez roet d’ar franz ar péoc’h, hag anevazed he gwiriou hag he frankisiou.

Bézet pé vezet, va map a bartiaz évit ann armé heb gout ha rat diñ, hag er stourm kenta é kollaz he holl vagach, hag a oé gwall blezed enn he droad. Renta a réjot kount a gement-sé d’ann Impalaer péhini her gwelaz ô koueza, ha péhini a lekéaz he ober letanand ha marcheg euz al Lójion a enor war gampr ar stourm memez. Gourc’hemenni a réaz er memez amzer d’ar c’holonal da gémenn din ar c’hélou-zé, ha pénaoz évit he garga a faveuriou, é roé d’am map pevar vével war varc’h, da lavaret eo, évit komz sklearoc’h, ann asgempnadurez euz a bevar dragoun, péhini, ajoutet d’ann daou genta ha da vagachou va map, a benné ar mizou war dro da 12 pé 15 mil Luvr.

¹⁷⁵ Lire *Napoléon*.

D'ar c'hélou subit-zé, é krédiz va map kollet. Va famill a zeuaz trist : va greg ha va merc'h ne réant nemerd lenva ; ne wienn ket va unan petra da ober, na petra dont da veza. En em zésida a riz enn divez : lakaad a riz kemenn va breur mager, hag e liviriz dézan é prézanz va famill : heur ann emgann a zeu anevéz da zéni évid-omp ; ar Rounfl en deuz kéméret va map, dragoun eo ; goulied eo bet er stourm diveza ; partiomp ; nijomp dhé zikour ; hag en eur lavaret kenavezo d'hor gragez ha d'hor bugalé, é partijomp diouc'h-tu heb azaouez é-bed évit ho c'hri nag ho daélou.

Chétu-mé ta soudard évit ann eil gwéach, hag é servich ann hini pehini a vennenn ével ar brasa énébour euz va bro. Red eo ansao penaoz ez euz stadou er vuez e pere eo dichalluz mennat, ha péré ne arnodeur nemerd e kefluskou.

Erruet enn arme e kiviz va map kalz gwell eget va menoz spouted en doa he skeudennet diñ.

Mankoud a réa just eur penn skouadron enn he réjimand : en em ginniga a riz da zalchel he blaz ha va chinnig a oé aotrét gant sulvui a briz ha ma vanke a bennou gwiziek. Plazi a riz va heulier é kéver va map, gand urz d'he evesaat bep moment ha peurgedged enn deisiou stourm e péré mui évit biskoaz e tlie beza he féal floc'h dré mac'h anaié buander euz he garakter.

Va aoun ne zaléaz ket den em wiria.

Va map eunn dervez attizet dré ann dézir natural d'he oad d'en em arwezi dré eunn ober kaer meurbed ô kemeret eur banniel enebuz, péhini a venné dezan n'oa ket neuzé diwallet mad, a zisklériaz he ven[oz] d'hé heulier ; kentraou a réont ho c'hézeg hag édont war ar poent da grégi ennan, pa zeuaz ar c'holonal euz ar réjimand, ô welet ann dizeur a béhini é oa gourdrouzet da zistrei a gren, ha da chaloup gand holl err he varc'h war ann dievezek den iaouang a gred¹⁷⁶ ec'h heljé evel-zé digastiz, he c'holoui a zisméganz, hag ez éa heb mar d'he sakrifia d'hé fulor ma na vijé va breur mager en em lekeat e kreiz entré hen hag he énébour gourneret. D'ann trouz euz ann arméou, ha d'ar vrud euz va map er riskl, é rédiz va unan é kreiz ar veskaden heuliet gand va holl skouadron, heb kaout truez a zen, ô laza hag ô pillat dann douar kemend a felle dezo harza ouz omp. Kéméred a réjomp ar banniel, ha dieubi a réjomb va map hag he heulier péré a gaset prizounierien. Napoléon informed euz va ober, am gréaz offizer euz al Lájion a honour ô kinniga din eunn dalc'h. Kemer a riz gand plijadur ar c'henta kinnig, abalamour é krédenn he em boa gounézet, hogen dinac'h a riz he zounezon all

¹⁷⁶ Lire *a grede*.

ô lavaroud dezan em boa madou awalc'h évid-oun hag évit va famill. Ann impalaer a rentaz va distag diouc'h follentez ann amzer, hag a skullaz he c'hrasiou war va breur mager, en eur he ober marc'heg euz al Lèjion a enor, hag ô rei dézan eunn dalchig er rouantelez Westfali.

Ne haller ket é lavaret ré aliez evit kélenadurez ar iaouankiz a hirio, biskoaz ann armé a franz ne verzaz euz a eur c'hloar glanoc'h éget enn derou ar Revolution. Ann dellitou, ar skianchou hag ar gwended péré a vanké neuzé d'ar ré é kargou zivil enn diabarz, a gavet enn dud a vrezel enn arméou : kendalc'h, gwestl, herder ha madelez memez, pa ne zeué ket buander euz ar stourm da wasta ho c'harakter natural. Ar soudarded hag ann offizierien a lekea aliez ho charet enn touez ann diavesidi, pé ho devezé memez ann arméou gréat droug dezo ; nann hebken é taent ar maro gand ann nerz diskreduz-zé pèhini a vezo atao kavet enn ho gwad hag enn ho chaloun, enn hano ar vamm bro er riskl, hogen gouzanv a réant choaz ann dioueridigesiou ar ré vrasa gand eul lévénéz heb skouer. Ar skanbennidigez-zé, pèhini a damaller d'ar franzisien gand raizoun, aliez dallet war ho stadou ar ré néc'husa, a choarzé memez é kreiz ar stadou ar ré grisa hag en em énaoué ken dré ar c'houn euz ar c'hloar tréméné, ken dré eunn dilerc'h choaz euz hor c'harantez dibaot évit ho vamm bro, ken dré ar geriou mad-zé, péré é franz a laka da nevezi al lévénéz spéredék-zé bétég enn izéla reng euz ar broad. M'en deuz Napoléon, divezatoc'h, oc'h abuzi euz he ijin hag euz danvesiou vad euz ar brézélékaer é franz¹⁷⁷, great brazoc'h burzudou, n'en deuz touellet nemerd ar bobl ; hag he jénéraled ho-unan ansavé pénaoz he arméou kaer, admiret gant justiz gand ann holl vroadou a ioa kouezed diouz ho c'henta sked abaoué m'en em gannent nemerd évit eunn den, é léac'h stourma évit ar vamm bro ; évit eunn den é gwirionez, sortied diouz ho rank, hogen deuet da veza ar mac'her euz hor bro. Eunn ambition divent é doa kéméret plaz ar c'harantésiou kalonuz-zé, hag ar chriou da dréchi frank pe vervel a oé chanjed dré ar ré-man : kolonel enn dek vloaz, pe maro. Kriou galluz ivé évit gounit ann tréac'h é keit a ma vezer eüruz, hogen péré ne réont mui a vuzurdou¹⁷⁸, pa véz pep tra da goll ha netra da c'hounit. Henez oa stad ann armé a franz é pad hon dizeuriou, ha pep hini a glasg ez em zavetei enn digwesiou, en em rei d'ho studia kent éget d'ho zréc'hi. Eur rum bennag kouskoudé euz ar ré galounusa a énébaz, hogen enn desped d'ho strivou kalounuz, e renkjer enn divez pléga, hag anaoud a rit hon dizeuriou. Gantho é tiroaz va ré, ha re va famill.

Tra dibaot ! Ann donédigez pèhini a dlié dré hé natur digaz ar péoc'h hag ar

¹⁷⁷ Lire à *franz*.

¹⁷⁸ Lire a vuzurdou.

fréalzidigesiou é kreiz ar cherentiez doaniet dre zeg vloaz a vrézel hag a zizunvaniez politig a lékéaz, en enep ann dispac'h hag ann dizurz e pep tiégez. Evel-zé aliez, ann dourn péhini a dlé ober hon eurusded eo just ann hini a béhini e teu hon dizeur.

Hennez é oé va lod reuzeudik. Hogen araok déraoui ann eil gévren euz va buez, aotrét diñ ehana eur pennad.

Heul euz a Vuez ar Vétérand euz ar Revolusion

Aman, évit kompren mad ar siñfianz euz va chomsiou diveza, hag évit anaoud mad ar vammen hag ar penn-kaoz euz va dizeuriou, kenkoulz hag ann heul euz va histor, eo red diñ a nevez distrei war va chammédou ha da gomz déoc'h adarré euz va famil. Pardounit diñ ann displégou-zé ; bez-int ann daolen euz va buez privet, péhini n'eo ket heb interest ; beza é vézinn berra ma chellinn ; hogen siaouaz ! evid ann den ann eurus, ann éur a zo a verr amzer ; ar reuz hebken a zo peur baduz hag a ro boét d'ann dianevel. hennez eo ar sort glac'haruz euz ann den, hag hennez zo bet ivé va lod. hogen, tavomp gand hor refleksionou, hag asgmeromp ann neuden euz va histor.

D'ar péoc'h à Amienz va zad kaer a zistroaz d'ar gear gand he vap unik péhini en doa eureujed enn he divroidigez, eur Gountez a Allmañ, a béhini en doa bet ivé eur map hag eur verc'h. Evel em euz hel lavaret déoc'h dija, ann aotrou B... a ioa eunn den kalounuz meurbed, eur brezeliad péhini ne oa tamm é-bed érezuz euz ar c'hloar nevez a franz. Enn énep, meur a weac'h en devoa lavaret diñ penaoz adalek terridigez armé Kondé, en em laouenané enn han he unan bep gweac'h ma vézé treac'h ann armé a franz, petra bennag ar gounidou-zé ne hellent nemerd gwasat he stad hag hirraad he harlu, ô préféri, émézan, he zireuriou d'ann dizmeganz euz he bro. Alaz ! é lavaré din me aliez, en eur waska war va dourn, ne doar gwir vroad némerd er méaz diout hi : neuzé er vad é kareur anezi ével eur vestrez euz a bini eo staget hor buez hag hon eurusded, daoust he zéchou hag he rustoni enn hor c'hévrer¹⁷⁹. Hor menosiou ô veza a-unan, petra bennag m'hor boa heuliet réoliou hag henchou dishével, hon éréadur a oé e berr amzer stard, ha biskoaz ne oé entré-zomp ann distera dizunvaniez. Gwir eo, em boa évit va zad kaer an holl azaouez hag ann holl resped a dlienn dezan ha péré a zellidé dindan pep abeg. Meur a hini am dougé da névéza dezan va brédériou : da genta, ar poulz euz va chaloun holl douget évit-han ; ha, d'ann eil, sûr oan pénaoz ann holl merkou a garantez hag a resped a raenn dezan a aé war eun da galoun va fried, a réa he eurusded hag he frealzidigez hag hini he zad. Bez é oann enn ho reuz, émézo, ho mad-obérer, ho fréalzer. Karoud a réann ivé va breur kaer, hogen nann gand ar charantez fre[az]-zé ha léal péhini am dougé ével enn desped diñ war zu he dad : nann abalamour m'am boa merzet en doa eur galoun fall, énn énep, ganet oa gant eur galon vad ha leun a vadelez evel ar rest euz he famil ; hogen doaréou faéuz hag huel péré en doa kéméret enn Allmañ, hag ar gempennadurez dré

¹⁷⁹ Lire enn hor c'héver.

ré jermaneg en doa lezet he c'hreg da stabilia enn he di a énep ali he dad, péhini a fellé dezan, er c'hontrol, en divijé ann holl-d'ann holl fransizet anezi pé roet dezi ann holl zoaré euz eur gwir franzizez ; pep-tra, émé-z-oun, am iéné hag am pelléa diout-hi. A hend all, aosiou hor gragez nénem blijent ket gwelloc'h. Va hini-mé, ar c'houekder hag ar vadelez memez, ne hellé ket gouzanvi ann doaré faéuz ha disprizuz euz he c'hoar gaer, ha ne hellé miret na damalé gwander he breur. Red eo he ansao, bez ez oa eunn dra bennag a huel hag a gempennadurez enn ho doare, peurgedged em c'hevret ; hogen ne réann van é bed a gément-zé, ha va holl challoud a réann memez évit tég'hi ann disterra doaré a ienien hag a leñtidigez euz va ferz, gant aoun da c'hlac'hari va grek, pé hé zad, péhini, diouz he gostez, ne lézé da dec'het nep abeg évit testi d'in he dénéridigez hag he garantez évid-oun. Ann aotro B... en doa eunn hévélep fizianz enn-oun, daoust va holl brédériou évit téchet diouz pep divis politig, a vezé ar c'henta ô komz din anezo é fisianz hervez he zisplijadur pé he spérantz. Enn eur ger, ar muia kared oann euz he vugalé ; rag ouz he anaoud evel m'her gréann, é oann sûr n'en doa ket ar mémez karantez évit he vap propr, péhini a zalc'hé atao eunn nebeut é resped.

Hor bugalé a greské dira-z-omp unanied dré ann eréou euz ar garantez téner. Aliez ouz ô gwelet ô choari hag ô praga é kéfred é préderjomb ho démézi doubl. Beza oann ar c'henta ô vuschoarzin ouz ann dezo a eurusded-zé, péhini ô tont da veza gwir, en divijé barret va holl gwestlou, ô tic'haoui ar c'hollou euz ar gwall fortun, hag o lakaad adarré enn hé eaz eur famil péhini a garenn hag a chérisenn. Va zad kaer en doa bet eul loden bennag euz he vadou, hogen nann awalc'h évit lakaad he di war he c'hiz goz. Va chreg, enn énep, e doa héritéd da holl vadou he moerep ; ha mé, diouz va chostez, da holl vadou va éontre péhini¹⁸⁰ meurbed awalc'h. Hon ézamazand éta hag hon indépandanz ne hellent nemed attiza érez hor choar gaer. Kouskoudé, em boa erbedet d'am greg eunn dalc'h modest em zi, hag hervez galloud he c'hoar, ha d'en em aotrea faltazi é bed, ma ne haljé, er memez amzer, he ranna ganthi, ken d'ann deiz euz he gouel, ken da hini hé fried, pé hini he zad. Lakaad a réa é kement-zé, kemend a breder hag a azaouez ken touelluz, ha ma ounn sûr penaoz ne welet kammet ann dourn a roé, hogen hebken ar galoun he ginigé, hag ar galoun euz eur c'hoar vad, péhini ne vévé némerd évit eurusded he famil, ha péhini né doa lévé é bed, pa ne hellé ket he ranna gand he zud.

A hend all, ann aotrou B... n'en doa ket évit boaz da gomz euz he affériou d'hé vugalé, hag ével ma vévé he vap hag he verc'h kaer ganta, é oa he unan kredet da vasta da

¹⁸⁰ Il manque ici un verbe : *a ioa*.

zispiñiou ann tiégez. Bez ez oa war gement-zé euz ar brasa miridigez, ha kammed he vap n'en divijé en em avizet d'hé gestionni war stad he afferiou. Ne divije ket aotreet eunn hévelep liberté. A wec'hou hebken é lavaré dré vaniel a akit, pénaoz dre va fréder ha va hantérourez en devoa dastumed euz ann dilerc'h euz he vadou mui éget n'en divije great heb va c'hredit. Diouz va chostez, asuret em boa aliez é lezenn va greg ann holl d'ann holl mestrez euz he madou ar pezh a garjé, ha penaoz ec'h hellé mémez, enn araog, he ranna gand he breur ma karjé, hogen he zad n'her falvezaz kammed dezan ; ha lavaret a réa bep weac'h : kement-sé a reizomp pa vezo deuet ann amzer ; hogen ô c'hédal é fell din é chomfé pep hini euz va bugalé ével ma éman. Hounez eo ioul ann tonkadur, hag ivé va hini. Hervez-zé ne hellé ta nikun beza offanzet pa édont enn ti ho zad, ha pa-z-oa mestr enn he di. Goudé holl, va greg ne doa diouz he mamm nemerd hel lod, pa-zé gwir pénaoz hini he breur hag holl vadou he zad a ioa bet gwerzet pé tuet gand an Nasion. Gwir eo penaoz he moerep e doa roet dezi he holl vadou enn ezvezans he holl gérend all, hag he héritourien evel-t-hi ; hogen kement-ze a réa dré he ioul diveza, ha den n'en doa netra da lavaret.

Ann aotrou B... en doa troet war he verc'h he holl dénérédigez evit he chreg a behini a lavaré hen e tigasé heb éhana da goun dezan euz he zail hag euz he chouekder ealuz. Aliez é vezent é kefred ô prédéria entre ho unan hebken war benn ann afferiou ho ziegesiou. Va-unan e vezenn pelleat diout-ho, ha ne wezenn ket mui éget ar ré all a bétra a vézé kestion. Gout a rann heb ken penaoz enn amzer ann derou-mad é rézévé he-unan hel lod gand ar memez hast, gand ar memez merkou a joa ével pa ho divijé hetet pell amzer, hag he gwelet em euz aliez ô rendaéla gand he bugale war ar gaerder euz he roou, hag énn eunn hévélep doaré na kavé ar fazi ganneñ va unan. Ne oa gwelet biskoaz kémend a gizidigez hag a brédériadégez. Iñore a reat a gren ann dourn kuz a roe, ha digemeret e oa bep tra gand graz-vad pa-zé-gwir é teué a zourn ann tad. Ar brasa unvaniez à reñe entré-z-omp hag hon eurusded a ioa ker klog ha ma eo aotréed he danva enn douar man a anken. Hogen er maréou-zé ec'h erruaz donédigez ar Roue, ha ganthi é sonnaz evidomp ével évit kalz a franzisien touelled enn ho c'harantesiou ar re gerra, ann heur a zizeur, hag evel-ze, ével m'hel lavaren déoc'h bremazouden, ann dourn a dlié kiga hor gouliou gloazuz, ho diframaz he-unan, hag ho lékeaz da wada a nevez.

Hor c'harantez péhini a ioa bet beté neuzé dianteg¹⁸¹ a zeuaz den em reustla. Hor choar kaer, gwir flandrez a avel hag a zoaré féodalc'h, a zantaz asgénéel enn hi he gourvent gant ann distro euz ar Vourbonned, hag hon trete a weachou euz a barr euz he uc'helder. Ober a rea

¹⁸¹ Il faut sans doute lire *diantech*.

din-me dreist pep tra, eur c’hrim braz ô veza ma-z-oann bet er maré a dail enn armé ar mac’houmer, pégément bennag m’ac’h anaié er vad va abegou, ha ma wié mañifik pénaoz n’em boa ket memez ann dellid euz ar gwestl-zé. Evit gwir, ne ket ouz va ober é doa droug ; hogen ouz va reoliou oa ; rak, goud a réa mad meurbed, pénaoz éz édounn atao é kreiz kemend a gemmou politig, ar peza a c’halvet eur Patriot a 89 ; hogen, kement-sé eo just ar peza a bardonné a nebeuta¹⁸² ar gévrénneien ann urz goz ; rag ann énebourien a bep penn lezennou pé a reñ reized mad, en em gavé mui douget évit ar Bounapartisted éged évit ar miñouned stard euz dieub ha frankiz ho bro, rag evit fead ann gevren, n’euz nemed ann hano a vestr da gemma évid ez em gaoud a-unan ; rag ô vennat a c’houdé ho-unan, e wient erfad pénaoz ar ré ho doa pléget dindan Bonapart, douged hé livréou ha pobled he gamprou a ziaaraog, a rajé ar mémez stouou dirag ar Vourbonned, pé-z-eo gwir, é kiz louzaouen ann tro-héol, ho holl oberiou a gonzist ô trei ouc’h tu ar sao-héol, euz ar sevel héol d’ar c’huz-héol. Ar gwir Patriot, enn énep, digéflug¹⁸³ ha divan dré géleñn, hag ez em westla da eurusded euz he vro, n’en deuz azaouez é bed evit ann den péhini a zo é penn ar reñadur ma na deo klog he westl évit ar Vro, mar sakrifé ar c’hloar hag ann interest euz he Vro d’hé garantez he-unan, d’hé avel pe d’he gérentiez ha d’he viñounach. Rak-zé, hag oc’h anaoud ménosiou Louiz triouac’hved enn hano, hag ar Chartr en doa roet, gwir viñouned ar frankiz oa hebken gwir viñouned ar roué ; int, hebken en em veulé euz he zistro. Gant-ho, al lez-hanv a Roué Zitoian péhini a réa dezan é kuz he gevrenneien amzéré, ne doa ket eur gunuc’hen ; ha n’hen doujent ket ken neubed ével eur roué grons, ével m’ho devez her roed da boell, siouaz dézan ha d’ar ré hé c’houdé.

Ar politik-‘ta oc’h ez em rikla enn hon divisiou a reustlaz évit kammed hon eurusded, hag a lékéaz c’hénel entré-z-omp eur gasoni marvel péhini a finvézaz dré zismantr euz va holl famil.

Va breur kaer hag he flandrez barez ne hétent nemerd ann urz goz, hag en em blijé dira-z-omp da ziougani dré ar gundu é gwirionez goloed euz ar chenta ministred ar roué, ar c’herz affo war-zu ann urz goz. Goudé, é tanevellent evel eunn dra dija great, hogen dalc’het choaz kuzet ha fiziet hebken d’ar gwir vinouned, kant ha kant kojou all a illigé ho c’harantez ho-unan hag ho gourvent ha péré, gand kirieg, a heskiné ann tu all, péhini n’en doa dija némerd ré a abeg a gasoni hag hérez. Evit gwir, trecherien ar bed a dlié en em zantoud

¹⁸² Lire ann nebeuta.

¹⁸³ Lire digéflug.

mézéket eunn nébeud dré eunn hed a amprevaned vil péré a zeu da c'hénel goudé ar barrou arné politik, pé ann droug-atred euz ann arméou, ha péré n'ho¹⁸⁴ ket choaz klevet ô voudal war dro ho diousskouarn illiguz. Va zad kaer den fur a poell a damallé ho bugad ha a ziougané [di]zeuriou braz. Me a gomzé euz ar Chartr, euz ar resped a dlié pep hini da gaout évit-hi, daoust petra bennag ec'h helljé beza he ratoz hag he geuziou, pa-z-é gwir ez oa eunn ober kaer euz ar ioul-vad ar roué, hag ar planken a zilvidigez kinniget da bep hini er pensé hollek ; hogen d'ann hano ar Chart-zé, ann abeg euz va holl garantésiou hag enn dro da béhini, hervez oun mé, ann goll gostézennou ho divije dléet en em unani, darn a vuschoarzé goap, ha darn all dibelloch a zic'hardenné¹⁸⁵, é giz pa vijé bet eur bourd brao gwiriou ann nasion moustret dindan ann dreid, ha beza war bord eun torrod kleuzet dré ann dremen dreist-zé, ar folentésiou ha gwall ioul euz ann deiz, é oé ann amzer da choarzin.

Ne hellenn ket a wec'hou kenderchel va estlamm, hag ec'h ansavann ho beza aliez bec'hiet a rebec'hou chouero. Sulvui é veulenn ar roué, sulvui é tiskouezent ho chasoni out-han hag é rébecheñt dezan ez-oa hé-unan eur jacobin. Enn divez, ho roué skouer oa Ferdinand, ar roué grons digaloun ha disléal-zé péhini omp bet oblijet a choudevez da vont d'hé lakaad a nevez war hé dron. Kouskoudé, abalamour n'en deuz ket heuliet ar roué digéflusk-zé, émézo, eo é tamallent Loiz 18 ô veza ne roé évit ann diazez euz he dron nemed eur feillen paper, péhini a reuget atao pa vezé faltazi, ha ne doa mad, da vuia holl, nemed évit eur zerten uzach. Tud diskiant ma-z-oant ! ar feillen paper-zé, oa ar Chart, heb pehini n'oa ket a zilvidigez évit-ho nag évit ar Frans. Ar wirionez-zé ne zalléaz ket, siouaz, d'en em wiria é berr amzer goudé.

D'ar brudou kenta a zistro Bonapart é Franz, en em hastot da doui léaldet d'ar Chart-zé kent ker miliget, ha d'hé fisiout é karantez ar c'hen-vroiz évit ho mamm bro, hag enn hini a¹⁸⁶ gward nasional ; hogen, re zivezad oa : ann displijadur kerkoulz hag ann droug a oa ré vraz. Edo ar Franz adarré war eur régézen : he donkadur a dlié en em zévenni.

Ann abeg kuzet a gasoni va c'hoar gaer ouzomp, a ioa eunn érez displed : ne hellé ket gouzanvi hon eazamand, hag hon indépendanz, ha dreist holl eur-vad va map pehini a ioa bet eurusoc'h évit hé hini. Anaoud a rann gwander kaloun ann den, ha goud a rann pénaoz bep tra a ro gwarizi da garantez ar vamm ; hogen, pérag kaout érez ouz hor zort, ha kaoud ouz-omp eur gasoni gounaret, ni péré a ioa ken tost kar dezi, ha péré é meur a abegou a ioa bet

¹⁸⁴ Lire n'ho doa ket.

¹⁸⁵ Lire a zic'hargadenne.

¹⁸⁶ Lire *ar*.

skoazellou ha difennerien d'hé famill. A hend all, he map, ével ann holl dud iaouang euz he oad, en doa serviched er gwardou a enor. Dizeuruzoc'h heb ken évit va hini, digwez arwezuz ébed n'en doa hen skoaziet, ha pa arruaz donedigez ar Roué, en em gavaz heb dérez ha dizimplij. Ne dlée kaout kas-'ta nemerd ouz ann tonkadur dall. Hogen he brasa displijadur a zeué, ével m'hel lavaré aliez en he buanégez, ô veza m'en doa he map, war goll, servichet ann alaouber¹⁸⁷ gant ann holl oaz ha westl euz ann holl dud iaouang euz he oad, hag enn he falloni, é tamallé déomp ar santimant-zé. Evit proui n'oa ket ar ré-zé he ré, en em daolaz evel eur follez enn utrasim¹⁸⁸ hag é treiaz¹⁸⁹ gant hi he fried gwan, péhini dallet dré ann alfo euz ar momand, a grédaz oa deuet ann amzer vad a ziagent, ha penaoz édomp é gwirion dindan ar reñ euz ar faltazi. Ober a rejot eur véach é Pariz, ha digemeret mad é oet gand al lez, pe gent, gand ar Goteri pé gévren he mestrounié neuzé. Ar map iaouang ô tinacha he faziou, da vihana enn doaré, rag evit lavaret gwir, atao e oa ar mémez bugel, da lavaroud eo, eur c'hrouadur léal ha mad, a oé digéméret er gward-korf. Va map, enn énep, iaouank meurbet neuzé, a ioa dija dékoret ha leutanand-adjutant-major enn eur réjimand dragouned, é péhini skoaziet gand he golonel, péhini oa eur miñoun braz din, e tlié zouden kaout inraok. Ann daou gender ez em garé gant ténéridigez, ha bété neuzé n'oa bet entrezo na tabut na débat : énn éneb, goap ho doa gréat a wec'hou euz ar ménoziou koz euz ho chérent ha ne welent, ével ann holl dud iaouang all a Franz, er peulvan diskaret, nemed eunn haroz reuzeudig ha trubarded, heb en em brédéria enn nep doaré euz ar frankiz en doa aloubet war-n'-omp, nag euz ar ré a zeué da veza rentet déomp. Evit-ho, ar c'hloar a ioa holl, ha mervel kent he gwelet gwenvet oa ho ger holl, heb miridigez a zichentil, a zen pinvidik pe zidra. E gwir ne hellet ket heb dizlealded ho zamal euz eur garantez ker kalounuz-zé, pa-zé gwir pénaoz diouz hor chostez hor boa diskouezet ker braz sentidigez hag a aotré d'hé zisterra ioul. Ho c'halounou léal ne hellent ket gouzavi hor c'hlevet ô tamal eunn den diskaret, ouz péhini, émézo, pa édo enn he za, ne gredemp ket sellet entré ann daoulagad, na tenna hor halan enn he brézan, hag a béhini memez meur a hini euz hon touez a ioa ez em rentet he vevellou disterra. Ne zalchent peur aliesa ar gomsiou-zé némed pa poelladjemb va zad kaer ha me d'ho digaz d'ar reizoun, en eur ansavout gant-ho pénaoz en devoa ann impalaer gréat traou braz, hogen pénaoz er memez amzer ivé moustred hor frankisiou ar ré gerra, ha pénaoz ne doa netra er bed a gemend a zalé eur frankiz fur skoret war ar resped a dléar atao d'eur vroad ker kalounuz ha ker fiuz hag ar bopl a franz, péhini en

¹⁸⁷ Lire *alouber*.

¹⁸⁸ Lire *ultraism* ?

¹⁸⁹ Lire *treinaz* ?

em arwezé dré he zévénidigez hag he hégaradded, é touez ann holl bobliou euz a Europa, ha péhini memez a hellé en em vugadi d'ho beza habaskaet kerkoulz ha trec'het. Penaoz, goudé holl, Bonapart he-unan n'oa némerd eur c'hrouadur dianoudek¹⁹⁰, péhini en doa diframmet ar vruched en doa he vaget, ha péhini mac'h halfet gand reizoun admira he oberiou kaer a vrézel, é ranket da vihana ivé, anaoud ann holl zroug en doa gréat déomp, ha nann admira pep tra enn han gant dallentez, pa-zé gwir pénaoz é tamallent gant garventez ho zud koz. Ia, ia, a respountent deomp é kévred, gaou hon euz, hen ansao a réomp, hogen ar pez ne hellomp ket gouzavi heb faé eo, klevet ar ré ho deuz hen muia meulet enn he euriou vad oc'h he izèlaad enn he zroulans. Ansao a reèmp gant-ho d'hon tro pénaoz kement-zé ne oa, siouaz, nemerd ré wir, hogen pénaoz ez oa eunn abeg muoc'h da lakaad éves euz ar pez a lavarchent dirak meur a hini euz ho c'herent koz péré ne oant ket ken gouzavuz ha ni. Penaoz, a hend all, é vijé atao eur merg a resped hag a zeskadurez, pehini, pé seurt bennag é vijé hor ménosiou war ar poent-zé, ne dléet kamed ankounac'haat. Hor bugalé vad hon trugarékéa euz hon aliou mad, hag a brometté déomp ho heuljent. Honnez a zo eur justiz péhini en em blijann da renta dezo, épad ar genta donédigez ar roué, ho deux kontribuet d'ar c'hendalc'h euz hon unaniez dré ho c'hen vreuzdeur¹⁹¹, enn desped ann holl ijinou fall euz va c'hoar kaer. Hogen ann dizro subit a Vounapart a zeuaz enn eunn taol d'hon teurel a nevez er brasa dizeuriou.

D'ar brut kenta euz ar c'hélou-zé, en em c'harmiz gand eunn ton a anken péhini a zéblanté diskléria kemend a errujé gan-en a c'houdevez a wasa : ah ! great eo gand hor famillou hag ar frankiz mar deu da dréc'hi, ha gant diérédigez ar Vro mar deu ga goll. Ha krédi a rafac'h é vé euz ar c'hri-zé a zo tec'het digan-en é kreiz va famill propr, eo, é teu d'ïñ va holl reuziou ? Hogen heuliomp.

Enn digwez reuzeudik-zé pep hini ac'hanomp a géméraz eunn tu dishevel : va breur kaer hag he vap ez em dennaz gant ar roué, hag a réaz mad ; va map a heuliaz hé réjimant enn armé, ha ne hellé, heb dizenor, ober kenn ; mé a oé dileured kannad. Ne fellaz ket din da genta kemer ar c'hannadur-zé, hogen Lanjuinais da béhini oa deuet koun achanoun enn amzer a c'houezen-zé, en doa lakéat va dileuri heb her gwienn, hag a skrifaz din penaoz oa deuet adarré ar momand é pé hini é ranket a nevez en em westla d'ar vamm bro, sakrifiet dré gasoni

¹⁹⁰ Lire dianaoudek.

¹⁹¹ Lire ho c'henvreuriezh.

diou du kemend ha kemend énébourien da intèrèt ar vro, a behini ar zilvidigez, petra bennag é vé ann digwesioù, a zépanjé diouz unaniez ar gwir patrioted, atao prest d'en em zakrifia évithi. En em renta a riz d'he reizouniou-ta, ha bez oenn kevren euz ar vinorach-zé péhini ne fellé nag a euz a Vounapart nag euz ar Réjanz, ha péhini a rezeffjé piou bennag a zigaché déomp ar frankiz.

Stourm Waterloo a erruaz enn divez, hag ar Franz a rankaz évit ann eil gweac'h pléga dindan ann ieo mezuz euz ann diavezidi, ha ganthi ann holl wallou a zeu atao war he lerc'h.

Ez em denna a riz dar géar. Ann harluou hag ann divroidigez a zeuaz prest goudé, ha va map, pé hini a ioa bet gréat kabiten war lec'h ar stourm ne c'houlé servich ar roué némed enn he zerez nevez. Ar spéred-zé a zizépendanz, he inraok prount, he ear gogleiz ha goapaüz pa gomzet dezan a draou hag a dud a wéac'h all, pep tra enn han a attizé ann erez, pe gentoc'h ar gasoni diboell euz he voerep. Enn aner oa, ec'h erbedemp dezan beza prédériusoc'h dira-z'hi, ha nann gloaza ével-zé he c'hizidigez ô vankout dezi a resped. Hogen, eunn dervez, he voerep ô veza dré zivéveded meulet dira-z-han ar jénéraled gadal ha poultréd euz ann urz goz, va map a zic'hardennaz¹⁹², hag a lavaraz pénaoz pe ger iaouank oa c'hoaz, n'hé spoundjé ket ar pennou perrukennet koz-zé. D'ar c'hulad-zé euz va map ne oé némed eur c'hri er strollad ; hogen va zad kaer évit distrei ann droug, a réaz séblant ivé da choarzin a leiz gwell. Enn aner e oé ; douget oa ann taol, hag ansao a rann hizio ez oa ker brouduz éget amzéré, hogen nann kouskoudé ker kabluze evel ma klasket he rei da grédi. Hogen ar spéred a zispac'h ne bardoun némerd d'ar ré a zo a du gant-han, hag a zalc'h droug euz ann holl ré all. Lend oé hon digemer, ha n'en em weljomp mui nemed a bella mac'h hellemp, ha kement-ze choaz évit miret da zisplijout d'hon tad kaer péhini en doa a gren gourc'hemmened dezo hon henti.

Évit barr hon dizuriou, er maréou-zé, iéc'hed va fried a zéa gwasoc'h gwaz bemdez. Hon dizunvaniez a ioa ar penn kaoz anezan. Pell diouz ez em veuli ével diagent euz ann démézi doubl euz hor bugalé, ne wélé mui évidomp nemerd dizeuriou ha droulans. Ober a réann va holl c'halloud évit he dizaouzani war ar poent-zé, ha da habaskaad kulad va map. Va zad kaer a unanié he herbedou d'am ré, hag é kaz a ézom en em zerviché euz he véli. Hogen, mar gwézaz dré he guzuliou hag hé brézan z kemenn ar brédéridigez hag ann azaouezou ne hellaz ket kouskoudé gourc'hémenn ar vadelez hag ar garantez, ha va map ô kaout eur maniel kaz ouz he géniterv, ne hellé mui, lavaré-hen, gouzavi he doaréou huel ha faézuz¹⁹³ enn he

¹⁹² Lire a zic'hargadennaz.

¹⁹³ Lire *faéuz*. Le z est postiche.

géver. Va merc'h diouz he c'hostez, gwir éal a gunvélez, ével he mamm, ha péhini a garié he breur gant ténéridigez, a zavas enn tu gant-han, ha ne garé ket kemend he c'henderv abaoué na baouezet ouz he veuli é gaou he breur. Red eo lavarout choaz penaoz he c'harantez-hé-unan a dlié beza ivé eunn nébeut flemmet ; rag abaoué ann eil donédigez ar roué ne gomzet mui déomp euz ann nèsded doubl-zé. Kouskoudé hé hétet a greiz kaloun, hogen ne grédet mui komz a zé. Kement-zé a vijé bet ken-gaoui balc'h ann donédigez. Ar gasoni 'ta en em gontammaz entré-z-omp, hag ann diou famill a baoézaz, a nébeud-é-nébeut, ével m'em euz hel lavaret déoc'h hueloc'h, da choum heb¹⁹⁴ ez-em welet némed a bell é pell, ha kement-zé heb ken ouz ho ferz evit senti ouz ho zad ouz péhini ho divije lekeat eves mad da zizenti, dré ma-z-oent a ziaoaog sùr euz he vuanégez. Ann aotrou B... a ioa unan euz ann tadou-zé euz ann amzer goz pehini en doa dalchet ar boaz da gemmenni d'hé vugalé gand aotrouniez, hag ouz ursiou pehini é ranket a boent é poent, ha douc'h-tu, zenti. He bréder oa ker braz war kement-zé ma ne doa minoni na minouach é bed gand hini euz he vugalé, memed gand he verc'h. He holl vugalé all, pe vugalé vian, ha memez he verc'h kaer, ne hellent tostaad ount-han, na komz out-han, memerd gand ar brasa resped. Ne doa nemerd-oun kuit a gement-zé, abalamour, a lavaré hen, ne d'oann ket hebken he vap kaer, hogen choaz ann dazprener euz he famill, ha penaoz diouz va c'hostez ne doa memerd-ounn karget a enor va famill va-unan, ha pénaoz eo ann tadou a dlé atao blena ho bugalé ével ma tlé ar gwazed blena ho gragez ; rag, a lavaré hen choaz, mond a ra é kément-zé euz ho hano hag ho énor, péré a dlé beza keroc'h dezo évit ho buez. Ar gériou diweza man à vézé atao lavared en eur zellet ouz he vap, ha gand eunn ear a rebec'h. Pep hini a izélea he zellou hag a viré sioul. Evid-ounn mé santuz da gément-sé a vadelez dindan eur garventuz¹⁹⁵ ker gwéluz, a grogé enn he zourn hag her gwaské gant ténéridigez.

Va choar kaer dré zizeur, a grédaz eunn dervez lavaret dirak va map, penaoz kemend ô devoa servijet é pad ar Chart dervez¹⁹⁶ dindan Bonapart a ioa holl tud digaloun ha terrerien ho lé. Va map pe hini en em zantaz flemmet d'ar beo, a respountaz dezi penaoz ar gwir dud digaloun oa ar ré-zé a béré ann dléad ioa, dreist hini all, da zifen ar Roue, ha péré ho doa hen dilezet enn eunn doaré mezuz : hi péré, lavarent-hi, n'en em laouénéent a zistro Bonapart nemerd abalamour ma roé ann abek dezo da brouv ho vaillantiz hag ho léalded d'ar Roué, ha da ziskouez d'ar franz holl ann dishévidigez a ioa entré ann difennerien euz eur Roué

¹⁹⁴ La double négation est de trop. Lire *d'ez-em welet*.

¹⁹⁵ Lire eur garventez.

¹⁹⁶ Lire *hervez* (par sandhi), pour *ével* ?

gwirion ha kevrenneien eur mac'houmer. Ann deiz a arnod arruet, é oé gwelet traou gaer, va feiz, lavaraz hen gand eur vouschoarz faéuz... ar marcheien kadarn euz al léalded ho deuz tec'het, hag ar gward disléal ha digaloun-zé, a varv ha ne dec'h ket !...

Ar respount man dellitet, hogen amzéré a flemmaz meurbed he voerep, hag adalek neuzé attizet dré ar c'hoant d'en em venji ne dévoa eur momand a arzao kent ne doa armed ann eil kenderv enep égilé. Enn divez, oc'h ankounac'haad ho c'harantez goz, ar gwad ho unanié hag ar c'hlachariou a béré ez éant d'hor c'harga en em zuvelljont, ha va mabik keaz a gouezaz eur merzer dré gasoni kounnared euz he voerep griz ha dré ar spéréd didruez a gévrann.

He varo a zigoraz he bez d'he vamm, war ar poent da vervel. Va famil holl a oé mantred gand ar c'hlachar ar brasa, é pad ma-z-oa é kear eul loden all hag en em joäusaé é kuz euz hor dizuriou hag euz ann treac'h gwaduz-zé euz ar gevrann.

Va zad kaer, den koz énoruz, hag offanzet grevuz dre ann taol euzuz-zé, a zeuaz da wela gan-en. Dinac'h a riz gwelet den all nemert-han euz va famil. Va enkreuz a oé ker braz er momed-zé, ma teuz da goll ar reizoun eur pennad.

Goudé beza rentet d'am greg ha d'am map ann dléadou diveza, ha great lakaad ho dilerc'h marvel enn archédou ploum enn eur c'havig a famil hor boa enn eur barrez distro tost da géar, é kuitaiz ar vro-zé é péhini ne hellenn mui choum heb euz, hag ec'h em denniz gant va merc'h d'ann Naonet, er memez ti-zé é pé hini em boa savetéed he mamm, hag e dévoa lezet he moerep gant-hi é kondision ma-z-ajé euz ar vamm d'ar verc'h é kounidigez euz ann ober-zé. Eno, é teuaz va holl c'hlachariou d'en em nevezi d'ar c'houn euz ann amzer dréménet hag euz ar c'holl kriz nevez arruet gan en. Heb mar, é oann kouezet dindan va béac'h ma na divijé ket roet d'in va merc'h, hi unan mantred a c'hlac'har hag a zaon¹⁹⁷ marvel, ann néc'hiou ar re enkrezusa. Em dizesper é skrifiz eul lizer sekret d'am zad kaer, en eur rei eunn emwell enn Naonet é ti unan euz hor minoured hon daou. Akéduz e oé. Achano, goudé beza roet da c'houzout dezan ar riskl e péhini édo va merc'h, he ambrougiz da di he c'hoar kaer péhini a anevaz mad. Enn eur antren, hag ô tiougani va menoz, en em gavaz ken tennered ma n'em lékéaz da wela ha da gemmesg he zaelou gant va ré. Ann ti-zé a zigazé koun dezan euz a gemend a dra enkeniuz ! Goudé beza sechet hon daelou, ec'h antrejomp er gambr va merc'h, da béhini é pokaz gant kalz a dénéridigez. Goudé-zé, ez éjomp enn eur gambr all tost, hag eno, ô rei red d'am c'hlac'har é krégiz enn he zaou-zourn, péré a waskiz

¹⁹⁷ Lire a zoan.

gant ténéridigez em ré, hag é liviriz dezan gand eunn ton a dreuzaz he galoun baour, ha péhini a zéblanté beza ar c'hri divesa euz va hini : euz ann ti man, Aotrou B..., eo, é teu va hol eürusded hag va holl zizuriou, ha kouskoudé pell diouz kaout keuz da gemend am euz great, é tavann choaz er momed man memez, hag enn andret man eunn da hag eur blijadur chouek pehini am savo enn tu all d'am dizeuriou ha da zianaoudégez ann dud. Doué zo gwirion, hag ar chréden fréalzuz eo marteze ar remed unig ouz va holl boaniou, rak kent préderia a rann ré druézuz¹⁹⁸ c'hoaz : va merc'h baour ne hell mui beva pell : disrevellet eo bet diñ, ha kement-zé en deuz va douget da skriva deoc'h. Kuitaad a rai da vihana he buez pell diouz he c'hérent kriz, hag enn andred memez ma saveteiz hini he mamm. Ah ! pétra ne hellann mé choaz diwar goust va hini her renta d'ann eil ha d'ében anezo. D'ar geriou zé, ann aotrou B... am briataz ouz va दौरa gant he zaélou, hag a réaz he holl challoud évit va fréalzi. Hirvoudi a reaz gan-en war ann oberiou kriz euz ann dizunvaniez politik, ha roet en divije, a lavaré hen, mil gweach he vuez évit distrei diwar-n'oun ann disterra ouz va dizuriou. Goudé a lavaré, hogen bézit sur aotrou G... penaoz kement-zé ne de ket dépendet diouz-in, ha ne d'eo euz va ferz. Lavaret a rinn deoc'h memez, penaoz goudé ann duvell dizeur-zé, hag ar maro euz va merc'h paour a dlié he buez deoc'h, goudé ho tispanti, ha goudé beza eur momed ez em abandonned d'am anken é tuiz da veza tad adarré, ha penaoz é kourc'hemmeniz d'am map, d'he c'hreg ha d'ho bugalé en em renta em c'hever, ha pénaoz éno oc'h ez-em armi euz va garventez, é kargiz va map euz ar rebechou c'houerva hag é liviriz dezan, dreist holl, penaoz é oa dizellezour da zougen va hano, da veza pried ha tad pa n'en doa ket gwézet bléna he diégez. Goudé-zé, oc'h en em adres enn eunn taol kount d'he c'hreg é komziz out-hi er c'heriou man : ha c'houi ivé, itroun, a zo dizellédud da veza va merc'h kaer ha mamm, pa-z-eo gwir pénaoz el léac'h en em lakaad entré va bugalé hoc'h eus bet ar c'hrisder d'ho argadi ha da attiza ho ré. Hag iñori a reac'h-hu-‘ta, mamm digar, é vijé unan euz va bugalé oa ann hini a renkjé koueza, ha penaoz é ranc'hac'h er memez amzer va chaloun. It, it kuit, Itroun, distroit d'ho pro avéluz, ar rog Allmañn ha, ra choumo heb par war-n'oc'h va daoulagad e pad va buez ; it, it kuit a lavarann deoc'h, ha ma n'ho kwelinn mui.

Ha choui va map bihan, penkaoz euz va holl zizuriou hag euz ar brasa torfed, choui muntre ho kenderv, pe hini ho karié ha pehini n'hoc'h euz lazet memerd dré eunn erez displez ; choui benveg vil euz ar gasoni kounnared euz ho mamm hirezuz, hag hennez eo ‘ta ar frouez euz ar santimanchou nobl am boa gourc'hémennet d'ho tad da inspira déoch, ha

¹⁹⁸ Lire ré druézuzoc'h.

n'em euz bevet keit amzer nemed évit gwelet kent disken em bez va hano dizénoret beté va liñnez diveza ! Kit, monstrou, ez em dennit euz va frézan ; va unan é fel din mervel, pa na choum mui nemerd-oun euz va famil. Hogen, nann, choumit ; felloud a ra din ho karga a rébechou ; felloud a ra din ho livra d'ho proudou hoc'h unan, en eur rei déoc'h da anaout, tud vil ha dizanaoudeg, ar galoun nobl ha madélezuz hoc'h euz treuzet gant kemend a zispledded. Ah ! Perag ef-hen falvezet é vé ann den hebken euz va famil a béhini a¹⁹⁹ galoun²⁰⁰a-unan gand va hini, hag é gwirionez dellezuz da veza va map, ar mad oberer euz va famil, hag ar savetéer euz va merc'h, évé ann hini hebken en défé ar muia léac'h d'ez-em glemm anezi ; ann hini a zo kunuc'het dré ar brasa euz ann torfedou. Ah, petra na d'ounn-mé maro abarz gwelet va hano goloet a zisméganz hag a zizenor. Allaz ! ne hellann mui netra war ann douar man, pa ne zelaou mui va bugalé didelluz ac'hanoun. Hogen, Doué zo gwirion hag aotrée a rai peden eunn tad dizentet er c'hrisa doaré ; kit, en em dennit diouz-in, rei a rann deoc'h holl va malloz...

D'ar ger-zé a ioa tec'het digan-en em enken, va famil holl, beuzet enn ho daélou, a laoskaz eur c'hri euzuz en em strinka d'am daoulin, ho gwalc'h gand he daélou, hag ô veza savet he daouarn war-zu ann éév, é teu d'am erbedi d'en em zislavar, ha da zistol dezo ho gwall, petra bennag m'ac'h helché beza va divisou, hogen pénaoz ez oant ivé va bugalé. Gourc'hemenn a riz dezo sevel, en eur lavarout dezo é lezenn gant Doué hebken, holl galloudeg ha truezuz, péhini a lenné é gwéled ar c'halounou, d'ho c'hastiza ; hogen évit rei gwell dezo da anaout ar vrasder euz ho dorfed, ar pezh holl a dléient déoc'h hag ho santimancho nobl ez éenn da zanevelli dezo ho préderiou téner hag hoc'h holl déréadigesiou gwiridig. Keuzeudig e oent da zé, ha skuilla a réjont meurbed a nevez daelou chouero a geuz.

Goudé zé é liviriz dezo mont kuit ô tiskleria dezo penaoz é fellé din beza servichet va unan em chambr va-unan ; ma rankjé va map bihan distrei diouc'h-tu d'he réjimant ha lakaad éves n'en em gafc'het²⁰¹ hini anezo war va hent, peur ged ged va merc'h kaer, ha penaoz ne aotreenn, bété urz nevez, nemed d'am map dont em prézan, ha choaz p'am bijé he c'houlennet. Goudé-zé en em dec'hont en eur zoubla ho fennou gand eur sentidigez vraz d'am ioul fréaz.

Hen ansao a rann déoc'h, a lavaraz hen en eur huanadi, ténéred é ouenn bétég ann daélou ouz ho gwelet ker glacharet ha ker goloet a vez, ha poent oa évit va chaloun baour

¹⁹⁹ Lire ar galoun.

²⁰⁰ Lire a ioa a-unan.

²⁰¹ Lire *gavché*.

rannet, gwelet ann divez euz ar violanz-zé d'am zénéridigez a dad ; rak sempléat en em gaven dré ann nerz memez euz va buanegez, ha santout a réann ann ézom kré d'ho fardoni, peger braz bennag é oa ho zorfed ; rag, enn divez, va bugale int ivé. En em guzet a riz-‘ta out-ho, evit non pas disreveli dezo va sempladurez, hag ho klasg a riz dre holl évit ho fréalzi, ha gwéla gan-é-oc’h. Hogen, siouaz ! eed é oac’h kuit dijà, ha gan-éhoc’h va holl fréalzidigez.

Hen trugarekaad a riz euz he garantez hag he dénéridigez em andred, en eur he bédi da brometti din penaoz m’am bijé ar reuz da goll va merc’h, hervez, siouaz, ann holl zoaré, é teujé eur weac’h ar bloaz d’am gwelet d’ann Naonet, ann dervez memez, hag er memez ti m’am boa savétéed he verc’h. Goulen a rit azé ouzin eur sakrifiz braz, a respountaz hen din ; nevezi a reot va holl gouliou, hogen ho meneg a vezo choaz krisoc’h. Her prometti a rann déoc’h, aotrou G..., ha fisiit war va ger pégement bennag ma kousto din.

Meur a vloavez a zo dija tremened abaoúé ann amzer griz-zé, ha keit ha m’eo bet é buez n’en deuz ket fellet eur bloavez d’en em gaout enn hon emwell kanv, na da virout ar c’huz war al leac’h euz va zistro, am boa he bedet da nac’h ouz va famil.

Birviken ne ankounac’hinn ann den koz énoruz-zé, nag hor c’homziou ar weac’h diveza ma-z-omp en em wélet. Em²⁰² c’himiada, é lavaraz din en eur va briata, hag euz va starda ouz poul hé galoun : “ en em zantout a rann o semplaad, aotrou G... hag heb mar, hervez ann doaré, n’en em wellimp mui : rak-zé é choulennann eur c’hraz ouz-oc’h ; he frometti a rit-hu din ? ”. – ah ! a griez²⁰³ va chaloun, a respountis-mé dezan : gourchemennit, ha petra bennag é vezo, ho ioul a vezo gréat. – Ar chraz-zé eo, émézan, en eur gregi em dourn, hag en eur he waska enn he hini, ma pardounot, va map, d’am bugalé all, ha da brometti din d’ho dizhérta klog ha da zispos euz ho madou é faveur ré all, pé é faveur ann hospitaliou. Ma choulennann evit-ho ann distol euz ho zorfed, ha ma d’eo kaer ha chouek d’eur c’hristen pardouni he vourévien mémez, diouz skouer hor mestr douelluz, hag hini ar roué merzer, ne ket just, na memez mad é profitent eunn dervez euz ho zorfed, nag int nag ho bugalé ; ar skouer a vé euzuz ha kasäüz, ha felloud a ra din diwall, da viana, ouch eunn hévélep displedded, va famil dija nemerd ré zaotret. Her prometti a rit-din, ne kwir, aotrou G... ? a lavaraz hen din gand eur vouez gwan ha ténéret ? – Ia, va zad, a respountis-mé dezan ; mui a rann, hen tui a rann déoc’h memez. – Adié-‘ta, a lavaraz hen din-mé ; kountant é partiann ; adié évit ar wéac’h diveza, ar mui karet euz va bugalé. War gement-ze en em

²⁰² Lire oc’h em c’himiada.

²⁰³ Lire *a greiz*.

zeparjomp en eur wela druz, hag achoudevez n'em euz mui ken he welet.

Va aoun, allaz ! n'oa nemerd ré foundet ! Souden goudé hor chenta emwell em boé ar c'hlachar da goll ann diveza euz va bugalé, ha da veva war lerc'h ann dismantr klog euz va holl famil.

Pell é choumiz mantret gant va c'hlachar, heb gouzoud na petra beza, na petra da ober. Enn divez, ann natur ô trec'hi, é teuz²⁰⁴ koun din euz va mamm ha va zad reuzeudig a béré n'em boa ket a baoué pell amzer bisitet ar bez, hag é teuz d'ar vro-man évit klask fréalzidigésiou enn envor euz va bugalerez, hag ivé da baéa va dleadou d'ho mémor keaz. Ann den fur, memez war bord ar bez, a gaff atao eur blijadur ô vennat enn he gavel ; hogen évit ann darn vuia euz ann dud all, ar fortun zo ankounac'haüz, hag ann dizeur heb ken evoruz.

War va rout, hag ô kaout ézom euz eur miñoun hag a eur fréalzer, é teuaz enn eunn taol kount koun din diouz eur beleg iaouang euz ar vro, va c'hendiskibl kar a skolach a Gastel Paol, ha péhini em boa anevezed mad é Kastel Ker Ian enn dérou ar Révulsion. Eunn neubet e oa hoaletoc'h évid-ounn, hogen kalz é karienn anezan, ha stard em boa hen erbedet d'am maerounez, évit eur barrez vihan a anaié, hag a ioa vak n'oa ket pell, ha péhini a choantée meur bet pell amzer a ioa. Ann Itroun a Goatanskour e devoa hé unan ardamezet hon éréadur, hag a vennaz ac'hano é tlié beza eunn unaniez bennag entré hon divisiou hag hor reoliou, ha kement-zé n'hé zougé ket evit ar c'hloareg iouang. Ne hellaz ket kouskoudé énébi ouz va fédennou beo, hag hen erbedi a réaz d'ann aotrou La March, péhini ô welet ann digwesiou ô tostaad ne réaz diffikulté é bed évit aotrèi dezan ar barrez-zé. Enn énep, oc'h anaoud he reoliou hag ô chouzoud ouz penn é oa fur ha poell, é wié, enn araog é oa douget da reformou ann amzer, heb choantaad kouskoudé netra a énep he dléadou, na d'ar ré eur pasteur gwirion da J. K. Anaoud a réa ouz penn ann abeg en doa he zezidet da veza den a iliz, hag he zentidigez doujuz da ioul ha gwestl he vamm, péhini en doa sevennet entré daouarn ar Prélad, en despet da gemend en devoa lavaret dezan war ann abeg-zé, ô tiskleria dezan penaoz Doué ne fell ket euz eur galoun ha ne ket klok dezan. Respountet en doa d'ann holl zisplégou ann Eskop dré ar c'homsiou man hebken : Ra vezo great ioul va mamm, ha na ve ket lavaret é defé great eul lé faoz d'ann aotrou Doué. Gloestret é deuz ac'hanoun, va chonzakret é deuz dezan, ne hellé ket ober kaeroc'h sakrifiz : ar c'hrouadur en em westl évit senti ouz he vamm ne ket heb graz dirak Doué.

²⁰⁴ Lire e teuaz.

Eunn hévelep miñoun a zéréé d'am c'haloun.

Ez em renta a riz-‘ta diouc’h-tu d’hé brespital. Easoc’h eo poella éget displega ann esmaéou téner a zantchomp oc’h en em welet goudé eur rannidigez a geit amzer ha ker kriz.

Danevella a riz dezan va dizuriou ; gwela a réaz gan en, hag en em giviz fréalzet. Touchet euz va enkeniou hag er choant da renta diñ fisianz évit fisianz, é lavaraz din, ouz va starda ouz poul hé galoun hag en eur huanadi : “ ... non ignora mali, miseris succurrere disco ”. Da lavaroud eo, dré anaoudegez euz ar reuz, é tiskann fréalzi ann dud reuzeudik. Neuzé é tanevellaz din ann histor euz he vuez. Biskoaz kaeroc’h kelennou ne oent heuliet gant douellusoc’h skoueriou : eur parfum euz ann aviel a zortié euz he c’hénou endra ma parlaté ; lavaret é vijé klevet eunn eil Fénélon. Ne hellan ket trec’ha ar choant em euz da zanevella déoc’h hon divisou.

Evel m’her gouzoc’h, émézan, bez é oenn a vihanik gwestlet d’ann iliz. Va zad a ioa merdéad, hag eunn nozvez a arné va mamm spounded dré he huvré a grédaz né hellé prézervi he fried, war he zistro d’ar géar, euz eur pensé anad, nemerd ober a rajé achanoun eur sakrifiz d’ann iliz. Gwestlet e oenn-‘ta é sakriviz évit savétei va zad. Hirvoudet em euz aliez war benn ar gwestl diévez-zé, hogen hirio gwel treac’het euz va dléadou ech ansavann pénaoz ann distera tra eo é vé eur c’hrouadur kinniget, evit savetei he dad, é sakrifiz da Zoué. Hennez oé hini Abraham ha va mamm déol ha sentuz evel-t-han, a grédé dre ar chinnik-zé habaskaat buanégez Doué ha savétei he fried.

Va zad a reaz eur véach eüruz, ha va mamm é barr euz he joa ouz hen attribui d’hé gwestl hen danevellaz d’hé fried. D’ann disrevell-zé, va zad az-éaz é fulor, a loskaz leoudouet, hag a lavaraz dézi enn he vuanégez, penaoz m’en divijé gwézet é témézé d’eur vigodez en her c’hemeret, n’en divijé biken great. Va mamm a skullaz sul vui a zaelou chouero ha ma karié va zad gant ténéridez²⁰⁵, ha ma é doa krédet e oa mad he ober. Va zad touellet gant he daelou hag he c’heuz, hag ivé ker prout d’en em habaskaad evel d’en em dana, a bokaz dezi en eur lavaret ne renket mui mennat é kement-zé ; pénaoz he vap é léac’h beza eunn dervez eur merdéad kadarn, ével he holl dud koz, a vijé eur c’halotennek, chetu éno holl, na mui ken ; pénaoz é gwirionez n’oa ket da gement-zé hen donkadé, hogen, en divez, é wélé, siouaz, ne deuz netra gwiroc’h évit ar proverb a lavar : ann den bropoz ha Doué a zispoz, ha Doué a fell dezan ar pezh a fell d’ar c’hreg. Goudé, o tistrei enn eunn taol d’he genta fougezennou, en em esklamé : – hogen, pé Diaoul ivé eo d’ar gragez en em émel da vennat euz ann amzer fall

²⁰⁵ Lire ténéridigez.

hag euz hor stad war ar mor ! ha kredi a réont-hi ez a kement-zé holl dré hévelidigez, ha pénaoz, dré ékzempl, ne vé ket a zabat na barr arné é bed a darsé enn eunn tiégez bennag euz ar vro-man, heb ma teufé diouc'h-tu ivé d'en em darsa enn he antipod ? ha n'em euz-mé ket aliez lavaret d'am hini pénaoz ô chanj bep momed a andret é chanjomp ivé a amzer, a ear hag a vro, ha penaoz aliez pa réa gwall amzer enn ho bro, e vézé kaer brao el leac'h ma vezemp ha penaoz kazi atao ho gwestlou évidomp a vezé diblazed ha dievez. Pedit Doué, marbleu, lavaraz hen en eur jarnéal, da rei déomp ar c'hraz d'ober eur wéach vad, ha listit hen goudé, ha ni, da ober ar rest. Pep hini he vicher, ha pep-tra a ielo mad. Va zad en doa reizoun ; hogen enn divez, ével m'hel lavaré he-unan, atao é tléar derchel mat d'or ger, ha dreist pep-tra é kenver Doué. Dalchit, dalchit ho ker divank, a lavaraz hen gand eur vouez skiltr ha lid, hogen né roit-hi ket dré zievesded. War gément zé é lavaraz din, tosta aman, va ivonik bihan, eur chalv pehini a ioa gant-han va hano a garantez hag a dénéridigez, deuz-aman, émézan, dont a ra din eur ménoz ; gouzoud a rez ne gasann kamed gan-en nemed daou leuriou, flambezen ar mor, ha buez ar sent a Vreiz skrifet gant hon eontr Albert ar Braz ; ho daou int awalc'h évidounn evit sturia va lestrig hag hini Sant Per ; hogen, hervez oun-mé, euz ann holl zent euz va bro, Sant Euzen eo ar gwella, da batron ha va hini ; hag ével-zé, pa é deveuz da vamm da westlet d'ann iliz, é fell din her chémerfez évit skouer ; hogen, ével ne vevomp mui enn amzer ar burzudou, é pehini gand eur zerten geriou é hellet lavaret d'ar ré gam balé, hag é valeent ; d'ann dud peleuzet sevel, hag é savent, é fell din, ha va ger diveza eo, penaoz da genta tra é studifez ar gwir hag ar védisinerez, évit hervez daz stad é vez é gwirionez, ar pastor, ann difenner hag ar frealzer euz da zenved ; rag ével ma lavar hon aotrou anezan he-unan, ar meser mad a ro he vuez évid he zenved. Evel-ze, va miñoun, pok din, ha na ves mui komzet a gement-zé ; ha war-choaz kenta ec'h antréi enn deskadurez é ti da eontr Chamboneau. Kement-ze ne viro ket ouz-it da heuil da glaziou er skolach, ha divezatoc'h ez-i da ober da humanitéou ha da wir da Raozon, ha goudé-zé ec'h antréi er séminer par giri, hogen nann kentoc'h ; va entent a rit, va grek : va ioul diveza eo, pehini a dléit da gonsidéri ével pa he rofenn déoc'h a wélé ar maro.

Bez e oenn-ta heb disro tonkadet da veza den a iliz, ha kaset da Gastel-Paol da di va c'har évit studia ar surjianach hag heuil ar skolach euz ar gear-zé, é léac'h m'ho kweliz évit ar weac'h kenta. Iaouank braz oach neuzé, ha mé d'ar maré-zé a zéraoué da veza dija eunn den iaouank.

Er mareou-zé é kolliz va zad, ha va mamm pé hini ne doa nemed va c'hoar enn he c'hever, am digasaz d'ar gear évit he zizaouzani hag he fréalzi. Ann anken, hag eur velkoni

choueg hor rent zantuz, hag hon doug, ann aliesha heb gout déomp da garantiesiou téner, ha d'ar re énépa d'hon dléadou, ha d'ar stad euz hon éné. Hogen, honnez eo lezen ann Natur pe hini ne goll kamed he gwiriou nag he belli.

Va choar é doa évit miñounez-vad, eur plac'h iaouang euz he oad, koand hag euz ann dudiusa dremm am boa biskoaz gwelet. Bez é oa a hend-all mad ha fur, ha truez é doa ouz hon dizeuriou ; ne helliz ket énébi ouz kement-zé a vertusioù hag a géned, hag enn desped d'am donkadur ha va ioul gwirion da zevenni gwestlou va mamm, é teviz é kuz évit-hi ; hogen sul-vui a strif a réann évit mouga ann tan leskidig-zé, sul-vui em leské hag em dévoré gand he flammou. Enn divez, er meaz achanoun va unan, hag ô c'hoantaat diskulia va merzérinti da eur ré bennag da béhini ec'h halle'henn komz é kuz heb rusia, é tisrevelliz va sekréjou d'am choar, en eur ober dezi, da genta, toui pénaoz é mirché kuzet ar pezh ez-enn da ziskulla dezi, ha pénaoz ne gomché kamed a gement-zé na d'am mamm, na mémez d'he miñounez. Hen toui a réaz din, ha pegement bennag ma ioa iaouank neuzé, é deuz gallet kouskoudé derchel mad d'hé ger. Hogen va mamm souden a anavezaz diouz va zristidigez, ha va langiz é c'horéenn eur garantez téner bennag évit ken heulierez he merc'h, péhini ne gavé ket ivé ar memez abaoué va distro d'ar gear, am chasa²⁰⁶ adarré da finvésa va studiou hervez ioul va zad. Rezeved Mestr er chirurjiach ha doktor er gwir zivil hag enn hini a iliz, e oann great beleg enn eur momed, é gwirionez é pé hini va chaloun ne apparchanté ket enn holl d'ann holl ouz Doué. Gwela druz a réann, ha va mamm ha va choar peré asisté en sakrifiz a levé evel Madalened. Anaoud a réant ar stad euz va chaloun hag ar brasder euz va sakrifiz. Va mamm a geuzé he gwestlou diévez ; hogen, siouaz, ne deo mui ar poent ; hag évit ar bed holl ne divijé biken choanteat terri he lé, ha peurgedged é kenver Doué. Ar sakrifiz peur great hag he gloestrou sevenned, en em rezinniz a nebeud é nebeut d'am zonkadur, hag é touiz dezi petra bennag a errujé, ha petra bennag é vijé ann digwesioù é warfjenn leal d'am lé.

Ar Revolution a ziaraogé a gammed hir. Gervel a réann euz va holl westlou kalz euz ar wellaenou goulennet a bep tu gand ar gwella zitoiannet euz ar Stad, ha péré a heljé padout gevret gand ann urs gwirion euz ar stad a vréman, frankisioù ha minic'hiou ann iliz ker koulz ha gant ann ingalder ha frankiz ar zitoiened pa z-eo gwir penaoz diouz a gredann, hag hervez va mestr divin omp holl genvreudeur ha par dirak Doué péhi²⁰⁷ hor barno diouz hon oberiou hebken. Hogen d'ar chélou euz ar gonstitution zivil ar c'hloer, pehini a aloubé war hor

²⁰⁶ Lire am chasaz.

²⁰⁷ Lire *péhini*.

gwiriou hag hor reolen, é oenn entanned, en em estlammi a riz gand buanégez a énep al lezen griz am rédié da zenti ouz lezenou hanter relijiuz a hérezé va c'houstianz, pe da zilezel va gark zantel. El leac'h 'ta ober al lé goulennet, é pinniz eur sulvez er gador hag é tisklériiz a vouez huel ha fréaz d'am parresioniz holl, ha d'ar rénérien a ioa prézant, pénaoz kent dileuret d'ann iliz a vihanik, ha belek dré c'hraz Doué é varfchenn léal d'am lé, hogen pénaoz ne rojenn hini all é bed ; pénaoz kouskoudé, ma tisklarienn²⁰⁸ euz a eur berz,ével belek, ne deuz lezen ann dud belli é bed war gréden ar c'hristen, a berz-all ec'h anaienn ivé pénaoz é kalité a zen, a genvroiz pep gwir gwaz a dlíe léalded ha sentidigez da lezennou he vro, ha rak-zé é tiouganenn senti out-ho ; hogen hebken, keit ha ma reizent ar Stad, ha nann ann iliz. Goudé holl a liviriz-mé, ne ankounac'hainn biken ounn a c'hall a skoazia a rinn gant va holl westlou kemend a vezo great évit gloar hag eürusted ar franz. Hogen plazet dré va stad santel, évit hel lavaret, entré ann env hag ann douar, ne anavezann traou ar bed némed évit kas d'am breudeur, daoust petra é vent, fréalzidigesiou, ha prézek dezo ar garantez, ar péoc'h hag ann unvaniez. Ne choulennann némed ar c'halloud-zé, ar c'henta euz va etad ; hogen mar hen dinac'her din ; ma n'am euz ket ar frankiz da heull rélijion va zadou, ann hini em euz atao sévennet, ha péhini ounn galvet da zeski, é paouésinn kent diouc'h-tu va gark santel, évit heull heb ken, hag é kuz, ann izpirasion euz va c'haloun, hag ober d'am c'henvroiz, daoust pétra bennag é vizé ho ménosiou hag ho reng ann holl vad a vezo é va challoud.

Poelled e oenn gand va farrésioniz, hag a-unan é krijont ouz-in : choumit, choumit aotrou kuré, n'hor bezo biken hini all.

Bet hon deuz bet achoudevez hon deisiou a arnod ; hogen ansao a rann, enn ho meuleudi, holl ez int bet léal din em dizeur. Diouz va c'hostez, n'em euz hi ket ivé biskoaz dilezet peger braz bennag e oa évid-ounn ar riskl da choum gant-ho. Ne zispléginn ket déoc'h va holl zoaniou hag ankeniou va unan é pad reñ ann heuz : siouaz ! kenn é oant d'ann holl ré euz va stad ha d'ann holl dud gwirion a franz ; hogen diskulia a rinn déoc'h gant frankiz kemend ha m'en deuz arnodet va c'haloun,ével gwir den ha gwir gristen, enn amzer griz-zé, a alfo, a alter hag a ambrien merventuz. Goud a reot-'ta, pénaoz holl wall ioulou ann den ô veza en em zisjadennet hag en em zigiset dindan doareou dishével, d'ann amzer gris-zé, é oann va unan war ar poent da veza paket gant ar c'hleved hollek, ha d'en em lezel da veza sébézet dré ann touellusa euz ar vézévellidigesiou. Doué, heb mar, a ioa en em zervichet euz ann drouk ioul-zé évit arnodi va feiz. Hogen, dré c'hraz ann ispirasionnou en doa aotrét d'in da genta,

²⁰⁸ Lire ma tisklarienn.

ounn sortiet tréac'h euz ann arnod-zé ; hogen ker sempl ha ken diasur euz va vertus, ha ma ounn deuet da veza hégar é kenver ar pecherien va nésa, peurgeded pa-z'eo anad din pénaoz ho gwall dechou na zeu ket diouz ho c'haloun, ha pénaoz n'int nemerd faziet gant tud fall pé ar gwall skouer.

Va mamm baour mantret enn he c'haloun euz va foaniou hag va²⁰⁹ ankresiou peur baduz, hag ô tamalout kement-ze d'am stad a véleg hebken, a zeuaz eunn dervez d'am c'haout d'am zibédi. Eno, beuzet enn he daélou é tisklériaz e doa eur c'hraz da choulen ouzin, hogen penaoz ech embedé d'he zilaou beteg ann divez kent respount dezi. Komzit, komzit va mamm a respountiz dezi, ha bezit a ziaraog dizaouzanet.

Va map, a lavaraz hi dimé en eur wela, ne hellann mui hen nac'h ; tréantet ounn gant ar broudou hag ho kouzanvou ; d'in va-unan eo e rébechann ho poaniou holl, anezo holl ounn ar pen kaoz ; dispozet em euz ac'hanoc'h heb ho ken-ober. Doué a damall eun hévélep gwestl ; he just buanegez hen test din ; ar momed a zo aotréuz ; rentit din ar c'halm, va habaskded ; roit din hoc'h-unan ann abek da zic'haoui ann droug em euz great déoc'h, ha da vervel é péoc'h gan-en va-unan ha gant va choustianz trubuillet : enn eur ger, dinachit ar vélégiach ha dimezit d'ann demezel L... ; gout a réann he c'harréac'h araog hoch urzidigez, ha penaoz diouz he chostez ne deo en em rentet léanez nemed dré garantez évid'oc'h. E gwirionez, ne felfé ket din évid ar bed holl, ha Doué so test euz ar wirionez euz ar pez a larann, ho kwelet béleg ha demezet, ha peurgeded beza d'eul léanez ; hogen hervez al lezen nevez ech hellit ann eil hag égilé terri ho kwestlou ha goudé demezi kéfred ével ann dud all. N'helfac'h mennat ar blijadur a rofac'h din ; renta a rafec'h d'in ar peoc'h hag ann habaskded épad ar rest euz va buez.

Ah, va mamm ! a respountiz-mé dezi, petra a gredit-hu goulenn digan-in a zé ? Piou, mé ! me westlet d'ar belegiach ha d'ann dizemizidigez, é kemchenn va unan va stad, hag é kemerc'henn évit pried eul léanez, gloestret ével-d-oun da Zoué, ha da Zoué hebken ? – Nann, nann, birviken. Bezit trankil war gement-zé, va mamm a liviriz mé dézi ; kemend hag hoc'h euz great, a zo great mad ; va chaloun, martézé, en deuz gellet gweach all kroskola a gément-zé, hogen hirio ec'h anavezann ho kwiriou sakr ; gouzoud a rann penaoz a ziouer a reiz, ar vugalé a appare'hant, enn holl d'ann holl, ouz ho c'herent évit dispozi anezo hervez ho furnez hag ho galloud. Soudard da J. K. kenn é gaou kenn é gwir, ne guitainn biken va fost na vizinn savet gant nep en doa va lekeat enn han évit biken. Va ger diveza eo, va mamm, hag aotréit

²⁰⁹ *Va* a été ajouté à la relecture.

d'ho priata évit merg euz ann holl garantiesiou a zoujanz hag a anaoudegez a dléann déoc'h évit kemend hoc'h euz gréat, hag a zeuit da ober évid-ounn ; rak gouzoud a rann kemend ho deuz tléet koustoud d'eoc'h ar chamméjou-zé, ha pénaoz ze zo eunn eil sakrifiz a c'houlennit diganéoc'h evid-oun-mé. Santuz ounn da gément-zé ; gouzoud a rann ne goust netra da galoun eur vamm pa vez kestion a eürused he bugalé ; hogen, hel lavaret a rann déoc'h choaz, bezit trankil war gement-zé ; eüruz ounn, ha mervel a rinn em vokasion : va ger diveza eo, ha na vet mui parlantet a gement-zé entre-z-omp.

D'ar chomziou fréalzuz-zé évit-hi, he dremmou en em zigoraz ; he feutrin en em chousezaz ével pa vijé o tond da veza dieubet diouz eur beach pounner braz ; hanalad a réaz enn éaz, hag eul livaden daelou a zeuaz da ziboania he c'haloun mantret.

Komz a réjomp a draou all goudé-zé, hag he fédiz d'am zro da zerc'hel kuzet holl, heb komz a gement-zé na d'am choar na d'ann demezel L...

Va c'herez e dévoa merzet, évit gwir, va zénéridigez evit-hi, hag ével ma santé diouz he chostez, é kuz, ar memez karantez évid-oun, é tinaché kement fortun a venné he c'herent dezi ; rediet enn divez d'en em ziskleria, en em c'hréaz léanez.

Aman é tisklériann dirak Doué hag ann dud, n'em boa biskoaz nep perz enn he ratoz, nag a-ééun nag a dreuz. Diskleria a rann memez, n'em euz biskoaz komzet dezi euz va zénéridigez evit-hi, nemet pell amzer goudé, hag enn amzer ma-z-oamp reuzeudig hon daou, ha-zé heb ken evel évit skouer hag évit rei nerz dezi da veva atao é doujanz Doué, hervez he gwestl hag he stad, pegement bennag ne oé kenn kloated. Doué a zo dré holl, a liviriz mé dézi, ha é pep léac'h, hag enn holl amzeriou, ha mui choaz enn hini a vréman, bèz' èz euz tud reuzeudik da fréalzi ; tud klanv da brédéria ; emzivadéd da vaga ; bézit ho mamm hag ho mad-oberer, hag ho roll a vezo unan euz ar ré hétusa da Zoué. Goudé holl, é liviriz me dézi, ho skoazia a rinn dré va aliou ha dré va holl c'halloud, ha martézé hor c'halounou a vezo gwell unanied enn env éget n'ho divijé gellé beza war ann douar man a zéalou hag a zesévanz.

Ah, gwélit ann énébiezou a galoun ann den hervez hon dléadou hag hor stad hon-unan ! Bez em boa, évit gwir, krédennou énep ar ré gélenne²¹⁰. Atao em euz mennet ar briadelez ével ar gaera euz ar c'hélennaduresiou. J. K. he-unan en deveuz gréat eur sakramand anezi, ha n'en deuz ket lavaret eur ger heb ken diwar benn dizemezidigez ar c'hloer, ha kouskoudé kalz euz he ébestel a ioa démézet ; al Levited a ioa ivé ; ar veleien hag ann

²¹⁰ Lire ar ré gélennet.

Eskibien euz ann iliz kenta ho deuz kenderc'het da zemézi beteg ann dekved kantved, hag heb komz euz ann hugunoded, ar veleien grézianed a zemez c'hoaz hirio ann deiz. Bez em euz, her ansao a rann, keuzet meur a wéac'h ez eo dré eul lezen a reiz ann iliz, dré eunn huelidigez a vertuz, pe marteze ivé ann ezom da lakaat eunn termen d'ar seurd skandal-zé, ez eo bet, émé-z-oun, difennet évit kammed ar briedelez ouz ar veleien katolik. Heb ann difenn krenn-zé, ho labour marteze a vijé bet easoc'h, ho déréadigesiou gant ho c'henvroiz stardoc'h hag ho obériou éeunoc'h, pa-z-eo gwir pénaoz ho divijé great eul loden euz ar famil vraz ; asranned eul loden euz he foaniou, he droulansou, ha muoc'h douget évit he frankiz hag he mad. Eur c'hreg ha bugalé a zo éréou didéc'huz péré hor stag ouz ar vamm-bro. Ar glanded hag ann dioueridigez klok a zo eur c'hraz dibaot péhini né ket roed d'ann holl, ha péhini ne hell beza nemed loden eunn niver vihan a dud dilennet gant Doué, ha péré a zo dré-zé dreist nerz natur ann den. Abaoué va gwall ioulou é krédann d'ar ré Zant Anton ha d'ann holl vaméréchou al léanezed. Dizemezidigez ar c'hloer a zo, hervez mé, ar brasa gwall hag ar brasa vertuz ouz hon urz. Gwela a rit gant reizoun ar c'holl euz ho famill pa-zé gwir pénaoz mén, mén maro d'ann natur ha d'ar bed, am euz é pad va buez hirvoudet war diouer euz va hini. Ia, hag em mez hen ansaovann, é pad ann trégont bloavez kenta euz va buez, d'ann nevez amzer pa zeu pep tra da nevezi enn natur ha ma z'oa ar prajéier, ha peurgedged ar gouez frouez goloet a vokedou, el léac'h en em laouénaad em liorz hag em vergez, é teuenn doaniuz, hag ec'h huanadenn evel eur goulm dener war lerc'h eur barez karantezuz. Ah ! a bégémend a zaélou druz n'em euz ket neuzé douret va gwélé heb eil. E kreiz va baradoz zouareg, ar frouez berzed gwezen ar wiziegez ar mad hag ann droug é oa evid-oun, ha va el fall kevret gant ann droug ioul em alié heb éhana da zébri anezan. Doué zo bet test euz va stourmou ha va huanadou, hag heb mar, touchet euz va foaniou ha va zempladurez en deveuz bet truez ouz va vertuz distabil, hag ez-é bet plijet gantan va sturia enn divez er porz, goudé beza treuzet eur mor stourmuz ha leun a gerrek didéc'huz. Allaz ! hével oann em stad ouz soudarded ar Republik, péré kent engwestlet dindan ann arwesiou ar frankiz, en em gannaz goudé évid eur mac'her hag ar sklaverez, hag a bérissaz holl kent éget terri ho lé en eur derri ho chadennoù. Pep stad é deuz he sakrifisioù hag he c'hrazou. Peur finisa a riz 'ta dré en em reziña d'am hini.

Bonapart ô veza rentet frankiz ar c'hultou ha galvet d'ho bro ar gloer harluet ha mac'het, é kéméris à c'houez va chargou em parrez, péhini, é gwirionez, em boa déraouet da zervicha a nevez a c'houez adalek renadur ann Direktoir. Falvezet oé mennout din eunn all,

hogen va respount oé atao : va farrez pe nep hini. Mar beo²¹¹ he c'héméret évit bried da gammed, eo red ivé ansao ho doa va farrésioniz eur memez karantez évidoun, ha pénaoz war ar poent zé ann disparti entré-z-omp a ioa dialluz ivé. Gwir eo, pa ranker lavaret holl, pénaoz é pad hon dispac'hiou hag hon dizeuriou, oann bet hervez gwestlou va zad ha va mestr divin ho meser léal, ho breutaer, ho louzaouer, ho fréalzer hag ho zad. Ez em ziskouezet int, diouz ho chostez, bugalé sentuz, anaoudeg ha doujuz. Va mamm ha va choar a brodigé dezo ho frédériou, ha renta a réant em leac'h ar servichou munud-zé a oar ar gragrez hebken renta ken hétuz d'ann dud reuzeudik.

Petra bennag ma oenn ar pez a c'halvet neuzé eur bélek dilé, ne oenn kouskoudé konsidéret biskoazével eur beleg amzent, dré m'am boa diskériet a c'houez penaoz evel bellek ne fallié ket din mui en em hémella euz doaré ar rên éget na hétenn é teujé héman d'en em hémella a hini ann iliz ; pénaozével kenvroad é vijen atao gwaz léal d'al lezen, hogen é tinac'henn kent va etad a veleg éget tremen dreist va feiz a behini ne dléenn respount nemed da Zoué ha d'am choustianz ! Lezet oenn-'ta é péoch, hag en em gontanti a rejot da zerra va illiz. Evit muoc'h a asuranz em boa va unan aliet ar mear euz ar gommun da gemeret ar mezur-zé, dré ma z-oa unan euz va chen diskibled koz er séminer a Gastel, ha war spéret péhini em boa konzervet atao eur zerten nerz. He skoaziet em boa é meur a abegou, dré va c'huzuliou ha va chred, hag atao hen gavet mad ganthan. Bez é oa habask, fur ha poell. Lec'hied é kreiz ann argoadou, ha pell diouz pep kear, bourc'h hag hent braz, hag ankounac'het klog é kreiz hor c'hoajou, ne ket bet diez deomp heull é kuz ann ali euz hor chaloun ha relijion hon tadou.

Chetu aman penaoz en em gémerjomp ar mear ha mé, ha gwir miñouned all, péré hor boa strolled em c'héar évit-zé. Ann amzer a arnod so erruet, a liviriz mé dezo, hag é gwirionez, c'hoantaad a rann stardadur ar rélijion é franz, ar minic'hiou ha frankisiou ann iliz, hogen kabluz braz ec'h en em gaffenn ma falfé d'in évit he gaout terri gourc'hemennou hor Salver divin, ha ma teuenn dré ann dremen dreist zé da lakaad va dropel keaz é tall d'ann holl walennou euz ar brézel zivil ; ali a rann 'ta deoc'h da c'houzanvi ho poaniou gand habaskeded, hag hervez Sant Paol plega dindan béli rénérien ar vro ; rag ann iliz é deuz euz

²¹¹ Nous attendrions plutôt *m'am boa*.

ouz ar goad ha biviken n'hoc'h alifenn d'her skuilla. A hend all, Doué en deuz lavaret : va rouantelez né ked euz ar bed man. Hogen, ma dléann²¹² ket ével beleg, en em hémelloud a dréou politig, ha ma dléann kouskoudé skoazia ha sikour kemend-ha kemend ann holl, kement-zé n'em guit ket euz a boell nag euz ar préderiou a dléann d'am zropel enn amzer a zispac'hiou hag a c'houézen. Evel-zé 'ta, va minouned keiz, ankounac'haomp évit eur momed pénaoz eo ann dud ho deuz hor heskinet, ha mennomp ivé ann heskin eunn ober euz a justiz Doué, a behini hor péchéjou ho deuz tennet ar buanégez war hor chein, hag é teu d'hor skei euz eur vosen heuzuz pe hini hor rédi d'en em derc'hel kloz enn hon tiez ha da déc'het diouz he dempl. Achanta, va breudeur, gréomp evel enn amzer ar vosen, hag évit barr ann dizeur, mennomp choaz ne hellomp ket seni d'hon ovisiou, heb é teu diouc'h-tu ar foultr da goueza war hor pennou ; ac'hanta, er c'haz-zé, émé-z-oun, ec'h hellomp suppléi da gement-zé, ha sevensi hon dleadou a gristénien, heb terri lezen Doué nag hini ann dud. N'hon euz mui a iliz, hogen bez em euz va zi, hag enn amzer d'ann ovisiou ec'h hellinn d'ar suliou ha d'ar goelou lavaret ann oféren santel hag ar gouspérou, ha pep penn tiégez a hello ober kemend all enn he di. Ann amzer-zé a zo bet kent prédéret, ha reizet er chiz-zé gand ar c'honziliou. Bévomp 'ta enn unvaniez, hag ével breudeur, ha lékéomp hon holl studi d'en em anaout mad, ha d'en em skoazia ann eil égilé hervez hor c'halloud. Ne gomzomp nag a bolitik, nag a relijion ; en em gontantomp d'hé heulia é kuz. Ha, mar zo en em gef eur c'héflusker bennag enn hon touez, téc'homp diout-han, hogen n'hen heskinomp ket, ha prouvomp dezan dré he zilez hep ken, ne deo ket hor breur pa hon heskin. Doué en devezo goudé truez ouzomp pa vezo deuet ar poent ; rag ann hini ouc'h péhini é sent ann avel hag ar mor é fulor, a hell ivé gand eur ger herzel ouc'h irien ann dud fall.

Évit asuri gwell ann isuou vad euz hon dezoou, ha lamet pep suspicion a entetidigez entré-z-omp, é kuitaiz diouc'h tu ar présbital, ha ec'h aliiz va unan ar mear da stabilia ébarz ar munizipalité hag²¹³ eur skol primer, évit profita da vihana ouz a eunn dra bennag enn dizursiou euz ann amzer, hag évit non pas lézel abandonnet dezo ho-unan ho bugaligou geiz, enn eunn amzer ho doa ar muia ezom euz hor skoazel hag euz hor c'huzuliou. Va entend a réjont, hag em pedjont da zilenn va unan ar mestr skol. Henvel a riz dezo eunn den war béhini ec'h hellenn ann holl d'ann holl en em fisiout, ha da béhini em boa a ziaaog c'houézet é teod ha gréat ar gentel. Studiet en devoa gweac'h all ér skolach Kastel, ha choantéat mad en divijé

²¹² Lire ne dléann ket.

²¹³ Ce *hag* semble superfétatoire.

beza great béleg, hogen ô veza a gérent paour, hag ô veza kollet er maré-zé he dad, oé oblijet d'en em renta er géar, ô veza ne doa nemert-han da skoazia hé vamm glanvuz, hag he vreudeur ha c'hoarezed iaouang flamm. Eunn den déol hag a vévidigez vad e oa. Ne hallet ket 'ta ober gwell c'hoaz. A hend all, ar barrez é doa eul lévé bennag, ha n'oa ket diez tenna dezan anezi eur gopr déréad.

Kuitaad a riz ar bourc'h, hag en em denna a riz enn eul leac'h distroa hag ar muia war ar méaz euz va farrez. Eno, war bord eur wazig, hag enn eul leac'h dudiuz, é prenniz digant eur c'houeriad enn he eaz eur c'hlozik bihan ha koant, war dro péhini é téraouiz da genta da ober eur c'haé beo ha plantennou nevez. Goudé beza rannet hag asrannet va douarig é prajéier, berjéziou ha liorsou é likiz enn han eunn ti bihan koantik, gant porz ha porz izel evit servichout eunn dervez a véreuri skouériuz. En em gonsakri a riz ann holl d'ann holl d'ar c'hounidegez, oc'h en em rei va unan d'am labourou rust, ével ann disterra euz ar plouizien, a béré em boa kemeret ar bévidigez hag ar gwiskamant. Enn doaré zé é vevemp holl é péoc'h ha kemesket er barrez. Difennet em boa rei din a choutez azaouez é bed, ha dreist holl d'am gervel aotrou kuré. Mac'h arrué gant eur c'huriuz bennak ²¹⁴gout petra oann, é respountet dezan ne wiet ket petra oann deuet da veza, ha pénaoz abaoué pell amzer ne géméret préder e bed a veleg er barrez. Kement-zé a ioa gwir, hogen ar beleg hag ar barrésioniz en em glévé kerkoulz ne réont némed eur memez famill a béhini oa ar penn hag ann tad.

Dré ekzempl, bezet-hi ar barrez skoet a daillou hag a c'houlennou a bep seurt, é roenn ali d'en em renta d'ar goulennou é kement ha ma oa alluz dezo, ô rei da entend kouskoudé pénaoz oa paouroc'h ha kizoc'h ar barrez evit na doa er gwirionez. Enn divez, pa zeué ar sort d'ho skei béteg en ho c'harantesiou ar ré garéta, en eur lémel digantho heb truez hô bugalé geiz, é redenn neuzé war-zu ar famill glac'haret, évit ho fréalzi, hag ho engaji dré va ekzempl d'en em réziña, ha da ober choaz ar sakrifiz-zé, pa-zé gwir pénaoz né doa ket Doué kavet choaz ar bropoz lakaat fin enn hor poaniou. Pep hini am zélaoué, pep hini en em zoumetté hag a c'houzanvé he boan gand habaskded dré ann danével a réann dezo a heskinou ar gristénien genta. Pa hor redié ann afféro holec d'en em brédéria euz ar renadur a ziabarz ouz ar gommun, é teué diouc'h-tu ar mear d'hel lavaret din, hag ével ma vlenenn é kuz koustianz pep hini, é wienn gwell évit den piou a dléet da choaz pe da bellad diouz ar c'hargou holleg, ha va daouzeg apostol gwirion a zo bet atao ann dilenned euz ar barrez. Chetu aze, hebken, ann nerz politig am euz biskoaz sevennet, ha choaz évit hor péoc'h hag hor salvidigez. Ma

²¹⁴ Lire probablement *klask gout*.

n'em euz ket, é gwirionez, prézéged a énep ar Républig, diouz ar chostez all, biskoaz ivé va génou ne déo en em zaostret dré veuleudiou c'houezet euz ar mac'houmer, ével m'ho devez great ann darn vuia euz ann Eskeb, ha kalz euz va c'henvreudeur, hirio ann deiz re charventuz. Evel béleg, hag ével n'oa ket va rouantelez euz ar bed man, é vennann ann holl ével va breudeur, heb azaouez é bed evit ho bro, ho ménosiou politig, ho renk nag evit ho féadra. Ne deuz dirak va daoulagad, ével dirak Doué, na paour na pinvidik, na braz na bihan ; hogen tud, da lavaret eo, breudeur é kéaznez hag é spéranz, da béré é tléann atao frealzidigésiou, ha va minister a vélek katolik m'her c'houlennont ouzin. Va dléadou a véleg à zéraou hag a finvez eno. Hogen, é kalité a genvroad, ec'h hellann en em brédéria euz ar furn blénadur va bro, hag ann hini a dostai muia ouz hini va mestr divin, da lavaret eo, pehini a anavezo ann ingalder ar gwiriou dirag al lezen ével dirak Doué, ha péhini a c'hoarantiso minic'hiou ha frankisiou par d'ann holl genvroiz a vezo atao meulet gan-en. Evel-zé, ne gonzevann nétra da énébiez, pe gentoc'h kasoni va c'henvreudeur, ouz Loiz 18.

Kerkent goudé drouzivez Robespier hag ann heuz, pa oé aotrét d'ann dud honest eur momed a habaster, heb gellout kouskoudé c'hoaz heul enn diéré rélijion ho zadou koz, é strolliz va daouzeg abostol hag ho zrugarékaiz gant gwirion euz ho sakrifiz hag ho c'harantez évid-oun, hag ivé euz ar servichou ho doa rentet d'ho c'henvroiz, dré ho foell hag ho furnez, ouz ho ziwall diouz ar brézel zivil, ann eusa euz ann holl walennou. Prometti a riz dezo ho strolla aliez em zi évit en em sklérijenna entré-z'omp, hag avizout euz hon holl challoudou da ober mad ar barrez, ô c'hedal ma vijé aotreet din sevensi gand frankiz va oberiou santel.

Em solitud forzet, en em roiz klog, ha dindan zourn, da ziorroadur bugalé va farrez, ô welet ne hellenn é fezoun all é bed konsakri dezo va frédériou. En em glevet a réann évit kement-zé gant ar méar hag ar skolier, péré a ioa gwestlet klok din, ha péré, ével-doun, a ioa ivé kendrec'het euz ar red da zéraoui dré zeski dezo, da genta, lenn ha skriva é brezounek. Ober a riz évit-zé eunn A.B.C. brezounek. Gwezet em euz ac'houdevez eo bet heuliet va ekzempl gant kalz a véléien hag a vistri skol. Pénaoz ec'h heller enn eur c'hiz all deraoui kélenadurez ar vretoned iaouank péré ne gomzont nemerd ar brezounek ? E gwirionez, ha kement-zé a dléfé beza dré genteliou ar grammer galleg, oc'h heulia just ann doaré tamallet gant Rollin hag heuliet gweac'h all er skoliou évit deski al latin d'ar iaouankiz ? Nann heb mar ; rak red eo ec'h ouzfent a ziaraog ouc'hpenn ar ger hag ann doaré d'he implija enn ho iez ho-unan, ar rol a appare'hand ouz pep ger, ha pénaoz é tléar ho implija er frazennou, évit ho implija a c'houdevez, hervez he réolen he unan d'ann iez gallek. Hogen, euz ann iez genta-zé, mar gellann lavaret kement-zé, piou eo he en deuz-hi desket dezan ? He vamm : rak greg ar

paour, ker koulz hag hini ar pinvidig, ô komz ouz he c’hrouadur, a laka, gand ar memez akzant, hag ann alies a heb gouzout dezi ann hanvou d’ann objejou, ar verbou d’ann oberiou, ann adjektivou d’ar c’halitéou, ar préposizionnou d’ar rapportjou, al lez hanvou d’ann dud, ha pep ger oc’h en em unani gand ar rat a behini ez eo ann arwez, ann unvaniéziou dishevel-ze eo, a ra ar chaden hag éréadur ar c’heriou euz al langach kenta, hag ar mestr skol ar gwizieka n’en deuz mui da ziskleria dezo nemed ar geriou teknikuz zé, péré, ével ma teuomp d’en diskouez, ne hellont beza poellet mad nemed gant ar ré a gomz dijà eul langach, ha péré a oar pétra a siñifi eur gomz. Evel-zé-‘ta oazet, n’ho défé mui da ober nemed trei, enn ho ménosiou vihan, ann arwesiou euz ann iez galleg, oc’h hévellékaad pep kevren euz ar gomz hlan a-unan, hag ô lakaad évez ouc’h pep réolen anezo, ha dré-zé ann dishévellidigez euz ijin ann daou iez. Enn doaré-zé, goudé beza gréat da genta ho ratou vihan é brézonneg, é teskint eazoc’h mennat ha diskléria ho ménosiou é galleg hervez réolliou ann iez-zé. Rag, evel m’hel lavar mad meurbet ann Abad Sikard, arwesiou euz eunn iez ne ro ket a vénosiou, ne réont nemert digas da goun euz ar ré a zo a ziaaok, hag evel-ze, ho galv gant rezoun arwesiou a zigas koun.

Deskadurez eur plouézad a Vreiz-izel, mémez pinvidig, ével m’her gouzouc’h, a zo dister meurbet, hirra a oar eo lenn buez ar Zent pé eul levr all bennag a zévotion. Nebeud a entend ar galleg : mar bez eur ré bennag hag her gomz, é vez enn eunn doaré mézuz hag heb gout pétra lavaront. Evel-zé, kerkent ha oé aotrét din sevensi va holl oberiou santel, é reiziz va unan deskadurez bugalé va farrez. Ar préder-zé n’eo ket a zindan den, ha dré ann hent-zé memez eo, é ranker deraoui pa ve choant da renta tud helluz, kristénien ha gwir genvroiz ; rak diouz ar gammed genta-zé é tépant ho eurusded pé ho dizeur. Hogen, dré gélenadurez ne ententann ket ann deskadurez faoz-zé péhini ne ra nemed grobised, pe tud hanter c’houeziek, mil gweach gwasoc’h d’ann dud éget ann diwiziegez hé-unan : entend a rann ann anaoudégez hag ar garantez euz he dléadou. Lezel a riz gand ar skolier, ével a ziaaog, ar préder kenta euz ar skol brezonneg, é péhini é tesket d’ar vugalé lenn, skrifa, ar chiff, ho fédennou hag ho katékiz. Arwezi a réa kemend a ziskouezé ar muia a zanvez natural, pé ar ré péré dré ho gwended hag ho aket a réa ar muia a inraog, heb kemm é bed a baour pé a binvidik. Enn amzer fag ho ardamezenn va unan, hag é strollenn enn iliz ann deiz-zé va daouzeg abostol. Eno, goudé ho beza ardamezet dirag ho c’hérent, ec’h hanvenn va-unan ar ré am bézé anavezet évit ar ré wiziéka, ha péré a zisklérienn kemeret dindan va blenadur va-unan. Red oa

gwelet neuzé ho joa hag hini ho c'herent ! Hogen miret²¹⁵ na zeuje hini da goll kourach, ec'h alienn pep hini da c'henderc'hel hag ho meulenn dré ann esper da veza dilennet ar bloaz war lerc'h.

Va skol, pé hini, évit lavaret gwir, ne doa nemed eur skol a eil deskadurez genta, a ioa arvestet gand ann dud vad-zé ével eur skol braz, ha va skolarien²¹⁶ ével ar bugalé choazet euz ar barrez ; ha, kouskoudé, ne roenn dezo évit holl deskadurez nemerd ar galleg hévellekaet ouc'h ar brézouneq, hogen enn eunn doaré da zeski ann daou iez kévret ; ar jed ha da lakaat dré skrid eunn aktou partikular bennag. Deski a réann é gwirionez ar chan pléan, ha lenn mad al latin d'ar ré péré a gavenn spérédéka évit ar c'han, hag évit beza kurust. Rei a réann dezo ivé kentéliou a c'hounidegez hag évit unani ar skouer d'ar réolen, é réann anezo da genta faotred liors ha diwalerien²¹⁷ va magerezed. Enn doaré-zé é teuent c'hoantekoc'h da zeski ha da heull va aliou. Hag a c'houdevez pa hon euz mennet a bropoz, va daouzeg abostol ha mé, digas eur c'hemmadurez bennag er c'hounidegez ar vro, hon devez kavet nebeutoc'h a harzou a berz hor parrésianed, kemend ho doa dijà profited euz va c'henteliou, ha va skolerien tennet kemend a brofit !

Kalz a lannéier hag a zouar vag a ioa er barrez, ha rak-zé kalz a béorien. Dougen a riz ar mear da ober ho difraosta dré ann dud didalvez ha dilabour, ô téraoui eur bloaz dré eunn dachen, ar bloavez all dré eunn all, enn hévélep doaré na choumaz tamm douar dic'hounit d'ar fin ar gount. Prometti a riz d'he skoazia dré va c'hred ha va holl c'halloud, hag évit dont gwell a benn euz va dezo mad-obéruz, en em rentjomp, me hag hen, hag eunn darn euz ar ré pinvidika kuzulierien euz ar barrez adjudikatourien a galz euz a dachenou douar-zé, en eur alia ar beorien dilabour hag enn etad da labourat ne rojemp mui ann aluzen ma n'a d'ajent da labourat. Lakaad a réjomp évit blena al labourou, labourien²¹⁸ reuzeudig, anavezet dré ho ijin ha da béré ne vanké nemed arc'hant ha douar awalc'h évit mezur ho famillou. Hor méreuriou vihan a greskaz a nébeud é nébeud, ha gantho eazanz ha luvé ar barrez, é pehini, enn divez ne gaveur mui a zouar vag da zifraosta. Evit peur disc'hrisienna fals vénosiou ar plouéziz hag ho c'hémeret dré ho andret santuz, hor boa fermet diganto, a briz ker, hervez ho ménos da genta, ho lannéier hag ho gwarennou dourek dilezet ha péré à lakéjomp souden da brodui, ken, oc'h

²¹⁵ Lire évit miret.

²¹⁶ Lire skolaerien.

²¹⁷ Le mot, surchargé, est difficile à déchiffrer. Cette lecture n'est qu'une proposition compatible avec le contexte.

²¹⁸ Lire labourerien.

ober anezo prajou natural pé aruz, hervez ann natur euz ann douar. Enn doaré, ar vro a gemmaz a zremm enn nebeud a amzer, hag ar véreurien péré ho doa subfermet déomp gand hast ho douar vean é pad ma padjé ho lizeri, ho dévoé keuzé²¹⁹ goudé da veza choumet heb heuill hor skouer, hag ar ré pinvidika anezo ne choantajont mui sub affermi déomp, hag a réaz ho holl c'halloud évit balé war hor roudou. Dré ann ijin zé hon deuz kemmet hag ar c'hounidégez hag ar gwel euz ar vro, rak kémeret hon deuz ivé ar préder da blanta, hag hirio ne gaffet ket eur c'houiñ heb ken er barrez, pegen difrouézuz bennag é vé, na vé labouret pé c'hréat planteiz ennhan, ker koulz hag hon hinchou, plazennou ha kleusiou. Ar grouidigez nevez-zé hon deveuz gréat hon unan, ha pep hini ô veuli he labour, a zo douget evit ar vro é pé hini eo ganet, ha péhini en deuz kaéréet hé unan.

Ne lekéemp ket éno heb ken hor prédériou téner évit hor parrésioniz. Ker kent ha ma oé anavezet he franz ar vakzin, pé ann doaré da dréc'hi ar vréac'h, e oenn diouc'h-tu souezet gand ar mad-ober-zé euz ar Brovidanz, pé hini goudé eur brézel kriz ha dismantuz, a zeué da rei moiennou da repari ar c'hollou-zé ha da gaéreat gwenn ann den. Diouc'h-tu-ta, en em rentiz enn dosta kear évit komz gand eunn den euz ann etad ha kémeret vakzin. Skoazia a réaz va ménosiou gand eunn oaz meuleuduz, ha rei a réaz din vakzinou a walc'h évit vakziña holl vugalé va farrez. Déraoui a riz da genta dré ar ré baoura, ne gredjont ket dinac'h din gand aon da goll va c'hraz vad. Va eazaou kenta ô veza bet dré eur-vad kurunet gand eunn isu klok, en em hardisajot a nébeud é nebeud, ha prest goudé ne gaffet ket eur c'hrouadur heb ken er barrez a gement ne vézé vakzinet. Hag hirio ann deiz, p'ho frézanteur din da vadezi, é c'houlenner ouzin er memez amzer, pe zeiz évézint digaset évit ar vakzin.

Allaz, va minouñ, a lavaraz hen din aman, en eur grégi em dourn, hag en eur he waska gant ténéridigez enn hé hini : me a garfé anaoud ivé eur remed ouz ho poaniou hag ho tizeuriou, hogen ne deuz hini ouz eur galoun mantret nemerd kaloun eur miñoun, ann amzer, ar skouer hag ar résiñasion. N'em euz 'ta da ginniga déoc'h ouz disléalded ann dud nemerd hini va mestr divin, hini Sokratez hag euz hor roué merzer-hont, viktim ével déoc'h euz ann dua falzentez euz ann érez politig ; euz ar roué-zé ann honesta hag ar vertuzusa a oé gwelet war ann tron. Ha kouskoudé, mé her goulén ouzoc'h hoc'h-unan, pétra é bet ar priz euz he vertuz, euz he garantez hag euz he dénéridigez ? Tamalled é oé é faoz, doured é oé a gasoni hag a gunujennou, ha goudé hel lékézont d'ar maro war eur chafod, ével eur c'hriminal vil, ha gant-han he famill holl. Ah ! goudé holl, péhini oa he dorfed ? Kaoud eur bévidigez akéduz

²¹⁹ Lire *keuzet*.

évit-han he unan, eur galoun vad, ha c'hoantaad eurusded he bopl ? Hogen er mémez amzer da veza martézé ré stag ouz enoriou he gurunnen ; da veza gwan hag arvaruz enn he bolitik, da zerc'hel da relijion he dadou, ha da grédi martezé eunn nebeut ré ne zalc'hé he gurunnen nemed digant Doué. Hogen, heb komz euz he zeskadurez, euz he wall grédennou hag euz eur gers a heiz kant vloaz, her goulén a rann ouz oc'h adarré, ha torfedou eo ar ré-zé ha ne heller dic'haoui nemed war ar chaffot, goloet a vez hag a zispledé ? Evid-oun mé bep wéach ma vennann enn he zrouzivez dizellited, enn he hégaraded hag he reziñnasion ééleg, hag enn he zistol euz ar gwallou, ne hellann, én desped d'ar mouse'hoarz euz ann diskredoni, miret na hévélékafann he varo ouz hini ann den gwirion, hag hini va Salver divin, pe hini, heb mar, hen inspiré, hen skoazié er momed kriz-zé, ha peurgedged d'ann ampoent pa lavaraz dezan dré c'hénou he govézour : map bihan Sant Loiz, en em blégit ha piñnit enn énv ! Ger kaer, péhini a iélo évit skouer beteg d'ar ré bella war hon lerc'h.

Rousseau en deuz lavaret enn eul lec'h bennag é préferjé beza Katon ô tiffamma he vouzellou éget Kézar trec'her er Rom. Mad ! Mé, péhini n'em euz ket ann enor da veza nag eur filosof, nag eur républikan, a zisklériann pénaoz é préferc'henn beza Loiz 16 ô périsa war eur c'haffod, he gurunnen a Verzer war hé benn hag he destamant divin enn he zourn, éget ann trec'her nevez azeulet er C'hapitol. E gwirionez, pébez kentel ha pébez fréalzidigez enn he ekzempl ! Pebez résiñasion ! Pebez vuelder, hag é kévret, pébez furnez ha pépez²²⁰ bézans a spéred enn he intérogator ! Pébez kalouniez ha pébez brazder a ené enn he zistol ar gwallou ! Pébez dounder ha pébez anaoudégez a galoun ann den enn he destamant ! Anaoud a ra pénaoz he viñouned diboell ho deuz gréat dezan mui a wall éget he énebourien ar ré gounnareta, ha bez ez eo²²¹ biskoaz eur galoun gwirionoc'h ha noploc'h strinket diwar dron he dadou koz, karged a zisméganz hag a vez, é tistol d'he vourrérien, hag ec'h anavez gwallou he vinouned ! Ah, va miñoun ! ho tizeuriou a zo heb mar braz meurbed, hogen, enn divez, petra int-hi hévélékéed ouc'h he ré ? Bet hoc'h bet éméz-hoc'h test euz a zismand ho famill holl ? her gout a rann, hag ho truéza a rann a greiz va chaloun ; hogen, da vihana, hoc'h enor a choum ganéoc'h, ha tud reuzeudig evel-d'eoc'h da fréalzi. Ankounac'hait-'ta, ével-t'han, hoc'h heskinerien, ha konzakrit hiviziken ho puez hag ho tanvez da fréalzi ho preudeur reuzeudik. Eur vuez implijed er c'hiz-zé, mé hen test d'eoc'h, ne vezo ket ganéoc'h heb dudi.

Ar gomz-man, hag ekzamp va miñoun, a lékeaz eur fréalzidigez bennag em chaloun

²²⁰ Lire *pébez*.

²²¹ Lire bez ez oé.

glac'haret ha gwell dispozet da zistola. Dond a riz sulvui santusoc'h ouz dizeuriou va nesa, m'am boa gouzavet va unan kalz a rann-galoun ; hag ô c'hoantaad é pep tra he imita hag heull he aliou, en em roiz da skulla va mad oberou war ann dud reuzeudig euz he barrez. Ne hellenn ket kaout gwell bléner na balé war roudou noploc'h.

Oc'h heta ménel enn he gichen, é chommiz da genta enn he brèsbital, hag é kémeriz a c'houdevez da gortoz he douinellik koant évit va retred hag hini va breur mager hag he famil, péhini em boa hiviziken kéméret ével va hini va unan, ô c'hédal m'am bijé kavet da brena eul léac'h déréatoc'h évit sevensi va dezo.

Eunn dervez, enn unan euz va argadennou er vro, é oenn souezet, enn eunn doaré hétuz, gand ar gwell euz eur chapel goant enn dismant plazet é kreiz eur bod gwez, war lein eur gréc'hen enn dinaô péhini é rédé eur wazik koant. Gwéléded é oenn enn eunn taol kound enn eur penskord, pé gentoc'h, ez em gaout a riz eunn eunn taol gwéléded enn eunn alter vraz, heb gellout renta rézoun d'in va unan euz ann abek, pa zeuaz enn divez em spéred préna ar chapel-zé évit ober anezi bez euz va famil gez. Diouc'h-tu é rédiz war-zu va miñoun évit komz dezan euz va dézo, hag he bédi da renta fazil d'in ar brénadurez. N'euz nétra éazoc'h, émez-han ; pell amzer zo abaoué ma zé dilezet, ha d'eunn den déol euz va farrez eo, péhini ne vezo ket facht d'en em dizober diout-hi, enn ho faveur, war va erbed, hag évid ann uzach hoc'h euz c'hoant da ober anezi. Warc'hoaz ez-aimp d'hé welet ; me en em garg euz ar priz, hag ével ma c'hoantait ober eunn ober vad, eo just é téraoufach dréz-han hag he zezeffé he c'hopr, rak pegen ézommek bennag eo, n'en deuz kammed c'hoanteat he gwerza, pe gen aliez bennag eo bet goulennet digantan, némed goaranti a réat dezan ne vijé biken dismantet na konzakret da geñ-uzach némed évit ar c'hult sakr. Dindan ann diviz-zé hen doa rezeved hé-unan digant unan euz he c'hoarezed, pé hini hen doa asprenet a zaouarn ar Vandaled pé Zismanterien, rag appare'hantout a réa gwéac'h all ouz he famill. Aotréa a rann da bep tra, a liviriz mé dezan. Mond a réjomp antronoz-ta da gaout ar perc'hen, péhini d'ar ger kenta euz he guré a lavaraz dezan ober he unan ann affer. Va miñoun en em gontantaz dré c'houlenn out-han pé gémend en doa kavet anezi. – Kément-man, émezan. – Ac'hanta ! émé ar c'huré, va miñoun a ro d'eoc'h ann hanter ouz penn, kountant hoc'h-hu ? – Ah, aotrou, en eur²²² c'harmaz hé gand estlamm, ne dal ket kement-ze ! – Her gout a rann, hogen ann aotrou a fell deza ho kopraad hag ho skoazia da zével a nevez ho komaner a Gear-iliz. Ioul Doué bezet great a lavaraz hen. Préna a riz goudé-zé ann douarach tro-war-dro, tost d'eunn hanter leo

²²² Lire en em c'harmaz.

round.

Déraoui a riz da genta dré lakaat sevel va chapel a nevez, ô rei dezi furm ann iliz groaz er Rom, ha lakaad a riz aoza he zour péhini a ioa unan euz ar ré gaéra, hag euz ar ré ne weler nemeur el lec'h all némerd é Breiz. Embaraset braz oann gand ar furm, hag ar brasder a rojen d'ar véred, pa oenn skoet pa zavaz al loar a ioa enn he c'han, eunn nozvez ma oann choumet eunn nébeut divezad war al labour, euz ar furm dudiuz euz skeud va chapel hag euz he zour. Diouc'h-tu é roudenniz ann dro ô rei évit hed d'am véred diweac'h skeud ann tour, da lavaret eo, ann hini kéméret d'ar sao ha d'ar c'huz loar euz ann deiz-zé.

Hasta a riz a bep hent va labourou, heb lavaret ger a netra d'am miñoun ar c'huré, dré ma fallié din he zouéza hag amprou war-n'han he unan ann effet kaer euz va chapel.

Dindan ann aoter vraz, péhini a dlié beza é marbr gwen, é lekiz kleuza eur c'havig évit rezeo arched va greg ha va hini ; ha, dindan ann aoteriou kostez, péré a dlié beza e marbr gwen ivé, a zeou hini va map, hag a gleiz hini va merc'h. Eur sarkofaj pé eunn awer beziek euz ar memez marbr, plazed a dré ann aolet²²³ vraz, a dlié rezéo ivé hini va breur léaz. Ar mémez arwesiou é marbr du a iao²²⁴ savet el lec'hiou par er véred, enn diabarz hag enn diavez péhini é oé plantéiz é furm a ziou groaz latin ével ar chapel hag ar véred, é gwez glaz euz ann dudiuz gwell. Gourc'hemenn a riz ouspenn kemend a ioa red²²⁵ ann aournamand hag ar servich euz va chapel, hag ivé eunn horolachik vihan da vrimbalat gant kadanz enn tour. Lakaad a riz klafzin va greg enn eunn maniel letrín ogrou am boa lékéat da ober a ratoz évit he rezéo ; rag eunn attach braz am boa out-han, o veza kéméret ar boaz da zéni gantan évit choari d'am greg, p'en em gavé doaniuz, ann toniou a blije ar muia dezi : Ô Richard ! ô va roué ! ar Bed holl ez tilez... hag Ar reuz em rent dizaouzan... etc. etc. Siouaz, va greg e doa ar gened-zé hag ar vlazou penskor-zé péré a zo ann arwez anad euz eur maro dizeur ; ha, gwel instruet war va zonkadur reuzeudig em bijé tléet santoud a bell, pa, évit plijout dezi, é c'hoarienn ar peziou truézuz-zé, penaoz eunn deiz é tisklérichent ivé ar stad gwirion euz va iné.

Pep tra échu em chapel, hag ô veza bet digand ar c'halloud uc'hela ann aotré évit dizougadur ar rélegou priziuz ouz va famill, é roiz anaoudégez a gément-zé d'ar persoun péhini a bediz da zont ganen évit gwelet va c'hempennaduresiou. Bez ez oé ker souezet ha touellet gant va labour, hag aotrée a réaz da gement a choulenniz out-han. Ar chapel-zé a ioa

²²³ Lire *aoter* ?

²²⁴ Lire *a ioa*.

²²⁵ Ajouter ici *évid*.

er penn pella ouz he barrez, ha gweac'h all é vézé enn hi eur pardoun kaér ha prozesionou, hag hetet en doa aliez he gwelet asreized enn he sked kenta. He hetou a zeué da veza sevennet enn tu all memez d'hé vrazza ioulou. Neuzé é komc'homp euz hor béach, hag é oemp a unan d'hé ober d'ar chenta loariad dibenn eost, evit miret na vijemp troublet enn hon dizougadur dré eunn dievezded pé eunn debron amzéré bennag.

Partial a réjomp-'ta d'ann deiz lavaret, ar persoun, mé ha va breur léaz, évit ez em renta er villajen é pé hini é reposité ô c'hortoz, ar relégou marvuz euz va famill reuzeudik. Ar persoun ha mé en em lékeaz enn eur c'harik bihan, ha va breur leaz, he c'hrég ha ho daou grouadur enn hini a dlié dont war lerc'h ar chariot em boa lekeat da ober aratoz évit ann dizougadur-zé, péhini a oé gréat heb digwez é bed, hag ivé ho lakédigez er bolsiou deiz gwel ann anaoun mémez, ével ann déréa évit eunn hévelep konzékrasion. Netra ne vankaz euz ar pez a so red évit eun hévelep lid, hag ar baresioniz holl a azistaz el lid déol-zé. E pad ann deiz é choumiz retired em chapel, hag abaoué ann amzer-zé, bep bloaz d'ar memez poent en em dennomp ennhi, hag é serromp ann or war hor c'hein, va breur-léaz, he famil ha mé, évit en em gonzakri klok d'ann envor euz hor c'herent geiz.

Va miñoun ô veza roet da anaout d'ann Eskop ann uzach am boa gread euz va chapel vihan, hag euz ar choant am boa é vijé dédiet d'ann oviz ann anaoun, a rezevaz digand ar prélad ann aotréadur da ober ennhi ann holl zérvichou divin a gafjé a bropos, ével pa vijé eunn dré stag ouz ar barrez mémez, hag ar bloaz warlerc'h é oé roet dezi ar gwel déol-zé.

Va c'harantez, o kreski bep bloaz mui oc'h vui ouz va chapel dré va sonjézennou doaniuz ha va glac'harou gwirion, é kéméris a nébeud é nébeud ar boaz d'en em denna ennhi em deisiou doaniuz évit séni ann toniou koz zé a blijé kemend d'am greg, ha péré a zisplégé hirio ar stad euz va éné. A²²⁶ lec'h ô veza distro klog, ec'h hallenn hirvoudi eno gand frankiz, heb aon da veza nec'het gand dén diévez é bed. Gand ann amzer kouskoudé, éc'h ardamezot é choazenn dré bréferanz ann deisiou loar, ha meur a hini konduet dré ar stéreden zé hag ho méditationou ho unan en em renté ennhi ivé heb gout d'in, hogen, holl é chommend er sioulded en eur enori va glac'har.

Enn amzer-zé, siouaz, é oa diroged ar Franz dré gasoniou politig ha rélijiuz : ober a

²²⁶ Lire *Al lec'h*.

réat brézel béték d'ar re varo memez. Ann iliz vihan oc'h ez em grédi hé unan heb ken dinam ha difaziuz, a bilé enn eunn doaré didruez enn he c'hleuzeur ann holl grédennou all, hag ho disprizé. Ha, tra dibaot ! E touez ar ré diboella en em arwézé ar ré-zé mémez péré ho doa ar muia azeulet al leué aour, pé meulet ar mac'houmer. Ann dic'houzanvez, ar c'harventez hag ann direzoun en em gavaz souden barret, hag enkéni a rejot bété memez va ferson vuel, péhini a oé tamallet d'hé dro abalamour ne doa ket harluet. Hogen he holl responchou d'ar rebechou a reat dezan, é vezé atao ar choumzou man euz hor Salver J. K. : – Va rouantelez né ked euz ar béd-man ; plégit dindan béli rénérien ar vro ; rentit da Gézar ar pez a zo da Gézar, ha da Zoué ar pez a zo da Zoué : da lavaret eo, tec'hit em hano diouz bep dael politik ; pait ar gwir d'ar prinz, ha na baouezit da brézek va c'houmsiou é pé vro bennag, pe dindan pé ren bennag en em gaffet. Ma na dé ket ar ré-zé he gélennou santel, a lavaraz hen, ec'h ansavann ez ounn en em faziet, hag em euz great fall ô veza choumet gant va denved.

Galvet e oé da Gemper daoust d'ar rezounou-zé évit diskléria he unan he gomsiou diveza. Dombidau-de-Krouseilhaes a ioa neuzé Eskop a Finister : eur prélad gwizieg hag a skiant oa ; ar c'henta oa bet oc'h anaoud ann den sakr, hag oc'h he veuli, hogen ô choantaad é vijé distolet dezan ar pec'hed marvel-zé péhini en doa a voutin gant kazi he holl genvreudeur, en em zislavaraz é faveur ann hini he choudé gand ann eaz-zé ma c'hemmesg²²⁷ ar c'hloer a Franz a gundu hervez ann den, ann amzer hag al léac'hiou. Drouk kountand euz reloliou²²⁸ digéflusg euz ar belek diwar ar méaz, heb kredout kouskoudé, dré eur rest a vez hag a vuelded gristen, en em veuli he unan, hag en em rei évit skouer, evit en em denna a affer, é roaz dezan ar brézégen brudet braz a Eskop a Droa, ann diagent aluzenner Bonapart, en eur c'hourc'hémenn deza he vannat²²⁹ mad évit hé vlénadur.

Va miñoun a réaz dezan, war ann abek-zé, he zisklériadur a feiz, en eur lavarout dezan gand frankiz ha léalded pénaoz ma teujet d'he hékina énep faot, hag évit ann disterra tra, abalamour he venosiou, é paouezjé kent, ével enn derou ar Révolution he vinistèr santel, da béhini, émézan, é krédé kouskoudé beza roet testou a wir garantez hag a léalded, pa zé gwir pénaoz bété bréman oa bet euruz awalc'h évit tec'het diouz ar chism a ranné ann iliz, heb mankout évit kement zé da vesa mad he zenved. Mad ! mad ! a lavaraz a prélad balc'h ;

²²⁷ Lire ma c'hemm.

²²⁸ Lire *reoliou*.

²²⁹ Lire he vennat.

distroit d’ar gear, hogen dreist holl heulit ar gélénadurez pastoral-zé, dindan ar gondision zé hebken é viot distaolet.

Disroet d’he brèsbital, é lennjomp hag azlenjomp é kéfret al lizer pastoral bruded-ze, diñ da veza servichet a skouer d’ann holl brézegennou ouz ar poent-zé, ha da veza diskrevet aman hed a-hed, hogen ne gomzinn nemed ouz ar paragrafou warlerc’h, péré a zéblant din kuriuz braz, ha péré a arwez mad ann amzer-zé. Goudé holl, ho heulia a rinn gand eunn nébeud a ardamesiou verr bennag, péré, hervéz oun-mé, ho disklério gwell choaz.

Sélaouomp da genta ar prézezer meuler.

“ Ar Frans, émé ar Prélad-zé, a fell dezi her roué, hogen hé roué gwirion, rag al léalded eo kenta tenzor ar bopl, hag eur mad ober sul vuioc’h préziusoc’h, mac’h ell suppléi d’ar ré all holl ha ne hell hini kéméret he lec’h ”.

Klemmomp aman, da genta, ann hini a venn er c’hiz-zé²³⁰ da veza bet aluzenner Bonapart ; a zaou dra unan, pé en devez great gaou d’hé goustianz pé en devez hen drubardet, daou ober ken diveuluz ann eil hag égilé, hag indiñ a bep den a galoun, ha rak-zé euz eur ministr da J. K.

“ Ar Franz, émézan, a fell dezi her roué, hogen ô fellout dezi he gaout, ne brétant ket ec’h helfé c’hoantaad eunn all, ha dré eur vad, ne deuz ket ar gwir zé. Pell diouz-omp ar rat-zé, eo digand ar bopl é talc’h ar rouaned ho béli, ha pénaoz ar c’halloud a hellont da veza bet d’ho dilenn a ro ivé ann hini d’ho zerri. Nann, né ket gwir é vé ar bopl holl c’halloudek, nag évé ar rouaned hé dilenned... Henez eo kri ann dispac’herien ; henez eo huvré ann dud digabestr, faltazi sod ann démagoji fourgasuz ; henez eo ar gwasas gaou a helfé da veza gréat hor mac’herien displed évit fazia ar bopl ”.

Ar pasach-man hor souezaz, hag heb gédal ar respound touelluz euz ann troidellek prélad, é redjomp d’hor bibliotek pé gambr al levriou da gerc’hat réoliou ar gwir publig a franz evit en em asuri ha ma oa ennhan ar gélennaduresiou. Hogen mennit euz hon estlamm en eur digéri ar chenta kévren, pa gafchomp ennhan, enn énep, ann disklériaduriou aman war lerc’h : 1° pénaoz eo ar rouaned a zo évit ar bopl, ha nann ar bopl évid ar rouanez ; 2° ar

²³⁰ Il manque ici une forme verbale du sens de “ faire oublier ”.

breuven euz ar wirionez-zé dré ar filosofed ; 3° dré ar wiraourien ; 4° dré anaoudegez ha lezennou meur a roué ; 5° dré ar Skritur sakr ; ha, 6° dré dadou ann iliz, ann Eskibien, ann téolojianed hag ann doktored etc. etc. Choarzin a réjomp kalz euz a ortodokzi Eskop a Droa, ha kaoud a réjomp dré he ékzempl e oa easoc'h ha kommotoc'h ober euz eur réol konsakret dré ann amzer ha dré al lezenerien euz a bep grédennou, eunn hérezi, éget he stourmi dré eunn enklask piz.

“ Pep béli a zeu a berz Doué, a lavar ar memez Eskop, ha piou bennag a ra penn d'ar veli, a ra penn da reiz Doué, hag ar ré a ra penn d'ezhan, a denn ar vanédigez²³¹ war-n-ezho-ho unan. Chétu azé, émézan, H. B. K.²³², ar gwir publig hervez hon rélijion, heb péhini den ne deuz ar gwir da c'hourc'hémenni nag ar red da zenti. Chétu azé ar genta beli, a béhini é teu ar ré all holl, hag heb hi, n'ho défé na diazez nag ober. Hounnez hebken, eo ar penn lezen a zo great évid ann holl lec'hiou hag ann holl amzeriou ; ann hini hebken gant péhini ec'h helfet tremen heb ar ré all holl, hag heb péhini ne hall hini euz ar ré all en em c'henderc'hel ; ann hini hebken ne hell beza gwéléet na distremenet ; ann hini hebken ouz péhini nep kévrann ne hell touch, ha war pe hini nep dispac'h ne hell netra ; ann hini, a énep péhini, enn divez, na bobliou, na rouanez, na vistri na wasien ne hellont netra. E gwirionez, hel lavaraoud a rann déoc'h adarré, H. B. K. bep béli a zeu a berz Doué, ha piou bennag-ta a ra penn d'ar véli, a ra penn da Zoué mémez ”.

Chétu-a zé, heb mar, réoliou préziuz évid ar Prélad évid en em wenna da veza bet ar c'henta ôc'h anaoud ar mac'houmer, da veza bet he aluzenner, ha da veza bet ar c'henta ôc'h embana é oa deued a berz Doué. Hogen, hervez ar reoliou-zé, Néron, Kromwell ha Robespier hé unan a ioa eunn dilennet digant Doué, rak den é bed, hervez ar Skritur, ne deuz galloud war ar ré all ma na vé ket bet roet dézan diwar laez ; ha, hervez ar réoliou zé, pep hini a dlé pléga dindan beli rénérien ar vro. Ha Kouskoudé Sant Paol, péhini eo bet ar c'henta ô teski déomp réoliou ar sentidigez klog, ha n'en deuz ket hé-unan gréat penn da ursiou Néron, en eur brézeg ar rélijion gristen ? Hag ar verzerien, ha senti a réant-hi ouz ann difenn great out-ho gand ann impalaered da zevenni ho chult ? N'ho devez-hi ket préféret ar maro hag ar c'hriza merzérinti d'ar zentigigez klok, évit heulia kuzul ho c'houstianz, ha ne d'int-hi ket, hirio ann deiz roet déomp évit skouer, hag ével ar c'hloar euz ar gristéniach ? Hogen, bezomp gwirion, poellomp gwell Sant Paol : petra oa-ta a fallie dezan da lavaret, nemert ne dlé ket ar

²³¹ Lire ar varnédigez.

²³² Lire hor breudeur kaer.

gristenien en em gemmesg er kefluskiou politig euz ann amzer, ken nebeud ha ma tlé ar veléien a hirio a bolitik. Rak, é gwirionez, gwelit ann dael dré ekzempl ar Prélad gwizieg ha skiantet-zé : rag, hag helluz vé dastum é ken nébeud a gomsiou, kemend a réoliou faoz hag a venoz displez. Heugi a ra va chaloun pa zonzann é kement-zé. E gwirionez, ar c’hlézé a wasta nebeutoc’h éget ar gomz pa réar eunn hevelep uzach anezi. Evit gwir, é pe faziou ne gwezont-hi ket ann déolojianed péré a bretand lakaad é téori, é réoliou, é kélenaduresiou ho interest ho-unan ? Ar rat-zé, a zav kaloun ann den a faé, hag a raé dinac’h ar gristeniez. A hend all, pa vez diou gevren er stad ô stourm ann eil ouz é ben, pénaoz anaoud ar momed just é péhini unan anezo a zeu da veza sakr ; da lavaret eo ar c’hréa. Evit-‘ta, war ar poent-zé, pellaat diouz he ziskibien peb enkrez, hon aotrou J. K. n’en deuz bet netra da ober gwell, nemed lavaret dezo : va rouantelez né ket euz ar bed-man ; hogen pep beli a zo a berz Doué : da lavaret eo, n’en em gemmeskit ket a bolitik ha plégit dindan béli rénérien ar vro. Rak, pénaoz autramant gervel servichérien léal Bonapart, a véli péhini é pad pevazek²³³ vloaz, den é bed n’en deuz avaret²³⁴, ha péhini é pad ann holl amzer-zé a varné d’ar maro, enn hano ar justiz, hag enn hini Doué, servichérien léal ar roué gwirion, ar roué kristen braz, pa zé gwir égilé é oa anavezet ha sakret gant ar Pab santel hé-unan ?

Hogen heuliomp.

“ Ô va Doué ! en em c’harm hen goudé-zé, lakit a zioud-ho eur roué lezenour, da lavaret eo eur roué péhini eo al lezenour dreist ar ré all holl, hag heb péhini na hell beza lezen é bed ; eul lezenour holl galloudek, péhini a gomzo ha péhini a raio al lezennou enn hoc’h hano ; eul lezenour ha nann meur a hini ; rak, sulvui a vé sulfaloc’h a zé é vé gréat al lézennou : eul lezenour gand eur béli dispar ha divent, évit m’ac’h hello ober ar vad heb harz ; hag ann drouk gand digantiz²³⁵, a helljé beza lavaret ”.

A dra zur, diouz ann titrou-zé, ne heller ket nac’h n’oa ket Bonapart al lezenour dré ekzellanz, hervez kaloun Doué ha gwestlou he ziagent aluzenner. Hogen a hend all, pénaoz unvani ar c’helen-zé gand ar Chartr-Kontitutionnel en deuz roet al lezenour braz hag unik-

²³³ Lire *pevarzek*.

²³⁴ Lire *arvaret*.

²³⁵ Lire, peut-être, *digastiz*.

zé, ken goulennet digant Doué, d'he bopl dré he holl galloudégez, ha péhini a fell dezan meur a lezenour, ha nann unan hebken, hervez m'hen ali ann aotrou Eskop a Droa dré c'henou ar Profed, ô walla er memez amzer ar skrid hag ar skiand sakr, hag ôc'h ankounac'haad ar c'helennoù zantel euz he vestr divin, péhini en deuz lavaret, pénaoz n'oa ket he rouantelez euz ar bed man.

Né ket awalc'h évid ar Prélad beza tamallet gant rustoni ar roué lezenour, Loiz ann hélet, he roué gwirion ; he skouer a véfé dizeuruz, ha profita a ra euz ann abeg-zé évit kentélia ar rouanez strolled é kéfret, péré, dré charité, é tamal a hérezi politik. Selaouomp anezan bétég ar fin, a zo débronuz meurbet, hag é peur ac'huimp eno hon ardamésiou.

“ Gwir eo, H. B. K. hag hel lavaret a réomp gant glac'har, ez euz gwélet meur a roué ô favoriza, é riskl da veza a énep gant-ho ho-unan, ann doaré-zé a rénadur ha kelennoù all nevez dianavezet gand ho zadou-koz, ha da béré, bété-vreman ho stadou ho unan a ioa bet diavésiad, heb ma vent ez em gavet gwaz : hogen, hel lavaroud a réomp heb aoun, hennez eo ar c'hlenved ann Europa, hag ann arwez anata euz he wastadur. Dré ann hent-ze eo, é zébland é fell d'ar Providanz he stourmi évid hasta he ziforc'hidigez. Ajoutomp d'ar faltazi-zé da asnévézi ar renaduriou ha d'ho skoazia war hevréou, ann tenn-zé euz ar spéréjou a névezenti da ober eunn teuzidigez euz ann holl kultou, ével ma fell dezo da ober euz ann holl gévrennoù, ha da grédi pénaoz béli ar rouanez, a c'hounit évit ho ho-unan ann holl nerz hag ann holl véli a lemmond digand ar rélijion ; ha bez hon euz ann diou vrasa diforc'hidigez politig a hell dismanta ar rouantelésiou, ha gant péré ann Europa, abred pé zivezad, a dlé koueza a zroullou²³⁶ hag é breinadur ”.

Admirit aman 'ta gwended ar Prélad péhini ô chantaat²³⁷ digas enn he interest ar rouaned strollet é kefred, a gémesk gant gwender ho interest gand hini ar relijion, hag a zeu enn doaré da zieza²³⁸ ar Stad enn iliz, évit ma tui adarré ar c'hloer pinvidik, galloudeg ha dic'houzanvek ével dré gent, endra, enn énep, ma zem gaff ann iliz er Stad, ha péhini a dlé he géméret ével m'é ma, ma ne fell ket dezan koll he frankisiou hag he wiriou. Koll ar frankiz, ô va Doué ! en em charm war gement-zé ar Chanzelier brudet braz ann Hospital ! hé goudé, petra a choum 'ta gand ann den da gol ? Ar vuez eo ar frankiz, ar sklaverez eo ar maro. Ar

²³⁶ Lire plutôt *a zroulansou* ?

²³⁷ Lire ô choantaat.

²³⁸ Lire da ziazeza.

renadur grons pé ar macherez a lavar d'hé dro Monteskieu, a offanz er memez amzer ann natur hag ar rezoun, hag a zo ken énep d'ar gwir divin pé ursiou Doué, ével da bep dezo a bep reñ.

Chétu azé, heb mar, galloudou hag a dal keit hag ar ré Eskop Troa, war brézen péhini a hend all, n'omp ez em choumet kément némert abalamour ma zalc'h eunn diverr euz a gémend a embanner hirio ann deiz er franz, war gement-zé hag a balamour é oa bet roet d'am miñoun ével eur skouer hag eunn ekzempl da heulia évit dellezout grazou mad he zuperioled.

Al lennadur-ze peur ac'huet, en em lékéjomp naturelamand da gozéal war ar rébech a zisrélijion ne éhannet, abaoué ann donédigez ar roué, da damal d'ar franz ; hag ô choueza bep tra, hag en eur goueza enn traou direizoun, oar eat bétek lavaret pénaoz ar rélijion hé-unan é doa divroet, ével pa na vé ket rélijion eur bopl kréden ar bopl-zé memez, hag ével pa vijé ann holl bopl a franz divroet, pé é vijé deued enn eunn taol kount difeiz ha direiz. Heb mar, eul loden euz he ministred é deuz divroet, hogen ar bopl a zo bet atao rélijuz ha douget évit ho beleien déol. A hend all, ann darn vuia euz ar glouer-zé a zistroaz d'ho mam bro, hag ho doa kemeret a c'houez ho c'hargou dré eur gévrédigez gréat entré ar Pap hag ar penn kenta euz ar Republik ; kévrédigez pe unvaniez, pé hini a zo choaz hirio ann deiz enn nerz.

Ar rélijion a reprenaz va miñoun, pell diouz beza kollet nétra euz he zantelez hag euz he c'harakter sakr dré ar Revolusion, a zo, enn énep, mar géllar en em zervicha euz al lavar man, en em astremped a ziavez dré ann dizeuriou euz hé ministred. Heb mar, ar monstrou péré dindan reñ ann Heuz, a lékéaz ar franz da skrija hag ann holl da drivia, ez em zilazaz euz a zindan a bep mestroni hag a bep santimant rélijuz ; hogen mé péhini a ioa er maré zé ar pez a chalvet eur belek mad, pégement bennag ma-z-ounn hirio eunn disteuled, a hell testi n'em euz gwelet morsé é va buez kemend a rélijion hag attach gwirion ouz ar feiz, hag a rézignasion gristen éged enn amzer-zé a amprou hag a reuziou.

Ar pez a goll krédit ar rélijion é franz, a lavaraz hen, adarré, en eur huanada ferw, eo ar wall ioul ho deveuz bet atao ar c'hloer da choantaat blena afferou ar Stad kévret gant ré ann iliz. Gouzoud a rann é chounéser ar rébech a zirélijion hag é kouezer dindan ann eskumumugen pa ne venner ket evel-t-hi war afferiou ar Stad, hogen kement-zé ne vir ket ouzin da anaout pénaoz abaoué ann amzeriou bella é péré ar babed a zieré ar wizien euz ho lé a léalded é kenver ho frinzed bété katekiz ann impalaerded, n'euz amzer é bed é péhini kloer

franz ne vent en em zerviched euz ar rélijion évid stabilisa réoliou politik dishevel hervez ann digwésiou, ho interest ha béli ann amzer. Ar c’hatékiz-zé a vezo test enn ho énep bété fin ann amzériou.

Ar franz, emezan, é kreiz ann dizeuriou euz ar Revolusion hag ann direlijion displeget, a nivéré kouskoudé, é touez miliou a ré all, tri den uc’hel meurbed péré a grédé hag a zevenné, enn ho riskl ha péril, ar rélijion ho zadou koz. Ne gomzinn nemed a unan anezo : ar c’henta a zo piñnet a choudévez ré uc’hel évit ma kemerenn ar frankiz da ober he veuleudiou : a hend all, ne ouzounn ket meuli ar rouaned ; hag, hano ann eil, a raé ré a gasoni évit ma teufenn d’hé henvel. Goudé holl, né rannann nag he venosiou politik nag he réoliou relijiuz, hogen ne hallann ket miret ma admirann he feiz enn desped d’hé faziou. Ann hini hebken a hanvinn ‘ta, a vezo Lanjuinaiz, ann den gwirion-zé euz ar Révolusion, ar republiken déol-zé, ha dré-zé ar miñoun gwirion euz ar frankiz ha parédigez ann den dirag al lezen ével dirak Doué, hervez ar Skritur.

Ansao a rann aman, a bourchuaz hé, ounn bet atao offanzed euz a avel ann dud, ha pénaoz ne anaien netra enn ho balc’hder ma n’em bijé gwezet pénaoz ez eo évid ho difazia a gement-zé en doa teurvezet gand hor mestr divin génel enn antrallou kerent dister, ha dond er bed enn eur c’hraou, entré eunn azen hag eunn éjenn, arwez euz ar reuziou ha sempladureziou ann den, hag évit displéga déomp, ne deuz na pinvidik na paour, na bihan na braz dirag he zaoulagad, hogen péc’hérien reuzeudig évit silvidigez péré eo deuet, ha péré a varno hervez ho dellit hag ho oberiou, ha pénaoz piou bennag en em uc’helai a vézo izéleet, ha piou bennag en em izelai a vezo uc’heleet.

Ar gomziou fur ha gwizieg euz va miñoun am fréalzé hag am c’halounékaé da chouzanvi ar reuziou dirannuz euz ar vuez, en eur ober ar mad évid ann droug, ha diouz he ekzempl oc’h en em rei da fréalzi ann dud reuzeudik.

Évit gwell skoazia he brédériou meuluz, ha lakaad pratig ann ijin da veza talvoudek

d'ar ré all petra bennag ma ne labourer némed évid hé-unan hebken, é kéméris ar rezolusion da ober eunn demeuranz eüruz kelc'het gand eunn douinel dréo, a béhini ar gwell a vijé skeuden ann eurusded war ann douar, hag a zigazjé da évor din euz eur ré bennag am boa choanted hag admiret é Suisa. Madou am boa, ha daou verdéad brudet braz, tad kun ha tad koz va greg ho doa roet ann ekzempl diñ ; ne hellenn 'ta ober gwell dra éged ho heulia, ô kounta ivé penaoz eunn dervez a zeujé ez ajé unan bennag war va roudou.

War gément-zé ec'h arvestiz ar sichen euz va zérouar braz, hag o veza anavezet pénaoz al loden a ioa ér sud pé er c'hostez kreiz deiz, péhini a ioa dispartie²³⁹ gand eur c'houer a rédé euz ar sav héol d'ar c'huz héol, a ioa huel braz, ha diouz kostesiou a chouezé ann avelou, é venniz, mar gelchenn kloza al loden all dré eur warek gréat gand meur a ridosiou gwez az-ajé euz ar sav héol d'ar c'huz héol, hag ô tistumi ar riblou nord euz va rivier war eunn hed tost da eur c'hart-leo, em bijé ar paizach al laouéna, hag er memez amzer ar brava é vijé gweled er vro-man, ken founuz kouskoudé é sichennou koant ha romantik.

A greiz va chapel, konzideret evel kreizen, é roudenniz meur a warek kelc'h bété bord ann dour évit trésa da genta teir vali vraz, enn doaré prim Loar pe wareg a bar hed ann eil diouz é ben. Goudé, a eunn hed ingal da hini va chapel d'ar ster, hag el lec'h ma tlienn diazeza va fenn-ti hag he stagou, é tresiz eur c'harré hir bété bord ar rivier, ha plantiz baliou a dreuz. Goudé-zé, en eur rei d'am penn-ti hag he stagou ann holl hirder euz vered va chapell, et plaziz va chorf-ti dira-z-hi, hag ar stagou dirag gévrennou all euz ar véred, gand baliou euz ar memez lédander péré a goundé da bep hini anezo : da lavared eo, é teir vali, a béré hini é kreiz a goundé d'am penn-ti.

War eskel va c'harré, da lavared eo, entre ar chostésiou éeun hag ar warek diveza, a lekiz ober tiez bihan enn amfiteatr war ar c'hréchenou euz ann dunier, évit loja va labourerien, hag ar famillou paour, hogen obériand, a vijé erbedet d'in gant va miñoun ar c'huré. Bep ti, spaset hag éaret mad, batiset war ar memez skouer, hag en doaré a eur ru, a dlié kaout dira-z-han eur parter koant, eur porzik, kreier hag eul liorzik vihan adren.

Enn divez, war pladenn va c'hréchen, a hanter hed diouz ann diveza renkad euz ar ridoz gwez d'ar chapel, é saviz va édiviz, péhini n'eo nemed eunn ti annez a eunn astach heb

²³⁹ Lire dispartiet.

ken, gand mansardou, touelled²⁴⁰ a bemp prenest war ann tal, gand eskel a dri bréneest pep hini war ar c'hostésiou, hag eur porz a dré pep hini anezo, à béré ann taliou hag ann hinchou prinzipal, a respounté, ével am euz lavaret hueloc'h, d'ar baliou a gondou d'ar chapel. Enn askel troed ouch ar c'hus-héol éma al lapou karos, ar marchosiou, ar c'hréier saoud ha ar chreier all, ha kement ma zo red d'ar palafermérien ha d'ar vereurien ; hag enn hini troed ouch ar sao-heol, éma ar gégin, ar fourn, ann ti kouez. Eur vogérik gand eur gael houarn a zisparti ar porz a dré diouz ar jardin péhini a zo braz ha muret mad. Ar porz izela hag ann ti manal a zo er c'hloz kornaouek.

Ar c'henta reng euz va ridoz so planted é gwez prus, ann eil é pin, ann drédé é sapr, hag ar bevaré enn dero glaz, péré ô terc'hel va douar atao enn herbec'h ann arnéou hag ar gwall amzeriou, ho deuz a nebeud é nebeut chanjet ann temps euz al léac'h, ha dré ma-z'-int deuet da veza hirio braz ha kré, saeziou ann héol a zeu d'he skléria evel pa vent unanet ha konzantred enn eunn oaled leskidik pe hini ho skiñna he zomder dré holl, a laka da veuri er parkou, kazi é pad ar bloaz, ével er Roskoff hag é Plougastel, heb reiz²⁴¹ na dishéol na disglao, ar gwela legumach hag ar frouez ar ré zélikata. Al letonen al letonou zo breman glaz éno evel enn holand. Grit ar blijadur din da zont da welet va demeurenz ha va farg agrest : en em goll a réar ennhan, é brouskoajou touelluz ; ennhan é pourméner er baléou hir ha kelc'hek ; en em arzao a réar é bodou gwez a béré ar glazder flour zo dishevel diouz ar glazder téval euz ar gwez divroet em euz naturet eno. Kaoud a réot glaziennou, brousgwez, bokedou, é pé leac'h ne greské gweach all na bruk, na lann, na dreiz na memez kinvi. E kever va meureuriou, peré zo enn antré ar c'hoad é wellot prajou glaz ha fleuriset. Hogen mar diskennit bétég ar chouer, a béhini em euz lékeat da gleuza ha da greski ann aoz enn holl hed va douar, hag harpa gant kleuziou braz taludet, kré ével boulouardou, planted a wez ha kaéét a spern gwenn ; gwelet a réot, me hel lavar deoc'h, eur gompezen koant a zour, hag eur gwell dudiu. E gornaoueg euz va domani em euz lékéat ober eur chaozer kré awalc'h évit derc'hel é kaz ézom ann dour enn huelded a c'hoantaat évit lakaat da vala, da bep poent, ha da bep amzer, eur vilin am euz lakéat da ober éno. Ar chouer a zo barrennet diouz ann daou benn gand kaellou évit miret na sortio ar pesked pe na dostaint ré ouz ar chaozer hag euz ar ranoel, enn hévelep doaré m'ac'h helleur kaoud ar blijadur da besketa war va zaven.

Ah, aotrounez ! deuit gan-en évit istim hoc'h unan va labour war al leach memez ;

²⁴⁰ Lire *toullé*.

²⁴¹ Lire *re* ?

deuit da welet ar pezh a hell gand ann amzer ann den da ober ; deuit, deuit, me hoc'h erbed. Eno é vellot eunn tenzor all kalz choaz gwelloc'h, va miñoun énoruz ha delléuz, ar skouer euz ar c'hloer, ann den fur dreist ar ré all, ar filozof kristen, enn eur ger, ar c'huré euz va farrez.

D'ar gomziou-zé, ann aotrou G... ô welet hon argil, hag ô krédi gant rezoun é teué euz ann aon hebken ne rojemp anken war hor penn d'hor c'herent a Gastel Paol, pé da béré hor boa roet da anaoud ec'h arrujemp enn deiz-zé, a grogaz enn hor bréac'h en eur lavaret déomp : sortiomp ac'han ; poent eo, a grédann, hag évideoc'h hag evid-oun mé, hogen araok, listit eur billet évid ho kérent, rentit-he trankil war ho penn, ha livirit dezo ne dléont ho kédal kent éget évit dervez. War gement-zé é kourc'hemennaz digaz déomp ar chezeg, hag é partijomp diouc'h-tu évit mont d'hé di, é pé leac'h ec'h arrujomp da fin ann deiz, goudé teir heur valé krén, en eur drémen dré hinchou kreuz hag hentet nebeut. E kemend ha mac'h helliz gwelet d'am c'henta dremsell, pep tra a zéblantaz din simpl hag a choud vad war dro hé di, ha displek demeuranz eunn den desket hag enn he éaz, ha, mall braz am boa da welet ann deiz war lerc'h évit jouisa hed da hed euz ann effet en doa great war-n-oun ann dianevel euz he zouar, ha péhini ar serr-noz n'em lezé da hanter welet, évit hel lavaret, n'emerd évit atiza va debbron muioc'h-vui.

En eur antrén er sal vraz é oenn souezet ô welet he c'henkiz²⁴². Aziouc'h ar c'himinal oa eunn daolen gaer pé hini a réprésanté ar roué azezet, enn he zaourn ar Chart, he verc'h ar muia karet, hag oc'h adresi ar chomziou man d'hé famill strollet endro dezan : “ hou-man eo ann alc'houez euz ar volz dindan péhini ec'h éhanomp, mar toucher out-hi é vezimp holl friket ; mennit mad 'ta ar pezh a lavarann déoc'h aman ”.

Portréjou Fénélon ha Rousseau a zeué goudé, hag a aourné, er renk kenta, ann diou gostezen rak-tal euz ar sal vraz. Ô veza merzet va estlamm, chetu aman, émézan, mad-obérien ann dud : ar c'henta zo atao divin ; hag ann eil, enn desped d'hé faziou nivérus a zo kazi atao uc'hel ; dézan é tléomp ar gerra euz ar Revolusionou, ann hini da veza rédiet hor gragez da bréderia ha maga ho-unan ho bugalé.

Koudé-zé é teué eur rum a daolennou all, a béré meur a hini a ioa goloet pé zistroet : ne grédenn ket ho arvesti ré gand aoun da nevezi ar c'hlachar euz va miñoun, péhini o tiougani va ratoz, a lavaraz din : dizaouzanit, aotrou, ar portréjou-zé ne dint ket ar pezh a grédit, pégement bennag ma skeudennont tud hag a ioa ker d'am chaloun, hag a béré ar

²⁴² Lire he c'hened ?

gomportamand ho deuz²⁴³ ivé va mantred a c'hlachar.

Ar c'henta, péhini a zo rak-tal da Latour-d'Auvergn eo Moreau, péhini a vijé bet eunn harroz klok, m'en divijé bet penn eur brétoun, ével m'en doa hé galoun, hogen, siaouaz²⁴⁴, ével m'her gouzoc'h, maro eo é rengou ann énébourien dré eur vouled a Franz. Ar ré all a zo La Chalotaiz ha Lanjuinaiz, va blénerien ha va skoueriou ker kend ha mac'h antréiz el lise. Hogen, mar her c'hoantit ô c'hortoz ma tuio ar c'huré, mé a ia d'ho lakaat da ober anaoudégez gand ann arrozed ar ré vuia karet gant va éontr hag ober d'eoc'h peur redet ar pez a c'halvé he bondalez brezouneg euz ann dud brudeta. Paséal a rejemp-'ta énn eur gambr a gostez, hag ann objet kenta a zébezaz va daoulagad oé portred an dug a Richmont, Konnestabl a Franz, hag a bep-tu dezan, Dugleskin ha Klison. Goudé é teué Ian a Benchoed, amiral a Vreiz, ha Prijend a Goétivi, amiral a Franz ; Hervé a Borsmoger ha Kartier, Dugay-Trouin ha Kasard ; Mahé de La Vourdonnaie ha La Galissonniér ; Gichen ha La Motte-Piket etc. etc. Mond a réann d'ho arvesti ann eil goudé égilé, ha da lenn ho divisou, péré a zigazé mémor euz ho oberiou kaéra, pa zeujot da lavaret déomp oa servichet koan, ha pénaoz édo ann aotrou person ouz hor gédal. Diouz he ear grav ha seven ec'h anaveziz diouc'h-tu ar miñoun énoruz euz va hostiz. En em saludi a réjomp diouc'h-tu, ha gant plijadur é weliz ann effet a réa war va map ann ear vénérabl anezan. Respount a réaz d'hor salud gand ann ear hag ar vadelez avielek a ia éeun d'ar galoun. Ann aotrou G... péhini a roaz dezan anaoudegez euz hon darvoud, am lekéaz enn tu dehou dezan é kreiz entrezo ho daou, ha va map énn tu kleiz, étre hen hag he vreur léaz. Greg he-man en em lakéaz ouz taol gand he daou c'hrouadur, map ha merc'h, péré a zéblanté beza diorroet ha desket mad.

Ar goan a oé ann hini ma tléet he c'hédal diouz strollad eunn hévélep tud, da lavaret eo, lent ha sioul da genta, goudé sobr, diduelluz ha kélennuz é memez amzer. Komz a rejot a veur a dra : ar persoun en doé ar vadélez da gomz aliez ouz va map, pehini, em brasa plijadur, her respountaz atao gand déré ha sévénidigez, ha gand ann eves hag ann doujanz-zé a dlé atao ar iaouankiz d'ar gosni, d'ann diñ ministred euz ann aoteriou ha d'ar pennou-kear gwirion. D'ar pardaez pa oemp en em denned enn hon appartamanchou é veuliz va map war he zalc'h déréad, hag he respouchou fur é pad koan, hag ec'h hen erbedaz d'en em gomporti atao er

²⁴³ Lire *he deuz*.

²⁴⁴ Lire *siouaz*.

c'hiz-zé é kéver tud a bouez pe galz oajetoc'h évit-han. Respound a réaz din war gément-zé, pénaoz ô veza silaouet gand ar vrasa pred, histor ann aotrou G..., ez oa touched a inraog, a intérest hag a doujanz évit he viñoun énoruz, ha pénaoz ac'houdevez n'oa léac'h é bed d'en em estlamm ouz he véled hen dira-z-han touched a admirasion hag a zoujanz évit-han. Goudé é lavaraz : ra devezo ann oll gloer, hag ann holl bennou kéar ar mémez furnez hag ar memez poell, hag é vizint doujed hag énoret gand ar iaouankiz kéfluskuz-zé mar karer, hogen péhini kouskoudé, né ket ken dizouj na ken diévez ha ma plij gand ann dud é lavaret. Touched gand ann éeunder euz he ardameziou, é pokiz dezan évid holl respound, hag hen aliiz da heulia ével-zé kéfluskou euz he galoun hag é vijé sur da ober ann dudi euz va buez, hag ivé dudi kemend hini ouz péré en doa ann eurusded da appare'hantout.

Antronoz é savjomp mintin mad va map ha mé, évit gwelet hon-unan perchentiez ann aotrou G..., hag évit en em asuri hag hen na vijé ket ann tasmanchou euz ann deiz derc'hend, ann effet euz eur faltazi c'houezet gand eun disklériadur meulet ha brudet ; hogen, ôc'h arvesti pep tra war ann andred, é kefjomp, enn énep, en doa ankounac'héat kalz euz ar c'haerded a zétaill ne haller ket, é gwirionez, diskleria mad, ha péré a ranker da welet war al lec'h memez évid ho istim mad, abalamour ma réond eur gévren dirannuz euz eul loden vraz. Eno a réné kevred, eur gévrédigez, eunn unvaniez hag eunn hévélep dizaournadigez ma zéblanté gwelet labour eunn eil natur, pé hini é doa choazet ann andred hebken, évit skulla éno he holl dounézonou, hag he holl burzudou, ma na vijé ket gwezet dré araok pénaoz ez oa ann ober mad obéruz gréat dré brédériou, goud vad hag ann ijin krouéreg a aotrou G... Rézoun en doa d'hel lavaret, transportet en deuz é gwirionez, enn he zouar ar frouezidigez hag ann druzoni a Roskoff hag à Blougastel. Hag hirio ez eo heb mar, ar pinvidika, ann dudiuza hag ar gwella labouret euz ar vro. Netra eo, évit gwir, kaerroc'h ha tuellusoc'h²⁴⁵ évit ar bruskoadigou²⁴⁶ kelvez-zé ; ar valiou hir ha kelc'hek-zé, kempenned ha treazet mad ; ar c'hlazennou zé goloed a léton atao glaz ; ar prajou-zé goloed a vokedou, hag ar saven-zouar hir-zé, plantet ha péhini é deuz évid hed ann holl lédander euz ar park ; ann deir vali kaer-zé a gondou diouz ribl ar rivier d'ar c'hastel ; hag ar chapel-zé péhini ne velet ket à véac'h war beg

²⁴⁵ Lire touellusoc'h.

²⁴⁶ Lire brouskoadigou.

ann hini é kreiz ; hag, enn divez, ann tour-zé péhini a skédé evel eunn arouez distro é kreiz ann hini kornaoueg, ha mil ha mil gwell dudiuz all a zo dic'halluz da renta pé da zisplega. Hogen, a hend all, gand pebez tristidigez, lavaroud a rin memez, gant pe bez abaff, mar d'eomp, en eur biñat er Belveder savet é kreiz mur ar jardin stag ouz ar choad, da deurel hon daoulagad war ar sec'hor hag ar mizer euz ann douar tro-war-dro hévélekéed ouc'h ar binvidigez ha druzoni euz al leac'h dudiuz-zé. Lavaroud a raet a ioul é vijé lakeed éno gand ar Brovidanz évit diskouez d'ann dud ar pez a helleur da ober gant poell, labour hag ijin. Rezoun vad zo d'hel lavaret, ann ijin da blanta, eo ann ijin da gemmeski ar sezoniou, ann amzeriou, ha da renta druz ann treuta douar. Eüruz ar ré pé ré a ro d'ann dud eunn hévélep kélennoù : ar ré-zé, hebken, int ar mad-obérourien gwirion euz ar bed.

Edomp oc'h ez em bourmen choaz war bord ann dour pa weljomp eunn eunn taol kound ar persoun ô tisrei ouz ar chapel hag ô tont war-zu enn-omp : gand hast ez éjomp d'he rankontr, ha goudé hor chenta dismatou, é lavaraz d'eomp : ac'hanta aotrounez, ha ne zéblant ket d'eoc'h brema beza enn unan euz ar paleziou bamouruz zé a béré é komz hor romanzerien goz euz ann amzer ar voudiged ? Ha kouskoudé n'euz netra aman a zibaot nag a zindan bréou ; pep tra, enn énep, a zo simpl, enn natur, hag évit ober kemend a vurzudou n'euz bet ken ézom némerd he skoazella enn he madelez divent. Evit gwir, mar taolit ho taoulagad euz ar sao-héol d'ar c'huz-héol, oc'h en em drei diouz kostez ann nord, ha ne zéblant ket d'eoc'h-hu pénaoz ar ridoz gwer a c'helc'h ann draouien-man, a dlié, évit gwir, déraoui enn dinaou-hond euz ar grec'hen, ha finvéza enn égilé évid he derc'hel enn eur stoufaill hag hé rédia da brodui ar muia halluz. Al labour gaer-zé péhini a zéblanté da genta beza koustuz braz, a zo bet, enn enep, nebeut dispiñuz, ha pell, ével enn amzeriou ar féodalc'h hag ann anerou, da veza lékéat ann dud keiz da skulla daélou, en deuz, enn énep, roet bara dezo, ha kontribuet da serra gouliou va minoun. Ann nep a gontribuet da ober mad he hével ken dré he ekzempl, pe dré he oberiou a zo sur da gaout fréalzidigesiou d'he boaniou.

Chétu aman pénaoz en em géméraz va miñoun évit ober diviz ha diboan ann demeuranz dudiuz-zé.

A véac'h en doa gwélet ar chapel-man d'ann ampoënt-zé enn dismant ma teuaz dezan enn eunn taol ar mennoz, ével m'en deuz, heb mar, hen danévet d'eoc'h, d'hé fréna évit dépozi enhi ar réléguzier préziuz euz he famill reuzeudik. Va unan é rentiz eaz ar brénadurez-zé dezan, ha goudé he béza saved a nevez, ével m'he gwélit, hag ô rei ann hent

frank d'he vennoz, é roudennaz ar c'hleuz braz a ga²⁴⁷ he berc'henniez, hé gwarnisaz a wez ha gand eur c'haé beo. He skoazia hag he c'halounékaad a riz enn he dezo meuluz. Meuli a réann seul-vui he vennoz war kement-zé, ha ma oa, hervez oun-mé, a²⁴⁸ wellaen hep ken d'he holl reuziou. Derc'hel a réar choaz d'ar vuez pa zanter eo nézeser d'hon nésa. Eur sakrifiz eo neuzé, martézé, hogen kaer eo atao gouzanv évit ar ré all. Ann uc'hela eo euz ar gwestl²⁴⁹. Ar persoun mad, ne éhané ket war benn he viñoun, ha ne deuz nep seurd meuleudiou na réaz anezan, hag ivé euz he vreur léaz hag euz hé bried. Hor pévar é vévomp, émézan, enn eur unaniez ar starda, hogen nann kouskoudé heb tenna war-n-omp érez eur ré bennag euz hon amézéien droug-obérourien ha débronuz. Aotrét din, a lavaraz hen, da zanévella d'eoc'h ar pez a zo darvezet gan-éomp war ann abek-sé. Ann digwez a zo débronuz meurbed, ha ne vezo ket évidoc'h heb intérêt.

Goudé ann eil donédigez euz ar Roué, da lavaret eo, pa édo kré ar mac'herez politig, hor boé en eur momed, évit Méar eur paour kéaz Ultra dichentil euz ar vro-man, péhini, ével kazi kémend a ioa euz hé wenn hag a du gant-han, ô welet ne hallet obez netra hétuzoch d'ar véli disfiziuz a neuzé, éget diskuilla dezan kémend ha ne venné ket ével-t-han, pé ar ré né anaié ket awalc'h, hag a béré, dré-zé, ar vennoz a ioa disfiziuz dézan. Ann aotrou G... en eur zont d'am zi mé, en doa diskouezet dezan eunn trémen-hent a drémeniad heb ken, hogen dré gent-préder en doa bet dré c'halloud euz unan euz he viñouned galloudeg, unan euz ar c'hartenou zé a gred ha gallouduz, dré béré ann ajented pé ar c'hannaded kuzet euz ar véli a hell derc'hel ann dianaf, béaji enn asuranz ha gwélet pep tra dreiz-ho-ho-unan heb aoun da véza enkrezet dré ar pennou kear euz ar vroiou, a béré ez-int mémez ann evésidi kenta. Va miñoun a oé 'ta flatret gand ar méar servijuz ha sommet da gomparisa dirag ar Préfed. Ar Penn kear a gemmaz a liou pa wélaz he garten, ez em grédi kollet a réaz, ha beza dré hé ziotach, disrévélet kusiou ar Stad. Ann aotrou G... a vusc'hoarzaz²⁵⁰ euz he fazi, a voulbenaz hag ez eaz kuit heb lavaret ger. Ar sioulded hag ar mister-zé a zouaraz ar Préfed mistifiet.

N'en em gontantaz ket d'he veza arwézet ével eunn den difiziuz ha wazuz, va diskulia a réaz va unan da veza he herberchied ha da gaout gant éradigésiou kuzet hor minounach vraz. Galvet oenn ivé 'ta d'am zro d'ann Eskopti. Ann aotrou Dombideau péhini en deuz bet

²⁴⁷ Lire *gae*.

²⁴⁸ Lire *ar*.

²⁴⁹ Lire ar gwestlou.

²⁵⁰ Lire vouse'hoarzaz.

atao siaouaz²⁵¹ eur gwander évit ar Politig am digemeraz fall braz hag a war he hueded ; en em gavoud a riz flemmet euz he zégémer balc’h, ha digabestr dré va fortun ha dré vent é talchiz penn dezan. – Piou eo, lavaraz hen din gant rogan, aotrou deservant, ann diavesiad mistériuz-zé a herberc’hit enn ho ti ? – Unan euz va miñouned koz a skolach, a respountiz-mé dézan. – Penaoz her galver ? – Ne hellann ket he lavaret d’eoc’h, aotrou. – Penaoz ta kement-zé, aotrou déservant ? Ha beza ho pé dré chanz kuziou ne helfac’h ket diskulia d’hoc’h Escop ? Ia, aotrou. – Ankounac’héad hoc’h euz-‘ta ho lé, hag ho tléad kenta ? – Nann aotrou, ha ne zalc’hann mé dezan némerd abalamour m’am euz sonj vad anezan ha derc’hel mad a rin dézan hag er vuez hag er maro, rak va minoun zo deuet d’am gwelet dindan ar gréden euz ar sermand hag ar²⁵² gofesion e nac’hjenn he hano, hag ével he ouzounn dré arwezinti annat n’é réen²⁵³ enn nep fezoun netra a énep ar Stad, nep beli war ann douar ne rai d’in mankoud d’am ger, na d’ann dléad kenta euz va stad. Goudé, aotrou, a liviriz me dézan gant maliz, ann aotrou Préfed zo ô paouez lakaat he gémenn d’ar Préfekturach, martézé ec’h hell ar penn kear-zé, heb mankout d’hé dléadou ho kountanti war ann abek-zé. – D’eoc’h eo d’hen disrevel din. – Nann aotrou. – Dic’houvez hoc’h-‘ta euz a dléit din ? – Nann aotrou, ha bez é vezinn atao leun a zoujanz évid ho persounach sakr, ha meurbed sentuz d’hoc’h ursiou, nemerd er poent-zé : hennez eo va ger diveza, aotrou. Ha goudé-zé, ô chanj enn eunnn taol a don hag a gomz, hor boé é kéfred ar gomz en deuz danevellet va miñoun d’eoc’h.

Ann aotrou Dombideau a ioa eur Prélad gwiziek, skiantet, leun a spéred hag ével ne vezo ket gwelet ker braz, a c’han da bell, war ar sich a Eskopti Kemper ; hogen, en em gemmeski a réa eunn tammik ré euz ar politik. Paéd en doa gant largentez tribut d’ar Kézar nevez, ha krédi a réa é rajé koll ann envor euz he faziou oc’h ez em deurel a gorf maro enn tu all. Ann disméganz en deuz rézévet é Brest enn amzer ar misionnou kenta, en doa mantred he galoun, hag evit hel lavaret, kaset d’ar bez. Gwaska a réjeur he brézégennou goz rag énep he c’hourc’hémennou nevez : Ann hévelédigez-zé, oc’h he c’holoi a vez hag a zispledded, a zo bet marvel dezan, ha ne hellaz mui beva warlerc’h ann taol kriz-zé. Ha kouskoudé, évit lavaret ar wirionez holl, heb komz euz he faziou trémenet, enn he wirion édo : hogen, siouaz !

²⁵¹ Lire *siouaz*.

²⁵² Lire *ér*.

²⁵³ Lire *né rajé* ?

enn amzer a géflusk, né ket atao awalc'h kaout reizoun, red eo choaz konzulti ménoz ar bobliou, ho profita euz ann déréadigez hag ann a-propos.

En eur gaozéal enn doaré-zé, ez éamp war-zu an ti ; hogen erruet er chapel a zervich da vez da famill ann aotrou G..., ec'h antrejomp enhi évid arvesti²⁵⁴ hag ann aroueziou marbr é doaré aoteriou en doa lakéat da zevel dezo. Pep tra enn hi a zo kaer, simpl ha rélijuz. Neuzé é piñjomp da balierig ann ogrou, évid arvesti klafzin ann itroun G... Ar persoun a zonnaz ganto, hag a choariaz eariou euz ann envoriou trist a Zémir hag a Azor, a Richard, ô va roué ! ker propr da zigas sonj déomp war ho beziou propr, euz glachar ha keuziou ann aotrou G... Ne heljomp ket kuittaad al leac'h santel-zé, heb skulia daélou war ar beziou é péré édo ar rélégo priziou²⁵⁵ a vemprou he famill keaz, ha péré a ioa destinet da rezeo he ré hé-unan ha ré he viñoun dirannuz.

Hor pourménaden a ioa bet hir, ha pa antréjomp enn ti, hor gédet pell a ioa dija evit dijuni. Ar préd skanv-ma kéméred, ann aotrou G... a réaz déomp he unan ann enoriou euz he berchentiez gaer, en eur ziskleria deomp bétég ann disterra tra. Ne baouezemp a arvesti he labour. Ann aotrou G... ô veza ardamezet hor souez, a lavaraz déomp en eur vusc'hoarzin²⁵⁶ : ne vélit netra a vurzuduz aman, ha na halfé da ober pep den arwareg hag enn he eaz, ha péhini, evit peuz lavaret, n'en deuz némed komz évit kroui ann holl draou-zé ; hogen ar pez a dlé enn eunn doaré all ho soueza, ha péhini a zellit hoc'h holl arvest, eo ar pez a zo ar frouez euz eul labour personnel, euz ann aked hag euz ar wizieg. Enn eur ger, ann demeuranz hag ann douinel vuel euz ann aotrou persoun eo ; déomp d'hé gwélet, hag ôc'h ez em renta enn hi, é peur redimp eur barrez, gweac'h all paour ha dilabour, hag hirio rentet euruz ha frouezuz dré he aliou hag he skouer.

Grataad a rann a greiz va c'haloun, a lavaraz ar persoun, hogen dinac'h a rann meuleudiou va miñoun ; rak n'em euz gwir é bed enno némed ann hini a zellit eur mesaer mad évit ar prédériou a gémer gand he zenved. Ne weliz biskoaz douarou gwell labouret nag a hénchou gwell préderiet ha, gwelet a réat pénaoz he skol a ziorroadur war ar méaz a zougé he frouez. Dré holl, ar vugalé dindan bleniadur eunn diagent diskibl d'ann aotrou kuré, a ioa

²⁵⁴ Il manque ici un premier complément d'objet.

²⁵⁵ Lire *priziuz*.

²⁵⁶ Lire en eur vouse'hoarzin.

implijet hervez ho oad d'ar c'houennadur, da zivall ar plantasionou, da gempenn goueriou ar prajou ha d'ho diveina mat, én eur chanj kéfred, eunn douar paour é douar pinvidig, ha truanted vihan geiz, é labourien kalounek, desket hag obérian mad : ha frankisiou braz meurbed a zouarou dilabour, diac'huz ha gweac'h all wastet gand ann truantizez, a zo bet enn doaré-zé, a nébeud é nébeut rentet iac'huz ha d'al labourach, dré labouriou eunn hanter kant heb ken, kren ha bléniet mad.

Erruet é presbital ar persoun é veljomp eunn ti brao harped ouch eur véred kaer, koadet mad ha plantet koant. Ann ti a ioa kompozet euz a eur sal, eur gégin ha diou²⁵⁷ da lojéa, hag euz eur gabinet péhini a zerviché kéfred, da gambr al lévriou hag a bedti, diou mansardez gand oaléjou, hag a eur fraez léac'h vihan. Hé stagou a ioa : eur porz a ziaraog hag eur porz adré, eur parter bihan, eur jardin légumach, eur verjez, eur foennegik bian, koant ha douret gant ijin ha goudé kalz a droidellou euz a zour eur feunteun koant konzakred gweac'h²⁵⁸ d'ar Chult pé azeulidigez ann Druided, péhini a ioa a-ziouc'h he brespital é kreiz eur bod gwez en doa lekéat ar persoun da blanta ker kent ha ma oa érruet ér barrez. He léac'h distro eo, hag ô veza great eunn hent goloet en em denn eno évit lenn he vrévier, évit médita war ann huelded euz ann aviel, hor breskadurez, hor c'héaznez, hor gwallou hag hor sempladurez. Kountant hag eüruz evel eunn den fur é vuvé enn demeuranz koat-zé, ô kaout évid holl kompañnenez nemerd he choar kent donédigez he viñoun. Hogen, ô veza goulennet out-han hag hen n'en divijé ket a aoun goudé kemend a bréder hag a labour, da veza, dré ann amzer a réné, oblijet martezé da guitaat, d'hé oad, ar rétrede charmant-zé d'ar momed memez ma venno ann nebeuta. Er c'haz-zé, émézan, evel é pep tra all, bezet great ioul Doué : treuzet évé va c'haloun, hogen en em zoumetti a rinn d'he ursiou sakr. A hend all, a lavaraz hen, eunn demeuranz all am euz, ha petra bennag évé disgwir va supérioled war gement-zé, né grédann ket é venn birviken dilézet gant va farresioniz : entrezomp eo, ha d'ar vuez ha d'ar maro, ha grédi a rann ez eo a ziaraog va frélad tréc'hed a gement-zé. Mad évidoc'h, a liviriz me dezan, péhini ho madou hag hoc'h aoz ho rent digabestr hag a ziouc'h pennadou ho supérioled, hogen, ha bez em oc'h-hu ivé dre wir, ha galloud a hellfoch galv diouz he wall ioul da eur véli hueloc'h ? – Allaz, nann ! a lavaraz he gand eunn huanad doun. – Petra ! émé-

²⁵⁷ Lire sans doute *diou gambr*.

²⁵⁸ Lire gweach all.

z-oun mé, hag atao é bet iliz Vreiz war ann troad-zé ? – Nann aotrou, émézan, iliz Vreiz pégement bennag ma oé gweac’h all hãnvét eunn iliz a zentidigez, da lavaret eo, pénaoz ann henvel d’ar persouniachou a appare’hanté ouz ar babed, a anaié kouskoudé é oent digéflusg, ha war dro 1628 parrez a niveret é Breiz araog ar Revolusion, ne doa nemerd 253 tré pé iliz géflusk. Hogen hétomp, pénaoz eunn dervez a zeu, hag hiviziken ne dlé ket dalé pell, ann iliz a Franz gwell reized a askavo hé gwiriou he goarantisiou hag he dérésiou ével gweac’h all. Evit kement-zé n’euz nemed peur chréat²⁵⁹ ar pez a zo dija déraouet, ô tiskléria a dré mil den digéflusg ; ar persouned kanton diwar ar méaz déaned plouézad, hag ar ré ann asrannou arriagoned pé Vikered jénéral hervez brazder ann asrannou hag ho hed euz ann Eskopti ; da chouzoud zo, pénaoz é kontinuo ann Eskeb d’ho henvel gand ar Rén, ha dindan ar viridigesiou pé difennou heb ken, aman war lerc’h : ne vé hanvet béleg é bed trévad é karg a énéou, nemed d’ann oad a 25 pemp bloaz war-nugent ; persoun a barrez ma na de oajed a 30 vloaz klog, ha rezevet bazeler gwéziék ; kuré a ganton, diwar ar méaz ha déan plouézad, ma na d’eo aojed²⁶⁰ a 35 klog ha rezevet bac’heler gwéziég hag en déoloji ; kuré a asrann pé arriagon, ma na dé ouspen rezeved doktor en déoloji hag er gwir ann iliz. Ar jabist pé guzul braz ann Eskop é vé kompozéd euz he vikered jénéral, enn niver a zaou hebken, euz ann arriagoned euz ann Eskopti hag a ann daou c’hosa déaned diwar ar méaz. Enn doaré zé reizet a nevez ann urz vad enn iliz, ôc’h huelaad he wender hag he reiz, en eur rei ar persouniachou d’ar re ho defe hi gounezet goudé beza bet ardamezet dirag ann Eskop hag he guzul. Hennez édo ar c’hustum é Breiz araog ar Revolusion, ha ne ouzonn petra hirio ma tivisier pep tra, ne heulier ket a nevez ar réoliou fur-zé euz ann disklériadur 1742, rentet war goulennoù ar C’hloer à Vreiz, nemed c’hoantaad a raet el léac’h kaout pastored dellezuz da veza é penn ho derved, kontinui da gaout milisianed disioul hag instrumanchou dall euz ambition ha gwall ioulou ho superioled. Eur c’huré mad a dlé beza ar c’huzul euz he barrez, ha dré beza ar penn euz he barresioniz anaoud ho ézommou, ha beza, da nébeuta, ker gwéziég hag int, ma n’eo ket gwéziékoc’h. Hogen, siaouz²⁶¹, kement-zé n’eo ket hirio ar c’hoz gantho, hag ével enn amzer goz ar skribed hag ar farizianed a zo a nevez azezet war gador Moizez, hag é peur vuia, ar ré genta euz ar barresiou a zo ar ré ziwizieka.

Dija ann amzer, ann Doué aozer-zé, pehini gompez pep tra, ha dirak péhini pep tra a dec’h, en doa habaskeed ar spéréjou ha kunéed ann hini a gévren. Ann aotrou Eskop, deuet he

²⁵⁹ Lire peur ober.

²⁶⁰ Lire *oajed*.

²⁶¹ Lire *siouaz*.

unan euz he faziou tremened, n'en em bréderié kazi mui euz a bolitig, ha vennaz, enn divez, enn denved fiziet d'he gark. Kémeret a réaz-'ta ann dezo da vizita he Eskopti, ha da rei ar gourzemen d'ar vugale. Va farrez ô veza eur greiz barrez a ioa choazet évit beza ann hini é péhini é vijé strolled ar vugalé euz ar barresiou tro war dro. Digemer a riz ann Aotrou gwella ma helliz, hag é gwirionez ével ma tlien hen ober. Va minoun am skoaziaz da ober ann enoriou euz va farrez, oc'h ez em garga he unan d'hon herberchia é pad ma vijé ar prelad em parrez, hag évit kement-zé é kinnigaz he chapel d'ann Eskop, péhini a oé touellet gand he c'hoanter hag he c'haerder. Héta a réaz anaout histor eunn den ken deol-zé, hag ar weac'h man é oenn otorizet d'hé zanevelladezou. Touched é oé a gémend a zizeuriou hag a réziñasion, hag a c'houdevez é tougaz deza eunn attach braz ; aotrea a réaz chomm enn he di ; hag é berr amzer, en em gafchent miñoned braz. Ann dud a spéred en em choaz hag en em anavez diouc'h-tu.

Koun em euz, pénaoz ann aotrou Eskop ô veza eunn dervez lavaret dezan, é oa ar c'hantved diez, ha pénaoz pep hini a baé tribut dezan, ar ré fur ker koulz hag ar ré all, enn desped d'ho ioul, ha memez heb ho gouzoud. – Ho krédi a rann, aotrou, a respountaz hen dezan ; rak, bez ez euz é Franz mui c'hoaz éged enn holl vroïou all, eur persounach péhini dezan he unan en deuz mui a spéred, a furnez, a rezoun hag a skiand éget ann holl dud wéziég strolled é kéfrét ; hag ar persounach vuel-zé, kompozé ac'hanoc'h, ac'hanoun-mé hag euz ar re holl euz hon amzer, a zo seul challoudoc'h ha kéélet ma chalver he vouez ar mennoz hollek, péhini a zo Rouanez ar bed, hag a lékéaz Alekzandr da grial é kreiz he obériou kaer : ô Aténianed ! koustoud a ra plijout déoc'h ha gounid ho mouez ! ha, d'ar Kézar nevez, péhini a zisprijé he gantved : ô histor ! Petra leverrot-hu ac'hanoun-mé ? ha péhini ô waska dindan he dreid ar bed holl, a spouté betek rag ar skeud a eunn Tazid !

Ann aotrou Eskop a admiraz furnez va miñoun, hag a c'houmaz ganeomp daou pe dri dervez ouz pen évit jouisa euz he zivisiou. Aotrea a réaz din pep tra évit va chapel, péhini abaoé ann amzer-zé a zo deuet en eur resped vraz er vro.

Hon divisiou a finizaz aman, ha d'ar maré ma-z'eamp ouz taol évit leina, é rezeviz eul lizer digant va c'hérent a Gastel Paol, péré em bédé da hasta va donédigez, unan bennag euz ar famill ô veza kouezet klan. Ne zaléjomp ket gand hon lein, ha goudé beza kemeret konjé digant hon hostiz, en em lékéjomp er roud évid en em renta é tal hor c'hérend, é régrét va map, ha va regret va unan, ha goudé beza prometté distrei adarré pa aotréjé ann digwesiou deomp ; rak dieaz é kavemp vennat dispartial diout ho évit birviken, peurgedged va map, pe hini a ioa en eur doaré dibaot en em staget ouz breur léaz ann aotrou G..., en doa keuz braz

d'he guitaad, ô veza n'en doa ket gallet klévoud²⁶² ar fin euz he histor ha mil ha mil darvoudou all a ioa digwéset gant-han e kastel Ker Iann hag al léiou tro war dro, en doa déraouet da zanevella dezan.

Chétu a zé, émézan, va breur, ann histor euz hon darvoud hag euz ar c'hastel brudet braz-zé. Mar d'oc'h débronuz bréman d'he anaout dreiz hoc'h-unan, iit d'he welet, hogen ne rinn ket déoch [ar]wezinti a zémeuranz ann Aotrou G... : hen toued em euz dezan, ha derc'hel mad a rinn va ger, daoust pégement é koust din ho tinac'ha kement-zé.

Aotrounez hag itronezed, a lavaraz aman ann dianéveller, hoc'h alia a rann da ober ével-d'-ounn, da lavaret eo, da visita ann holl léiou tro-war dro, ha da ober ho kalluz évit balé war roudou ann aotrou G..., euz he zellezuz minoun, ar skoueruz kuré, heb gallout, martezé, birviken ho zizout. Martézé é rédomp ivé warlerc'h eur faltazi pé eur skeud, hogen da vihana gloriuz eo atao heulia ar skouer vad, a lec'h bennag é teufé déomp.

²⁶² Lire *klévoud*.